

BSV
BULTEN
2012

ŞEHİR'İN AKADEMİK KADROSU PARMAKLA GÖSTERİLİR.

Biz ŞEHİR'de akademik kadromuzun birikimi ve deneyimiyle övünürüz.
Mezun olacağı üniversiteyi seçmek isteyen öğrencileri
16 Temmuz – 3 Ağustos tarihlerindeki tanışma günlerimize bekleriz.

www.facebook.com/IstanbulSehirUniversitesi
www.twitter.com/SehirUniversite

Kuşbaşı Caddesi
No: 27 Altunizade
34662 Üsküdar
İstanbul
T 44 44 0 34
F 0 216 474 53 53
www.sehir.edu.tr

BÜLTEN'DEN

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

BÜLTEN

Ocak-Nisan 2012

Yıl 24 Sayı 78

Yayın Kurulu **Ali Pulcu, Faruk Deniz,**

Mustafa Demiray, Salih Pulcu,

Betül Özel Çiçek, Z. Tuba Kor, Eyüp Süzgülün,

F. Samime İnceoğlu, Semih Atış

Baskı **Denizatı Ofset**

Sertifika No: 15351

Tel: 0212 325 71 25

Nato Cad. Çımarlı Sok. No: 19

Seyrantepe İstanbul

Baskı Tarihi Haziran 2012

Vefa Cad. No. 41 34134 Vefa İstanbul

Tel: 0212. 528 22 22 pbx

Faks 0212. 513 32 20

e-posta bsv@bisav.org.tr

www.bisav.org.tr

Ücretsizdir. Dört ayda bir yayınlanır.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayınlanan yazıların sorumluluğu

yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

BSV HAVADİS 2

RÖPORTAJ "Aşağıdan ve Yukarıdan Ortadoğu"

Zachary Lockman ile *Hangi Ortadoğu?* üzerine söyleşi / Selim Karlıtekin 6

KAM Küresel Araştırmalar Merkezi 18

MOLA Sultan / Cahit Zarifoğlu 46

MAM Medeniyet Araştırmaları Merkezi 47

MOLA Sen Bir Kuş Olur Gidersin Bir Trenle / Cahit Zarifoğlu 75

SAM Sanat Araştırmaları Merkezi 76

MOLA Anılar Defterinde Gül Yaprığı / Cahit Zarifoğlu 107

TAM Türkiye Araştırmaları Merkezi 108

MECMUA 2000'lere Doğru Türkiye'nin Kültür Politikası Üzerine

Bazı Düşünceler / Seyfettin Manisalıgil 130

Bilim ve Sanat Vakfı'nın Ocak-Nisan 2011'de düzenlediği faaliyetleri kapsayan *BSV Bülten*'in 78. sayısı ile karşınızdayız.

2012 Bahar Seminerleri'ni de geride bıraktığımız bu dönemde öne çıkan başlıklar şunlardır: Küresel Araştırmalar Merkezi (KAM), Medeniyet Araştırmaları Merkezi (MAM) ve Sanat Araştırmaları Merkezi (SAM) birer panel düzenledi: "İşgalin 9. Yıldönümünde Irak", "Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği" ve "Korku ve Yabancılaşmanın Menzilleri: Zarifoğlu Sanatının İmkânları". MAM'ın bu dönemde başlattığı iki okuma grubu ve bir toplantı dizisi var: "Mukaddime Okuma Grubu", "Nurettin Topçu Okuma Grubu" ve "Felsefi Açından Tabakât Literatürü". SAM'ın da "Kötülük Felsefeleri: Romanlar ve Filmler Ekserisinde Günah Kavramı" başlıklı yeni bir atölye başlattı. Türkiye Araştırmaları Merkezi (TAM) de iki yeni atölye ile çalışmalarına devam ediyor: "Şehir Çalışmaları Atölyesi" ve "Tarih Atölyesi".

Bu programlar haricinde Yuvarlak Masa Toplantıları da devam etti. Yuvarlak Masa Toplantıları ile KAM, MAM ve SAM'ın düzenlediği panellere dair ayrıntıları ilgili merkezlere ayrılan sayfalarda bulabilirsiniz.

Mecmua sayfalarında merhum Seyfettin Manisalıgil'in daha önce yayımlanmamış "2000'lere Doğru Türkiye'nin Kültür Politikası Üzerine Bazı Düşünceler" başlıklı yazısına yer verdik.

Mola sayfalarımızdaki şiirleri de SAM'ın düzenlediği panel vesilesiyle Cahit Zarifoğlu'na ayırdık; seçki Dr. Turgay Şafak tarafından yapıldı.

25-30 Haziran tarihleri arasında "Muhafazakârlık" temasıyla gerçekleştirilecek 2012 Yaz Programı'nın faydalı olması ve verimli geçmesi dileğiyle...

Hayırdır kalın!

Irak, işgalinin 9. yıldönümünde KAM'ın panelinde tartışıldı

Dokuz yıl evvel ABD öncülüğündeki koalisyon tarafından işgale uğrayan Irak'ın durumu, 9 Mart'ta oturum başkanlığını KAM Koordinatörü Talha Köse'nin yaptığı bir panelde ele alındı. SETA Dış Politika Araştırma Asistanı Furkan Torlak, Amerikan birliklerinin geri çekilmesinin ardından Irak'ın hem bugününe hem de geleceğine damgasını vuran temel meseleleri analiz ederken, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkan Yardımcısı Mesut Özcan ise Irak'ın Türk dış politikasına etkilerini değerlendirdi.

"Korku ve Yakarışın Menzilleri: Zarifoğlu Sanatının İmkânları" paneli düzenlendi

Sanat Araştırmaları Merkezi, Türk edebiyatının önemli isimlerinden Cahit Zarifoğlu'nun "sanatı" üzerine bir panel gerçekleştirdi. İki oturumdan oluşan panelin ilk oturumunda Zarifoğlu'nun düz yazıları, ikinci oturumunda ise şiir ve poetikası tartışıldı. Sevengül Sönmez, Bahar Gökpınar, Ümit Aksoy, Yalçın Armağan ve Metin Kaygalak'ın tebliğ sunduğu panelin açış konuşmasını ise Bilim ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Özel yaptı.

KAM e-Bülten'in 3. ve 4. sayısı yayında

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin faaliyetlerini çok daha geniş bir kesime tanıtmak amacıyla 2011 yılı sonunda ilk defa hazırladığı KAM e-Bülten'in üçüncü ve dördüncü sayıları yayımlandı. 2012'nin Ocak-Nisan aylarında tertip edilen tüm yuvarlak

masa toplantılarının uzun ve detaylı değerlendirme-lerinin ve diğer faaliyet duyurularının yer aldığı iki aylık periyotla yayınlanan bu e-bültenlere <http://bisav.org.tr> adresindeki KAM sayfasında yer alan "yayınlar" basamağından ulaşabilirsiniz.

2012 Bahar Dönemi Seminerleri sona erdi

Vakfımızın 45. Dönem Bahar Seminerleri 9/10 Mart-27/28 Nisan 2012 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Bu dönemki programda, edebiyat, sinema, tarih, felsefe, iktisat, iletişim psikolojisi, sosyal teori, sosyal bilim gibi farklı disiplinlerden seminerler yer aldı. Vakfın Vefa'daki merkezinde gerçekleştirilen seminerler her dönem olduğu gibi bu dönem de yoğun ilgi gördü.

Divân'ın 1-29. sayıları internette

32. sayısını çıkarmaya hazırlanan *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*'nin ilk 29 sayısı tüm makaleleriyle internette erişime açıldı. Makalelerin PDF dosyası olarak indirilebildiği dergiye www.divandergisi.com adresinden ulaşılabilir.

"Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği" paneli gerçekleştirildi

Medeniyet Araştırmaları Merkezi tarafından 31 Mart 2012'de düzenlenen panelde İstanbul Şehir Üniversitesi öğretim üyesi Eyyüp Said Kaya'nın başkanlığındaki tek oturumda, medrese çalışmalarının Batı'daki en önemli isimlerinden George Makdisi'nin İslam ve Ortaçağ Batı yükseköğretimleri hakkındaki yaklaşımı çerçevesinde medeniyetleri mukayese etmenin imkânları ele alındı.

Hayal Perdesi Sinema Dergisi iPad'te!

On üç sayı fanzin olarak çıktıktan sonra, yayın hayatına e-dergi olarak devam eden *Hayal Perdesi Sinema Dergisi*, iPad'te de yayın yapmaya başladı.

Hayal Perdesi'nin iPad uygulaması, Türkiye'de hâlihazırda iPad üzerinden yayınlanmaya başlayan dergilerden farklı olarak sadece içerikte değil, dinamik tasarımı ve zengin işlevselliğiyle de ön plana çıkıyor. iPad'in sunduğu farklı deneyimi sinema duygusuyla birleştirmeye çalışan *Hayal Perdesi* videolara, interaktif görsellere ve iPad'e has uygulamalara yer verecek.

Osmanlıca Seminerlerinin kapsamı genişletildi

Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde beş senedir devam eden Osmanlıca Seminerlerinin kapsamı genişletilerek öğrenim, kullanım ve neşir kademeleri şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı Türkçesine giriş ve paleografya birinci kademe; diplomatika, epigrafi, hüsn-i hat, nümizmatik, inşaa, el yazmaları, metin tahlilleri, transkripsiyon ve tahkik usulleri ve neşir çalışmaları diğer kademeler çerçevesinde önümüzdeki dönemlerde ayrı ayrı ilan edilecektir.

Osmanlı Türkçesine Giriş ve Paleografya olmak üzere iki ayrı seviyede yapılandırılan ilk kademe seminerleri, 5 Mart-15 Haziran 2012 tarihleri arasında düzenlenecek 17. dönem Osmanlıca seminerleri çerçevesinde 25 Şubat 2012'de yapılan seviye tespit sınavı neticesinde, 8 grup (yaklaşık 380 kişi) ile 5 Mart'ta başladı.

23 Haziran-28 Temmuz 2012 tarihleri arasında devam edecek 6 haftalık 18. dönem seminerleri için başvurular 5-15 Haziran 2012 tarihleri arasında online olarak kabul edilecektir.

Hayal Perdesi Sinema Dergisi'nin 27. ve 28. sayısı çıktı

Hayal Perdesi, 27. sayısında Zeki Demirkubuz'un merakla beklenen son filmi *Yeraltı*'yı ve vizyona yeni giren Sığınak, *Kevin Hakkında Konuşmalıyız* ve *Fetih 1453* filmlerini değerlendirdi. Zeki Demirkubuz'la yapılmış uzun bir söyleşiye de yer verilen dergide 11. İstanbul Uluslararası Bağımsız Filmler Festivali'yle ilgili bir değerlendirme yazısı ve 31 Mart-15 Nisan tarihleri arasında gerçekleştirilen 31. İstanbul Uluslararası Film Festivali'nden film önerileri ve tanıtımlar da öne çıkıyor.

Hayal Perdesi'nin 28. sayısında kentsel dönüşümler ve ardı arkası kesilmeyen projelerle kontrolsüz bir hızla büyüyen İstanbul'u tüm yönleriyle mercek altına alan belgesel film *Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir*'in yönetmeni İmre Azem ile bir söyleşi gerçekleştirildi.

Dergide, Türkiye sinemasının üç farklı kuşağından üç yönetmenle (Faruk Keleş, Erdoğan Tokatlı ve Ömer Kavur) ilgili sinema tarihçileri ve sinema yazarlarıyla yapılan bir soruşturma da yer alıyor. Aida Begiç'in son filmi *Çocuklar (Djeca)* üzerine; hazırlık, çekim, post-produksiyon aşamalarının tamamında görev alan Mustafa Emin Büyükcoşkun'un izlenimleri de bu sayının dikkat çekenleri arasında yer alıyor. *Hayal Perdesi* sayfalarında Cihan Aktaş'ın Oscar ödüllü *Bir Ayrılık* değerlendirmesini, geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybeden genç yönetmen Seyfi Teoman'ın kendi sinema serüvenine dair sözlerini, şair Ömer Erdem'in "Neden Film Seyrediyoruz?" sorusuna yanıtını da okumak mümkün.

Mukaddime Okuma Grubu çalışmalarına başladı

Medeniyet Araştırmaları Merkezi bünyesinde Mart ayında M. Akif Kayapınar'ın danışmanlığında çalışmalarına başlayan okuma grubunda, *Mukaddime* adlı eseri bağlamında İbn Haldun'un varlığa, bilgiye, topluma, siyasete ve tarihe bakışı incelenmektedir. Grubun asıl okuma metni *Mukaddime* olmakla birlikte, zaman zaman konu ile ilgili ilave okumalar yapılmakta ve katılımcıların yaptığı sunumların ardından konu üzerinde çeşitli tartışmalar yapılmaktadır.

Ayhan Aktar TAM'ın misafiriydi

Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde yeni bir özel toplantı serisine başlandı. Bu çerçevede ilk konuk olarak 14 Nisan'da Ayhan Aktar ile *Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm* adlı kitabı çerçevesinde, kitapta yeralan makaleler üzerinden Niyazi Berkes'ten Şerif Mardin'e, Osmanlı bürokrasisinden Ermeni meselesinin nasıl çalışılabilirliğine, mübadeleden iktisadî yapı ve tarihe kadar pek çok konu tartışıldı.

4

Felsefi Açıdan Tabakât Literatürü toplantı dizisi başladı

Tabakât, İslâm geleneğinde sahâbe, tâbiîn, fakihler, sûfiler, filozoflar, tabipler, edip, şair ve sanatkarlar ile ayırıcı niteliklere sahip kişilerden söz eden bir telif türüdür. Bu gelenek içinde özel olarak filozofları/felsefî ilimlerle meşgul olan isimleri ihtiva eden eserler önemli yer tutmaktadır.

Medeniyet Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen Felsefi Açıdan Tabakât Literatürü başlıklı aylık toplantı serisinin amacı, İslam felsefesi çalışmaları için önemli bir başvuru kaynağı olan tabakât metinlerinin daha yakından tanınmasını sağlamaktır. Her oturum için belirlenen metin(ler); yazarın hayatı/arka planı, kitabın genel yapısı, felsefe tarihi/tasavvurlarına dair dikkate değer değiniler çerçevesinde incelenecektir.

Tarih Atölyesi başladı!

Bilim ve Sanat Vakfı'nın Bahar ve Güz Dönemlerinde yakın dönem siyasî tarih üzerine seminerler veren Mustafa Armağan, seminer katılımcılarıyla Tarih Atölyesi başlıklı bir çalışma başlattı. Nisan ayının başında başlayan atölye 15 günde bir toplanmaktadır.

Romanlar ve Filmler Ekseninde Günah Kavramı Atölyesi başladı

Sanat Araştırmaları Merkezi bünyesinde Dr. Yaylagül Ceran yönetiminde sürdürülecek bu atölyede, "insan felsefesi tanım, soru ve sorunları hakkında giriş, bilgilendirme", "kötülük felsefesi ve kötülük kavramları", "kaygı, günah ve kötülük", "sosyal içerik ve yapısal bir eylem olarak körlük ve epistemoloji", "modern kent-günah-kötülük ve insan", "öfke, açgözlülük, miskinlik, kibir, hırs, kıskançlık, oburluk" gibi konu başlıkları çerçevesinde felsefî metinler, romanlar ve filmler aracılığıyla bu sürecin kaotik yapısı açık ve bütünsel bir çerçevede incelenecek.

Şehir Çalışmaları Atölyesi başladı

Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde Alim Arlı ve Yunus Uğur nezaretinde yeni bir atölye çalışmasına başlandı. İlk oturumu Nisan ayında gerçekleşen, ayda bir toplanacak Şehir Çalışmaları Atölyesi, şehirlerin mahiyetini, meselelerini, tarihî oluşum ve dönüşüm süreçlerini Türkiye şehirleri ve özellikle de İstanbul örneğini dikkate alarak anlamayı ve tartışmayı hedeflemektedir. Atölye süresince, grup tartışmalarının yanı sıra, misafir araştırmacılar çağrılacak, kolokyum, ihtisas sempozyumu ve yayınlar yapılacaktır.

PANEL Korku ve Yakarışın Menzilleri: Zarifoğlu Sanatının İmkânları

21 Nisan 2012 / Vefa Salonu / 16.00-20.00

Açılış Konuşması: **Mustafa Özel**

I. OTURUM
Anlatının Zarifçesi

Oturum Başkanı **Mustafa Demiray**

Konuşmacılar
Sevengül Sönmez
Yaşamak'ın Kıyısında

Bahar Gökpınar
Zarifnâme'leriyle Bir Kültür Adamının Dünyası

Ümit Aksoy
Büyüklerle Masallar, Küçüklerle Romanlar: Romanlardan Çocuk Hikâyelerine Zarifoğlu'nun Ontolojik Diline Dair Bazı Notlar

II. OTURUM
Şiir ve Poetika

Oturum Başkanı **Berat Açı**

Konuşmacılar
Yalçın Armağan

"İmge"den "Anlam"a Cahit Zarifoğlu'nun Poetikası

Metin Kaygalak

Rölans ya da Poetik Müsamere'deki Yırtık Berdücesi-1962 Üzerine Aşındırma Denemesi

PANEL İşgalin 9. Yıldönümünde Irak

9 Mart 2012 Cuma / Vefa Salonu / 18.45-20.30

Oturum Başkanı **Talha Köse**

Konuşmacılar

Furkan Torlak
ABD'nin Çekilmesi Sonrasında Irak'ta Düzen Arayışları ve Gelecek Projeksiyonları

Mesut Özcan
Türk Dış Politikasında Irak

PANEL Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği

31 Mart 2012 Cumartesi / Zeyrek Salonu / 18.00-20.00

Oturum Başkanı **Eyyüp Said Kaya**

Konuşmacılar

Ali Hakan Çavuşoğlu
Medreseden Üniversiteye Skolastik Eğitimin Evrimi

H. Tuncay Başoğlu
Doğu'dan Batı'ya Beşeri Bilimler ve Entelektüel Eğitimin Seriveni

Harun Yılmaz

İslam Eğitim Tarihine Farklı Yaklaşımlar:
"G. Makdisi'nin Medresesi"nin Tenkidi

“Aşağıdan ve Yukarıdan Ortadoğu”

Zachary Lockman ile *Hangi Ortadoğu?* üzerine söyleşi

Söyleşi: Selim Karlıtekin

Ortadoğu’da işçilerin tarihine dair kapsamlı çalışmalar yapmış, alanında toplumsal tarihciliğin öncüsü bir isim. Kendisiyle New York Üniversitesi’ndeki ofisinde yakın zamanda Küre Yayınları’ndan çıkan *Hangi Ortadoğu?* (İstanbul, 2012) kitabı vesilesiyle bir söyleşi gerçekleştirdik.

“Kolaylaştırılmış Edward Said Kitabı”

Kitabınız *Ortadoğu’nun nasıl çalışıldığı ve kavramsallaştırıldığı* noktasında hem okunması kolay hem de yetkin bir okuma sunuyor. Öncelikle kitabı neden yazdığınızı sorayım. Aklınızdaki hedef kitle kimdi, ne tür tepkiler aldınız?

Kitabın iki kaynağı var. İlki New York Üniversitesi’nde yıllardır verdiğim bir ders,

bu dersi tüm yüksek lisans, doktora öğrencilerimiz almak zorunda: *Ortadoğu Çalışmalarında Problemler ve Yöntemler*. Bu derste amaç yeni gelen öğrencileri dâhil olacakları alanın tarihiyle tanıştırmak: Nereden nereye geldi, bugün neredeyiz, mevcut meseleler neden bugün aldıkları şekli aldı, farklı yaklaşımlar neler, tarihyazımsal ve kuramsal sorular, kısacası alana geniş bir giriş. Derslerimi bir kitaba koymanın iyi bir fikir olduğunu düşünmeye başladım, böylece öğrenciler beni dinlemek zorunda kalmayıp kitabı okuyabilir biz de başka meseleleri tartışabiliriz dedim. Bunun yanı sıra kitabın İngilizcedeki yayıncısı Cambridge Üniversitesi, *Ortadoğu çalışmalarındaki belli başlı tartışmaların ve konuların irdelendiği bir kısa kitaplar serisi çıkarıyordu ve pek tabii ki şarkiyatçılık sorusu bu alanda çok önemli bir*

tartışma.* Bu konuda yazacak birilerini arıyorlardı, kitabın onların aklındaki kitap olduğundan emin değilim, lâkin kitap zaman içinde evirilerek büyük oranda Amerika’nın *Ortadoğu*’daki rolü ve bu rolün Amerika’da *Ortadoğu*’ya dair üretilen bilgi ve algıyla nasıl ilişkilendiğine odaklandı. Kitabı var eden iki kaynak bunlar.

11 Eylül sonrası dönemde yazıldığını da belirtmemiz lazım, 2003’te Irak’ın işgalini de düşünürsek, bu sebepten kitapta tartışılan konular çok daha dikkat çekici hale geldi. Tepkilere gelirse doğa olarak kimileri sevdi, kimileri sevmedi. Zannımca eğlenceli bir kitap, pek tabii ki uzmanlar düşünülerek değil, daha geniş bir kitle, özellikle de iyi ve erişilebilir bir giriş olsun diye öğrenciler

* Eugene L. Rogan’ın (Oxford Üniversitesi) editörü olduğu “Çağdaş Orta Doğu” serisi (The Contemporary Middle East).

hesap edilerek yazıldı. Kitabımı bazen şaka yollu “kolaylaştırılmış Edward Said” diye tasvir ediyorum. Bu tür bir eser yazarken neleri yapmadığının çok farkında oluyorsunuz ve bu noktada fazla basitleştirme tehlikesi söz konusu. Öte yandan oturup Edward Said’in *Şarkiyatçılık*’ını okumayacak insanlar için erişilebilir bir eser olsun istiyorsunuz. Belki kitabımı okuduktan sonra Said’i de okurlar, ama evvelinde okumayacakları kesin. Fikrimce kitap amacına ulaştı, birçok okulda ders kitabı olarak kullanılıyor, umarım daha geniş kitlelerce de okunur. Sonuncusunun gerçekleştiğinden emin değilim: Akademi dışı okura ulaşmak zor, zannedersen kitap onlar için çok akademik.

“11 Eylül’ü abartmaya gerek yok”

Şarkiyatçılık sorusunun 11 Eylül sorusuna eklenildiği bağlamdan çıkan bir kitap var elimizde. 11 Eylül tüm dünyayı farklı şekillerde etkiledi, özellikle Amerika’da II. Dünya Savaşı kadar önem kazandı. Bu durum Ortadoğu çalışanları, akademik camiyayı nasıl etkiledi?

Bence çoğu kişi ne yapıyordusa onu yapmaya devam etti. İslâm çalışmalarında ya da klasik İslâm tarihinde

uzmanlaşanlar için, 11 Eylül veya diğer güncel olayların akademik hayatlarına doğrudan etkide bulunması düşük bir ihtimal. Vatandaş ya da bir toplumun mensubu olarak kamusal yaşamlarını tabii ki etkilemiştir. Kitabın da belirttiği üzere 11 Eylül Amerika’da sağcıların Ortadoğu çalışmalarına saldırması için, yetersizlik –ya da daha kötüsü– olarak gördükleri şeyleri eleştirmeleri için bir fırsat sundu. Martin Kramer’ın en azından asgari haliyle entelektüel bakımdan saygı duyulabilir bir eleştirisi var, fakat diğer yandan, kimi akademisyenleri terörizmin temsilcisi olmakla ya da terörizm ve benzeri konularda “yumuşak” olmakla suçlayan çok daha kaba ithamlar mevcut. Ortadoğu çalışmalarına yapılan devlet desteğini kısmaya yönelik teşebbüsler var. Sonuncusu 11 Eylül’ün kurumsal olarak yarattığı ilk etkiydi, Campus Watch* ve benzeri grupların saldırıları, özellikle kadrosu bulunmayan doktora öğrencileri ve genç akademisyenleri soğuttu. Zamanla bu kampanya yavaşladı. Irak Savaşı’nın sonuçları bu çevrelere kimin haklı olduğunu gösterdi.

* *Campus Watch* (Kampus Gözetim Altında), İsrail destekçisi aşırı sağcı Daniel Pipes’in kurduğu *Middle East Forum* adlı düşünce kuruluşunun yan birimi olup, üniversitelerde Amerikan ve İsrail siyasetini eleştiren profesörleri tespit için çalışmaktadır.

Ortadoğu ve İslâm çalışan akademisyenlere saldıranlar, Irak’ın işgali noktasında en büyük desteği verenlerdi. İşgalin Amerika için çok büyük bir başarı olduğu söylenemez. Bu saldırılara akademik özgürlük noktasında çok ciddi direnişler sergilendi.

Diğer yandan 11 Eylül ne kadar önemli olsa da önemini abartmamamız gerektiği düşüncesindeyim. Kitabımda da tartıştığım

üzere, akademiye, “yanlış” kanaatleri olan akademisyenlere yapılan benzeri saldırıların uzun bir geçmişi var. 80’lerde Amerika’da akademisyenler İsrail’e karşı, internetten değilse de başka ortamlar üzerinden, çok sert oldukları için eleştiriliyorlardı. Ve tabii ki de tüm bu olanların çok daha uzun bir geçmişi var: Amerikan iktidarının ve

evvelinde Avrupalı sömürgeci güçlerin Ortadoğu'yla ve daha genel olarak İslâm dünyasıyla kurdukları ilişkiye bakmalı. Bugünkü tema ve mevzuların ekseriyeti yeni değil, muhtemelen daha güçlü ve doğrudan yollardan, zaman zaman yeni biçimler alıyorlar. Bunları tarihsel bağlamına koymak mühim.

Kitapta Ortadoğu çalışmalarının tarihini okuyoruz, acaba Zachary Lockman bu tarihin neresinde duruyor? Harvard'da siz doktora girdiğinizde (1983) akademik ortam nasıldı? Ortadoğu'da işçi sınıfının tarihini çalışmaya nasıl karar verdiniz?

Kitabı okuyanlara daimi surette diyorum, kitap benim bakış açımdan yazıldı; benim tecrübelerimi ve yorumlarımı yansıtıyor; bir başka bakış açısından çok daha farklı bir tarih yazılabileceğine eminim. Amerikan 60'larının, özellikle de Vietnam Savaşına karşı gelişen hareketin bir ürünüyüm, akademik olarak ise "aşağıdan tarih" ve toplumsal tarih akımlarının takipçisiyim. Kitabın da tartıştığı üzere, Said'in *Şarkiyatçılık*'ından önce, Ortadoğu toplumlarının, tarihinin ve siyasetinin eski şarkiyatçı okumalarına ve modernleşme kuramına ekonomi politik üzerinden, Marksist bir bakış açısından yapılan eleştirileri bilecek kadar yaşlıyım. Lisans öğrencisiyken ve de

doktora başladığımda, hâlâ klasik şarkiyatçı ve modernleşme kuramcı metinler okutuluyordu. Edward Said'le ve *Şarkiyatçılık*'la ve peşi sıra gelen çalışmalarla işin rengi değişti. Daha lisans öğrencisiyken ve sonrasında doktora bunlardan çok etkilenmişim. Bu bağlamda toplumsal tarih akımı içinde bulunmak anlamlı geldi. Mısır'daki işçi sınıflarının tarihi üzerine çok az şey yapılmıştı. Aynı dönemde dünyada birçok yerde işçi sınıfı tarihi çalışılıyordu, Mısır neden olmasın dedim. Aynı zamanda Mısır kaynaklar ve arşivler bakımından Arap dünyasında erişimin en rahat olduğu ülke. 70'lerin sonu gibi gidip doktora çalışmamı gerçekleştirdim, bu da Joel Beinin'le birlikte yazdığımız kitaba evrildi.

Tez hocanız kimdi?

İlginç bir soru. Ben doktora öğrencisiyken Harvard'da kadrosu bulunan bir Ortadoğu uzmanı yoktu. Meşhur Hamilton Gibb 60'ların ortasında hastalanıp vefat ettikten sonra –benden çok önce oluyor bu– uzun bir süre kimseyi almadılar, ta ki 90'larda Roger Owen, Oxford'dan gelene dek. Dolayısıyla 70'lerde ve 80'lerde Harvard'daki birçok doktora öğrencisi ekseriyetle kendilerini eğittiler, örneğin kadın tarihi çalışan Judith Tucker, Suriye üzerine yazan Philip Koury, Lübnan

çalışan Leila Fawaz, Ürdün çalışan Mary Wilson ve birçok başka akademisyen. Hepimiz toplamda iki kişiyle çalıştık, biri Harvard'daydı, diğeri ziyaret ederdi. İlki Avrupa iktisat tarihi çalışan David Landes'dir. Siyaseten ve muhtemelen düşünsel bakımdan bir hayli muhafazakardı. Fakat bize yardım edecek kimse yoktu; Landes Ortadoğu'yla ilgiliydi, duruma el atıp bizlere doğru dürüst düşünsel siyasal bir ortaklığı olmadığı halde danışmanlık teklif etti. Hakkını vermek lazım, bizimle aynı fikirde olmasa da destekledi.

Öteki kişi Albert Hourani'dir, zaman zaman ziyaret ederdi ve ziyadesiyle destek olurdu. Geleneksel olarak entelektüel tarih çalışıyordusa da, çoğumuzun asli danışmanıydı. Farklı tarih yapma yollarının olduğunun farkındaydı ve kendisinin yapmadığı şeyleri yapmamız hoşuna gidiyordu –buna en basit anlamıyla arşiv çalışması dâhil. Çok farklı bir İngiliz akademik geleneğinden –fikirler tarihi– geliyordu, fakat çok destek oldu, harika bir insandı. Bu halde doktora verdim. Tezi bitirdikten sonra dokuz sene Harvard'da çalıştım, sonrasında halen çalıştığım New York Üniversitesi'ne geldim. Mısır çalışmamdan sonra her zaman ilgilendiğim bir mevzu olan Filistin sorununa yöneldim. Burada da emeği belli bazı konuları araştırmak –Siyonizmin,

Filistin tarihinin ve İsrail'in çalışılışındaki yaklaşımlara meydan okumak– için kullandım. Filistin tarihinde ilişkişel dediğim bir yaklaşımı savundum: Filistin'de Siyonizmin ve Siyonist projenin tarihini, yerli Arap nüfus ve toplumla gerçekleşen ve derin etkileri olan etkileşimlerden bağımsız olarak çalışamayız. İşçiler arasındaki etkileşimleri bu argümanım doğrultusunda inceledim. Aynı hattan diğer alanlarda da çalışılabilir, demek istediğim işçi sınıfı tarihinin düşünsel bakımdan bir önceliği olduğu iddiasında değilim, benim için bu meseleye bakmak zannımca kurucu bir etkileşimi incelemek ve bir argüman sunmaktı.

Joel Beinin'le nasıl tanıştınız?

Kendisini uzun zamandır tanıyorum. Tanıştığımızda ikimizde çok gençtik, Michigan'da doktora yapıyordu. Mısır'a 79'da doktora araştırması için geldim, bir sene sonra da o geldi. Neredeyse aynı konuyu çalışıyorduk, oturup karar verdik, konuyu ikiye böldük: Ben erken döneme, o geç döneme baktı. Tezleri verince dünyada Mısır işçi sınıfının tarihine dair iki kitaba muhtemelen gerek olmadığını düşünerek tezlerimizi tek bir kitap olarak birleştirdik. Genç akademisyenler için olabilecek en olağandışı

şeyi yaptık, hem düşünsel hem siyasal olarak bir hayli uyuşuyorduk. Tabii biraz riskliydi: Üniversitede çalışıyorsunuz, yarım kitap yazmışsınız, ama uzun vadede zararını görmedik.

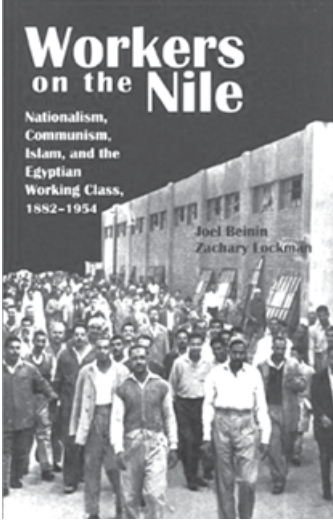
Peki Şarkiyatçılık çıkınca ne oldu? Doktora öğrencisiydiniz, çok farklı bir iş yapıyorsunuz, ama merak ediyorum sizde ve sizin neslinizde nasıl bir etkisi oldu?

Said'in *Şarkiyatçılık*'ı çok büyük bir etki yaptı ve birçok tartışmanın, ihtilafın mevzuu oldu. Dediğim gibi, çoğumuz için büyük bir keşif değildi: Ekonomi politik perspektifinden bizler hâlihazırda şarkiyatçılık eleştirisi yapmış, başka türlü tarihleri nasıl yazarız diye kafa yoruyorduk. Demek istediğim, bazı temel argümanlara vakıftık ve tabii ki de Said bazı yeni ve çok önemli şeyler söyledi. Kitap Amerika'da beşeri bilimlerde kültürel veya linguistik dönüş denilen süreçle örtüştü, bu sürece ivme kazandırdı. Hepimiz bu eserle pençeleşmek zorundaydık. Bunun artısı, eksisi var. İyi yanıyla anlam ve kültür gibi, ekonomi politığın görmezden gelmeye meyilli olduğu sorular sorulmaya başlandı. Ortadoğu ve İslâm çalışmalarıdaki kültürel özcülüğün ötesine geçmek, bu özcülüğü eleştirmek için bu gerekliydi. Bu sebepten ekonomi politik yaklaşımlar sıklıkla insan

tecrübesi ve toplumsal anlam gibi son derece önemli alanları es geçti. 80'lerde Said, Foucault, Geertz ve diğerleriyle ilişkilendirilen –geniş mânâda– kültür, dil ve anlama yapılan vurgu dönemin tüm tarihçi neslini derinden etkiledi, kanımca bu olumlu bir gelişme.

Bu yaklaşımların etkisindeki kimilerinin temsil meselesine dar bir anlamda odaklandıkları doğrudur, siyasal bağlamından kopmuş ve maddi yaşamda zeminlendirilmemiş – ekonomi politığın çalıştığı konuları es geçen– çalışmalar yapıldı. Anlam sorularının, eskiden maddeci çözümleme denilen yaklaşımla biraraya getirildiği üretken yollar olduğu fikrindeyim, bu ikisini temelinde aynı şey olarak görüyorum. Bunu başarmak tabii ki kolay değil, lakin tarihçiler olarak hedefimiz bu olmalı. Said'in eseri bu ve diğer konularda düşüncemize çok ciddi katkılarda bulundu, kendisi angaje kamusal düşünürün çok güçlü bir örneğiydi, hepimize ilham verdi. Özellikle de Ortadoğu ve Filistin meselesinde, 70'ler ve 80'lerde önemli bir rol oynadı. O günlerde "Filistinli" teriminin kullanılmasının dahi münasip görülmediği çevreler vardı. Bugün durum çok değişti, Netanyahu bile Filistinlilerden ve bir Filistin Devleti'nden bahsediyor, ama tabii ki kastetmiyor! Her ne olursa olsun, Filistinlileri ve hatta Filistin halkını tanımak

zorunda, Amerika'da durum eskiden böyle değildi. Said'in eseri tüm bu gelişmeler içinde, siyasî ve epistemolojik olarak kilit bir rol oynadı. Öte yandan, Said'in çalışmasını

mutlak ve nihai hakikat olarak almamak, farklı zaman ve yerlere basit bir şekilde uygulamamak lazım. Diğer çalışmalar gibi ele alalım, ciddi bir şekilde angaje olalım, işe yarar olan hususları kullanıp geliştirelim, faydasız kısımlarını eleştirelim. Bu dediğimi yapan birçok kişi Said'in eserinin ne kadar üretken ve yerinde olduğunu göstermiştir.

Tahmin ediyorum ki bir lisans öğrencisi için fazlasıyla zihin açıcı bir kitap.

Şarkiyatçılık lisans öğrencileri için kesinlikle

zor bir kitap, ben dersimde kullandım, bazı öğrenciler meseleyi anladı; ama fazlasıyla yoğun ve zor bir kitap, birçok alanda –lisansların bilmediği– malumat gerektiriyor. Bu sebepten kitabımda Said'in temel argümanlarını, okuyucularımın korkularını aşım tüm zenginliği, karmaşıklığı ve çelişkileriyle *Şarkiyatçılık*'a varabilmeleri umuduyla, biraz daha anlaşılabilir kılmaya çalıştım.

***Şarkiyatçılık* Türkçeye kısa sürede çevrilmişti (1982) ve birçok kişiyi derinden etkiledi. Siz doktora öğrencisiyken postyapısalcılık moda olmuştu, siz daha çok Marksist bir okuma yapıyorsunuz. Sınıf analizi sizin için ve tarih için neden önemli?**

Marksizm ve postyapısalcılık arasındaki keskin ikiliğe dikkat edelim derim. Postyapısalcılık önemli şeyler söyledi ve yüzleşilmesi gerek. Kimi Marksistler basitçe kapıyı kapatıp bu konuda bir şey duymak istemiyor. Bu bizi bir yere götürmez. Öte yandan, sınıf analizinin, maddeci analizin, –dünyanın nasıl çalıştığını anlamak istiyorsak– Marx'ın kaba ve katı yapısalcı veya iktisatçı anlayışından uzaklaştığı takdirde, önemli olduğunu düşünüyorum. Marksistler arasında da bu konularda çok erken dönemlerden itibaren tartışmalar yapılmıştır ve

hepimizin bildiği alternatif Marksist gelenekler mevcuttur. Foucault okuyan öğrencilerime *Hapishanenin Tarihi*'nde Foucault'nun “tüm bu anlatıklarım toplumsal ve iktisadî dönüşümler esnasında oluyor” dediği pasajı dikkatle okumasını salık veriyorum. Foucault'nun Marksist bir evveliyatı var, kendisi bir dönem bu gelenekle iştigal etmiştir. Tabii ki birçok şeyi reddedip başka bir yönde devam etti, ama önemli olan reddettiği şeyi biliyordu. Bu dediğim, eleştirinin kıyısından geçmeden Foucault veya diğer düşünürleri sahiplenenler için geçerli değil: Foucault'ya kutsal bir metinmiş gibi bakıyorlar, Sovyetler zamanında nasıl Lenin'den alıntı yapılıyorsa, aynı şekilde bugün Foucault'dan alıntı yapıyor. Bu üretken bir tarz değil: Lenin'den öğrenilecek şeyler var, Foucault ve Edward Said'den öğrenilecek şeyler var, ama hiçbir düşünür size mutlak ve nihai hakikati veremez.

Yukarıda değindiniz ama işçi sınıfı meselesini tekrar açmanızı isteyeceğim. Joel Beinin'le yazdığınız çığır açıcı kitap *Ortadoğu* çalışmalarına çok ciddi bir müdahaleydi. Hangi sorular çalışmanıza yön verdi? Aşağıdan tarih ve yeni toplumsal tarih kavramlarını açar mısınız?

Her ikisi de, hareket denilebilirse, geç 50'ler

ve 60'larda birbirleriyle ilintili saiklerden neşet ettiler. Aşıkardı ki E. P. Thompson'un çalışması bu noktada kilitlidir. Bu projenin bir boyutu geleneksel tarih yazımında yer bulamamış insanların yaşamlarını, tecrübelerini ve mücadelelerini geri getirmektir. Buna işçi sınıfları dâhildir, bugün yapılan çoğu yeni çalışma kadınlara odaklanıyor, feminist tarihçilik de bu yaklaşımdan etkilendi. Bu eğilim Marksizmden de genel olarak etkilenmiştir: Üretilen ve yeniden üretilen toplumsal düzen, çatışmanın –işlevselcilikteki gibi bir anormallik olarak değil– olağan bir fenomen olarak görülmesi, vesaire. Sistemleri yeniden üreten ve değişimi yapan dinamikler neler? Farklı insanlar bunun gerçekleşmesinde nasıl rol alıyor? Diğer bir deyişle, toplumsal tarih sadece ve sadece toplumsal elitlerin tarihine odaklanmış bir tarihten kurtulmaktır. Aynı dönemde bağımlılık ve dünya-sistem kuramları da çıkmıştı, tüm bunlar yeni sorular sormada ve sorulara daha geniş bir perspektiften bakmada yardımcı oldular. Said'den önce geleneksel Ortadoğu tarihine yapılmış bir eleştiri, bu tarih yazımında “Batı'nın gelişine dek” Ortadoğu toplumlarının birbaşına yaşayan, kendi kendine takılan bağımsız gruplar olarak tasviridir.

Zachary
Lockman
ile Hangi
Ortadoğu?
üzerine söyleşi

Gerçek şu ki bu toplumlar her zaman için yörüngelerini şekillendiren daha büyük sistem ve ağların parçası olmuşlardır. Osmanlı tarihini anlamak istiyorsan, geniş bir bağlamda ele alacaksın.

Joel Beinin'le yazdığımız *Nil Nehrinde İşçiler*' kitabı genel olarak okuması yazması olmayan ve dolayısıyla istihbaratın dışında herhangi bir arşive girebilecek (girmeyi denedim olmadı) kaynak metinler üretmemiş insanların tarihini kurtarma teşebbüsüydü. Böyle bir çalışma yapmanın birçok zorlukları var, fakat görevimizin önemli bir kısmı tarihi kurtarmak. Diğer yandan elitlerin tarihinin ötesine geçmek istedik. Modern Mısır'ın oluşumunda diğer toplumsal kesimlerin nasıl yer aldığını yazalım istedik.

Emekçi Siyonizmi üzerine yazdınız ve Yahudi sosyalistleri çalıştınız. Bu tarihi bilmek günümüz bağlamında neden önemli? Yoldaşlara ne oldu?

Filistin ve Siyonizm meselesiyle özellikle ilgileniyorum ve Mısır kitabımdan sonra bu konuya odaklandım. *Yoldaşlar ve Düşmanlar: Filistin'de Arap*

* Zachary Lockman ve Joel Beinin, *Workers on the Nile: Nationalism, Communism, Islam, and the Egyptian Working Class, 1882-1954*, 1998.

ve Yahudi İşçiler 1906-1948" kitabımda “ya böyle olsaydı” tarzından bir tarihten uzak durdum. Ulusalçılıkları aşan muhteşem bir sınıf mücadelesi potansiyeli olduğunu söylemiyorum, durumun şimdikinden farklı olabileceği yollu bir argüman sunmadım. Siyonist-Filistinli çatışmasının diğer her şeyi aşan bir durumu doğurmasında şaşılacak bir şey yok. Öte yandan, çatışmadan başka gerçekleşen olayları da anlatmak önemli. Daha önce belirttiğim gibi daha geniş anlamda Siyonizmin ve Yahudi toplumunun Filistin'deki gelişiminin, Filistin toplumunun gelişiminden bağımsız çalışılmayacağına dair daha geniş tarihyazımsal bir argüman sunuyorum. Bu fikri icat ettiğimi söyleyemem, amacım bu fikri işçiler ve işçi hareketlerinin arasındaki etkileşimler aracılığıyla derinlemesine ele almaktır. Bugünlerde benzeri şekillerde, yirmi yıl önce çok nadir bulunan, hem Arapça hem İbranice bilen öğrencilerin yaptığı harika çalışmalar yapılıyor. Bunun yanı sıra, artık siyasî görüşleri her ne olursa olsun, milliyetçi olmayan bir bakış açısından iş yapan, birçok

** Zachary Lockman, *Comrades and Enemies: Arab and Jewish Workers in Palestine, 1906-1948*, University of California Press, 1996.

farklı kaynak kullanan çok sayıda araştırmacı var.

Hangi Ortadoğu'ya geri dönersek, kitap temelinde alan çalışmalarının oluşumuna bakıyor, bize kısaca şarkiyatçılığın nasıl dönüştüğünü ve Ortadoğu çalışmalarının kuruluşunu anlatabilir misiniz?

Alan çalışmaları Amerika'da II. Dünya Savaşı'nın ardı sıra kuruldu ve Amerikan ordusunun dünyayı bölümlendirişini yansıtır, aynı şema devletçe de benimsenmiştir, devletin dünyayı görüşünde kurucudur. ABD yeni küresel süper güç oluvermişti. Amerika'nın ciddi şekilde etkinleştiği bölgelerin dilini, tarihini siyasetini bilen çok az insanı vardı ve bu alanlarda acilen uzmanlar yetiştirilmesi gerekiyordu. Tam da bu sıralarda Soğuk Savaş başlıyor. Dolayısıyla bu dönemde alan çalışmaları için önce vakıflar sonra devlet tarafından çok ciddi burslar sağlandı, dil eğitimi verildi ve bu bölgelerde araştırmalar yapıldı. Yapılanların hepsi açıkça siyasî veya planlama (*policy*) odaklı değildi, fakat genel bağlam böyleydi. Rusya çalışmaları merkezinde XIX. yüzyıl Rus edebiyatı çalışanlar da vardı, Sovyetlerin ulus siyasetini inceleyenlerden Sovyet-İran ilişkilerine kadar farklı konuları çalışanlar da. Aynı durumu

Ortadoğu çalışmalarında da görebiliyoruz. Ortadoğu çalışmalarında şarkiyatçılıktan ziyade modernleşme kuramı hâkim paradigma olmuştur, çünkü alan çalışmalarındaki çoğu kişi çağdaş dünyayla ilgileniyordu, geçmiş günümüze ışık tuttuğu surette dikkate alınırdı.

Bu toplumbilimcilerin ekseriyeti şarkiyatçılığı ve onun araştırma çerçevesini ve sorularını hafife almıştır. Onlar daha çok, mesela ABD'nin ittifak kurabileceği toplumsal güçler kimlerdir gibi sorulara yöneldiler –Amerikan çıkarlarına dost, münasip bir şekilde modernleşmeyi taşıyabilecek, komünist olmayan, toplumsal güçler. Çok iyi giden bir proje değil, ama 50'lerde 60'larda önemli. Şarkiyatçılık devam etmiştir. Fakat alan çalışmalarıyla aralarında ciddi bir gerilim sözkonusuydu.

Filologlar gibi mi?

Evet, filologlar, edebiyatçılara karşı toplumbilimciler. Bazen karmaşık şekillerde birlikte çalışabiliyorlardı, 70'lerde durum böyleydi, tam da daha önce belirttiğim eleştiriler ve alternatif paradigmalar bu dönemde çıkıyor. Birçok kişi, özellikle genç akademisyenler eski yaklaşımlardan memnun değildi, ABD'de ve dünyada olup bitenlerden doğal olarak etkileniyorlardı. Tabii ki bu benim Amerikan perspektifim, Fransa,

Almanya veya Türkiye'den konuşuyor olsak, olaylar çok farklı tezahür ederdi. Kitabın büyük çoğunluğu, yarısı Amerika, Amerika'da üretilen bilgi biçimleri hakkında, bu dönemde dünyaya yayılan Amerikan iktidarıyla nasıl bir bağlantı içinde bulduklarını gösteriyor.

Kitapta “yorumlayıcı paradigmalar” (interpretive paradigms) terimini kullanıyorsunuz, bu basit bir şekilde “söylem” değil ve zannımca burada çıkar meselesine işaret ediyorsunuz. Bu yöntemsel tercihin sonuçları nelerdir? “Bilgi siyaseti”nden ne anlamlıyoruz?

Söylemin iktidara nasıl bağlandığına bakmalıyız, toplumsal bir grubun ya da belli bir iktidar sisteminin maddi çıkarlarına bakalım. Kitapta bu son derece karmaşık kuramsal sorulara, daha geniş bir kitleye seslenmesi düşünüldüğünden, derinlikli bir şekilde eğilmedim. Basitçe şunu tartışmak istedim: Neden bazı bilgi biçimleri vücut bulup yeniden üretiliyor ve de güçlü hale geliyor da başkaları değil? Bazı oluşların nasıl vücuda geldiğini anlamak için sebeplerine bakmak lazım, bunu tabii ki de kaba, basit, indirgemeci yolla yapamayız. Bu süreçler her zaman için oldukça karmaşıktır, her zaman için dolayimler sözkonusudur,

karmaşıklıklar ve çelişkiler her yerde var. Said bu bağlantılardan bazılarını çok hızlı bir şekilde yapmakla suçlanmıştı, örneğin *Şarkiyatçılık*'ta bazı pasajlar şarkiyatçılığın antik Yunanlılara kadar gittiğini ima ediyor. Açığı ki bu bir tarihçiyi sevindirecek cinsten bir formülasyon değil. Olaylara farklı bir açıdan yaklaşmayı denedim, Said'den ve birçok başka tarihçiden de faydalandım, başarılı olup olmadığımı okuyucular karar versin.

Ben kitaptaki çözümlenmelerinizi son derece dengeli buldum. Kitapta eksikliğini hissettiğim bir mevzu alan çalışmaların Amerika dışında yayılması. Örneğin, Rockefeller sadece Amerika'da değil dünyanın birçok yerinde enstitüleri destekledi. Amerika dışında birçok vakıf ve üniversite kuruldu. Bu yapıların sistemdeki rolü neydi? "Yerli"lere neden ihtiyaç duyuldu?

Çok önemli bir husus, mekân darlığı sebebiyle kitabın ele almadığı konulardan birisi de bu. Vakıfların ve diğer kurumların dünya çapında ağ ve kurumsal yapılar kurduklarını, yerel akademik ve entelektüel çevrelerle ilişkiye geçtiklerini, bu kişi ve kurumların farklı projelerin parçası haline geldiğini biliyoruz. Şüphesiz bu mesele daha çok dikkati hak ediyor.

Kitabın sorunsallaştırdığı önemli bir kavram da medeniyet. Özellikle 80'lerle birlikte Türkiye'de bu kavram kullanıma girdi ve bugünlerde ciddi bir "medeniyet enflasyonu" var. Bu kavram neyi irdeliyor? Bu kavramla anlatılmak istenen, sorgulanan ne?

Kavramın kökenlerini ve nasıl Batı'nın dünya bilgisi bakımından örgütleyici merkezi bir kategori haline geldiğini göstermeye çalıştım. Tabii ki kavramın başka yerlerde farklı biçimleri de mevcut. Kuşkusuz İslamcı bir karşı tepki var. Çerçeve aynı, ilişkinin yönü değişmiş: "Biz, İslam dünyası, iyi medeniyetiz, Batı kötü medeniyet. Biz ahlâken onlardan ilerdeyiz."

Kavramın daha ümitvar kullanımları da var, mesela "medeniyetler diyalogu"ndaki gibi husumet ve farklılıkların üstesinden gelmesi umuluyor. Fakat bu yaklaşım da oldukça sorunlu: Bahsettiğim temel çerçeveyi koruyor ve bunun mevcut dünyayı anlamakta bize yardımı dokunduğundan emin değilim. Her hâlükârda *medeniyet* kökleşmiş bir kavram haline geldi ve yakın zamanda ortadan kaybolması zor gözüküyor.

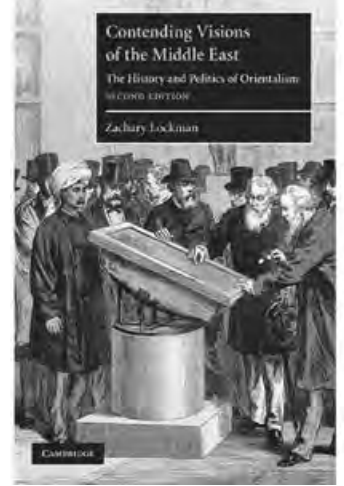
Oksidentalizme evriliyor.

Evet, ekseriyetle oksidentalizm halini alıyor, "Batı" tek bir şeye indirgeniyor. Batı'nın işe yarar bir tarihinin

yazılabileceğinden emin değilim.

Zannediyorum ki kitabınızın yıldızı Bernard Lewis sözkonusu olduğunda kavramın ne kadar verimsiz sonuçlar doğurduğunu görebiliyoruz. Lewis'e geldiğimizde her şey farksızlaşmamış etkileşmeyen bütünlerin tarihine indirgenebiliyor.

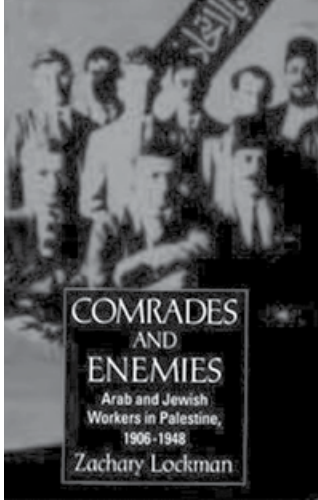
Bildiğin üzere Samuel Huntington "medeniyetler çatışması" ifadesini Bernard Lewis'den ödünç

alıyor ve meşhur ediyor. Huntington, Lewis ve benzeri kişilerin çok güçlü bir "biz ve onlar" ayrımı var, bu ayrım medeniyetsel hatları varsayıyor. Bu bakış açısının doğurduğu meşum neticeleri her iki tarafta da gözlemleyebiliriz: Bin Ladin'de aynı fikriyatı paylaşıyor, tek fark onun için İslâm'ın üstün gelmesi.

Amerika'da Ortadoğu çalışmalarına karşı özellikle sağcı siyasetçiler tarafından ciddi bir saldırı sözkonusu. Yakın zamanda Ortadoğu çalışmalarına verilen devlet desteği azaltıldı (Title VI Fellowships). Kurumsal bakımdan Ortadoğu çalışmaları ne durumda?

Dediğim gibi akademik özgürlüklere yapılan saldırı ve tehditler devam ediyor, gene de bugünkü durumun 8-10 sene öncesine göre çok daha iyi olduğunu

söylemeliyim. Öte yandan, fonlardaki kesinti birçok programı zayıflattı, tabi bunda 2008 krizinin de çok ciddi payı var. İşler nereye gidecek göreceğiz, çünkü hâlihazırda Arapça, Türkçe, Farsça bilen Amerikalıların azlığından yakınan hükümet birimleri var. Bunun yanı sıra, bir kere kurulanı yıkmak kolay değil, ülkede son elli

yıl boyunca mevcudiyetini korumuş bir Ortadoğu çalışmaları aygıtı var. Büyük ihtimalle yapı devam edecek, ama daha az öğrenciyle. Devlet üniversiteleri için daha zor bir dönem, özel üniversitelerin nispeten daha fazla kaynağı var.

Bunların yanı sıra, kitapta da tartıştığım üzere, Ortadoğu hususunda bilgi kaynağı olarak üniversitelerin yerini düşünce kuruluşları aldı. Üniversitelere buralara gidip çalışacak insanlar yetişsin diye ihtiyaç var. Eskiden üniversitede çalışan akademisyen ve entelektüeller devlete bilgi ve çözümler sunardı, bu kişiler büyük kuramlar peşindeydiler. Bugünkü düşünce kuruluşları çok daha dar bir bakış açısından politikalara bakıyor, bu tehlikeli bir gelişme.

Öte yandan medya da bir hayli görünürler.

Evet, bugünlerde ana akım medyada sürekli “uzmanları” görüyoruz.

Feminist çalışmaların önemine kitapta kısaca değiniyorsunuz, sizden biraz açmanızı rica edeyim, bu yaklaşım alanı nasıl dönüştürdü?

Feminist çalışmalar ve genel olarak toplumsal cinsiyete vurgu diğer alanları olduğu gibi bizim alanımızı da derinden etkiledi. Bu yüzden kitapta konuya değinip

geçtim. Bir zamanlar İslâm ve kadına dair klişeler son derece kökleşmiş halde olduğundan, son derece geri kalmış bir Ortadoğu çalışmaları vardı. 80'lerde başlayan feminist yönelim hızla ivme kazandı ve alanı dönüştürdü, genel olarak Amerikan tarihi alanında olduğu gibi. Toplumsal cinsiyet bugün merkezi bir kategoridir, ne çalışıyorsak çalışalım, ilişkilerin her zaman için toplumsal cinsiyetin eleğinden geçtiğini biliyoruz, aynı sınıf kavramında olduğu gibi. Kitapta bu konuyu kısa tuttum; çünkü bana çok aşikâr geliyor, başka yerlerde genişçe tartışıldığını düşünüyorum.

Belirttiğiniz gibi, İslâm ve kadın arasındaki idealize ilişki hâlâ mevcut.

Bu kamusal alanda hâlâ çok ciddi bir husus.

Özellikle de Afganistan'ın işgali noktasında fazlasıyla dillendiriliyor.

Haklısın, Amerikan'ın Afganistan'daki savaşını meşrulaştırmada kullanılan bir mevzu da kadınlar. Bir başka örnek: New York Üniversitesi'nin Abu Dhabi kampüsü var, okul yönetiminin Arap Emirlikleri'ndeki kadınları özgürleştireceklerini duydum –bu tam bir saçmalık, tam da bundan para kazanıyorlar. Üniversitelerde bu türden bir Müslüman kadın imajının

genellikle yanlış olduğu biliniyor, lakin toplumda bu imajlar fazlasıyla yaygın ve üniversitelerin topluma olan etkisini düşünmemiz gerekiyor.

Zannediyorum ki Amerika'da sıfıra yakın.

Sınırlı diyelim, bunun yanında Amerikan kültüründe ve kamusal yaşamında çok güçlü bir entelektüel karşıtlığı var. Hep vardı, ama özellikle Amerikan siyasetinin durumu ve Cumhuriyetçi partiyi yönetenler sebebiyle daha da güçlendi. Dolayısıyla entelektüellere ve üniversitelere yapılan saldırılar, üniversite sisteminden yapılan kesintiler, 30-40 yıl öncesine göre çok daha meşru hale geldi.

“Osmanlı kaynaklarına benzer bir arşiv bölgede yok”

Kitabın sonlarına doğru Arapça ve Osmanlıcanın birlikte kullanıldığı çalışmaları yeni akımlardan biri olarak işaret ediyorsunuz. Coğrafyalar ve diller arasında giden işler artıyor. Özellikle 90'lardan itibaren Osmanlı tarih yazımı son derece bereketli bir alan haline geldi. Ortadoğu çalışmalarında mevcut eğilimler neler ve Osmanlı tarihi neden bu kadar önem kazandı?

Son yıllarda araştırmacılık bakımından ciddi ilerlemeler kaydedildi. Araştırma kaynakları arttı. Osmanlı arşivlerinde tarihsel araştırmalar ancak 60'larda ve 70'lerde başlayabildi; Osmanlı kaynaklarına benzer bir arşiv bölgede hiçbir yerde yok. Bunun yanı sıra ulusalcı tarihsel yorum çerçevelerine meydan okunuyor ve üstesinden gelinmeye çalışılıyor. Örneğin Arap ülkeleri noktasında, uzun yıllar boyunca hem Arap hem de yabancı araştırmacılar Osmanlı dönemini görmezden geldiler. Son zamanlarda, Osmanlı idaresi altındaki döneme ciddi bir yönelim var, ulusalcı olmayan bir bakış açısından olaylara yaklaşıyor ve tarihin bugüne dek –neredeyse– incelenmemiş bağlantı ve boyutları ele alınıyor. En üretken tarihçiler iyi eğitimi olup, hem Osmanlı hem de Arap arşiv ve kütüphanelerini kullanabilenler. Mahkeme kayıtları üzerine çok zengin çalışmalar yapıyor, bölgenin geçmişine dair fikirlerimiz zenginleşti, yeni araştırma alanları açıldı. Örneğin Osmanlı devleti ve yerel toplumsal güçlerin ilişkisinin ne kadar karmaşık ve farklı olduğunu artık biliyoruz. Tüm bunlar geleneksel anlamda tarihi yerle bir etti.

Tek bir kitaptan bahsedeyim: *Osmanlı Mısır'ında Doğa ve İmparatorluk: Ekolojik bir*

Tarih, yazarı Alan Mikhail.* Kitap 18. yüzyıl Mısır'ının ekolojik tarihini sunuyor. Osmanlı arşivini ve Mısır kaynaklarını kullanarak İstanbul'daki ve yereldeki yetkililerin, köylüler ve başka kesimlerle beraber, Mısır'ın özellikle verimli bir bölgesinde sulamayı nasıl etkili bir şekilde sürdürdüklerini anlatıyor.

Toplumsal ve kültürel yaşam noktasında da birçok seçkin çalışma yapıyor. Tüm bunlar Batı'yı “taşralaştırma”ya da yarıyor bir bakıma, çünkü bu çalışmalarla hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Avrupa daha geniş bölgelerarası ve küresel bağlamlarda konumlandırılıyor, böylece dikkat çekici karşılaştırmalı çalışmalar için alan açılıyor. Osmanlı tarihi zannımca inanılmaz bir alan, bir dahaki yaşamımda kesinlikle Osmanlı tarihçisi olmayı planlıyorum! Toparlarsak Ortadoğu tarihi entelektüel olarak bugün oldukça heyecan verici bir hale geldi. Uzun bir süre düşünsel bakımdan izole ve hatta geri kalmıştı. Bugün tarihçiler, özellikle de gençler, öteki alanlarda olan bitenleri yakından takip ediyor, Ortadoğu üzerine yapılan çalışmalar diğer alanları düşünsel ve yöntemsel bakımdan etkiliyor. Bir

* Alan Mikhail, *Nature and Empire in Ottoman Egypt: An Environmental History*, Cambridge University Press, 2011.

önceki nesle göre bugün çok daha iyi bir yerdeyiz.

Batı'da ötekine bakışta şarkiyatçılık dışında – Said'den sonra– bir tasavvur alanı üretilebildi mi? Başka bir deyişle Avro-Amerikan merkezilik aşılardan şarkiyatçılığı aşmak ne oranda mümkün?

Mücadele hep devam edecek, değil mi! Tabii ki Avrupa-merkezcilik devam ediyor ve birçok bakımdan Batı tarihsel bir kategori olarak daha yeni sorgulanmaya başladı. Birçok yönden araştırmacılar "Batı'nın yükselişi" hikâyesini tartışmaya açtılar, lakin hem akademi içinde hem de dışında hâlâ çok güçlü bir anlatı bu. Akademi de modern tarih sadece Batı'nın yükselişi tarihi olmasın diye yapılan müdahaleler daha yeni başladı. Avrupa-merkezci tarih görüşünün zayıflayıp yerine başka bir paradigmanın gelmesi için önümüzde çok uzun bir yol var. Bu birkaç neslin işi. Fakat bazı önemli başlangıçlar yapıldı. Bu esnada akademi dışında Avrupa-merkezcilik kemiklemişti, hatta 11 Eylül'le ve müteakip çatışmalarla daha da güçlendi. Çoğu Amerikalı için bilinmeyen bir nedenden ötürü "biz"i nedensiz yere öldürmek isteyenler var, belki "çılgın dinleri", belki de "arızalı kültürleri" yüzünden böyleler, vb. Herkes başka bir perspektifi açmak için zaman ve enerji sarfediyor, dediğim gibi, mücadele devam ediyor.

"Arap baharının anlamını 10-20 yıl daha bilemeyeceğiz"

Eğer kitaba yeni bir önsöz yazmanız istenseydi, Arap Baharı'na nasıl değinirdiniz?

Kitap Ortadoğu istisnacılığı diyebileceğimiz bir fenomeni tartışıyor: Bölgeye farklı yollardan nasıl biriciklik atfedildiğini biliyoruz. Bu tasvirde fanatizm, otoriteriyenizm vb. özcü nitelemeler yaygın. 2011 öncesinde birçok seçkin siyaset bilimci bölgede otoriteriyenizmin neden güçlü olduğuna ve neden bu rejimlerin durağan ve sağlam olduğuna dair kitaplar yazmakla meşguldü.

Ben bir tarihçiyim, uzun süreli bir perspektiften bakıyorum, tahmin edebileceğimiz tek şey değişimin kendisi, neyin ne zaman olacağını bilemeyiz. Ben yıllardır Mübarek'in düşüşünü bekliyordum, umuyordum. Benim için büyük bir sürpriz olmadı, Mısırlıların istibdata karşı verdikleri uzun direniş ve mücadele tarihini biliyorum, efsanevi sabırları bir noktada tükeniyor. Mısır tarihinde birçok kez halkın sokakları ele geçirip kuralları değiştirdiğini görebiliriz veyahut gündelik pratikleriyle egemen sınıfları bazı konularda düzenleme yapmaya mecbur bıraktıklarını biliyoruz. Eğer kitabıma yeni bir önsöz yazıyor olsaydım bunlardan bahsedirdim ve neden birçok araştırmacının,

özellikle de siyaset bilimcilerin, bazı çok iyi arkadaşlarım da dâhil olmak üzere, süreklilik ve istikrara odaklanıp bölgede artan "hava sıcaklıkları" nı farkedemediğini anlattırdım. Bu olayları her zamanki gibi uzun bir döneme yayardım. Şu sıralar Mısır'da olan bitenler hususunda kötümser olmak kolay. Ama bir düşün, Türkiye'de generallerin iktidarı bırakması ne kadar zaman aldı, olanlar normal. Arjantin ve Şili'de katil generallerin yargılanması keza çok uzun bir zaman aldı. Mısırlılar sabırlı olsun demiyorum, demokrasi ve toplumsal adâlet istiyorlarsa mücadelesini vermek zorundalar. Tarihçi olarak benim işim olayları uzun süreli oluşlar çerçevesinde düşünmeyi hatırlatmak. Muhtemelen, Arap Baharı'nın anlamını daha 10-20 yıl bilemeyeceğiz, bugünkü mücadeleler kesinlikle işlerin alacağı yönü belirleyecek, ama neticeyi tahmin edemeyiz.

Son olarak, bundan sonraki projeniz nedir?

Hayatımın bu noktasında eve yakın bir yerde kalmak zorundayım. Bir süredir, Amerika'da Ortadoğu çalışmalarında etkin örgüt ve kurumların arşivleri üzerine çalışıyorum. *Hangi Ortadoğu?* dakinden daha derinlikli bir şekilde Ortadoğu çalışmalarının tarihine bakmaya çalışıyorum. Bu proje henüz erken bir aşamasında, buradan yararlı sonuçlar çıkarabileceğimi umuyorum.

Zachary
Lockman
ile *Hangi
Ortadoğu?*
üzerine söyleşi

25 Haziran 2012

11.00-12.30-Zeyrek Salonu

Tanışma ve Program Hakkında Bilgilendirme

14.00-15.30-Zeyrek Salonu

Dr. Bengül Güngörmez (Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümü)

Siyasal Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık

16.00-17.30- Zeyrek Salonu

Dr. Mustafa Özel (Bilim ve Sanat Vakfı)

Muhafazakârlığın Ekonomi Politijisi

18.00 - Zeyrek Salonu

Film Gösterimi

Sugata Sanshiro I (Akira Kurosawa, Japonya, 1943, 79')

26 Haziran 2012

10.30-12.30 Tartışma Grupları

(Katılımcılar T-1, T-2, T-3 şeklinde üç gruba ayrılıp, her grup belirlenen üç konuyu üç gün boyunca dönüşümlü olarak koordinatörler eşliğinde tartışacaktır.)

Tartışma Grubu I-Zeyrek Salonu

Din ve Muhafazakârlık

Tartışma Grubu II-Şakir Kocabaş Salonu

Siyaset ve Muhafazakârlık

Tartışma Grubu III-Araştırma II Salonu

Sanat ve Muhafazakârlık

14.00-15.30-Zeyrek Salonu

Dr. Fırat Mollaer

Kemalizm ve İslâmcılık Karşısında Türk Muhafazakârlığı

16.00-17.30-Zeyrek Salonu

Prof. Dr. Süleyman Seyfi Ögün

(Maltepe Üniv. Uluslararası İlişkiler ve AB Bölümü)

Bir Siyasal Kültür Olarak Türk Muhafazakârlığı

18.00-Zeyrek Salonu Film Gösterimi

Gelin (Lütfi Akad, Türkiye, 1973, 92')

BSV 2012 YAZ PROGRAMI

MUHAFAZAKARLIK

25-30 Haziran 2012

27 Haziran 2012

Tartışma Grupları

10.30-12.30

Zeyrek Salonu, Şakir Kocabaş Salonu, Araştırma II Salonu

14.00-15.30 Zeyrek Salonu

İsmail Yaylacı (Minnesota Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü)

Muhafazakârlık, Din ve Demokrasi

16.00-17.30-Zeyrek Salonu

Doç. Dr. Burhanettin Duran

(İ. Şehir Üniv. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)

İslâmcılık ve Muhafazakârlık

18.00 Zeyrek Salonu Film Gösterimi

Bir Ayrıtlık (Asghar Farhadi, İran, 2011, 123')

28 Haziran 2012

Tartışma Grupları

10.30-12.30

Zeyrek Salonu, Şakir Kocabaş Salonu, Araştırma II Salonu

14.00-15.30-Zeyrek Salonu

M. Lütfi Şen (İBB Kültür AŞ, Kâretür)

Sanatın Varoluş Dinamiğinden Muhafazakârlığa Bakış

16.00-17.30-Zeyrek Salonu

Prof. Dr. Bülent Tanju

(Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümü)

Muhafaza Endişesi ya da Abide Olarak Mimarlık

18.00-Zeyrek Salonu Film Gösterimi

Gülün Adı (Jean Jacques Annaud, Doğu Almanya-İtalya-Fransa,

1988, 130')

29 Haziran 2012

10.30-12.30-Zeyrek Salonu Film Tartışması

Ali Pulcu (Bilim ve Sanat Vakfı)

14.00-15.30-Zeyrek Salonu

Dr. Alim Arıv (Pamukkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü)

Yeni Muhafazakârlık ve Kent

16.00-17.30-Zeyrek Salonu

Yrd. Doç. Dr. Aytaç Yıldız

(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü)

Muhafazakârlık Eleştirilerine Eleştiriler

18.00-Zeyrek Salonu

Genel Değerlendirme ve Tartışma

30 Haziran 2012

Sapanca Gezisi

KAM Ortadoğu Konuşmaları

Bir Gazetecinin Gözünden “Arap Baharı”: Suriye, Libya ve Yemen İzlenimleri Mehmet Akif Ersoy

7 Ocak 2012

Değerlendirme: Bilal Yıldırım

KAM “Ortadoğu Konuşmaları”nın beşincisinde, Arap Dünyası’ndaki halk ayaklanmaları sırasında Libya, Yemen ve Suriye’de TRT Türk’ün muhabirliğini ve temsilciliğini yaparak gelişmeleri

yerinde takip eden ve geçtiğimiz günlerde TRT’nin Kahire temsilciliğine getirilen Mehmet Akif Ersoy’u ağırladık. Ersoy, “Arap Baharı” sürecinin oldukça sancılı geçtiği üç Arap ülkesindeki muhabirliği sırasında şahit olduğu olayları anlattı ve yaşanan gelişmelerin özelde Libya, Yemen ve Suriye’yi, genelde ise Ortadoğu’nun geleceğini nasıl etkileyebileceğine dair tespit ve öngörülerini bizimle paylaştı. İzlenimlerini aktarmaya Libya’dan başlayan Ersoy, uluslararası medyada Kaddafi rejiminin uçakları tarafından bombalandığı söylenen Trablus’a girdiklerinde başkentini gayet sakin olduğunu, otuz beş gün kaldıkları ülkede hiçbir güvenlik sorunuyla karşılaşmadıklarını ifade etti. 17 Şubat’ta Bingazi’de başlayan gösterilerde birçok insannın öldürüldüğünü, ancak mensupları üzerine Libya lideri Muammer Kaddafi’nin diyalog toplantılarıyla aşiret reislerini kendi tarafına çektiğini ve cephelelerdeki çatışmalar hariç operasyonların kesildiğini; ardından

KAM Yuvarlak Masa Toplantıları

ORTADOĞU KONUŞMALARI

Bir Gazetecinin Gözünden “Arap Baharı”: Mehmet Akif Ersoy • 7 Ocak 2012
Suriye, Libya ve Yemen İzlenimleri
İktisadi Açından Türkiye-Ortadoğu İlişkileri Süleyman Beşli • 29 Şubat 2012

AVRASYA KONUŞMALARI

Rusya Seçimleri: Putinli Yıllara Devam İlyas Kamalov-Vügar İmanov
Muzaffer Şenel • 28 Mart 2012
“Arap Baharı” Sürecinde Rusya’nın Aleksandr Sotniçenko • 10 Nisan 2012
Ortadoğu Politikası

KÜRESELE KURAMSAL BAKIŞLAR

How to Think about Global Politics? Michael Dillon • 11 Şubat 2012

TEZAT

Stratejik Ortaklıklarda Öğrenme Üzerinde Nurcan Özkaplan Yurdakul • 18 Ocak 2012
Kültürün Etkisi: Renault-Nissan Örneği

KİTAP-MAKALE SUNUMLARI

İncirlik Üssü: ABD’nin Üs Politikası ve Türkiye Selin M. Bölme • 17 Mart 2012
Targeted Sanctions in the 21st Century: Francesco Giunelli • 11 Nisan 2012
Challenges and Opportunities

ETKİN YÖNETİM SÖYLEŞİLERİ

Etkin Takım Çalışması ve Liderlik Kadir Fazlı Danışman • 14 Ocak 2012

ÖZEL ETKİNLİK

GENAR Anketleri Işığında Türkiye’nin Mustafa Şen • 25 Ocak 2012
Siyasi, İktisadi ve Sosyal Görünümü
İki Mimarı Viyana’ya Geziyor Salih Pulcu & Ahmet Kerim Pulcu
25 Şubat 2012
Yetimlere Dünyanızda Yer Açın Murat Yılmaz • 25 Nisan 2012

PANEL

İşgalin 9. Yıldönümünde Irak 9 Mart 2012

Libya ordusunun isyancılara yönelik askerî operasyonlara yeniden başlamasıyla isyancıların apar topar Bingazi'ye geri çekildiklerini anlattı. Ersoy'a göre, eğer Fransa 16 Mart tarihinde BM'de uçuşa yasak bölge kararını alırdı Bingazi'deki tankları vurmasaydı, Libya'daki isyan hareketi o gün sona erdirilebilir ve şehirde isyancılara karşı bir katliam gerçekleşebilirdi.

Ersoy'a göre Bingazi'de başlayan isyan hareketi, iç kaynaklı olup Tunus'taki devrim ya da Mısır'daki "askerî darbe"den çok farklı. Ülkenin sosyal dokusunu ve yönetim şeklini bilmeden yapılan birtakım analizlerde olduğu gibi bunun yoksullukla bir ilgisi yok; çünkü Libya halkı zaten iyi şartlarda yaşıyor. İsyanın temel nedeni, özgürlük gibi gayet haklı talepler; ayrıca ülkedeki İslâmî hareketi bastırmak üzere periyodik olarak yapılan operasyonlar da Libyalıların rahatsız eden bir diğer unsur.

Yemen'e gelince, Cumhuriyet Muhafızları komutanının muhaliflerin safına geçmesi üzerine 2011 Mart'ında devrileceği beklenen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih, aylar süren protestoların ardından Aralık ayında yargılanmama şartıyla anlaşarak görevi bıraktı. Ancak Ersoy'a göre, birbirlerine tahammülü olmayan ve iktidar mücadelesine girişen çeşitli gruplar dolayısıyla gerek Salih sonrası Yemen'de gerekse Kaddafi yüksek Libya'da çatışma potansiyeli oldukça yüksek. Silahların toplanmadığı bu iki ülkede kaos sürüyor. Bu noktada zalim diktatörü dokuz sene evvel bir Amerikan müdahalesiyle devrilen Irak ile bir kıyaslamaya giden Ersoy, Irak döneminde en azından can güvenliğimiz vardı ve kimin öldürüleceğini biliyorduk. Oysa şimdi nerede bomba patlayacak bilmiyoruz." Bugün Irak'ta bir önemli bir noktaya olduğunu hatırlatan Ersoy, diktatörleri devirmek bizaatihi iyi sonuçlara yol açar düşüncesi yanlıştır. "Zalim "Arap Baharı" ile birlikte Ortadoğu belli bir istikamete doğru evriliyor düşüncesinin yanlıcı olduğunu, talepler her ülkede ortak

2012 BAHAR DÖNEMİ KAM SEMİNERLERİ LİSTESİ

GİRİŞ SEMİNERLERİ

1 İktisadın Temel Kavramları	Halil Tunalı
2 Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları	M. Özcan-M. Şenel

TEMEL SEMİNERLER

1 Finansal Krizler	Lokman Gündüz
2 İletişim Psikolojisi II	İbrahim Zeyd Gerçik
3 Türk Dış Politikası: Teori ve Pratik	Hasan Kösebalaban
4 Uluslararası Hukukun Temelleri II	Berdal Aral

ÖZEL SEMİNERLER

1 "Arap Baharı" ve Ortadoğu'da Siyasi Dönüşüm	B. Duran-M. Özcan
M. Şenel-T. Köse
2 Bölgesel Analizler	H. S. Ertem-K. Temiz-M. Osmanoğlu-S. A. Özcan
3 Demokrasi Çağında Otoriter Rejimler ve Uluslararası Politika	Ali Resul Usul
4 Enerji ve Jeopolitik	Süleyman Beşli

5 Kariyer Planlama ve Geliştirme	Nihat Erdoğan
6 Para'nın Dünü, Bugünü ve Yarını	Celali Yılmaz
7 Stratejik Yönetim ve Planlama II	Haluk Dortluoğlu

OKUMA GRUPLARI

1 Avrupa Tarihi	Muzaffer Şenel
2 İletişim Sosyolojisi	Fahrettin Altun
3 İnsan Kaynakları Yönetimi	Bahattin Aydın
4 Modern Çin Tarihi	Kadir Temiz
5 Tarihsel ve Teorik Arka planıyla İktisat Politikaları	Lokman Gündüz
6 Yönetim Düşüncesi	Haluk Dortluoğlu
İbrahim Zeyd Gerçik

ATÖLYELER

1 Stratejik Derinlik Atölyesi	KAM-MAM
2 Türkiye İktisadi Düşünce Çalışmaları	Ahmet Faruk Aysan

olsa da (özgürlük talebi) her birini sosyal bulundurarak değerlendirmek gerektiğini vurgulayan Ersoy, sözkonusu eksikliğin bu ülkeler analiz edilirken göz önünde hatalara yol açtığına dikkat çekti. Mesela üç ülke içerisinde en kalabalık nüfusu barındıran Suriye, sahip olduğu etnik, dini, mezhebi ve ideolojik çeşitlilik dolayısıyla bir Irak olma potansiyeli taşıyor; dolayısıyla buradaki süreç Libya'daki gibi işlemeyecektir.

Buradan Suriye izlenimlerine geçen Ersoy'a göre isyan sürecinde bu ülkede çok fazla insan hayatını kaybetti ve bu nedenle Beşşar Esed'e destek giderek azaldı. Ancak Esed rejiminin dış müdahalesiz devrilmesi hâlihazırda imkânsız; çünkü muhalifler çok dağınık durumda. Dahası, muhaliflerin yurtdışında kurduğu Ulusal Konsey'in üyelerinin çoğunu Suriye halkı tanımadığı gibi içeridekiler de birbirinden talep ve beklentileri de birbirinden çok farklı. Ayrıca şu anda muhalifler de silahlanmış durumda ve karşılıklı bir iç çatışma söz konusu. Bu da halkın bir kesiminin, özellikle de gayrimüslim unsurlarla Nusayriilerin bir kısmının, rejim düşerse kendilerine zarar verileceği ve hatta Libya'da olduğu gibi öldürülecekleri endişesiyle Esed'e tutunmasına yol açıyor. Ayrıca İsrail'in İran'a yönelik tehditlerinin dünyada temel tartışma konularından biri haline gelmesi ve BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye'ye ilişkin kararın veto edilmesi de Esed yönetiminin elini rahatlatıyor.

Türkiye-Suriye ilişkilerine gelince, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Anlaşmalarının Aralık ayında yürürlükten kaldırıldığını ve ilişkilerin kopma noktasına geldiğini hatırlatan Ersoy, Suriye'nin kuzeyindeki

gelişmelerin Türkiye açısından çok önemli olduğunu anlattı: "Suriye devlet televizyonu Türkiye'nin PKK'ya yönelik operasyonlarını 'muhaliflere karşı operasyon' olarak duyurmaya başladı. Şam yönetimi Kürt yerel meclis seçimlerinin yapılmasına izin verdi. PKK 3.000 kişiye silah dağıttı, bir televizyon kanalı kurdu ve Şam'da temsilcilik açtı." Ersoy'un Esed'in muhakkak devrileceği, ancak Türkiye aleyhinde önemli bir adım atmadan da görevi bırakmayacağı öngörüsü bu noktada önemliydi.

Soru-cevap faslında Ersoy'un cevaplarından biri, "Arap Baharı" ile birlikte bölgede yaşanan dönüşümün geleceğine dair de ipucu veriyordu: "Ortadoğu da şunu gördüm, bölge halkları o kadar birbirinden ayrılmış ki çok rahat birbirlerini öldürecek noktaya gelebiliyorlar. O yüzden Allah en büyük nimetleri onlara bahsetmiş olsa da hiçbir zaman yüzleri gülmedi. Irak dünyaya petrol satıyor; ama Kerkük, Bağdat perişan durumda. Bunun en temel nedeni halkların bütünleşememesi."

Türkiye-Ortadoğu İlişkileri Süleyman Beşli

29 Şubat 2012

Değerlendirme: Özgür Dikmen

Türkiye'nin bağlarını giderek güçlendirdiği Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerinin önemli bir yönünü de iktisadi faaliyetler oluşturuyor. İktisadi ilişkilerin incelenmesi,

gerek Türkiye'nin bölgede artan siyasi etkisine gerekse "Arap Baharı"na ilişkin kapsamlı bir bakış açısı geliştirilmesinde oldukça önemli. Bu noktadan hareketle "Ortadoğu Konuşmaları"nın altıncısında, dış ticaret uzmanı Süleyman Beşli'den Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle iktisadi ilişkilerini konu alan bir konuşma dinledik. Beşli, geçmişte iktisaden Osmanlı Devleti'ne bağımlı olan Ortadoğu coğrafyasının Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngilizler ve Fransızlar tarafından çizilen suni sınırlar ve kurulan manda yönetimleri sonucu hem kendi içinde yabancılaşmasının hem de -Türkiye gibi- çevre ülkelerden kopmasını dile getirdi. 1920'lerden 1940'lara Lübnan-Mısır ticaretinin 600.000' den 200.000 Mısır lirasına düşmesi örneği üzerinden bölge ülkelerinin birbirlerine yabancılaşmasına işaret etti. Bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarının, özellikle de Mısır lideri Cemal Abdünnasır'ın 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmesinin ardından ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çeşitli çalışmaları yapılsa da bölgenin iktisadi yapısından dolayı bunların başarısızlıkla sonuçlandığını sözlerine ekledi. Beşli'ye göre bölgede iktisadi ilişkilerin ivme kazanabilmesi için her şeyden evvel mevcut iktisadi yapının geliştirilmesine yönelik devletlerin inisiyatif alması gerekir. Ancak bölgesel siyasi yapı (yan diktatörlükle yönetilen pretoryen devletler, kralıklar ve demokratik sayılan devletlerin varlığı) ve ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri bunun önünde bir engel. Bu durum, Ortadoğu'nun

bölge dışıyla olduğu kadar, bölge içi ticari ilişkilerini geliştirmesini de olumsuz etkiliyor. Nitekim 2010'da Ortadoğu'nun kendi içindeki ticaret hacmi 189,8 milyar dolarken dünyanın geri kalanıyla yaptığı ticaret 1,7 trilyon dolardı. İkincisi, petrolün 1970'lerde dünya piyasasında önemli bir yer etmesiyle bölge ülkeleri petrol ihraç ve ithal eden ülkeler olarak ikiye ayrıldı. İlk grup "sermaye ihraç eden ülkeler", ikincisi "emek/işçi ihraç eden ülkeler" haline geldiler ki bu da ciddi dengesizlik faktörlerinden birisi. Bu haliyle piyasalar petrolün fiyat hareketliliğine bağımlı durumda. Bölgenin üçüncü özelliği ise istikrarsızlık ki, bu durum hem bölge ülkeleriyle ve çevre ülkelerle iktisadi ilişkilerin istenen düzeye ulaşmasının hem de yabancı sermaye akışının önünde bir engel. Bu genel girişin ardından Beşli, Türkiye'nin -gerek dış politika çizgisiyle gerekse küresel ekonomi politiklerle belirli bir paralellik arz eden- bölge ülkeleriyle ilişkilerine geçti. 1980'den sonra Türkiye'nin ithal ikameci politikaları bırakıp neoliberal politikaları ve dışı açık büyüme modelini benimsemesiyle beraber bir ihracat patlaması yaşandı. Petrol fiyatlarındaki hareketlilik Türkiye'nin bölgeyle ticaretini etkileyen önemli bir faktör oldu. 1980'lerin ilk yarısında Ortadoğu'yla ticaret hacminde görülen ciddi düşüşe paralel olarak petrol fiyatlarındaki dönüşümle birlikte Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerde ciddi bir patlama yaşandı. 1996'da bölgeye ihracatımız 5 milyar doların altındayken 2011'de 30 milyar dolara yaklaştı.

Türkiye ile bölge ülkelerinin ekonomileri birbirini tamamlayıcı mahiyette. Bölge ülkelerinde temel gelir kaynağı olarak petrol ve doğal gaz öne çıkıyor; Bereketli Hilal dışında bölge tarımsal faaliyetler için pek elverişli değil ve sanayi üretimi sadece Mısır'da nisbi olarak söz konusu. Gittikçe büyüyen Türkiye ise tarımı ve sanayisi güçlü olsa da Ortadoğu'nun zengin enerji kaynaklarına ihtiyaç duyuyor. Bu haliyle Türkiye'nin iktisadi büyümesini sürdürebilmesi, Beşli'ye göre, Ortadoğu'yla ticari ilişkilerini geliştirilebilmesine bağlı.

Beşli, AK Parti iktidarıyla birlikte komşularla sıfır sorun ve maksimum işbirliği gibi politikaların devreye girdiğini ve bunun gerek komşularla gerekse bölgeyle ticari işbirliğini ciddi ölçüde geliştirdiğini 2010 ve 2011 verileri üzerinden ortaya koydu. Vizelerin kaldırılması ve Lübnan, Suriye ve Ürdün'le serbest ticaret anlaşmalarının imzalanması gibi bölgesel işbirliğinin geliştirilmesine yönelik adımların, her ne Beşli bu ve benzeri adımların, her ne kadar son dönemde özellikle Suriye'de yaşanan olaylarla birlikte akamete uğrassa da, önümüzdeki beş-on yılda Türkiye'nin önünü açacağını öngörüyor. Kısa vadede ise Ortadoğu'nun istikrarsızlaşmasının Türkiye açısından ciddi sonuçlar doğurduğunu, ticari faaliyetlerden yatırımlara, imalattan lojistik sektörüne kadar birçok alanı olumsuz etkilediğini düşünüyor.

Beşli, "Arap Baharı"nın iktisadi etkisini istatistikler üzerinden bizimle paylaştı. Körfez ülkelerinin GSYH'lerine ilişkin istatistiklerde, 2008 ve 2009'da düşüş görülürken petrol fiyatlarındaki yükselişe bağlı olarak 2010 ve 2011'de ciddi bir yükseliş göze çarpıyor.

Ancak "Arap Baharı" nı yaşayan ülkelerin çoğunda büyüme negatife geçiyor; Libya ise tamamen yıkılmış durumda olduğundan istatistiklerde yer almıyor bile. 2012 verilerinde de 2011'e kıyasla çok ciddi bir farklılık beklenmiyor. Grafikler bu dönemin Arap Emirlikleri olduğunu ortaya koyuyor. Ancak Beşli'ye göre bu ülkelerdeki temel mesele, gelirlerin adil paylaşılması; tedbir alınmaması halinde "devrimler" Körfez'e de yansiyabilir ve bu mesele Türkiye'nin bölgeyle iktisadi ilişkilerini derinden etkileyebilir.

KAM Avrasya Konuşmaları

Rusya Seçimleri: Putinli Yıllara Devam

İlyas Kamalov Vügar İmanov Muzaffer Şenel

28 Mart 2012

Değerlendirme: Abdullah Ayasun

4 Mart'ta yapılan devlet başkanlığı seçimlerinin, Soğuk Savaş'ın üzerinden yirmi yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen post-emperyal sendromu henüz üzerinden atamayan eski süper güç Rusya için normal bir seçimden daha fazla anlam taşıdığı söylenebilir. Hele de küresel ekonomik krizin etkisiyle dünyada ve "Arap Baharı" ile birlikte Ortadoğu'da taşların yerinden oynadığı, buna mukabil

Rusya'nın uluslararası sistemdeki konumunu güçlendirmeye çalıştığı bir dönemde... KAM "Avrasya Konuşmaları" toplantı dizisinin dördüncüsünde, Türk Tarih Kurumu Uzmanı ve ORSAM Avrasya Danışmanı İlyas Kamalov'un yanı sıra İstanbul Şehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden Vügar İmanov ve Muzaffer Şenel, Rusya'daki devlet başkanlığı seçimlerini ve önümüzdeki döneme muhtemel etkilerini değerlendirdiler.

SSCB'nin yıkılmasından bu yana Rusya'da altıncı devlet başkanlığı seçiminin yapıldığını ifade eden **İlyas Kamalov**, öncelikle bu seçimlerin ortak özelliklerini sıraladı: **(i)** seçimlerin önceden belli olması (1996 sonuçları hariç), **(ii)** katılımın %65-70 civarında seyretmesi (1991 seçimleri hariç), **(iii)** aynı isimlerin aday olması ve siyasetin aynı kişiler daha az sayıda aday seçimlere gittikçe daha az sayıda adayın katılması. Kamalov'a göre, 2012 seçimleri Putin'in karşısında ciddi bir alternatif yoktu. Adaylardan Adil Rusya Partisi lideri Sergey Mironov, Liberal Demokratik Parti lideri Vladimir Jirinovski ve bir oligark olan bağımsız aday Mikhail Prokhorov zaten Kremlin'e yakın isimlerdi. Tek muhalif aday Komünist Parti lideri Gennadi Zyuganov ise %17 oranında oy alabildi.

Rusya Federasyonu'na bağlı cumhuriyetlerde hem seçime katılım oranının hem de Putin'e verilen oyların yüksekliği dikkat çekici sonuçlardan biri. Mesela seçime katılım oranı Çeçenistan ve Başkurdistan'da %95'lerde iken

Moskova'da %50'nin altındaydı. Yine Putin geçerli oyların Çeçenistan'da %99,7'sini, İnguşetya'da %91'ini, Moskova'da ise %46'sını aldı. Kamalov'a göre bunun iki temel nedeni var: **(i)** Bu bölgelerde katılımın zorunlu olması, **(ii)** Kremlin tarafından cezalandırılma korkusu. Vügar İmanov ise bu konuda Rusya'nın siyasi sistemine dikkat çekti: "Cumhuriyet ekonomileri merkeze eklemlenmiş durumda, federal bütçeden pay alıyorlar. Pastadan alınan pay, merkezle olan ilişkinin rengine ve seyrine göre değişebildiği için buralarda yönetime gelme ihtimali yüksek olan aday destekleniyor."

Kamalov'a göre, Putin'e oy verilmesinin en temel sebebi, insanların Boris Yeltsin dönemine tekrar dönmek istememesi. Putin, halkın gözünde hâlâ bir kurtarıcı, ülkeyi parçalanmaktan kurtaran karizmatik bir lider. Popülerliğinin ve başarısının ardında, onun döneminde maaşların düzgün ödenmesi, işsizlik sorununun kısmen de olsa çözülmesi, cumhuriyetlerin merkeze bağlılığının artırılması, dış borçların ödenmesi ve daha bağımsız bir dış politika takip edilmesi bulunuyor.

Kamalov, Putin'in yeni dönemde nasıl bir iç politika izleyebileceğine dair öngörülerini de paylaştı. Buna göre, **(i)** Yeltsin döneminde Rusya Federasyonu'na bağlı cumhuriyetlere verilen hakları 2000'li yıllarda geri almaya başlayan Putin, merkezîyetçi politikasını sürdürecektir. **(ii)** Seçim öncesi vaadine paralel olarak ekonomiye düzeltmeye çalışacak; ancak bu konudaki başarısı tamamen enerji fiyatlarının seyrine bağlı. **(iii)**

Seçim sürecindeki protestolar, Putin'in artık dokunulmaz olmadığını gösterdi; özgür medya ve barajın düşürülmesi gibi sınırlı bazı adımların atılması muhtemel. (iv) Din meselesinde gerilime yol açacak çeşitli adımlar atılabilir. Özellikle okullarda din eğitimi meselesi, Moskova ile ona bağlı cumhuriyetleri, Hristiyanlar ile Müslümanları karşı karşıya getirebilir.

Rusya'da zengin bir demokrasi deneyimi ve pratiğinden söz edilemeyeceği vurgusuyla konuşmasına başlayan **Vügar İmanov** da benzer şekilde Putin'in seçim başarısının sebeplerini sıraladı: (i) Alternatifsizliği, (ii) seçim kampanyasını "halkın adamı" imajı üzerine kurması, (iii) Rusya'da güvenlik bürokrasisi ve eliti olarak adlandırılan zümrenin, yani derin devletin temsilcisi konumunda olması, (iv) kamu imkânlarından sonuna kadar faydalanması, (v) genelde devlet kontrolünde olan medyanın Putin'in başarılarını merkeze alması.

İmanov, Putin'in seçim kampanyasında geliştirdiği söyleme dikkat çekti. Buna göre, sürekli 1990'lar ile 2000'leri kıyaslayarak kendisinin Rusya'yı batmaktan kurtardığını ileri sürdü. Son dönemde belirginleşen ekonomik sorunlara temas etmek yerine dış politika ağırlıklı bir söylem geliştirerek Rusya'ya eski ihtişamını geri kazandırma vaadinde bulundu. Bu bağlamda seçim kampanyasında uluslararası temas etme yerine sahibi bir Rusya söylemi merkezî bir yer tutarken Avrasya Birliği ise sunulan diğer önemli vaatlerdendi... Putin'in bu Avrasya Birliği projesini İlyas Kamalov gerçekçi bulmuyor. Rus politik mekanizmasında sistemik düzeyde bir dönüşüm ve siyasal kadrolarda bir yenilenme olmadığı müddetçe

Putin'in planlarının gerçekleşmeyeceği görüşünde. Kamalov'a göre Putin tarihi bir açmazla karşı karşıya; çevresindeki yakın daireden radikal bir kararla kurtulmadığı takdirde, reformların başarıya ulaşması oldukça zor.

Vladimir Putin ile Dmitri Medvedev arasında halef-selef ilişkisi olsa da İmanov'a göre bir önceki döneme Medvedev dönemi denemez; zira ipler Devlet Başkanı Putin'in elindeydi. İmanov, Rusya'da liderler değişse de Medvedev'in artık tükendiğini, elit içinde sistemini dönüştüremedikleri görüşünde. Medvedev'in artık tükendiğini, elit içinde etkisi kalmadığını, başbakan olsa bile etkin pozisyonda olamayacağını düşünüyor.

İmanov'a göre yeni dönemde Putin'i bekleyen temel sorunlar şunlar: Tıkanmış olan iktisadî yapı, sistemik bir sorun haline dönüşen yolsuzluk, zengin-fakir uçurumunun artması, işsizlikle mücadele, cumhuriyetlerle siyasî konsolidasyonun sağlanması, demokratik reformların yapılması, sivil toplumun beklentilerinin bir ölçüde karşılanması, hızla yaşanan nüfus, Slav olmayan nüfusun artması, aşırı milliyetçiliğin yükselişi, eğitilmiş nüfusun beyin göçü vs.

Devlet başkanlığı seçimlerini AGİT gözlemcisi olarak yerinde takip eden **Muzaffer Şenel**, konuşmasının başında Rusya'nın dünya topraklarının yedide birini kapsayan devasa bir coğrafyaya sahip olduğunu ve 143 milyon nüfuslu ülkede 110 milyon kayıtlı seçmen bulunduğunu hatırlattı. Seçim usulsüzlüğü iddiaları hakkında özetle şunu söyledi: "Oy kullanımında problem olduğunu zannetmiyorum, asıl mesele oyların kimlerin ve nasıl sayıldığıydı."

Bütün kamu kuruluşlarının ve resmî unsurların Putin için mobilize edildiği bir gerçektir. Sandıklarda görevli bir milyon kişinin %80'i devlet memuruydu.”

Şenel'e göre Rusya'da yeni yeni serpilmiş bir sivil toplumdaki mobilize edildiği bir Nitekim seçim öncesi ve sonrasında protesto gösterilerine katılım nispeten büyüklüğü bunu kanıtıyor. Bu gösterilere katılanların sosyal tipolojisi irdelendiğinde, üniversite mezunu, dünya ile entegre olan, yolsuzluk, nepotizm, muhalefetsizlik ve sistemin tıkanıklığı karşısında hayal kırıklığına uğrayan yeni bir muhalif nesil karşımıza sınırlı ve siyasal alanda etkisi zayıf bir yandan Putin muhaliflerinin yöneldiği bir adres olan Komünist Parti'ye çoğunlukla geçiş, devlet himayesine ve desteğine alışkın yaşlı kesimin sosyoekonomik sorunlarını derinleştirmiş durumda.

Rusya'da halkın ve entelektüel kesimin nabzını tutan Şenel, “Önümüzdeki dönemde Rusya'nın geleceğini ne belirleyecek?” sorusuna verilen cevaplardan hareketle şunları söyledi: “Post-emperyal sendromu yaşayan Rusya, siyasi birliğini, iktisadi bağımlı ekonomiden know-how eksenli bir ekonomiye geçiş ve uluslararası güç anlamında Putin halkın büyük desteğini kazanıyor. Ancak Putin'in bunları ne ölçüde başarabileceği birer soru işareti. Önümüzdeki dönemde içeride daha liberal (kontrollü bir serbestiyet de diyebiliriz), dışarıda ise daha sert bir politika bekliyor Rusya'yı.”

Zamanın su gibi aktığı ve katılımcıların yoğun ilgisine mazhar olan bu toplantı, uzunca bir soru-cevap faslıyla sona erdi. Bu fasıldan özellikle Türkiye-Rusya ilişkilerine dair görüşleri aktarmakta fayda var. Kamalov'a göre Rusya, Orta Asya ve Kafkasya'da Türkiye'nin çok küçük bir adımı dahi kıskançlıkla karşılıyor ve Ankara'yı yeni-Osmanlı bir politika izlemekle suçluyor. Mevcut statükonun devamı muhtemel bir krizi önüyor; ancak Türkiye bu bölgelerde aktif bir siyaset izlerse ilişkiler gerginleşebilir. Öte yandan 2010 ve 2011 yılı Türk-Rus ilişkileri açısından çok önemliydi. Vizelerin kaldırılması, Mersin'deki nükleer santral ihalesinin Ruslara verilmesi ve enerji konusunda ortak projelerin hayata geçirilmesiyle ilişkilerde geri döndürülemez adımlar atıldı. Bunlar mevcut birtakım problemleri ilişkilere zarar vermeden çözmeye isteginin de birer işareti.

İlişkileri olumsuz etkileme potansiyeli bulunan füze kalkanı krizi konusunda Kamalov, Malatya'ya NATO radar üssü kurulmasının Rusya'da tedirginlik yarattığını, ancak Rus politikacıların Avrupa ve Amerika'yı çok sert ifadelerle eleştirmelerine karşın, Türkiye'ye yönelik böyle bir dil kullanmadıklarına dikkat çekti. Üssün Rusya tarafından kendisine yönelik bir hamle olarak yorumlandığını belirten Şenel ise bu konuda ilginç bir ayrıntıyı dile getirdi: “Kürecik'teki radar üssü, NATO'nun Rusya ile imzaladığı AKKA Antlaşması sınırları dışında kalıyor. Dolayısıyla Rusya'nın güç dengesinin bozulduğu argümanına karşı Batı, biz antlaşmaya sadık kalarak bunu inşa ediyoruz diyor.”

“Arap Baharı” Sürecinde Rusya’nın Ortadoğu Politikası

Aleksandr Sotniçenko

10 Nisan 2012
Değerlendirme: Özgür Dikmen

“Avrasya Konuşmaları”nın beşincisinde Petersburg Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi öğretim üyesi Türkolog Doç. Dr. Aleksandr Sotniçenko, Rusya’nın “Arap Baharı”na bakışına dair bir konuşma yaptı. Sotniçenko, Rus elitinin ve entelektüellerinin “Arap Baharı”na bakışını daha iyi ortaya koyabilmek için konuşmasının başında üçlü bir dönemlendirmeye başvurdu: (i) Batı etkisinin Rusya’ya henüz ulaşmadığı “modern öncesi dönem”; (ii) Aydınlanma ile başlayıp XX. yüzyılın sonlarına dek süren ve liberalizm, komünizm ve milliyetçilik ideolojilerinin damgasını vurduğu “modern dönem” –ki yüzyılın sonuna doğru liberalizm ve milliyetçilik etkisini yitirirken liberalizm hâlâ etkiliydi; (iii) XX. yüzyılın sonuyla başlayan “postmodern dönem” –ki bu yeni süreç modernliğin ve liberalizmin değerlerine sarsıcı bir etki yaptı. Sotniçenko bu noktada dini örnek gösterdi ve “Postmodernizm Tanrı’nın rövanşını isterken postmodernlik ortadan kaldırmak isterken postmodernlik onu yeniden gündeme taşıdı” dedi. Bu çerçeveden hareketle Türkiye ve Ortadoğu’da postmodern dönemin

yaşandığını belirten Sotniçenko’ya göre, bu yeni dönem Türkiye’de AK Parti’nin iktidara gelmesiyle 2002’de başladı. Bu bir kırılmaydı. Zira önceki dönemde iktidara gelen siyasi partiler ve aktörler oldukça modern ve laik iken son on senedir Türkiye’de din, siyaset ve gelişme birarada yaşanıyor. Ortadoğu’ya gelince, “Arap Baharı” sürecinde halkların karşı çıktığı liderler, XX. yüzyıldan kalma modern liderler; onların sosyalist, milliyetçi ve pan-Arap görüşleri zaten geçen yüzyılın sonunda geçerliliğini yitirmişti.

Bu girizgâhın ardından Rusya’daki iç dengeleri anlamamız için geriye dönük olarak sürece bakan Sotniçenko, komünizmin yıkılmasının akabinde özellikle 1991-94 döneminde Rus elitin ağırlıklı olarak liberalizmi ve Batı’yla iyi ilişkilerin sürdürülmesini desteklediğini, ama Rus halkının Batı’ya karşı tutumunu, ama Rus Merkezî’nin yıllardır yaptığı kamuoyu araştırmalarının 2011 sonucuna göre, Asya’nın bir parçası olarak Avrupa’nın, %6’sı da kesim ise Rusya’yı iktidardan de bağimsız bir Avrasya ülkesi olarak kabul ediyor ve yeni liberal yapıyı benimsemiyor. Sotniçenko işte bu durumu, XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda yönetici elitin Batı’ya yönelme çabasına karşı halkın tepkisiyle ortaya çıkan gerilime benzetti. Bu çerçeveden hareketle “Arap Baharı”na yönelik yönetici elitler bazında iki farklı bakış açısı olduğunu belirtti: “Vladimir Putin, modern dönemden kalma milliyetçi ve laik bir lider; Kaddafi ve Beşşar Esed gibi. Mevcut Rus eliti de Putin’le

benzer bir arkaplana sahip. Diğer yanda liberal bir elit kadro var; Dmitri Medvedev ve arkadaşlarının yüzü tamamen Avrupa'ya dönmük. Bu kesim 'Arap Baharı'nın etkilerinin Rusya'ya da sıçrayabileceğinden ciddi bir şekilde endişe ediyor, ama bu vesileyle ilk kez yüzlerini Ortadoğu'ya çevirmiş durumdadır." Öte yandan Sotniçenko 1991-1994 döneminde etkin konumda olan liberal elitin Arap devrimini desteklediğine, ancak İslâmcı bir devrimi değil, tıpkı Gürcistan ve Ukrayna'daki gibi, liberal bir "turuncu devrimi" savunduğuna dikkat çekti.

Mısır'daki olaylar sırasında tarafsız bir politika izleyen Rusya'nın, Libya konusunda BM'deki oylamada çekimser kalmayı tercih ederek bu ülkeyle birçok alanda yürütülen milyar dolarlık projeleri kaybettiğine ve şu anda Libya pazarından tamamen dışlandığına dikkat çekti. Libya'daki gelişmelerden ders çıkarmak isteyen Rusya açısında Suriye'nin daha da özel bir konumda olduğunu hatırlattı. Buna göre Rusya'nın Suriye'yle uzun zamandır oldukça iyi ilişkileri var; Ortadoğu'daki en büyük diplomatik temsilciliği Şam'da; bu ülkede bir de donanma üssü bulunuyor. Ayrıca Suriye silah ticareti açısından da Rusya için önemli bir kazanç kapısı. Asıl kaygı ise Libya'dakine benzer bir müdahaleyle Amerikan ordusunun Suriye'ye girmesi ki bu, rakibi ABD'nin Rusya'ya daha da yakın bir noktaya mevzilenmesi anlamına gelecektir. Suriye'deki mevcut rejimin belli bir ölçüde istikrarı sağladığını düşünen Sotniçenko, bunu rejime alternatif teşkil edecek güçlü bir muhalefetin, ciddi bir organizasyonel yapılanmanın olmamasına bağladı. Yine de Sotniçenko Esed'in iktidarda son zamanlarını yaşadığını düşünüyor. Zira Esed XX. yüzyıldan kalma miadını

doldurmuş bir ideolojik yapıya mensup. Sotniçenko, Suriye'deki şartların, Libya ve Mısır'a kıyasla, iç savaşa çok daha müsait olduğunu düşünüyor. Çünkü ülkede Sünni-Nusayri ayrımı başta olmak üzere mezhepsel bölünmeler çok derin. %10'luk Hristiyan nüfus da Sünnilerden korktuğu için ekseriyetle rejimi destekliyor. Ayrıca Sünni gruplar da kendi içlerinde bölünmüş durumda. Öte yandan Kürtler rejimin devrilmesinden sonra Irak'takiler gibi bağımsızlık isteyebilir.

Sotniçenko, Moskova'nın son günlerine kadar Esed rejimine destek olacağını, bir iç savaş halinde muhalifleri desteklemeyeceğini düşünüyor. Ancak uzun yıllardır yakın temas halinde olduğu Ortodoks Hristiyanlara (%6'luk) yakın duracağını öngörüyor ki ona göre bu, nüfuslarının azlığı nedeniyle iyi bir siyaset olmayabilir.

Son olarak Sotniçenko "Arap Baharı"nın Rusya'ya muhtemel yansımalarını da değerlendirdi. Buna göre, Rusya'da rejimin alan açmaması halinde muhalif elit (liberaler ve milliyetçiler) –tıpkı Arap Dünyası'nda olduğu gibi– orta veya uzun vadede "turuncu devrim"e öncülük edecektir ki bu, Rusya'yı parçalayabilir. Bu noktada Putin'in köklü bir reform yapıp yapamayacağı oldukça önemli ortaya koyup koymayacağı her hangi bir siyaset felsefesine dayanmayan ideolojisiz Zira 1994 sonrası dönem, herhangi bir bir dönemdi ve bu artık sürdürülebilir değil. Bunun başarılabilmesi için ise beslenen istihbaratçı yolsuzluktan oligarkları saf dışı bırakması gerekiyor ki bu da kesinlikle kolay değil.

KAM Küresele Kuramsal Bakışlar

Küresel Siyaseti Nasıl Düşünebiliriz? (How to Think about Global Politics?)

Michael Dillon

11 Şubat 2012

Değerlendirme: Kadir Temiz

“Küresele Kuramsal Bakışlar” toplantı dizisinin ikinci konuğu, İstanbul Şehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Michael Dillon oldu. Dillon, konuşmasında kendisinin anlamlandırdığı “teori” kavramından yola çıkarak hem uluslararası ilişkiler teorilerinin geleceği hem de XXI. yüzyılın başında yüzleştığımız yeni sorunlara nasıl bir teorik bakış açısı ile yaklaşmamız gerektiği üzerine değerlendirmelerde bulundu.

Konuşmasına teorinin tanımı ile başlayan Dillon, genel olarak teori korkulan ve çekinilen bir alan olsa da ona “entelektüel kasları geliştiren bir faaliyet” olarak bakmayı önerdi. Dillon’a göre bu anlamıyla teori bir hakikat arayışıdır. İnsan hem doğayla hem yüzleştirdiği birtakım sorunları anlamak ve anlamlandırmak için bir arayış içerisinde. İster deneysel ister deneysel olmayan bir çalışma olsun bu teorik temeli bütün analizlerde kullanabiliriz. Ancak bu tanım eksik kalırsa, yani teoriyi bir arayış olmaktan çıkarırsak, sadece tanıma dayalı bir çalışma

kalır elimizde. Bu sebeple bir meseleye teorik bakmak; tam anlamıyla bir meseleye işaret etmek ve onu eleştirel bir zemine oturtmaktır.

Hakikatin ifadesi/ anlatısı (*theory as truth-telling*) aslında Dillon’ın Michael Foucault’ dan etkilenecek tanımladığı bir kavram. Bu sebeple yine Foucault’ya referansla yaptığı tanımlarda onun isim ve fiil olarak ayrıştırdığı teoriden bahseder. Yani bir bakıma isim olarak teori yoktur, fiil olarak teorileştirmek vardır. Böylece daha verimli bir alana çıkar teori. İsim halindeyken bir nesneye ihtiyacımız vardır; ama fiilleştirdiğimizde artık bir şeyin başka biri dünyaya ya da küresel ihtiyacımız olur. Onu fiilleştirdiğimizde artık bir şeyin başka biri dünyaya ya da küresel olana baktığımızda, sadece bir tanımlama ya da düşünmede bulunmayı bizi eyleme götürülecek olan bir sürece de girmiş oluruz.

Uluslararası ilişkiler alanında da hakikatler ve hakikat anlatıcıları vardır (*theorists as truth-tellers*). Farklı jargonlar ve yöntemler kullansalar da bu anlatıcıların neredeyse her biri kadar hakikat anlatıcısından farklı, ondan nokta bir hakikat anlatıcısından farklı, ondan soyut ve bağımsız bir hakikatin olamayacağı gerçeğidir. Ayrıca onun tarihsel olarak yaşadığı çevre ve süreç, hakikatini de etkiler.

Eğer hakikatin varlığına inanyorsak, böyle bir varsayımımız varsa, o halde o hakikatin anlatıcıları tarafından koyulan kurallara da inanyoruz demektir. Meselenin ilginç taraflarından biri de bu kadar farklı hakikat ve

Küresel
Araştırmalar
Merkezi
KAM

hakikat anlatıcıları içinde farklı ve birbirinden tamamen bağımsız kuralları da olabileceğini kabul ediyoruz. Kim olursa olsun bu, hakikati kurallaştırır ve dolayısıyla her kural da kendi hakikatini ortaya çıkarmaya çalışır. İşte bu, hakikatin siyasetidir (*theory as the politics of truth*).

Fearless Speech adlı kitapta Foucault, sorunsallaştırma (*problematization*) ve sorunsallaştırmak (*problematize*) kelimelerini inceler. Bu konu kendi hakikatimizi ortaya koyarken geçeceğimiz önemli bir eşiktir. Bir konuyu nasıl sorunsallaştırıyoruz? Bir hakikat sorununun içinde bir sorunu parçalara ayırıp spesifik hale getirebiliriz. İşte tam burada sorun sorunsallaştırılıyor; yani isim yine fiil haline geliyor, bazıları ikincil içinde bazıları önceliyor, bazıları iklim planı atıyoruz. Terörizm, güvenlik, iklim değişikliği gibi sorunlar düşünüldüğünde bu ilişki kolaylıkla anlaşılabilir. Mesela iklim değişikliği daha önce de varolan bir sorundu. Ancak daha önce sorunsallaştırılmamıştı. Sorunsallaştırılmadığı için de konuşulmuyordu. Ama şimdi konuşuluyor (*theorizing as problematizing*).

Bu sorunsallaştırmayı küresel düzeyde yaptığımızda ortaya bir bakıma uluslararası ilişkiler teorisi çıkıyor. Ancak şu anda elimize aldığımız bir uluslararası ilişkiler teorisi bize ne anlatıyor diye baktığımızda çok farklı sorunsallaştırmaları tartışmasından Klasik realist-idealist teoriler tartışmasından post-yapısalcılığa kadar uluslararası ilişkiler teorilerinde bir sorunsallaştırma eksikliği var. Bunun en temel nedeni de hakikat

anlatıcısının yeni sorunsallaştırmaları ortaya koyamamaları. Michael Dillon tam da böyle bir eksiklik üzerinden teorinin bizatihi kendisini yeniden sorunsallaştırmamızı gerektiğinin altını çiziyor. Bunu yaparken de Foucault'nun *genealogy* kavramından faydalanıp uluslararası ilişkiler teorisinin de jeneolojik bir haritasını çıkararak yeni sorunsallaştırmalara gidiyor.

Dillon'a göre tarihsel olaylarla teorik gelişmeler arasında çok ilginç rastlantısalıklar vardır. Artık teorilerin kendini tekrar etmeye başladığı dönemlerde tarihi kırılmalar yaşanmış ve ortaya yeni aktörler çıkmıştır. 1989'da Avrupa'nın güvenliği konusunda klasik teorilere bağlı olarak NATO ve Varşova Paktlarını anlatıldığı bir dersin ertesi günü Berlin Duvarı'nın yıkıldığı için utanç verici olarak görüyor. Şartların değişmesi bir bakıma sorunsallaştırmaları ve sorunları da değiştiriyor. İnsanlar artık Soğuk Savaş döneminde iki büyük gücün karşılıklı nükleer tehdit oluşturmasını ya da ideolojik kutuplaşmayı değil, küresel iklim değişikliği, terörizm ve bilgi teknolojileri gibi sorunları konuşuyor.

Dillon'a göre artık uluslararası olandan da bahsetmek mümkün değil; zira ortada küresel bir alan var. Bu küresel alanda ilişkiden ziyade karşılıklı bağımlılık (*interconnectedness*) önemli. Tabii ulus-devlete ya da yaşadığımız toplumsal ilişkilere bağlı olarak değişmeyen bazı şeyler var. Örneğin hâlâ "ulusal

çıkar", "devletin bekası" ve "egemenlik" gibi kavramlardan bahsediyoruz. Zaten yeniden sorunsallaştırma denen şey geçmişin tümünden reddi değil, aksine geçmişin yeniden yeni bir dil ile okunarak sorunsallaştırılmasıdır. O halde eski kavramları yenileriyle mezcederek yeni okumalar yapmak gerekiyor. İşte bu da yeni hakikat anlatıcıların gerekli kılıyor. Biopolitik ve jeopolitik gibi yeni dönemin merkezî sorunlarını tartışmamız gerekiyor. Devlet hâlâ mevcut; ama artık bilgi toplumu eşliğinde anlamamız gereken bir devlet var; yani yeni bir hakikat siyasetine doğru bir yöneliş söz konusu.

Stratejik Ortaklıklarda Öğrenme Üzerinde Kültürün Etkisi: Renault-Nissan Örneği Nurcan Özkaplan Yurdakul

KAM TEZAT

18 Ocak 2012

Değerlendirme: Melike Akkuş

TEZAT programında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü doktora öğrencisi Nurcan Özkaplan Yurdakul, Leicester Üniversitesi İşletme Bölümü'nde "Learning Through Strategic Alliances - Applied to the Strategic Alliance Formed between Nissan and Renault" başlığı altında hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezi (2001) üzerinden stratejik ortaklıklarda bilgi ve kurum kültürü konusunda bir konuşma yaptı.

1996-99 yılları arasında Sabancı Holding'in içerisinde olduğu yaklaşık on stratejik ortaklıktan biri olan I-Bimsa bünyesinde kurumsal kaynak planlama uzmanı olarak görev yapan Yurdakul, "Uluslararası ilişkilerin mezunu biri olarak motor teknolojilerimin ülkelerin geleceklere üzerindeki etkisini bildiğim için özellikle bu alanı tercih ettim" diyerek başladığı konuşmasında "Ben bu teze başlarken 65 milyon nüfusun ve 15 milyon aracın olduğu, Vehbi Koç'un Henry Ford'u 1955'te ziyaret ettiği bir ülkede 45 yılı aşkın bir sürede araba üretimi nasıl öğrenilemez sorusunun peşine düşmüştüm" dedi. Yurdakul "İki kurum kaynaklarını özgün şekilde biraraya getirip sinerji doğurabilir. Literatürde temel kanı bir ortaklıkta kaliteli bir ortak bularak harikulade bir sonuç elde edilebileceği yönündedir; ama ortaklar fırsatçı olabileceği için teoriyle pratik çoğu zaman birbiriyle örtüşmez" diye devam etti. "Stratejik ortaklıkların temeli devamlı olan kaynak, bilgi ve mülk temelli olmak üzere ikiye ayrılır. Mülk temelli kaynaklar, belirli bir maddi karşılığa istinaden piyasadan temin edilebilen kaynaklardır (insan kaynakları gibi); bilgi temelli kaynaklar, alınıp satılmayan, taşınmayan ve rekabet üstünlüğü sağlayan kaynaklardır (kurum kültürü, teknolojik ve idari kaynaklar, dağıtım ağı gibi). Bilgi transferi tarafların niyetiyle doğru şekilde alakalı olduğu için ortakların fırsatçılığı, hedefin süreç içinde değişiklik göstermesi, kültürel çatışma, çevresel şartlarda

beklenmedik değişiklikler, tarafların öğrenme tecrübesi ve bilginin kodlanamazlığı, karmaşıklığı ve taşınmazlığı gibi etkenler sayılabilir. Tarafların sözleşme temelli yaptırımsal mekanizmalar geliştirmeleri, ve organizasyonun öğrenme tecrübesi öğrenmenin önündeki engelleri bertaraf ederken; bilginin muğlaklığı öğrenme sürecinin zayıflamasına ya da kesilmesine neden olabilir. Özellikle bilginin kodlanıp transfer edilmesi için kurumsal öğrenmenin sağlanabilmesi için önemlidir; zira bazı Polanyi'nin 'Biz anlatabildiğimizden daha çok biliriz' diye özelediği bu durum, taraflarda içsel olarak varolan bilgi transferine direnme dürtüsüyle birleştiğinde bilgi transferini imkânsız hale getirebilir. Bu bağlamda kültürel farklılıklar; muğlaklığa sebep olmaları, çatlak sesleri çoğaltmaları, bilginin kodlanması sürecini zayıflatmaları ve dil, kültür, siyasî görüş, endüstriyel gelişmişlik gibi alanları vurgulamaları hasebiyle bilgi transferini zayıflatan önemli faktörler arasındadır. Ayrıca kurumsal kültürde, iş yapış şekillerinde ve kurumsal mirasta görülen organizasyonel mesafenin de öğrenme süreci üzerinde kültürel farklılıklarla benzer etkileri olabilir."

Stratejik ortaklıklarda bilgi transferini mümkün kılmamanın öncelikli yolunun, ortak bir kurum kültürü tesis etmekten geçtiğini vurgulayan Yurdakul bu konuda şunları söyledi: "İki kurum ortak bir süreçte

girdiklerinde kültürler ya birbirlerine entegre olurlar ya da kültürlerden biri asimile olur; ortaklık sona erer. İttifak kültürünün iyi yönetilmesi kültürlerin karıştırılıp harmonize edilmesiyle sağlanabilir. Yani hem ortaklıktaki tarafların kendi kültürlerini muhafaza ettiği bir yapılanmaya hem de iki kültürün birbirine karıştığı homojen bir alana ihtiyaç vardır. Güven, açık iletişim, organizasyon kültürünün karıştırılması, sosyalleşme, idarecilerin birbirleriyle ortak bir hale gelmesi gibi yöntemlerle ortak bir kültür geliştirilebilirken taraflardan birinin fırsatçılığı süreç ve işlemlerin maliyetini artırır. İttifak kültürü geliştirip birbirlerini karşılıklı bilgiyle beslemede eksik kalan stratejik ortaklıklar başarısız olur; nitekim kurulan stratejik ortaklıkların yaklaşık %60'ı başarısızlıkla sonuçlanmaktadır."

Teorik çerçevenin akabinde Nissan ve Renault tarafından kurulan stratejik ortaklık hakkında bilgi veren Yurdakul, "Bu ortaklıkla Nissan Renault'nun Kuzey Afrika'daki dağıtım kanalına girmeyi hedeflerken Renault da Nissan'ın Latin Amerika'daki dağıtım ağından istifade etme niyetindeydi. Ancak o dönem Nissan yaşadığı finansal kriz sebebiyle zor günler geçirmekteydi; Renault hisseleri Nissan hisselerine göre oldukça değerliydi. Bu sebeple ortaklık Renault lehine devam ediyor ve Renault süreç boyunca daha çok öğreniyordu. Nissan bu durumu fark ettiğinde 1998'de başlayan ortaklığı bozmak yerine durumu düzeltmeye çalıştı.

Bu örnekte temel paradigma, ortaklık kurulurken öğrenme düzeyini ölçmeye yönelik bir adım atılmamış olmasıdır. Bu aslında ortakların niyetlerinin başlangıçta iyi olmadığına işaret eder; zira sayım istemeyen kişinin bir hilesi vardır” diyerek ölçme teknikleri geliştirilmenin stratejik ortaklıklarda öğrenme sürecinin bir parçası olması gerektiğine dikkat çekti. Yurdakul’un rutinleri artırarak bilgi paylaşımına alan açan ortak bir kültür inşa etmeleri ittifak iklimi organizasyonel öğrenmeyi mümkün kılar” diyerek özetlediği sunum soru-cevap faslıyla son buldu.

KAM Kitap-Makale Sunumları

İncirlik Üssü: ABD’nin Üs Politikası ve Türkiye

Selin M. Bölme

17 Mart 2012

Değerlendirme: Harun Küçükcaladağlı

Küresel Araştırmalar Merkezi’nin uzun bir aradan sonra yeniden başlattığı “Kitap-Makale Sunumları” programında SETA araştırmacılarından Dr. Selin Bölme ile *İncirlik Üssü: ABD’nin Üs Politikası ve Türkiye* (İletişim, 2012) başlıklı kitabı üzerine konuştuk.

Bölme ilk olarak, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında hazırladığı “ABD’nin Üs Politikası ve Türkiye: Kuruluşundan Bugüne İncirlik Üssü” başlıklı doktora tezinin kısaltılmış hali olan bu kitabın ortaya çıkış macerasını anlattı. Tez

konusuna karar verme süreciyle başlayan bu macera, yazara Türkiye ve Amerika’daki arşivlerde yaptığı taramalar sırasında karşılaştığı zorluklar, tez yazım ve savunma sürecinde ve nihayet kitaplaşma döneminde yaşadıklarıyla farklı bir deneyim kazandırmış. Tez konusunu belirlerken popüler konulardan uzak durmaya çalışılan Bölme, siyasi tarihi çalışma alanı olarak belirlemiş; özeldense hakkında çokça konuşulan ve bulunmayan İncirlik Üssü’nü seçmiş. Ancak kaynak bulmada ciddi sorunlar yaşamış. Türkiye’de Dışişleri Bakanlığının arşivleri kapalı olduğu için konuyla ilgili yazışmalara ulaşamayan yazar, ABD’deki Ulusal Arşiv’in büyük ölçüde açık olması ve buradaki belgelerin sadece Amerikan makamlarının kendi iç yazışmalarını değil, Türk makamları tarafından gönderilen karşı yazışmaları ve tezinde önemli bir boşluğu doldurabilmiş.

Bölme sunumunun devamında kitabın temel tezi olan Amerikan üsserinin sadece stratejik ve askerî güvenlik amacıyla değil, süreç içinde değişen siyasi rolüyle de bulundukları bölgelerde etkili olduğu, İncirlik Üssü’nün de Türkiye’deki Amerikan karşıtlığının bir sembolü haline gelip dış politika tartışmalarında önemli bir faktör olduğu iddiasını tartışmaya açtı. Tezinin teorik kısmını Robert W. Cox’un “hegemonya” kavramı çerçevesinde yazan Bölme, bu tercihini de şu şekilde açıkladı: “Askerî üsserinin varlık sebebi, literatürde genel olarak realist ve jeopolitik teoriler üzerinden açıklanıyor. Ancak dünya egemenliğini elde

etmenin belli bölgelere hâkim olmaktan geçtiği formülü üzerine kurulu olan bu teoriler, davranışın kendisini tarif ederken nedenini açıklamıyor. Devletlerarası ilişkiler askerî stratejilere indirgenirken, bu yolla kurulan hakimiyet ise sorgulanmıyor. Cox'un yaklaşımı ile bu zaf aşılarak askerî üsler sadece askerî stratejinin bir parçası olarak değil, ABD'nin dünya üzerindeki hegemonyasını taşıyan ve yürüten kurumsal yapılardan biri olarak değerlendirilebilir." Buradan İncirlik Üssü'ne geçen Bölme, öncelikle üssün hukukî statüsünü açıklığa kavuşturdu. Bugünkü statüsüyle İncirlik'in NATO savunma planları kapsamında, ABD ile imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEIA) ile belirlenen koşullar çerçevesinde, BM ve NATO'nun amaçlarına uygun olarak ABD'nin kullanımına tahsis edilmiş Türk Silahlı Kuvvetlerine ait bir hava üssü olduğunu belirtti. Bölme üssün statüsünü şu şekilde özetledi: "Başlangıçta, Türkiye'nin NATO'ya üye olmak için yoğun bir çaba gösterdiği dönemde kurulan İncirlik Üssü, NATO amaçları doğrultusunda ABD'nin kullanımına açıldı. 1954'te TSK'ya devrinden itibaren İncirlik, Türkiye'ye ait bir üstü ve hiçbir zaman hukukî statüsü itibarıyla bir Amerikan üssü olmadı. Ancak Soğuk Savaşın ilk yıllarında Türkiye'nin yaşadığı Sovyet korkusu ve Batı ittifakı tarafından kabul görme arzusu, üssün Türkiye ile ABD arasındaki anlaşmaları zorlayan bir biçimde kullanılmaması beraberinde getirdi. Öyle ki Soğuk Savaş boyunca istihbarat ve eğitim dışında hiçbir

NATO faaliyetinde kullanılmayan üs, ABD'nin Ortadoğu krizlerine müdahaleleri ile özdeşleşti. Örneğin İncirlik, 1958'deki iç savaş sırasında Lübnan'ın bombalanmasında, 1970'teki Kara Eylül olaylarında Ürdün'e silah sevkiyatında, 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşlarında acil inişlerde, İran Devrimi'nde Amerikan vatandaşlarının ülkeden çıkarılmasında kullanıldı. ABD'nin sahip olduğu geniş imtiyazlar ve Türkiye'nin sınırlı kontrolü İncirlik'in Amerikan üssü olarak nitelendirilmesine yol açtı." 1960'larla birlikte Amerikan üslerinin dünya çapında sorgulanmaya başlandığını belirten yazar, bunun sebeplerini de şu şekilde sıraladı: (i) Üslerin bulunduğu ülkelerde genel bir iktisadî toparlanmanın yaşanması ve ABD'nin hamiliğine ihtiyacın azalması, (ii) Amerikan askerlerinin buldukları ülkelerde karşıtları adlı olaylar nedeniyle, kamuoylarında ciddi bir öfkenin birikmesi, (iii) Vietnam Savaşı ile birlikte Amerikan politikalarının sorgulanmaya başlanması, (iv) dünyada sol akımların yükselmesi, egeenlik ve özgürlük söylemlerinin dünya kamuoyunda destek bulması. İşte bu sebeplerle yükselen Amerikan karşıtlığı, Bölme'ye göre, ABD'nin hegemonyasının sembolü olan üslere de yöneldi. Türkiye'deki İncirlik, gerek Ortadoğu krizlerindeki misyonu gerekse ABD'nin sahip olduğu geniş imtiyazlar sebebiyle dönemin en çok tepki çeken üssü haline geldi. Selin Bölme'nin sunumunun ardından dinleyicilerden gelen sorularla konu daha da derinlemesine tartışmaya

açıldı. Bu bölümde Bölme'nin şu sözleri önemliydi: "Bugün ABD'nin kullandığı dünyadaki en büyük on üç üs arasında yer alan İncirlik, bölgedeki istikrarsızlık ortamına paralel olarak yakın gelecekte de önemini koruyacaktır. Hâlihazırda Türkiye ile ABD'nin izledikleri politikalar uyumlu olsa da önümüzdeki dönemde bölgedeki istikrarsız yapının sürmesi durumunda, özellikle de İran meselesinde, ABD İncirlik'i kullanmak isteyebilir ki bu, tıpkı 2003'teki Irak müdahalesi sırasında olduğu gibi, iki ülkeyi karşı karşıya getirebilir."

21. Yüzyılda Hedefli Yaptırımlar: Meydan Okumalar ve Fırsatlar (Targeted Sanctions in the 21st Century: Challenges and Opportunities)

Francesco Giumelli

11 Nisan 2012
Değerlendirme: Kadir Temiz

Nisan ayında gerçekleştirdiğimiz "Kitap-
Makale Sunumları"nda Prag Metropolitan
Üniversitesi öğretim üyesi Francesco
Giumelli, Soğuk Savaş sonrası dönemden
günümüze hedefli yaptırımların teorik ve
pratik boyutlarını tartıştı. Giumelli'nin 2011
yılında yayınlanan *Coercing, Constraining
and Signalling: Explaining UN and EU
Sanctions after the Cold War* (ECPR Press)
başlıklı kitabında ele aldığı konuyu daha
çok pratik örneklerle açıklamaya çalıştığı

sunumunun ana teması, 1990'lı yıllardan
sonra yaptırımlardaki hedefin daha net ve
belirli hale getirilerek etkisinin artırılmış
olmasıydı.

Giumelli'ye göre yaptırımlar uluslararası
hukuk ve siyaset ile ilgili bir konu olduğu
için uluslararası sistemin değişen yapısı ile
beraber yaptırımların tanımı, uygulanması ve
etkisi de değişikliğe uğruyor. Bundan yirmi
yıl önce yaptırımların kullanımı ve Soğuk Savaş'ın
daha fazla güç kullanımı ve Soğuk Savaş'ın
getirdiği siyasi kutuplaşmanın ideolojik
etkilerini de konuşmaktaydık. Ancak bugün
yirmi yıl öncesinden daha farklı ve karmaşık
olayların etkilediği bir uluslararası sistem
var. Uluslararası krizler de böyle bir ortamda
şekilleniyor. Krizlerin niteliği değişikçe
uygulanan yaptırımların boyutu, niteliği ve
formu da değişiyor.

Yaptırımların özellikle verimliliği ve faydası
sıkça tartışma konusu oluyor, eleştiriliyor.
Giumelli eleştirileri makul karşılıyor; ancak
yaptırımların yerine uygulanabilecek başka
herhangi bir yöntemin hem daha maliyeti
hem de insanî açıdan daha problemli
olacağı konusunda. Bu nedenle yaptırımları
destekliyor; ancak amacı ve hedefleri net
yaptırımların geliştirilmesi gerektiğini
savunuyor.

Giumelli'ye göre her siyasi ve iktisadi
davranış gibi yaptırımların da belirli
amaçları bulunuyor; örneğin
demokrasinin teşviki, kriz yönetimi,
terörizmle savaş veya nükleer
silahlanmanın önlenmesi amacıyla
yaptırımlar yürürlüğe konabilir.
Yaptırımların bir özelliği

esnekliğidir; ulaşılmak istenen hedefe uygun olarak farklı zaman ve mekânda farklı yöntem ve araçlarla uygulanabilir. Karşı taraftaki aktörün davranışını değiştirmeye dönük en az maliyetli yöntem de yine yaptırımlardır. Örneğin ABD'nin Irak'ta güç kullanması ile daha önce bu ülkeye uygulanan ambargoların maliyeti kıyaslandığında yaptırımların güç kullanımına göre çok daha az maliyetli bir yöntem olduğu görülür.

1990'lı yıllarda yaptırımlar konusunda bir zihniyet dönüşümünü yaşandığını belirten Giumelli'ye göre bunun en önemli göstergesi kapsamlı yaptırımlardır (Irak, Haiti, Yugoslavya ve Ruanda'ya yönelik BM yaptırımları gibi). Kapsamlı yaptırımlara getirilen en önemli eleştirilerden biri, hedef alınan aktörden ziyade sivil halka büyük zarar vermesidir; tıpkı Irak ve Ruanda'ya yönelik gıda yaptırımlarında olduğu gibi. Giumelli'nin tanımladığı hedefi belirli yaptırımlar da işte bunun fark edilmesinden sonra gündeme geldi; yaptırımların sorunlu ve uygulama ağrılığı çeşitlenirken sorunlu tarafı cezalandırmaya varsayımından hareket ağrılık verildi. Yaptırımların ancak devletlere uygulanabileceği varsayımından hareket eden bütüncül bakış açısı yerine bireysel sorumluluklara odaklanan yeni bir bakış açısı ortaya çıktı. Artık devlet dışı aktörlere de yaptırımlar uygulanıyor. Ancak burada da birtakım sorunlar söz konusu. Örneğin bireysel yaptırımlarda da otoriteyi elinde bulunduran grup, yaptırımla ortaya çıkan faturayı sivil halka ya da farklı gruplara yayarak maliyeti düşürme stratejisi uyguluyor.

Giumelli'ye göre uygulama ve sonuçlardaki bu farklılıkların veya istenmeyen durumların önlenmesi için yaptırımları belirli bir analitik çerçeveye oturtmak gerekir. Bunların başında da mevcut yaptırımları çeşitlendirmek ve içeriklerini daha yoğun bir şekilde doldurmak geliyor. Farklı yaptırım formlarından özellikle dört tanesi üzerinde duran Giumelli'ye göre silah ambargoları, ekonomik boykot, finansal sınırlamalar ve seyahat yasağı günümüzde sıklıkla başvurulan yaptırımlar arasında yer alıyor.

BM ve AB'nin uygulamalarından örnekler veren Giumelli, yaptırımların gelecekte bazı fırsatlar ve meydan okumalarla yüzleşeceğini dile getirdi. Bu anlamda Giumelli'ye göre yaptırımların daha da esnekleşmesi, farklı kriz durumlarına uygulanabilir olması, daha az maliyetli olması ve özellikle değişen formları ile daha da etkili hale gelmesi önemli fırsatlar arasında sıralanabilir. Diğer yandan uygulama alanındaki sorunlar, devletlerin kapasiteleri, yasal engeller ve mahkemelerde açılan davalar, bazılarının çok hafif etkide bulunması gibi çeşitli meydan okumalar yaptırımların önündeki en büyük engeller olarak sayılabilir.

Sonuç olarak, yaptırımların başarılı sayılmasının kriterleri 1990'larla birlikte değişime uğradı. Eskiden bir yaptırımın başarılı sayılması için aktörün davranışlarının değişmesi veya hedeflenen siyasi amacın gerçekleşmesi gerekli görülüyordu. Ancak bugün yaptırımların hedefi net ve belirli alanlara odaklı olması ve kademeli

bir değişimin yaşanması başarı sayılıyor. Bu sebeple baskı ve zorlama (*coercing*) ile bir davranış değişimi arzulanırken aynı zamanda sınırlama (*constraining*) yöntemi ile belirli davranışların önüne geçilebilir. Yaptırımların üçüncü yöntemi olarak da hedefe mesaj göndermek (*signalling*) bir bakıma ulaşılmak istenen amaca bir adım daha yaklaşılmasını sağlayabilir. Bu üçlü yaptırım mantığının bugün uygulanan yaptırımlarda da görülebileceğini iddia eden Giunelli, yaptırımların her halükârda bir müdahale yöntemi olarak diploması, ekonomik teşvik ve güç kullanımından farklı ama onlarla beraber karşılıklı bir fayda üretebileceğini vurguladı.

KAM Etkin Yönetim Söyleşileri

Etkin Takım Çalışması ve Liderlik Kadir Fazlı Danışman

14 Ocak 2012

Değerlendirme: Cüneyt Bahadır

Etkin Yönetim Söyleşileri toplantı dizimizin on dokuzuncusunu “Etkin Takım Çalışması ve Liderlik” başlığı altında, Universal Hastaneler Grubu Mali İşlerden Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Kadir Fazlı Danışman ile gerçekleştirdik. Boğaziçi Üniversitesi İnşaat Mühendisliğinden 1989’da mezun olan ve ardından iki yıl boyunca şantiye mühendisliği yapan Danışman, akabinde bir devlet kurumu olan Emlak Bankası’nda, iş hayatı boyunca

sahip olduğu “mali işler” titrine ilk girizgâhı yaparak kariyerine devam eder. Danışman, hayatı boyunca yaşadığı tecrübelerden yola çıkarak yaptığı sunumunun başında yeni mezunken düşüştüğü temel bir hatadan bahsetti: Tecrübeyi önemsememek ve her şeyi ilmelyakin ile anlayabileceğini zannetmek. Genç yaşta hayata dair yaşadığı tecrübelerden şunu anlıyor Danışman: “Herkesin herkesten öğreneceği bir şey mutlaka vardır.” Peşinden de şunu ekliyor: “Tecrübenin yarattığı marjinal değeri zamanla anlıyor insan.”

Yöneticiliğin birçok açıdan ele alınabileceğini ama temelde iki tipte toplanabileceğini ifade eden Danışman, bunlardan birincisini “korku salarak ya da sindirerek iş yaptıran yönetici”, ikincisini ise “ekibini sevgi ve muhabbet ortak paydasında yürüten lider yönetici” olarak tanımladı. Birinci tiplerin kısa vadede başarı elde etseler bile sürdürülebilir olmadıklarını vurguladı.

“Yönetici açısından bir şeyi söylemekle yapmak farklıdır. Eğer kişi lider bir yönetici ise inandığı şeye takımını da inandırmalıdır. Zira inancı olan bir takımla her türlü zorluğun üstesinden gelinir. Ama liderlik yapacağı bir takımın olabildiği için de evvela liderin enanietini kırması gerekir. Bu şekilde davranan bir lider, takımın ve takım ruhunun yavaş yavaş oluşmasını sağlar. Böyle bir takım oluştuğundan sonra sadece iş hayatında değil, hayatın her aşamasında takım

birbirine destek ve motivasyon kaynağı olur” diyen Danışman bunu, eski mesai yeri olan bankadaki yöneticisiyle yıllar sonra yaşadığı bir örnek üzerinden açıkladı: “Bulduğum şirkette cuma günü mesai bitimine denk gelen ve mutlaka yapılması gereken alımı, eski yöneticimin kredi kartı limitimi bir milyon dolar seviyesine çekmesiyle gerçekleştirdim; bu, o tarihte oluşan takım ruhunun ölçüdeğinin güzel bir göstergesiydi.” Devamında Danışman şunu söyledi: “Takım ruhu günün sonunda anlaşılmasa bile zamanı gelince meyvelerini verir.”

Kendi yöneticiliğinden verdiği bir örnekte ise hafta sonu tatiline rağmen acilen yetişmesi gereken bir iş için tüm ekibiyle beraber iş yerinde toplanıp kırk sekiz saat boyunca çalışarak –yeri geldiğinde fotokopi çekerek ve odasına hiç girmeyerek– işi bitirdiklerini anlattı. Takım ruhu olmadan bunun gerçekleşemeyeceğini vurgulayıp “Tek başına bir insanın bu kadar büyük projeleri yapabileceğine inanmak safıktır” diyerek konuşmasını sürdürdü. Futboldan verdiği bir örnekte liderin temelde teknik direktör olduğunu ama işin bununla bitmediğini belirtti; zira yeri geldiğinde malzemeci ve/veya masör, sakatlık halinde kaleci ya da forvet olması gerekir.

Danışman’a göre liderliği yöneticilikten ayıran özelliklerden biri de takımın kararsızlığa düştüğü bir noktada liderin çıkıp “Arkadaşlar, bu yöne gidiyoruz” diye karar verebilmesidir. Fakat Danışman’ın bu noktada üzerinde durduğu bir husus, liderin

belki de en önemli özelliğini ortaya koyuyor: “Lider, kararını vermeden önce yapabileceği her türlü işi sonuna kadar yapmalı.” Bu şekilde davranan bir lider, Danışman’a göre %90 muvaffak olur ve bu muvaffakiyet de esasında tamamıyla takma aittir.

Danışman, takım ve liderin kendilerini hep bir bütünün parçası olarak görmeleri gerektiğine vurgu yaptı. Bunun sağlanması durumunda sinerji etkisinin oluşacağını ifade etti. Sinerji etkisinin 2+2’yi 4’ten büyük hale getirebileceğine, tam tersinin de gerçekleşebileceğine, yani takım ruhunun olmadığı bir ekipte 2+2’nin 4 bile olamayabileceğine dikkat çekti. İşte bu sebeple liderin takımı oluştururken takım içinde harmoniyi de yakalaması gerekir.

Fazlı Danışman’ın hem kendisinin hem de katılımcıların sürenin sonuna geldiğini fark edememeleri, sunumun çok zevkli geçişinin en açık göstergesiydi. Danışman’ın “Size hiçbir şey öğretmesem bile halay çekmeyi öğrettim” diyerek halay mantalitesi üzerinden aktardığı lider ve takım örneklemeleri, bütün sunumun güzel bir özeti mahiyetinde akıllarda unutulmayacak bir örnek olarak kaldı.

KAM Özel Etkinlik

İki Mimar Viyana'yı Geziliyor Salih Pulcu Ahmet Kerim Pulcu

25 Şubat 2012

Değerlendirme: Zeynep Gökğöz

Biri öğrenci, biri akademisyen, biri de mesleğini yapmasa da gönüllü alanında üç mimar Ocak ayında Viyana'ya bir gezi gerçekleştirdiler. Bu üç mimar Viyana Teknik Üniversitesinde mimarlık eğitimi gören Ahmet Kerim Pulcu, Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Halil İbrahim Düzenli ve şu an grafikerlikle iştiğal eden Salih Pulcu'dur. İçlerinden Düzenli konuşmada hazır bulunmasa da ismine sıklıkla yapılan atıflarla o akşam sadece KAM'a değil, vakfın diğer merkezleri SAM, TAM ve MAM'a da atıflarda bulunarak gerçekleştirdiği merkezler üstü bir nitelik taşıyan bu sunumla seyyahlarımız bize turistik bir turun vaat ettiklerini değil, kendi çizdikleri rota üzerinden bir şehir analizi nasıl yapılırsa dersini verdiler.

Viyana'da yaşayan biri olarak Ahmet Kerim Pulcu'dan kısaca şehrin özelliklerini dinledik öncelikle: "Viyana, yüzyılın başında Avrupa'nın en kalabalık dört şehrinde biri iken Birinci Dünya Savaşı ile nüfusunun dörtte birini kaybeder. Şu anda ise nüfusu

1,8 milyon civarındadır. Tuna Nehri kuzey-güneydoğu ekseninde başkenti merkeze ve eski şehre ulaşmadan ikiye böler. Batıda kalan kısım, eski şehri de içinde bulunduran Viyana'nın yirmi üç bölgesinin yirmi birini kapsayan asıl şehirdir; doğuda kalan kısım ise daha ziyade konut olarak inşa edilmiş, nispeten daha modern yapıları içi bölgesidir." İstanbul'un aksine Viyana'da gökdelenlerin çok az ve şehir merkezinin dışında olması seyyahlarımızın panoramik bir manzara yakalamalarını güçleştirmiş. Bunu "şehirhillerin ekonomik durumlarının bir göstergesi (!)" sayarak manzarayı ancak şehrin dışında kalan Kahlenberg Tepesi'ne çıkarak seyretmişler. Şehrin tümünü görebileceğiniz bu tepe, Osmanlı ordularının konuşlandığı yer olmasıyla da hatıraları canlandırıcı bir etkiye sahip; tabii kimine iyi, kimine kötü...

Avusturya'nın başkenti, tüm tarihiliğine rağmen canlılığı ve yaşanırılığı ile seyyahlarımızın dikkatlerini çekmiş. Özellikle tarihi yapıların hemen yanına yöresine kurulan modern mimari örneklerinin çok başarılı bir şekilde çevresi ile -karşıtlıklar üzerinden- uyuma sokulduğunu, hassaten de proporsiyonlara itina edildiğini görmekte onları şaşırtmış. Binaların içine girdiklerinde ise yaşantı biçimindeki farklılıkların mimariyi nasıl etkilediğini görme imkânı bulmuşlar. Gotik, Barok, Neoklasik, Art Nouveau ve eklektik yapıların şehrin dört bir yanındaki yoğunluğuna rağmen bunların hemen yan başlarında günümüz mimarlarının en sıra dışı örneklerini görmek ilgilerini çekmiş.

Şehrin tarihi kısmının tüm sıkışmışlığına ve kısırlanmışlığına karşı geliştirilen çözümleri ayrı ayrı etüt edilmeye değer buluyor Salih Pulcu. Bunlardan ilki, yukarıda bahsi geçen eskinin yanına yenisini yerleştirmeden önce koruma tavrı yerine, korumanın ancak ikinci, eskini hiçbir şeye dokunmadan mekânın yaşamasıyla mümkün olabileceğini fark edip bunun üzerine ultra modern katlar –eski binaların üzerine inşa edilen üretimleri değerlendirmeye başlandı. Mesela bir metro istasyonunun üzerine inşa edilen kütüphane örneği Hauptbücherei Wien. Bir başka örnek ise Gasometreler. 1886-1899 yılları arasında şehrin dört tarihi yapının, çeperlerine hiç dokunmaksızın gaz tanklarına dört ünlü suretiyle boşalan iç kısımlarına dört ünlü mimarın inşa ettiği yapılarla (konut, alışveriş merkezi, öğrenci yurdu ve ofis) sağlanan eski-yeni birlikteliği hayran kalması. Yine çöpten enerji üretim merkezi Fernwärme Wien, dışı tamamen eğlence merkezi iddiasını taşıyan, içindeki sevimsizliğe hiçbir göndermesi bulunmayan bir bina.

Benzer örnekleri ressam Hundertwasser'ın Gaudivari cephe düzenlemelerinde de görmek mümkün. Werkbund Yerleşkesi, Bauhaus etkisiyle yapılan kolektif çalışma örneklerinden olup sanatı toplumsallaştırmaya önem veren bu akımın Avrupa'da inşa ettiği üç yerleşkeden biri. Benzer şekilde, boşluk-doluluk oranları ressamlarca belirlenmiş, her türlü süsten anıdırılmış ve pencereleri olabildiğince

küçültülmüş sosyal konut projesi olarak tasarlanan şehrin biraz dışındaki yapıların tamamında ikamet hiçbir zaman %100 oranında gerçekleşmemiş. Ama girişteki “Bu binaların sakinleri nasıl bir yerleşkede ikamet ettiklerinin bilincindedir” yazısı tüm ironikliği ile yerinde geçerli örnekler, bize kağıt üzerinde geçerli prensiplerin fiyiyata döküldüğü anda nasıl geçersizleşebileceğini gösteriyor: değişik bir mimari dil oluşturma iddiası taşıyan ve sermayenin kendini göstermek istediği cila yapılara sadece birer örnek teşkil ediyor. Şehre geri dönersek, başarılı birkaç modern mimari örneği dendiğinde öncelikle anılması gereken, Ludwig Vakfı Modern Sanatlar Müzesi (MUMOK). Yapı hem içeriden hem de dışarıdan o kadar dikkat çekici ki ziyaretçilerin sergilenen eserlerden ziyade binanın fotoğraflarını çektiklerini öğreniyoruz.

Salih Pulcu'nun “ibadet edilesi mekânlar” başlığı altında topladığı farklı Hristiyan mezheplerine ait üç kilise, son derece minimal düzenleme ve tasarım öğeleri içermelerine karşılık, bir o kadar da amacına hizmet eden yapılar niteliğinde. “Biz buradayız” diye bağırmanın, insanda arınma duygusu uyandırmayı amaçlayan ve yeni bir dil kullanmayı da başarabilmiş bu yapılar, “Yaratıcısı ile ilişki kurmayı başarmalarımın sebebi sadece daha iyi mekânsal araçlara sahip olmaları mı?” sorusunu akla getiriyor.

Viyana'da sadece şehircilik ve mimari olarak değil, yaşantı olarak da getirilen çözümlere ve karşılıklı

güvene dayalı ilişkiler, plan-program, temizlik gibi öne çıkan özelliklere de vurgu yapan Salih Pulcu, buradaki handikabımızın içinde yaşadığımız kurgunun tek gerçeklik olduğu ve bundan başkasının olamayacağına inancımızdan kaynaklandığı tespitinde bulundu. Trajik olanın kaotik olacağına inancımız bizi doğrudan çözümsüzlüğe itmekte. “Kral çıplak” diyenlerin düştükleri vahamet de cabası.

Yetimlere Dünyanızda Yer Açın

Murat Yılmaz

25 Nisan 2012

Değerlendirme: Tuba Gültekin

“Bütün mutlu aileler birbirine benzer, her mutsuzluğun hikâyesi ise kendine özgüdür.”
Lev Tolstoy, Anna Karenina

Ülkemizde ve dünyada değişen hayat koşulları, süregelen hastalıklar, doğal afetler, savaşlar ve benzeri durumlar insan hayatını tehdit etmekte; doğal kaybedenlerin yakınları, eşleri ve özellikle çocukları zor bir hayat mücadelesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ebeveynini kaybetmiş yetim çocuklar meselesi –bilinen ama dokunulmayan– bireysel ve sosyal sorumluluk alanı içerisinde yer alan önemli konu başlıklarından biridir.

Tarihsel arkaplana bakıldığında, İlhanlı hükümdarı Gazan Mahmut Han (1295-1304) tarafından yaptırılan yetimhane

ve Osmanlı'nın yardma muhtaç dul ve yetimleri barındırmak üzere açtığı Avarız ve Müessesât-ı Hayriye isimli vakıflar dikkat çekmektedir. Fatih Vakfiyesi yetim çocukların okutulması ve meslek sahibi olması konusunda kanunlar içermektedir. Tanzimat'tan sonra 1851'de kurulan Eytam Nazırlığı, 1868'de Mithat Paşa tarafından kurulan islahaneler, 1872'de kurulan Darüşşafaka, 1903'te II. Abdülhamid tarafından kurulan Darulhayr-ı Âli, 1915'te Trablusgarp ve Balkan savaşlarında babaları şehit olan çocuklar için açılan darüleytamlar ve 1917'de açılan Himaye-i Etfal Cemiyeti ile kurumsal geçmişimiz özetlenebilir.*

Günümüzün yetim çocuklar meselesine döndüğümüz vakit, kurumsal olanın tevarüsü ve bu alanda yapılması gerekenlerin ihdası noktasında önemli sorumluluk alanları ile karşılaşılıyor. Bunlar devlet bünyesinde kurumsal bakımla ıktifa edip bireysel açıdan muaf sayılabileceğimiz sorumluluk alanlarından olmayıp en yakın haleden en uzağına kadar insanî, dinî, toplumsal ve evrensel kurallara gereğince mesul olduğumuz geniş bir alanı içermektedir.

Bu alanda çalışmalarıyla dikkat çeken İHH'nın başkan yardımcılığını ve Yetim Birimi başkanlığını yürüten Murat Yılmaz, Küresel Araştırmalar Merkezi'nde gerçekleştirdiği sunumunda dünyadaki yetimler ile ilgili şu bilgileri ve istatistikleri bizimle paylaştı: “Dünyada 165 milyon yetim çocuk olduğu

* Veli İnanç, “Osmanlı Sosyal Yapısında Öksüz ve Yetimler”, *Savaş Çocukları-Öksüzler ve Yetimler Sempozyumu Bildirileri*, 2002.

belirtiliyor. UNICEF'in raporlarında ise bu rakam 210 milyon olarak ifade ediliyor. Ancak bu istatistikler dünyanın en kalabalık nüfuslu ülkeleri Çin ve Hindistan ile 5 milyon yetim çocuk bulunduğu tahmin edilen Irak gibi toplamda 52 ülkenin verilerini içermediğinden yetim çocuk sayısının gerçekte 210 milyondan çok olduğunu söylediğimiz Afrika'da her yıl 2 milyon çocuk yetim kalıyor ve bunların %30'u ebeveynlerini AIDS sebebiyle kaybediyor. Öte taraftan yetim çocukların yaklaşık 90 milyonu sokaklarda yaşıyor; bu da onları misyoner örgütlerin yanı sıra organ, dilencilik ve fuhuş mafyasının pençesine düşme riskiyle karşı karşıya bırakıyor. İstatistikler her yıl 2,5 milyon çocuğun kaçınılarak satıldığını, çeşitli suçlara ve fuhuşa sürüklendiğini ortaya koyuyor. Bir diğer önemli veri ise savaşan çocuklarla ilgili; bugün dünyada 300 bin çocuk asker olduğu tahmin ediliyor."

İşte dünyadaki mevcut bu tablo karşısında Yılmaz, İHH'nın yetimlere yönelik faaliyetlerini ayrıntılarıyla anlattı. Buna göre İHH, toplamda 135 ülkede yetim çocuklara ve ailelerine dönemsel destek veriyor ve bu ülkelerde 300'ün üzerinde partner kuruluşla çalışarak yerel kaynakları güçlendiriyor. Bu çocuklara kendi topraklarından kopmadan, güvenilir ellerde maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılandığı ortamlar sunmayı amaçlıyor ve bu çerçevede eğitim, sağlık, gıda, giyecek ve barınma desteği veriyor. Dönemsel çalışmaların yanı sıra düzenli destek kapsamında 2007'de başlattığı Sponsor Aile Sistemi ile 36 ülkede 25.000

yetime her ay 90 TL yardım yollayarak hem bu çocukların hem de ailelerinin eğitim, sağlık, gıda ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılıyor. İHH'nın sponsorluk sistemi ile desteklediği yetim çocukların %60'ı Filistin, Irak ve Lübnan'dan; yani savaşın olumsuz etkilerini en çok üzerlerinde hisseden yetim çocuklardan oluşuyor. Son dönemde Van'daki depremlerde yetim kalan 200 çocuğa da destek veriyor. Bu çalışmaların dışında İHH, babasını kaybetmiş ve ailesi olmayan çocuklar için Açe (Endonezya), Pakistan, Moro (Filipinler) ve Patani (Tayland) başta olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde açtığı sekiz yetimhanede 650 çocuğun bakımını sağlıyor. İnşası devam eden dört yetimhane daha bulunuyor. Ayrıca psiko-sosyal açıdan rehabilitasyonlarının sağlanması amacıyla özellikle savaş ve deprem riskinin yoğun olduğu bölgelerde yetim çocuklar ile annelerine yönelik olarak psikolojik destek hizmeti de sağlıyor. Kâh dünyada hâlihazırda yetimlerin yaşadıkları sıkıntılar ve yetimhanelerin işler acısı durumuna dair anlattıklarıyla kâh İHH'nın bu çocukların yüzünü güldüren faaliyetlerine dair paylaştıklarıyla İHH Başkan Yardımcısı Murat Yılmaz, yetimlere dünyamızı bir kez daha hatırlattı. Sınırlı imkânlarımızla dahi bir yetimin elinden tutup bir nebze olsun derterine derman olabileceğimizi, geleceğin inşasına katkıda bulunabileceğimizi somut örneklerle ortaya koydu.

İşgalin 9. Yıldönümünde Irak

KAM Panel

9 Mart 2012

Değerlendirme: Merve Uğur

Mart ayı itibarıyla işgali üzerinden tam dokuz yıl geçen Irak'ın hâlihazırdaki durumu "İşgalin 9. Yıldönümünde Irak" panelinde tartışıldı. NTV program yapımcısı gazeteci-yazar Mete Çubukçu'nun katılmadığı panelde, SETA Dış Politika Direktörlüğünde Furkan Torlak ve Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkan Yardımcısı Mesut Özcan, Irak'ın mevcut fotoğrafını çok iyi bir şekilde çektiler ve geleceğe ilişkin öngörülerini bizimle paylaştılar.

Furkan Torlak, Amerikan birliklerinin geri çekilmesinin ardından Irak'ın hem bugününe hem de geleceğine damgasını vuran temel meseleleri ve yeni düzen arayışlarını ele aldı. Aralık 2011'de yayınlanan raporunda* olduğu gibi panelde de şu beş temel mesele üzerinden konuyu değerlendirdi:

1. Egemenlik meselesi: Torlak, ABD'nin askerî anlamda çekilişini Irak'ın egemenlik problemiyle ilişkilendirdi. Buna göre Amerikan muharip birlikleri Haziran 2009-Ağustos 2010 döneminde aşamalı

olarak Irak'tan ayrılırken 2011 itibarıyla Irak'ta, Irak ordusunu eğitime ve ülkedeki Amerikan misyonunu koruma dışında başka herhangi bir kuvveti kalmadı. Ancak görevi olmayan, 2000-3000 askerden ABD, 15.000 kişinin çalıştığı Amerikan Büyükelçiliği aracılığıyla Irak'taki varlığını bürokratik anlamda sürdürüyor. Dolayısıyla işgal aşında askerî boyuttan sivil boyuta taşınmış oldu. Öte yandan 1990'da Kuveyt'i işgali üzerine çıkan BM Güvenlik Konseyi kararıyla egemenliği sınırlanan Irak'ın bu meselesi, ABD'nin geri çekilme anlaşmalarındaki vaadine rağmen, Konsey'in Aralık 2011'deki aksi yöndeki karar nedeniyle henüz çözülebilmemiş değil.

2. Siyasî istikrar meselesi: İşgalden bu yana "doğrudan Amerikan yönetimi", "Amerikan kontrolünde Irak yönetimi" ve "uluslararası toplum ve ABD etkisinde Irak yönetimi" olarak toplam altı ayrı yönetimin kurulduğu Irak'ta siyasî yapı Sünni, Şii ve Kürtler arasında etnik ve mezhepsel ayrım üzerine kurulu. Böyle bir yapıda taraflar karşılıklı güvensizlik içinde siyaset yapıyorlar. Kimlik üzerinden yapılan siyaset hem de toplumsal tabandaki kırılmaları derinleştiriyor. Öte yandan koalisyon pazarlıkları sırasında paylaşılamayan güvenlikle ilgili bakanlıklar (savunma ve içişleri bakanlığı ile ulusal güvenlikten sorumlu devlet bakanlığı) problem olmayı sürdürüyor. Başbakan Nuri el-Maliki'nin bu makamları bir yıl

boyunca bizzat yönetmesi ve sonrasında vekâleten görevlendirdiği kişiler aracılığıyla elinde tutması hem Sünnileri hem de Şii'leri kızdırıyor. Bu durum Irak'ta "Saddamlaşma" eğilimi olarak algılanıyor.

3. Birlik veya bölünme durumu: Torlak, Irak Anayasası'ndaki "federal bölge" kavramının tanımlanmamış bir kavram olup anayasanın bölgesel yönetimlere tanıdığı haklardan ötürü ülkedeki mevcut fay hatlarını tetikleyebilecek bir yapıda olduğuna dikkat çekti. Ardından etnik ve mezhepsel grupların federalizme bakışlarını değerlendirdi. Buna göre, başta federalizme olumlu bakan Şii yönetimi, Irak'ın bütününe kontrol edebilecek gücü erişince Kürt Bölgesel Yönetiminin varlığından rahatsızlık duymaya başladı. Başta bölgesel yönetime karşı çıkan Sünni Araplar ise, Şii'ler ve Kürtler karşısına dezentavajli konuma düşmeleri üzerine, kendi bölgesel yönetimlerini kurma taleplerini dillendirir hale geldi. Torlak, "normalleşme" henüz sağlanamadığı için hiçbir statü verilemeyen Kerkük gibi anlaşmazlık bölgeleri sağlayacak da hatırlattı. Kısaca Irak'ta birliği sağlayacak anayasal bir zemin olmadığı gibi ayrışmayı tetikleyen birçok sebep olduğuna vurgu yaptı.

4. Güvenlik meselesi: Irak ordusu hava ve deniz kuvvetlerinden ziyade iç güvenliği sağlamaya odaklı piyade birliklerinden oluşuyor. Bu haliyle ordunun, Genelkurmay Başkanı Babekir Zebari'nin deyimiyile, 2030 yılına kadar dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı koyacak gücü yok. Ayrıca etnik ve mezhepsel ayrımlar nedeniyle ordu iç güvenliği sağlamakta da yetersiz. Ordu içinde bir de "eski subay" - "yeni subay" tartışması

var; yeni subaylar eskileri diktatörlükle, eski subaylar ise yenileri İran ajanlığıyla suçluyor. Öte yandan Irak'ta ikili bir ordu yapısı var; Kürt Bölgesel Yönetiminin ordusu ile merkezî yönetimin ordusu ileride Kerkük gibi anlaşmazlık bölgelerinde çatışmaya dahi girebilir.

5. Çekilme sonrası Irak'ta jeopolitik boşluk meselesi:

Amerika'nın Irak'tan çekilmesinin bir jeopolitik boşluk oluşturduğu görüşüne karşılık Torlak, ABD'nin artık Irak'ın iç meseleleri ile ilgili problemlerde hem Sünniler hem Şii'ler hem de Kürtler tarafından hakem konumuna getirildiğine dikkat çekti. Diğer yandan Kuveyt ve Suudi Arabistan'a çekildiğini, yani herhangi bir sorun çıkması durumunda çok kısa bir sürede Irak'a geri dönebileceğini söyledi. Amerikan ordunun halen Irak'ın hava ve deniz sahasını kontrol ettiğini de sözlerine ekledi.

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Ortadoğu'daki jeopolitik dengeleri değerlendirirken iç içe geçmiş üç üçgenden söz eder. Buna göre dış üçgendeki dengeleyiciler Türkiye-Mısır-İran, iç üçgendeki dengeleyiciler Suudi Arabistan-İrak-Suriye, en iç üçgendeki dengeleyiciler ise Ürdün-Filistin-Lübnan'dır. Torlak, Irak'ın ortadaki üçgende yer alan dengeleyici bir

unsur olmasının yanında bir de Basra jeopolitiğinde yer alan üç temel güçten (İran-İrak-Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri) birisi olduğunu söyledi. Irak'ın kuruluşundan Amerikan işgaline kadar geçen dönemde 1980'lerden itibaren Körfez İşbirliği Konseyi tarafından İran'a karşı dengeleyici bir unsur olarak kullanıldığına dikkat çeken Torlak, Irak'ın İran'ı dengeleyici bir unsur olarak birlikte son bulduğunu, hatta sürecin tam tersine döndüğünü sözlerine ekledi.

Mesut Özcan, Irak'ın Türk dış politikasındaki yerini ve önemini irdelediği konuşmasının başında 2003'teki işgal öncesinde yaşanan tezkere krizinin Irak siyasetimize yaşanan olumsuz yansımalarını değerlendirdi. Bu bağlamda Türkiye'nin Irak'taki gelişmelere, hele de bölünme senaryolarına karşı, müdahil olamaz hale gelmesi Ankara açısından büyük bir handikapı. Buna rağmen Ankara, Irak'taki bütün etnik ve mezhepsel grupların temsilcilerini Türkiye'ye getirerek anayasanın ve seçim kanununun yazılması ve devlet yapısının tesisi noktasında yeniden inşa sürecine etki etmeye çalıştı.

Türkiye'nin sürekli olarak Irak'ın birliğine vurgu yaptığını söyleyen Özcan'a göre, Irak'ın bütünlüğünün korunması sadece Kürt sorunu bağlamında Türkiye'nin iç siyaseti için değil, bölgedeki istikrarın devamı için önemli. Başlangıçta federasyona karşı olan Türkiye, süreci pek de etkilemeyeceğini anlayınca, Irak'ın bölünmemesi ve demokratik bir yapı içerisinde federal bir

sistem dahi olsa birliğin sağlanması yönünde bir tavır benimsedi.

Türkiye özellikle 2005-2006'dan itibaren Irak politikasını yavaş yavaş Türkmen ekseninden ve Kürt sorunu bağlamından çıkartarak aşamalı bir şekilde Irak'ın tüm etnik ve mezhepsel gruplarıyla temas kuran bir politikaya dönüştürdü. Kürt bölgesiyle iyi ilişkilerin temelleri de bu dönemde atıldı. Özellikle "kaybeden taraf" psikolojisiyle hareket eden Sünni Arapları 2005'ten itibaren yavaş yavaş siyasal sürece angaje etmeye, seçimlere katılma konusunda iknaya çalıştı. Özcan'a göre Türkiye eğer politikasını bu şekilde dönüştürmeseydi, tamamen İran etkisinde veya İran'ın etkisine açık bir Irak'la karşı karşıya kalacaktı.

Başbakan Tayyip Erdoğan'ın 2007'deki ABD ziyaretinden sonra Türkiye'nin Irak'taki yönetiminde de Ankara'nın PKK noktasındaki endişelerine daha fazla temas kurmaya, Kürt başladığını belirten Özcan, bu yakınlaşmanın iktisadî sonuçlarına dikkat çekti. Özellikle küçük ve orta ölçekli Türk şirketleri Irak'taki etkinliklerini artırırken müteahhitlik firmaları da Kürt bölgesinde ciddi bir inşaat faaliyetine girişti. 2010-2011 yıllarında başta Kuzey Irak olmak üzere Irak'ın genelinde en fazla yatırım yapanlar Türklerdi.

İlişkilerin sadece güvenlik ekseninde şekillenmesini istemeyen Ankara, Bağdat yönetimiyle Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurarak siyasî, iktisadî ve kültürel işbirliğini daha da derinleştirmek ve diğer alanlara da yayarak kalıcı hale

getirmek üzere çeşitli adımlar attı. İki ülke bakanlarının biraraya geldiği ortak bakanlar kurulu toplantılarında kırkı aşkın anlaşmaya imza kondu. Ancak Başbakan Nuri el-Maliki ile ilişkilerin zedelendiği son dönemde bu toplantılar da akamete uğramış durumda. Özcan, Irak Başbakanı Maliki ile Türkiye'nin ilişkilerinin bozulmasını, 2010 seçimlerinde Ankara'nın daha kozmopolit ve seküler bir yapıya sahip olan el-İrakiye grubunu belirli ölçülerde desteklemesine ve ardından mezhepsel ve etnik çizgiden uzak, birleştirici bir koalisyon hükümeti kurulması yönünde verdiği çabalara bağladı. Nitekim Maliki, Ankara'nın el-İrakiye grubunu desteklemesini kendisine karşı alınmış bir tavır olarak değerlendirdi ve yeni dönemde Türkiye ile ilişkilerine mesafe koymaya çalıştı.

Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarkan el-Haşimi'nin Başbakan Maliki tarafından suçlanması ve tutuklanma girişimine karşı Kürt bölgesine kaçmasından sonra ülkede siyasi ortam daha da gerginleşti ve bu,

Bağdat-Ankara ilişkilerini olumsuz yönde etkiler hale geldi. Özcan'a göre Türkiye, tek adamın işin başında olduğu, diğer grupların süreçten dışlandığı bir yapıdan memnun değil. Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin sağlık sorunları nedeniyle siyasi sürece pek müdahale edememesi de Irak için büyük bir handikap; zira bu durum Maliki'nin tek adam portresini güçlendiriyor. Şu an Irak taki adam mesele, Özcan'a göre, yönetimde denge unsurunun bulunmaması. "Arap Baharı" sürecinde herkesin dikkatini Ortadoğu'nun kaotik ortamına yoğunlaştırması nedeniyle Irak'taki sorunlar pek gündeme gelemiyor. Böyle bir ortamda hem Haşimi krizinin hem de Irak içi gerilimlerin derinleşme ihtimali oldukça yüksek.

Bu önemli paneli merak edenler, aşağıdaki linke yüklenen videodan izleyebilir:

http://bisav.org.tr/merkez.aspx?module=panelayrinti&menuID=6_6&merkezid=6&panelid=49&icerikid=21

Sultan

Cahit Zarifoğlu

Seçkin
Bir kimse değilim
İsmimin baş harfleri acz tutuyor
Bağışlamanı dilerim

Sana zorsa bırak yanayım
Kolaysa esirgeme

Hayat bir boş rüyaymış
Geçen ibadetler özürlü
Eski günahlar dipdiri
Seçkin bir kimse değilim
İsmimin baş harflerinde kimliğim
Bağışlanmamı dilerim

Sana zorsa bırak yanayım
Kolaysa esirgeme

Hayat boş geçti
Geri kalan korkulu
Her adımım dolu olsa
İşe yaramaz katında
Biliyorum
Bağışlanmamı diliyorum

MAM Dîvân Toplantıları

Matematiksel Nesnelere Ontolojisi ile Doğaya İlişkin Matematiksel Bilginin Meşruiyeti Açısından Nefs el-Emr Nazariyesine Giriş İhsan Fazlıoğlu

28 Ocak 2012

Değerlendirme: Abuzer Dışkaya

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Dîvân Toplantıları'nın Ocak ayındaki konusu, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi İhsan Fazlıoğlu'ydü. Fazlıoğlu, *nefsü'l-emr* kavramının kelim, felsefe, tasavvuf ve mantıkta farklı kullanımlarının bulunduğunu, ancak meseleyi sadece matematiğe dair matematiksel ontolojisi ve doğaya dair matematiksel

bilginin meşruluğu açısından ele alacağını belirterek, klasik metinlerden hareketle bir kavram analiziyle sunumuna başladı. Fazlıoğlu, "nefsü'l-emr" terkinin lafzen İbn Sinâ'nın eserlerinde ve daha ziyade "mahiyet" anlamında kullanıldığını, konunun ayrı bir başlık altında ilk kez Fahreddin Râzî tarafından işlendiğini ve kavram hakkındaki ilk eseri de Nasirüddin Tûsî'nin kaleme aldığını belirtti.

Bu noktada *nefsü'l-emr* hakkında eser veren kişilere değinen Fazlıoğlu, konu etrafında yapılan tartışmalarla ilgili kısaca bilgi verdi. Fazlıoğlu'na göre, çoğunlukla fakih kimliğiyle bilinen ve hem Tûsî'nin arkadaşı olan Şemsüddin Kutbuddin Şîrâzî'nin hocası olan Şemsüddin Kîşî'nin Tûsî'nin "akl-ı küll"üne yazdığı şerhten sonra *nefsü'l-emr* kavramı ontolojik ve mantıksal açıdan ele alınmaya başlanmıştır. Ardından Semerkand ekolünün çalışmalarıyla Cürcânî konuyu yeniden ele almış ve böylece *nefsü'l-emr* kavramı etrafındaki araştırma ve tartışmalar derinleştirilerek matematik nesnelere ontolojik bir zemin bulma çabasına girilmiştir. Fazlıoğlu, ayrıntılı bilgi vermek amacıyla Mehmed Emîn Şîrvânî'nin metninden bazı pasajlar okuyarak konuyla ilgili tartışılan kavram ve meseleleri ortaya koydu. Bu bağlamda aklın *tecrîd* ile *intiza*

MAM Yuvarlak Masa Toplantıları

DİVÂN TOPLANTILARI

Matematiksel Nesnelere Ontolojisi ile Doğaya İlişkin Matematiksel Bilginin Meşruiyeti Açısından Nefs el-Emr Nazariyesine Giriş

İhsan Fazlıoğlu • 28 Ocak 2012

The Future of the Shia-Sunnah Relations

Mohamed el-Moctar el-Shinqiti
9 Nisan 2012

TEZGÂHTAKİLER

Felsefe: İbn Sinâ'da Retorik

Abdulkadir Coşkun • 31 Aralık 2011

İslâmî İlimler: Kutbuddin eş-Şîrâzî ve Tefsiri

Resul Ertuğrul • 7 Ocak 2012

Düşünce Tarihi (MAM-SAM Ortak Etkinlik):

Sadık Yazar • 14 Ocak 2012

Osmanlı Dönemi (XIII-XIX. Yüzyıl) Tercüme

ve Şerh Geleneği

Bilim: Çağdaş Doğa Düşüncesi

İshak Arslan • 21 Ocak 2012

İslâmî İlimler: Klasik İcma Teorisine

Şule Eraslan • 11 Şubat 2012

Modern Yaklaşımlar

Düşünce Tarihi: İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz:

İsmail Kara • 17 Şubat 2012

Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not

Düşünce Tarihi: Türkiye'de Hristiyanlık Çalışmaları: Yeni Bir Oksidentalizm mi? Betül Avcı • 25 Şubat 2012

Felsefe: David Hume'un Adâlet Anlayışı Enes Eryılmaz • 10 Mart 2012

İslâm Düşüncesi: Mu'tezile'nin Felsefe Eleştirisi: İbnü'l-Melahimî'nin Felsefe Reddiyesi Orhan Şener Koloğlu • 17 Mart 2012

Düşünce Tarihi: Mecusi Geleneğinde Tek Tanrıcılık ve DUALİZM Mehmet Alıcı • 24 Mart 2012

Sosyal Bilimler: Devlet, Ulus ve Seküler Tahayyül: Türkiye'de Başörtüsü Meselesi Salih Emre Gerçek • 7 Nisan 2012

Sosyal Bilimler: İslâm ve Sekülerizmin Siyaseti Nurullah Ardıç • 14 Nisan 2012

TOPLANTI DİZİLERİ

Çağdaş Siyaset Felsefesi Tartışmaları 7: Eric Voegelin Bengül Güngörmez
24 Mart 2012

PANEL

Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği 31 Mart 2012

ameliyeleri arasında bulunan önemli farka işaret eden Fazlhoğlu, tecritte ulaşılan nihai şeyin eşyanın mahiyetine tekabül ettiğini, intiza ile elde edilenin ise daha çok formlardan ibaret olduğunu belirtti. Bu açıklamalardan hareketle Fazlhoğlu, nefsi'l-emr teorisinin aslında yargıların uzayıyla ilgili bir araştırma olduğuna vurgu yaptı. Fazlhoğlu'na göre asıl tartışma, vehmî oldukları için dış âlemle ilgili yakın bilgi sağlayamayacağı düşünülen matematiksel kavram ve yargıların hakikat hakkında yol gösterici bilgi verebileceklerinin gösterilmesi konusunda olmuş ve tartışmanın kilit önermesi de "itibari olanın hakiki olanı açıklayabileceği" şeklinde ifade edilmiştir.

Nefsi'l-emr teorisinin teknik kısmında ise Fazlhoğlu, vehmî kavramlar ile bunlara dair ahkâm ve yargıların dış âlemi açıklamada birer "model" olarak kullanılamayacağı şeklindeki eleştiriyi ele aldı. Fazlhoğlu'na göre, nefsi'l-emr teorisini matematiğin doğayı açıklayabilecek bir enstrüman olup olmadığı sorusuna cevap bulmak amacıyla ortaya konmuştur. Konunun mihenk noktası, doğayı açıklamada matematiğe mi yoksa fiziğe mi başvurulacağı meselesidir.

Nefsi'l-emr teorisini savunulara göre, dış dünyada varolanlar vehmî kavramlar olarak gerektirdiği için bu kavramlarla ilgili yargılarımız da dış dünya hakkında güvenilir bilgi verirler. Çünkü vehmî kavramların dış dünyada varolanlardan sökülüp atılabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla nefsi'l-emr teorisi, aslında bir tartışma ve amacı da vehmî kavramlar üzerine inşa edilen yargıların dış âlem hakkında doğru ve yakın bilgi verdiğini ortaya koymaktır.

Fazlhoğlu'na göre temel sorun "şeyin bilgisinin nasıl elde edileceğiyle ilgili olmuştur. Zira bilgi her zaman "bir şey" in bilgisidir. Buna göre "mevcud" veya "varolan", "farazi" ve "hakiki" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Salt farazi varlıklar itibari olmaması, dış âlemde muvafık dış âlemde bulunmaması, dış âlemde muvafık olabilecekleri bir gerçekliğin herhangi bir şeye üzerine inşa edilen yargıların herhangi bir şeye mutabık olmaması gibi özelliklerinden dolayı bize herhangi bir gerçeklik hakkında bilgi vermezler. Buna karşılık nefsi'l-emr teorisinin kapsama alanını oluşturan hakiki varlıklar ise, aynı ve zihni olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Farazi varlıkların tersine, dış âlemde intiza kaynakları bulunduğu için bunlar salt itibari değildir. Bu nedenle vakaya ne mutabık ne de muhaliftirler. Sahip oldukları bu özelliklerden dolayı zihni-hakiki-mevcut hakkındaki yargılar dış dünyaya mutabık olabilmektedir. Başka

2012 BAHAR DÖNEMİ MAM SEMİNERLERİ LİSTESİ

GİRİŞ SEMİNERLERİ

1 İslami İlimlere Giriş	Eyyüp Said Kaya
2 Klasik Sosyal Teori II	Nurullah Ardiç

TEMEL SEMİNERLER

1 Bilim Tarihi II	Baha Zafer
2 Doğa Felsefesi II	İshak Arslan
3 Hadis Tarihi	Halit Özkan
4 İslam Tarihine Giriş II	Nihal Şahin Ütku
5 Klasik Din Teorileri	Betül Avcı
6 Ortaçağ Felsefesinin Temel Sorunları	Faruk Akyol

ÖZEL SEMİNERLER

1 Aristoteles'in Ahlak Felsefesi	Hümeyra Karagözoğlu

2 Asr-ı Saadet ve Piyasa	Cengiz Kallek

3 Şiilik: Tarih, İnanç ve Çağdaş Durum	M. Ali Büyükkara

4 Yapay Zekaya Giriş II	M. Ali Çalışkan

OKUMA GRUPLARI

1 Gazzâli Okuma Grubu	M. Cüneyt Kaya
2 İslam Siyaset Düşüncesi Okuma Grubu	Hızır Murat Köse

ATÖLYELER

1 Bilişsel Sinirbilimleri ve Felsefe Atölyesi	Lütfü Hanoğlu
2 İslam Medeniyetinin Teşekkül Dönemi Atölyesi	A. Hakan Çavuşoğlu-H. Özkan
3 Modernleşme Öncesi İhya Hareketleri I: Şevkânî	Eyyüp Said Kaya

bir deyişle, hem mahiyet hem de yargı açısından nefsi'l-emrde vakaya mutabıktır.

Böylece nefsi'l-emr teorisi ortaya çıktıktan sonra İslâm düşünceinde kullanılan hakikatin alanı değişerek hem aynı hem de zihni varlıkları kuşatır hale gelmiştir; oysa bundan önce hakikî olan sadece "aynî ve dış dünyada bulunan" anlamında kullanılmıyordu.

Fazlhoğlu'na göre, bu nedenle nefsi'l-emr teorisinin olgunlaşmasından sonra hakikat "dış dünyaya mutabık" şeklinde kullanılmaya emre mutabık" şeklinde tanımlanmaya başlamıştır. Nefsi'l-emr teorilerden aldığı atıl düşüncesinin kadim kültürlerden aldığı atıl unsurlardan kurtularak yeni bir tabiat felsefesi ortaya koyduğunu belirten Fazlhoğlu, konuyla ilgili klasik metinlerden farklı pasajlar aktararak sunumuna son verdi.

Şii-Sünni İlişkilerinin Geleceği (The Future of the Shiah-Sunnah Relations) Mohamed el-Moctar el-Shinqiti

9 Nisan 2012

Değerlendirme: Muhammed Talha Çiçek

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Dîvân Toplantıları'nın Nisan ayındaki konuğu, Qatar Foundation'da dinler tarihi profesörü olarak görev yapan Mohamed el-Moctar el-Shinqiti idi. Günümüzde İslâm dünyasında yaşanan sorunlar hakkında İslâm tarihi ve düşüncesi ekseninde yaptığı

değerlendirmelerle tanınan el-Shinqiti, toplantıda Şii-Sünni ilişkilerinin geleceği üzerine bir konuşma yaptı.

el-Shinqiti, Şii-Sünni ilişkilerinin tarihsel sürecini değerlendirerek başladığı konuşmasında, İslâm tarihi boyunca iki mezhep arasında yaşanan çatışmanın, akidevi ifade etti. Akidevi noktadaki Şii-Sünni benzerlikleri, konuşmanın bu bölümünün temel unsurlarından biriydi. el-Shinqiti, bu benzerlikleri ifade ederken, çatışmanın siyasi sebeplerine de konuşma esnasında sık sık referans yaptı.

Daha sonra son dönemlerde yaşanan Şii-Sünni çatışmasına değinen el-Shinqiti, son yüzyılda, Şii ve Sünni grupların yaşadıkları siyasal dönüşüme ilişkin olarak, İslâm tarihi boyunca Sünniliğin akidevi merkezi zayıfladığını ve İstanbul'un geçtiğimiz yüzyılda önderlik ettiği "Selefi" yerini Suudi Arabistan'ın önderlik ettiği "Şiiğin" akıma bıraktığını ifade eden el-Shinqiti, Şiiğin de benzer bir dönüşüm yaşadığını ve *velâyet-i fakih* teorisiyle pasif bir tutumdan aktif tavrı almaya doğru evrildiğini ifade etti.

Bu süreçleri, "Sünniliğin Hanbelileşmesi" (*Hanbelization of Sunnism*) ve "Şiiğin İsmailileşmesi" (*Ismailization of Shiism*), İsmailileşme kavramsallaştırılan el-Shinqiti, ifadeleriyle kavramlarının gelecekte radikalleşmemesinin, ancak bu iki mezhepteki geleneklerin ihyası ve İslâm toplumlarının mümkün olabileceği ifade geçmelerine soru-cevap süreçlere etti. Toplantının soru-cevap kısmında dinleyicilerin yorumları ve soruları konuşmaya dönüştürdü.

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi
MAM

MAM Tezgâhtakiler

Felsefe

İbn Sînâ'da Retorik Abdulkadir Coşkun

31 Aralık 2011

Değerlendirme: Salih Kızılkaya

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Tezgâhtakiler toplantı serisinin Aralık ayındaki son konuğu Dr. Abdulkadir Coşkun'du. Coşkun, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda 2010 yılında tamamladığı "İbn Sînâ'da Retorik" isimli doktora çalışması çerçevesinde bir sunum yaptı.

Tezin "Retoriğin Antik Yunan'dan İbn Sînâ'ya kadar olan serüveni", "Bir ikna sanatı olan retorik'in yöntemleri", "Bir ikna sanatı olan retorik'in değeri ve faydası" ve "Retoriğin bilgi-geçerlilik değeri ve faydası" başlığını taşıyan üç ana bölüme ayrılmış ve her bölümde Coşkun, konuşmasına retorik hakkında birtakım genel bilgiler vererek başladı. Aristoteles'in bir mantık sanatı olarak ele aldığı retorik, esasen ahlâk ve siyaseti de kuşatan bir yapıya sahipken, İbn Sînâ'da kıyas teorisinin kendisine uygulanması ile neşvünema bulmuştur. Retoriğin modern dönemde hak ettiği ilgiyi görmemesine mantığın uygulama alanına girmesi ve mantığın beş sanatıyla aynı kaderi paylaşarak İbn Sînâ'dan sonra pek işlenmemesi ile gerekçe gösteren Coşkun, retorik içerisinde değerlendirilen temsil, analogi ve kıyasın ise fikhta kullanıldığını ifade etti.

Coşkun, retorik'in varlık dünyasına gelmesini, Antik Yunan'da ortaya çıkan demokratik anlayışla birlikte "söz"ün aktif bir rol aldığı siyasi hareketlilikle ilişkilendirdi. Bu nedenle klasik retorik, aristokrasi ile uyumlu bir yapı arz etmemiştir.

Aristoteles'in, retorik alanındaki ilk metin olma özelliğine sahip eserinin Paris'te 910 yılına ait Grekçe bir nüshası ve yedinci yüzyılda kaybolmuş Süryanice bir nüshası vardır. Arapça çekememiş Coşkun, bu metinden olduğuna dikkat çeken Aristoteles'in eserine yararlanılmamasının Aristoteles'in eserine nüfuz etmede önemli bir eksikliğe neden olduğuna işaret etti. İbn Sînâ'nın bu Arapça nüshayı (Aristoteles'in *Retorik*'i olarak) temel aldığı vurgulayan Coşkun, İbn Sînâ'nın, klasik retorik'i kavramsallaştırma düzeyindeki katkılarıyla zenginleştirdiğini ifade etti.

Konuşmasının devamında çalışmasının ikinci bölümünün konusu olan retorik'in yöntemlerine değinen Coşkun *hatib*, teknik ve teknik-olmayan retorik sanatının ayırdı. Buna göre, teknik olan, kıyasın kullanıldığı yöntem ise kıyasın kullanılmadığı yasalar ve yöntem ise kıyasın kullanılmadığı yasalar ve tanıklıktır. Tanıklıklar da sözle ve duruma tanıklıktır. Tanıklıklar da sözle ve duruma duyularla tanıklık olarak tanımlanabilir. İbn Sînâ bunlar arasında "sözleşme", "yemin" ve Aristoteles'in eserlerinde yer almayan "laneteleşme" ve "meydan okuma"yı zikreder. Durumla tanıklık arasında ise "işkence", Aristoteles'in zikretmediği "ödül verme" ve İbn Sînâ'nın orijinal eserinde yer almayan "zorlama" sayılabilir. Ancak bu sonuncu

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi
MAM

İslâmî İlimler Kutbuddîn eş-Şîrâzî ve Tefsiri Resul Ertuğrul

7 Ocak 2012
Değerlendirme: Arif Billir

kategorinin içerisinde, oranı en baskın olan yöntem vücut dilidir ki, bu da yine Aristoteles'in retorik tekniği içerisinde yer almaz.

Kıyasın kullanıldığı teknik yöntemi ele alan Coşkun, bu yöntemde hatibin, muhatabın içinde bulunduğu psikolojik durumu dikkate alarak buna uygun bir söz ifade etmesini vurguladı. Hatibin sözü ve durumu uyumlu olduğunda sözünün daha etkili olması da bu yöntemin içinde değerlendirilir. Coşkun, entimem'in çeşitleri hakkında bilgi verdikten sonra retorığın içinde değerlendirildiğinde üzerinde durdu. İbn Sînâ'nın beş sanatın faydası bakımından değerlendirildiğinde retorikçe hemen burhandan sonra yer vermesinin altını çizen Coşkun, diğer sanatlarla mukayese edildiğinde retorikğin ahlâkî ölçülere en çok riayet edilen alan olduğunu belirtti.

Retorikğin fayda ve değerini ele alan Coşkun, retorik bilginin zanni olduğunu ve diğer beş sanat içerisinde burhan ve cedelden sonra geldiğini ifade ederek retorikğin faydasını psiko-sosyal yapı ile ilişkilendirdi ve İbn Sînâ'nın toplumu burhan, cedel ve retorik ehlî olarak sınıflandırdığına dikkat çekti. Coşkun'a göre bu ayırım, daha pratik olması bakımından Aristoteles'in yaptığı aristokratik ayırımdan daha isabetlidir. İbn Sînâ retorikinin siyasette muhtelif yönetim biçimlerinde ve adaleti sağlamada önemli bir yeri olduğunu vurgulayan Coşkun, eğitimde ise toplumu yetiştirme ve özel eğitim gruplarında teorik konuların anlaşılmasını kolaylaştırma gibi faydalarının bulunduğunu belirtti.

Klasik sonrası İslâm düşüncesinin önemli simalarından biri de 710/1311'de vefat eden Kutbuddîn Şîrâzî'dir. 2011 yılında vefatının 700. yılım idrak ettiğimiz Şîrâzî'nin *Fethu'l-mennân fi tefsiri'l-Kur'ân* adlı tefsiri üzerine Ankara Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezini 2011 yılında başarıyla savunan Resul Ertuğrul, Ocak ayında Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin konuğu oldu. Sunumunun giriş kısmında Şîrâzî'nin yaşadığı dönemin siyasî, ilmi ve kültürel ortamı hakkında bilgi veren Şîrâzî'nin hikâyesini ana hatlarıyla dinleyicilere sunan Ertuğrul, mezhep ihtilaflarının yoğun olduğu bu dönemde Şîrâzî'nin Ehl-i Sünnet inancını güçlendirmek için çalıştığını ve halkın inanç ve ahlâk yapısındaki çözülmeyi önlemek için de ömrünün sonlarında halk için sözkonusu tefsiri kaleme aldığını belirtti.

Şîrâzî'nin, bu eserini çeşitli tefsirlerden derleyerek avam için yazdığına dair tefsirinin mukaddimesinde yer alan ifadelerini aktaran Ertuğrul, ömrünün sonlarına doğru, halka Kur'an, hadis ve *İhyâu ulûmi'd-din* sohbetleri yaparken, kendinden sonrakilere bu geleneğini devam ettirmesi,

öğüt verenlere de azık olması için tefsirini yazmış olması ile tefsirinin içeriği arasında doğrusal bir ilişki bulunduğuna dikkat çekti. Tefsirinde özellikle öğüt verici hadislere geniş yer veren Şîrâzî, Gazzâlî'nin *Ihyâ'*sından sıkça yararlanmakta ve öğüt verici malumat tefsirinde yoğun bir mahiyet arz etmektedir. Halkın anlayabilmesi için alıntı yaparken kelime ilavesi vb. şekilde kısmî değişiklikler yaparak ifadeleri kolaylaştırmış, halkın iyice özümsemesi için önemseddiği konuların tekrarıma yer vermiş ve bazen aynı malumatı birkaç defa tekrarlamıştır.

Ertuğrul'un tespitine göre Şîrâzî, o dönemde halkın ihtiyaç duyduğu, günümüzde de dindar halkın ilgisini çeken türden dinî kitapları kapsayacak şekilde konulara; hadis, fıkıh/ilmiyal bilgisi, tarih, siyer, sahabenin hayatı, hac menâsiki, tasavvuf, dua, hikâye ve menkıbelere tefsirinde çeşitli başlıklarda yer vermektedir. Bu yönü ile tefsiri, bir tefsirden ziyade halkın başvuracağı dinî bir ansiklopediyi veya ilimler mecmuasını andırmaktadır.

Tefsirin her cildi yaklaşık yüz seksen varaktan oluşan, toplam kırk ciltlik bir hacimde olmasının sebepleri arasında rivayetlere ağırlık vermesi, bazı ayetler hakkında çokça görüş aktarması, tefsir dışı kaynaklardan geniş şekilde alıntılar yapması, tekrarlarla altında çeşitli konulara geniş yer ayırması, yer vermesi, fıkıhî konulara geniş yer ayırması, hiçbir ayeti atlamadan ayetleri ayrıntılı olarak genellikle de parça parça, kelime kelime veya cümle halinde de parça parça, kelime kelime veya Şîrâzî'nin tefsirini, peygamber ve sahabeden gelen malumata ağırlık verilmesi nedeniyle öncelikli olarak rivayet; kendinden önceki dirayet tefsirlerinden önemli ölçüde istifade edilmesi ve görüşler arasında tercihte

bulunulmasından dolayı ikinci olarak dirayet; tasavvufî yorumlara yer verilmesi ile de iş'ârî yönü olan bir tefsir olarak bakımdan kendi Ertuğrul, yazılış amacı bakımından kendisi dönemindeki toplumsal yapıya dikkate aldığı ve toplumun ihtimâî/sosyolojik tefsir ile benzerlik arzettiğini belirtti.

Ertuğrul'a göre, Şîrâzî'nin tefsiri gerek hacminin genişliği ve çok sayıda rivayeti barındırması, gerekse günümüzde kayıp veya elyazması sebebi ile başvurulması alıntılar yapması halinde bulunan tefsirlerden gereken önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Bunun yanında Şîrâzî'nin görüşler arasında tercihte bulunması ve bunu başarı ile yapması, ayetler arası münasebete önem vermesi, soru-cevap yöntemi ile birçok meseleyi açıklığa kavuşturmaya çalışması ve çok sayıda kaynaktan yararlanarak bir ayet hakkında birçok yorumu birarada bulabilme imkânı vermesi farklı bakış açıları geliştirmeyi sağlayacağından dolayı bu eser önemli bir kaynak niteliğindedir.

Ertuğrul, Şîrâzî'nin tefsirinde eleştirilebilecek birkaç temel unsurun da bulunduğunu kaydetti: Hadislerin sıhhatine önem vermekle beraber özellikle öğüt vermek maksadı ile zayıf ve uydurma hadislerle yer vermekte, halkı Kur'an'a yönlendirmek gayesi ile uydurulmuş olan *fedâ'ilu'l-Kur'ân* rivayetlerine ve İsrailiyata tefsirinde sıkça başvurmakta. Zamanın bilim dallarında uzman olan Şîrâzî'nin bilimsel birikimini tefsirine yeterince yansıtması yanında tefsir rivayetlerini bilimsel bilgilere tercih edebilmesi, temsilcisi sayıldığı İshrâkî düşünceye ise yok denecek kadar az yer vermesi ve bu düşünceleri savunmaması bu eserin ilginç yönlerindedir.

Düşünce Tarihi Osmanlı Dönemi Tercüme ve Şerh Geleneği (XIII-XIX. Yüzyıl) Sadık Yazar

14 Ocak 2012

Değerlendirme: Mustafa Özağaç

Medeniyet Araştırmaları Merkezi ve Sanat Araştırmaları Merkezi'nin birlikte düzenlediği toplantıda Sadık Yazar, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 2011 yılında tamamladığı "Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" başlıklı doktora tezi çerçevesinde bir sunum yaptı.

Konuşmasına tez başlığıyla ilgili birkaç hususa dikkatleri çekerek başlayan Yazar, Osmanlı döneminde Azerbaycan'dan Balkanlar'a ve Anadolu'dan Mısır'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada Batı Türkçesiyle eser üretimi yaygın olduğundan "Anadolu sahası" tabirini Batı Türkçesinin bir temsilcisi Gerek hasebiyle kullandığını ifade etti. bağlamında "şerh" ve "tercüme" kelimeleri birbirleriyle paralel çizgide oldukları için çalışmasında yalnızca tercüme veya şerhi değil her iki kavramı da ele aldığını belirtti. Diğer bir gerekçe ise, kavram olarak bu kelimelerin birbirinin yerine kullanılması,

hatta çalışma yapılan döneme ait bazı tercüme ve şerh niteliği taşıyabilmektedir. Yekta Saraç'ın kaleme aldığı ve Kültür Bakanlığı'nın yayınladığı dört ciltlik *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde yer alan "Şerhler" makalesinin teze ilham kaynağı teşkil ettiğine değinen Yazar, daha sonra tezinin amacı, yöntemi ve kaynakları hakkında bilgi verdi.

Çalışmasına çevrimiçi veri tabanlarını, biyografik/bibliyografik kaynakları ve yazma kütüphanelerinin ifade eden Yazar, eser ve müellif isimlerinden hareketle kapsamlı bir liste oluşturduktan sonra bahsedilen tercüme ve şerhlerin nüshalarını görme gereği duyduğunu belirtti. Özellikle Süleymaniye Kütüphanesi'nde yoğun bir çalışma yürüttüğünü belirten Yazar, eserin nüshasını görmemenin doğurabileceği muhtemel hatalardan kaçınmak için Konya, Kastamonu, Çorum ve Diyarbakır'daki kütüphanelerdeki yazmaları da görmeye çalıştığını söyledi.

Yazar, bu araştırmalar esnasında adında "şerh" veya "tercüme" kelimeleri geçmeyen fakat içerik itibarıyla şerh veya tercüme niteliğindeki eserlerle de karşılaştığını zikretti.

Yazmaların listesini tamamladıktan sonra onları tasnif etme gereği duyduğunu belirten Yazar, çalışmaya başlarken asıl ilgisinin edebi tercüme ve şerhlere yönelik olması nedeniyle ortaya çıkan listeyi edebi ve edebiyat-dışı tercüme ve şerhler diye ayırdığını söyledi. Yazar, tezi, (Osmanlı Devleti'nin kurulduğu) XIII. yüzyılın sonları ile (Batı kaynaklı tercüme ve şerhlerin bütün

ilim alanlarına yayılmaya başladığı XIX. yüzyılın başları arasındaki tarihsel dönemle sınırlandığını ifade etti.

“Tercüme ve Şerh Geleneği Hakkında Genel Bilgiler”, “Edebi Tercüme ve Şerhler” ve “Edebiyat Dışı Tercüme ve Şerhler” şeklinde üç bölüme ayırarak tezi hazırlayan Yazar, çalışmasında şerhle ilgili temel kavramlara ve Batı edebiyatındaki şerh geleneği gibi konulara yer verdikten sonra Klasik Türk Edebiyatı’ndaki şerh geleneğinden söz etmektedir. Ona göre bu gelenek XV. yüzyılda başlasa da, XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşmıştır. XVIII. yüzyıl ise yaygınlığın zirve noktası olmuştur. Yazar, tezinde edebi tercüme türüne yer verirken eser ve müellifi hakkında bilgi verip eser bulduğu dışı tercüme türüne de değinmiştir. Yazar, tezinde edebi eser ve müellif adı verip eser bulduğu kütüphane veya derlendiği kaynağa gönderme yapmak suretiyle bir liste yaptığını ifade etti.

Tercüme meselesinden bahsederken tarihsel olarak Abbasiler dönemindeki Toledo okulundaki tercümelere, genel olarak Türklerdeki, Uygurlardaki, Mısır’daki ve Çağatay sahasındaki Türkçe tercümelere ve Osmanlı dönemi tercüme türüne değinen Yazar, Anadolu sahasındaki ilk tercüme türüne değinen Yazar, bu dönemin tercüme türünün neredeyse tamamının yapıldığını ilave etti. Türkçenin tekâmülünde gelenek hem de Osmanlıların hamiliğindeki tercüme türünün daha sonraları başladığını ve II. Murad zamanında tercüme türünde bir artış olduğunu aktaran Yazar, bu

dönemlerde siyasetname türündeki eserlerin tercümesinde bir yoğunluk olduğunu söyledi. Fatih’ten itibaren tercüme geleneğinin yerleştiğini, bazı eserlerin (*Leylâ ile Mecnûn*, *Esmâ-ı Hüsnâ* vb.) tercüme edilmesinin moda haline alabildiğini zikretti. Yazar, Osmanlı tercüme geleneği ile ilgili pek çok ayrıntının tezinde yer aldığını belirttikten sonra bazı tercüme şekillerinden ve yöntemlerinden bahsederek sunumunu tamamladı.

Bilim Çağdaş Doğa Düşüncesi İshak Arslan

21 Ocak 2012

Değerlendirme: Taha Hanoglu

Medeniyet Araştırmaları Merkezi’nin düzenlediği Tezgâhtakiler toplantı serisinin Ocak ayındaki konuğu, İstanbul Şehir Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi İshak Arslan’dı. Arslan, Ocak 2012’de yayımlanan *Çağdaş Doğa Düşüncesi* adlı kitabı ekseninde yaptığı sunumda kitabın yazılış serüveni ile kitapta kullanılan yöntem ve içeriğe dair notlarını dinleyicilerle paylaştı. Arslan, çağdaş doğa düşüncesiyle ilgili ilk fikirlerinin 2000 yılında başladığını ve 2007’de teslim ettiği doktora teziyle de çalışmanın ilk halinin oluştuğunu aktararak konuşmasına başladı. Ancak doktora tezi neticesinde çalışmanın henüz tamamlanmadığını düşünen Arslan, kitabın yayımlanmasına kadar geçen süre boyunca konuya dair çalışmalarını sürdürdüğünü belirtti. Bu süreçte birçok

kişinin yorum ve düşünceleri çerçevesinde çalışmanın genişlediğini belirten Arslan, kitap tamamlanmış olsa da hâlâ bu tartışmanın derinleştirilebilecek birçok yönü olduğunu ifade etti.

Arslan, konuşmasının ikinci kısmında kitapta kullandığı yöntem ve anahtar kavramlara değindi. Kitabın giriş bölümünde kitap boyunca kullandığı bazı önemli kavramları (seyrelme, yoğunlaşma, güç temerküzü, doğa düşüncelerinin değişme prensipleri vb.) ve bunların tarihî arkaplanını açıkladığını belirtti. Ayrıca kitabın hem birtakım zaafı hem de meziyetleri taşıdığını farkında olduğunu ifade eden Arslan, örneğin doğa düşüncesi hakkında temel bir görüş oluşturmak ve büyük resmi çizebilmek için çok fazla konuya özet halinde yer vermek durumunda kalınmasının ve bazı bölümlerde çok fazla alıntıya başvurulmasının kitabın zaafı arasında sayılabileceğini söyledi. Ayrıca kendisinin uzman olmadığı çeşitli kuramlar hakkında yaptığı okumalardan hareketle birtakım teklifler bulunmaktansa, alanında saygınlığı kabul edilen bilim adamlarından alıntılar yapmayı kitabın güvenilirliği açısından tercih ettiğini aktardı. Çalışmada İslâm düşüncesinin ve geleneğinin bakış açısından faydalanamamasını son bir zaaf olarak zikretti.

Diğer yandan Arslan, doğa felsefesi serüvenini fizik disiplininin çerçevesinden incelediğini belirtti. Doğa biliminin anlaşılabilmesi için bu tartışmanın aslında biyoloji, matematik vb. gibi farklı birçok çerçeveden de yapılması gerektiğini aktaran Arslan, çalışmada bu çerçevelerden birini seçmek zorunda kaldığını söyledi.

Bunun yanında, kitapta kavramsallaştırma girişimleri ve teklif kısımlarının bulunmasına rağmen, kitabın büyük kısmının doğa düşüncelerinin serüvenini anlatmaya dayanan betimlemelerden oluştuğunu, çünkü Türkiye’de bu serüvenin henüz bir bütün olarak anlatılmadığını belirtti.

Arslan, konuşmasının devamında kitabın içeriğine dair birtakım notlar aktardı. Ona göre kitap, çağdaş doğa düşüncesini XX. yüzyılda bir karşılaşmanın zemini olarak görmekte ve bu karşılaşmanın koşullarını, ilkelerini açıklama iddiasındadır. Ayrıca kitapta fizikteki “standart model”i kıstas olarak aldığını belirten Arslan, Aristotelesçi ve Newtoncu doğa tasavvurlarının oluşumunu, bilim devriminin gerçekleşmesi ve etkilerini, Newtoncu kültürün yükselişi ve yaygınlaşmasını, modern doğa düşüncesinin bunalımını ve izafiyet teorisiyle bu bunalımın aşılmasını, kuantum teorisini ve bu teorisin en belirgin olgularını özellediğini ifade etti.

Kitabın son kısmında kullandığı kavramları “sınır” ve “ilişkisel” kavramlar olmak üzere ikiye ayıran Arslan, bu kısımın çağdaş doğa düşüncesinin metafizik, teolojik ve epistemolojik içerimlerini ele alarak varolan paradigmayı makro ve mikro ölçekte değiştirmiş temel noktaları yakalamaya çalıştığını söyledi. Aslında bu tartışmayı kitabın başından itibaren bazı kavramlar üzerinden yapmaya çalıştığını ve konuşmasında da bunlardan bir kısmına değinmek istediğini ifade etti.

Öncelikle gerçekliğin çok katmanlı olduğunu, bu sebeple gözlemcinin bu kavramların oluşumunda büyük bir önem taşıdığını dile

getiren Arslan, gözlemci olarak “insan-gözlemci”nin seçildiğini ve bu durumun başka olası gözlemcilere de kapı açtığını kaydetti. Gözlemci etkisini daha iyi açıklayabilmek için örnek olarak nedensellik sorununa değinen Arslan, probleme başka bir gözlemcinin (makine-gözlemci vb.) bu şekilde bakıp bakmayacağı sorusundan ve kavramların oluşturulmasında belli kabullere gidilmesinden söz etti. Bir bakış açısının mutlaklaştırılmasının birçok faydası olmasına rağmen çeşitli sakıncaları da olduğunu belirten Arslan, tek bir model/paradigma ele alarak bir tarıtmaya girişilmesi durumunda herhangi bir sonucun elde edilemeyeceğini vurguladı. Bilim, böyle bir itibarlık üzerine kurulduğu için mutlak doğrulara ulaşmasını imkânsız olduğunu ifade eden Arslan, yine de bu durumun her şeyin izafi ve değişken olduğuna ve birtakım temel kavramların belirlenemeyeceğine işaret etmeyeceğini, çünkü bu seçimlerin mutlak olmamakla beraber keyfi de olmadıklarını, bu nedenle de bir gerçeklikleri olduğunu söyledi.

Ayrıca, paradigmalardan onlara duyulan ihtiyaçlar neticesinde doğma, gelişme ve çözülme süreçlerinden geçtiklerini belirten Arslan, buna bağlı olarak her yeni paradigma ve yoğunlaşmanın eski kavramlarla yüzleşmek zorunda olduğunu ve onlardan çeşitli parçalar taşıdığını ifade etti. Bu durumu nedenselliğin mikro düzeye gidildikçe çalıştı. Nedenselliğin mikro düzeye gidildikçe indeterministik bir çerçevede açıklamaya rağmen makro boyutta sıklaştığını ve sağduyuya uygun şekle kavuştuğunu belirtti. Bu nedenle, insan-gözlemci için temel, her şey için geçerli yasalar oluşturmanın

zorluğunu vurgulayan Arslan, mikro düzeyde ortaya çıkan belirsizlik ile makro bakışta ortaya çıkan mutlaklığın bu tarz bir yasaya ulaşmayı imkânsızlaştırdığını kaydetti. Yine de bu durumun bir paradigma kurulmasına ve ilerlemeye engel teşkil etmediğini belirtti.

Bunun dışında bilim-din ilişkisini de kitapta açıklamaya çalıştığını ifade eden Arslan, kitapta dini doğal bir kavram olarak ele aldığını söyledi. Ancak bu durumun Tanrının edimine karşı bir şey söylemediği için bu konuya değinmediğini söyledi.

Son olarak Arslan, bütün bu noktalar göz önüne alındığında, tüm dezavantajlarına rağmen kitabın Türkçede eksik bulunan çağdaş doğa düşüncesi konusunu toparlayarak, ona bir zemin oluşturma iddiasında olduğunu ifade ederek konuşmasını nihayete erdirdi.

İslâmî İlimler Klasik İcma Teorisine Modern Yaklaşımlar Şule Eraslan

11 Şubat 2012

Değerlendirme: Abdullah Sacid Öksüz

Tezgâhtakiler toplantı serisinin Şubat ayındaki ilk konusu, Uludağ Üniversitesi SBE İslâm Hukuku Bilim Dalı'nda “Klasik İcma Teorisine Modern Yaklaşımlar” başlığıyla 2011 yılında doktora çalışmasını tamamlayan Şule Eraslan'dı. Eraslan, konuşmasına modern dönem fikir akımları ve

temsilcileri hakkında bilgi vererek başladı. Batı medeniyetinin İslâm inancını ve bu inancın tezahürü olan müesseseleri ikinci yarısından sonra gerek Ortadoğu'da gerekse Hindistan'da İslâm düşünce biçiminin ve müesseselerinin yenilenmesi talebiyle bazı fikir akımlarının zuhur etmesini belirtti. Eraslan, bu akımlar içinde etkin olanların başında Ortadoğu'da Cemaleddin Afgani ve Muhammed Han'ın bulunduğunu ifade etti. Seyyid Ahmed Han'ın bulunduğunu Hindistan'da İktbal ve Sudan'da Turabi ile sürdürüldüğünü Seyyid Emir Ali, Pakistan'da Muhammed hatırlatan Eraslan, Muhammed Abdur'ın fikirlerinin ise talebesi Reşid Rıza ve onu takip edenler tarafından yaygınlaştırdığını zikretti.

Tarihsel olgular ve aktörleri bu şekilde tasvir eden Eraslan, klasik icmanın tarifi ve hususiyetleri hakkında bilgi verdi. Klasik mânâda icmanın temel özelliğinin içtihat alanlarının sınırlarını tayin etmek olduğunu vurgulayan Eraslan, klasik mânâdaki icmaya modern dönemde yöneltilen tenkitleri ve icma kavramı hakkında teklif edilen yeni form ve muhtevayı ortaya koyarak bu modern yaklaşımın bir tahlilini yaptı. Eraslan, klasik icma tanımının tenkit edilmesinin ve yeniden tanımlanmasının, modern dönemde yenileşmeyi mümkün kılacak ve çağdaş dünyaya ayak uydurmada çözüm oluşturacak yöntem arayışlarının özünü teşkil eden içtihat hürriyeti talebiyle yakından ilişkili olduğunu vurguladı. Modern dönemde, klasik icma anlayışı dâhilindeki ittifak kavramı, icmanın belli

bir kesime (müçtehitlere) tahsis edilmesi, icmanın gerçekleşmesi ve bilinme imkânı, icmanın değişime açık olmaması (hakkında icma edilen meselenin içtihadı kapalı hale gelmesi), icmanın ortaya konulduğu alan (şer'i hüküm), içtihadı kapalı alan vb. konularda eleştiri ve itirazlarda bulunulduğunu belirtti.

Modern dönemde icmayı tenkit edenlerin klasik içtihat anlayışının ve birikiminin müsbet anlamları yüklediği mezheb bağılığı ve taklit kavramlarına olumsuz mânâlar yüklediklerini hatırlatan Eraslan, bu kişilerin fikih usulünün kaynakları hiyerarşisini ve metodunu kendi tasarruflarıyla devre dışı bıraktıklarını ifade etti. Konuşmacıya göre sözkonusu tasarruflar, nasların lafızlarına bağlı kalmadan Kitap ve Sünnet'ten serbestçe hüküm istinbat etmenin değişen zaman ve şartların bir gereği olduğunu savunmaktadır. Eraslan, içtihadın sınırlarını tayin eden karaktere sahip icmanın, bu modern eğilimle zıt kutuplar teşkil ettiğini söyledi.

Klasik icma teorisinin tenkidinin modern dönem yenilikçileri için hayati önem taşıdığını belirten Eraslan, onların icmayı modern içtihat anlayışının engeli olarak görmelerini belirtti. Konuşmacı, klasik icma kavramına yönelik tenkitlere bakıldığında bazı müelliflerin kavrama yönelik tenkitlerinin, içtihat hürriyeti önündeki engellerden kurtulmak ve icma kavramını yeniden tanımlamak suretiyle modern siyasî değerleri ve siyaset yapma şekillerini benimsetme amacına hizmet ettiğini ifade etti. Eraslan, bu modern yaklaşımın beraberinde getirdiği fikirlerin

(siyasî içerik kazandırılmış modern icma tanımını, bu tanımın kapsamı genişletilmiş maslahatı temel alması, Müslümanlara benimsetilmeye çalışılan halk egemenliğine dayalı modern parlamenter sistemin müesseseseleşmesiyle icmaya kurumsal bir kimliğin kazandırılmaya çalışılması ve İslâm tarihinin ilk asırlarına atıfla bu kimliğin meşrulaştırılması çabaları) bazı çelişkiler ortaya çıkardığını belirtti. Modern dönem müelliflerinin bu çabalarının İslâm tecdid geleneği çerçevesinde değerlendirilebilmesinin sebebi olduğu eden Eraslan, ilerlemenin sebebi olduğu varsayılan çağdaş değerlerle ve onun siyasî sosyal ve ilmi alandaki tezahürleriyle irtibata geçebilme adına yerlerinden edilip içerikleri değiştirilmiş ve yeniden tanımlanmış bu gibi geleneksel kavramları tekrar yerli yerine koyma çalışmasına girişilmesini gerektirdiğini belirtti.

Düşünce Tarihi İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz: Şerh ve Haşiyeler Meselesine Dair Birkaç Not İsmail Kara

18 Şubat 2012

Değerlendirme: A. Taha İmamoğlu

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin tertip ettiği Tezgahtakiler toplantı serisinin Şubat ayındaki ikinci konuğu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. İsmail Kara'ydı. Yoğun bir katılımın gerçekleştiği toplantıda, Kara'nın düşünce tarihi bakımından şerh ve haşiyeleri konu

edindiği İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz: Şerh ve Haşiyeler Meselesine Dair Birkaç Not adlı kitabı üzerine konuşuldu.

Metin merkezli medeniyet tasavvuru, modern dünyanın vahyi öteleyip aklı önceleyen dünya görüşüyle karşılaşmaya kadar kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Fakat bu karşılaşmadan sonra Müslümanların dillerini ve zihniyetlerini muhafaza eden en önemli unsur olan klasik eserlerle kurulan irtibat giderek zayıflamıştır. Kara, bu zayıflama sürecinde Osmanlı ilim geleneğini oluşturan eserlerden şerh ve haşiyelerin tasfiye edilmesinin önemli bir rolü olduğunu belirterek konuşmasına başladı. Mezkûr tasfiyenin XIX. yüzyılda devreye girerek müfekkîrlerin tarih içinde son derece zorlaştırdığını takip etmesini İslâm ilim mirasının zenginliğini yansıtan şerh ve haşiyelerin tasfiyesinde ulemanın rolünün çok az olduğunu vurguladı. İslâmî ilimlerin hâlihazırda durumunun ve ne şekilde devam edeceğinin şerh ve haşiyelerle iribatın yeniden gözden geçirilmesine bağlı olduğunu vurgulayan Kara, şu anda İslâmî ilimlerle meşgul pek çok kişinin yollarına nasıl devam edeceği hususunda kararız olmasını da bu meseleye yönelik ilgilerinin zayıf olmasına bağladı.

Batı'daki tarih yazıcılığının en önemli güzergâhlarından biri olan *Annales* ekolüne mensup araştırmacıların kitaplarla ve kitapların telif yöntemleriyle ilgilendiğini belirten Kara, Türkiye'de hâlâ bu tarzda ilmi çalışmalar yapılamadığını söyledi. Batı medeniyetinin metin merkezli çalışmalar yapan birçok

akademisyen tarihçi yetiştirdiğini, fakat ülkemizde eserlerin bu yönüyle meşgul tarihçilerin maalesef bulunmadığını ifade etti. Kara, ayrıca tarihçiler için kitapların telif tarzının ve tekniğinin çok önemli olması gerektiğini, bu vesileyle ilimlerin gelişim aşamasının görülebileceğini de vurguladı. İslâm geleneğinde şerh ve haşiye türü eserlerin ilmi eğitimin merkezinde durduğunu belirten Kara, bu metinler üzerinden eserler arasındaki irtibatı tespit etmenin mümkün olduğunu ifade etti. Şerh ve haşiyelerin farklı eksenlerde (kronoloji, coğrafya, mezhep, meşrep, tarikat vb. kistaslarla) okunabilmesi imkânına dikkat çeken Kara, bir esere yapılan şerhlerin, o eserin ait olduğu ilmin tarihini belirleme anlamında son derece dikkate değer olduğunu belirtti. Bu minvalde, İslâmi ilimlerin tarihini yazma konusunda oldukça geri olduğumuzu söyleyen Kara, kitapların kendilerine has maneviyatının ise unutulmuş bir başka husus olduğunu hatırlattı. Türkiye’de gerçek bir ilim ve fikir hayatının olmayışının şerhlerin hakikatiyle yüzleşilmesinden kaynaklandığını ifade eden Kara, klasik Arapça dersinin ilahiyat fakültelerinin müfredatına dâhil edilmemesinin ne gibi sonuçlar doğurduğunun bir türlü anlaşılmadığını belirtti. Kara, üniversitelerdeki edebiyat veya tarih gibi bölümlerin klasik Türkçe açısından oldukça zayıf olmasının da yazma eserlerle iribatsızlıkla alakalı olduğunu ifade etti. Son birkaç yıldan beri açılmakta olan ilahiyat fakültelerinden bir kısmının klasik eğitim tarzını ve medreseyi model alması, bir

kısmının da teoloji fakültesi olarak yoluna devam etmesi gerektiğini düşünen Kara, ilahiyatçılık mesleğinin yine ilahiyatçılar tarafından dönüştürülebileceğini söyledi. Diğer yandan, şerh ve haşiye meselesi çözülmeden Türkiye’de çağdaş düşünce tarihi yazılamayacağını vurgulayan Kara, Türkiye tarihi yazılmadan dünya tarihi yazılamayacağını, dünya tarihi yazmayan bir medeniyetin de esasen medeniyet sayılamayacağını belirterek konuşmasını nihayete erdirdi.

Düşünce Tarihi Türkiye’de Hristiyanlık Çalışmaları: Yeni Bir Oksidentalizm mi? Betül Avcı

25 Şubat 2012

Değerlendirme: Meriyem Karaca

Medeniyet Araştırmaları Merkezi’nin Tezgâhtakiler toplantı serisinin Şubat ayı konularından birisi de Papalık Gregoriana Üniversitesi’nde “Contemporary Turkish Research on Christianity” isimli teziyle doktorasını tamamlayan Betül Avcı idi. Avcı, tezi çerçevesinde Türkiye’deki Hristiyanlık çalışmalarının seyrini konu alan bir sunum yaptı. On yıldan beri Hristiyanlıkla ilgili çalışmalar yaptığını vurgulayan Avcı, “dışardan birisi” olarak Hristiyanlığı anlamlandırmaya çalıştığını ve

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi
MAM

yine bu anlamlandırmanın Türkiye’de nasıl yapıldığını incelediğini belirtti. Mevcut örneklerden hareketle Türk akademisinde bu konuda bazı hatalar yapıldığını savunan Avcı, örnek olarak *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi’*nde (*DİA*) ve ilgili doktora tezlerinde “ruhban olmayan” anlamındaki Grekçe *laïkós* kelimesinin “laik” şeklinde çevrildiğini, fakat Türkçede en bilinen işlerinin birbirinden ayrılmaması ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmaması” olduğunu söyledi. Avcı’ya göre bu hataların sebebi ise “yabancı” olduğumuz bir geleneği anlamaya çalışırken ister istemez kendi kültürel kodlarımızı da işin içine sokmamızdır.

Tezinde incelemeye çalıştığı konunun Türk akademisinin Hristiyanlığa ait bir unsuru anlatırken kullandığı dil olduğunu söyleyen Avcı, bu bağlamda özellikle ilgili literatürün Hristiyanlığı İslâmî, Kur’anî veya polemik bir yaklaşımla mı anlattığı yahut onu kendi incelediğini merak ettiğini ifade etti. Bir dinin veya olgunun anlatılırken “kendi içinden” kavramlarla bunun yapılması gerektiğini belirten Avcı, bununla bağlantılı olarak *DİA*’da Hristiyanlığın bir çeşit oksidentalizme tabi tutulmadan açıklanıp açıklanmadığını araştırdığını söyledi. Aynı zamanda Marmara Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi’nde İlahiyat alanında tamamlanan doktoraları da inceleyen Avcı, bu çalışmalarda Hristiyanlık denilince daha ziyade Katolikliğin anlaşıldığını ima eden detayları gözlemediğini belirtti.

Türkiye’deki akademilerde Hristiyanlıkla ilgili çalışmalarda bazı problemlerle sıkça karşılaşıldığını vurgulayan Avcı, Türkiye’deki

misyonerlik takıntısı, Hristiyanlık hakkındaki metinlerde yaşanan terminoloji sorunu, ansiklopedi maddelerinin yeterliliği, mukayeseli din çalışmalarının yetersizliği, metin yazarlarının kişisel amaçları gibi meselelerin bunların en önemlileri olduğuna dikkat çekti.

Akademideki misyonerlik takıntısıyla alakalı olarak başlıca iki meseleyi öne çıkaran Avcı, öncelikle Şinasi Gündüz’ün misyonerliği Hristiyanlıkla eşitleyen *DİA*’daki “Hristiyanlık” maddesinde ortaya koyduğu yaklaşımı ele aldığını belirtti. Misyonerliği sömürgeciğe indirgeyen bu yaklaşıma göre, misyonerler Ortadoğu ve Afrika toplumlarını Hristiyanlığa zorla ihtida ettirmişlerdir. İslâm’daki tebliğ ve cihadın da bir misyonerlik faaliyeti olarak sayılabileceğini savunan Mustafa Alıcı ise, misyonerliği negatif olarak algılamayan bir yaklaşımı benimsemiştir. Fakat Avcı, genel eğilimin misyonerliği ve Hristiyanlığı özdeşleştirmekten yana olduğunu vurguladı. Avcı’ya göre, “Kilise” maddesi örneğinde görülebileceği üzere, *DİA*’nın Hristiyanlıkla alakalı maddelerinin açıklanmasında sadece Katoliklik temel alınmış, Ermeni Hristiyanlığı, Süryani Hristiyanlığı konularında ise birer cümle ya da paragraftan daha fazla açıklama yapılmamıştır. Bunun sebebi ise ansiklopedinin ilk baskısının 1988’de yapılmış olması ve Türkiye’nin o dönemde Ermenilerle yaşadığı problemlerin ansiklopedi yazarlarını da etkilemiş olmasıdır. Türkiye’nin siyasal konjonktüründe Ortodoksluk denilince aklı gelenin Yunanistan ve Ekümenik Patriklik olması ve Protestanlık denilince Osmanlı’daki

Protestan okullarından hareketle misyonerlik faaliyetlerinin hatırlanması, Avcı'ya göre Hristiyanlık terimiyle neden Ortodoks luk veya Protestanlık yerine Katolikliğin kastedildiğini açıklamaktadır. Başka bir mezhebin sebebi olarak Avcı, Katolik kastedilmesinin sebebi olarak Avcı, Katolik kilisesinin "uzakta" bir kilise olması ve Sünni İslâm'la Katolisizm arasında ciddi benzerliklerin bulunmasını gösterdi. Mesela her ikisi de maneviyatı ve geleneği ciddi anlamda önemsemektedir, ikisinde de şefaaf ve himmet tören ve ayinsel tören ve kutlamalar mevcuttur.

Terminoloji problemlerinden de bahseden Avcı, yaratılan anlam karmaşasına dikkat çekti ve Ramazan Işık'ın Marunilik ile ilgili tezinde kullandığı "laik rahipler" terimini örnek gösterdi. Avcı, bu karmaşayı aşmak için "ruhban olmayan" terimini önerdi. Bu fark küçük bir ayrıntıymış gibi gözüксе de, Avcı'ya göre aslında ciddi bir kültürel lital çeviri meselesidir. Çeviri yaparken sadece terimlerin kültürel ve siyasal serencamının da incelenmesi gerektiğini vurgulayan Avcı, bir diğer ilginç ayrıntı olarak da "hazreti" tabirinin kullanımını örnek gösterdi. İncelediği metinlerde İslâmî bir tabirle başlayan cümlelerin gayri İslâmî bir anlatımla devam ettiğini gözlemleyen Avcı, "Hz. İsa çarımha gerildiğinde..." tabirini örnek gösterdi. Avcı'ya göre, terminolojiyle alakalı bir başka problem ise metinleri kaleme alan araştırmacıların, yer ve şahıs isimlerini doğrudan aktarmalarıdır. Mukayeseli din çalışmalarındaki problemlere de değinen Avcı, entelektüel anlamda ortaya bir problem koymadan sadece lital bir

karşılaştırma sunulmasının bu sorunların en önemli olduğunu belirtti. DİA'nın genel olarak polemik yazılardan uzak durduğunu ve oksidentalizmden kaçındığını zikreden Avcı, ansiklopedide Hristiyanlığın genel olarak Avrupa-Amerika eksenli bir anlatıyla açıklandığını belirterek konuşmasını sonlandırdı.

Felsefe David Hume'un Adâlet Anlayışı Enes Eryılmaz

10 Mart 2012

Değerlendirme: Abdullah Said Arı

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Tezgâhtakiler toplantısının Mart ayındaki ilk konuğu Kırklareli Üniversitesi SBE Felsefe Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olan Enes Eryılmaz'dı. Toplantıda Eryılmaz, 2011 yılında ODTÜ Felsefe Bölümü'nde tamamladığı "Politics, Law and Morality: David Hume on Justice" (Siyaset, Hukuk ve Ahlâk: David Hume'un Adâlet Üzerine Görüşleri) adlı yüksek lisans tezini sundu.

Eryılmaz, David Hume'un adâlet hakkındaki görüşlerini anlamak amacıyla temelde *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* ve *Ahlâk İlkeleri Üzerine Bir Soruşturma* adlı iki eserini incelediğini belirterek, sunumun dört ana başlıkta toplayacağını ifade etti. İlk olarak, Hume'un adâlet ve ahlâk

arasındaki ilişkiye dair düşüncelerine değinen Eryılmaz, adaletin ahlâki bir mesele olup olmadığı, adaletin sadece çıkarları gözetmek için kullanılan bir fikir olup olmadığı ve temelde insanın neden adaletli olduğu/olabileceği sorularının Hume'un bu konudaki fikir teatisinin çıkış noktasını oluşturduğunu belirtti. Hume, küçük bir toplumda adaletin bir öngörü meselesi olarak incelenebileceğini, dolayısıyla insanların çıkarlarını hesap ederek hareket etmeleriyle alakalı bir olgu olduğunu iddia etmektedir. Büyük bir toplumda ise, insanların kısa vadede çıkarlarını gözettikleri varsayılsa bile genel olarak adaletin böyle bir dayanak üzerine temellendirilmesi mümkün "gözükmemektedir. Bu noktada Hume, "duygudaşlık/sempti" kavramını önermektedir. Sempti kavramı günümüzdeki kullanımından farklı olarak insanların his ve duygularını paylaşmaları olarak anlaşılabilir. Hume, bu kavramı insanların başkalarının yaptıkları adaletsizlikleri daha kolay fark edip rahatsız oldukları gerçeğine dayandırmaktadır. İnsanlar diğerlerinin adaletsizliklerini görerek, bu tikel örneklerden genel bir adalet önermesine ulaşabilirler. Dolayısıyla büyük toplumlarda ahlâki açıdan adalet, kamu çıkarı gibi herkesin duygudaşlık yoluyla üzerinde ittifak ettikleri bir dayanak üzerine temellendirilebilir. *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*'de bu görüşü savunan Hume, *Ahlâk İlkeleri Üzerine Bir Soruşturma*'da bu çerçeveden vazgeçer. Bu eserinde duygudaşlık/sempti kavramını tamamen ihmal ederek, adaletin temeli olarak "fayda"yı öne sürmüştür. Kamu yararı adaletin tek kaynağı olarak gören Hume, bu tavrıyla akademisyenler tarafından çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Örneğin MacIntyre, duygudaşlık kavramını bulmak için ortaya çıkar fikrinin arasını bulmak için ortaya attığını iddia ettiği Hume'u bu noktada başarısızlıkla suçlar ve ikinci kitabında sözkonusu kavrama hiç değinmemesini buna delil olarak gösterir. Diğer yanda Miller, Hume'un adaleti sadece kamu yararı ile açıklamaya çalışarak onu bağımsız bir değer olarak incelemekten vazgeçtiğini ve adalet ile ahlâk arasındaki bağı kopardığını iddia eder. Sunumunun ikinci kısmında Hume'da adalet kavramının gündeme gelebileceği bazı durumlara değinen Eryılmaz, Hume'un sekiz şart sunduğunu ifade etti: İlki, nimetlerin sınırsız olduğu bir toplum; ikincisi ise nimetlerin yetersiz olduğu bir toplumdur. Üçüncü şart insanların aşırı cömert ya da hayırsever olması olarak düşünülen Hume'un dördüncü şartı insanların aşırı savaş barbar olması olarak koyar. Bir diğer şart toplumun olağanüstü hal veya bir savaş halinde bulunmasıdır. Altıncı şart kamu suçlarının karşıtı durumu iken yedinci şart zihinsel ve fiziksel engelli varlıkların taraf olduğu durumlardır. Son şart ise muhatabın hayvanlar olduğu durumdur. Hume, bu şartları adaletin gerekmediği, mümkün olmadığı, kamu yararına aykırı olduğu ya da merhamet ilkesine aykırı olduğu durumların dışındaki hallerde tüm bu durumlara konması gereken bir ilkedir. Bu açıdan Hume'un negatif bir adalet tanımı yaptığını söyleyen Eryılmaz, adaleti gerçekleştirilmesi topluma ve içinde bulunulan şartlara bağlı bir ilke olarak koyar

İslâm Düşüncesi Mutezile'nin Felsefe Eleştirisi: Harezmi Mutezili İbnü'l- Melâhimî'nin Felsefeye Reddiyesi Orhan Şener Koloğlu

17 Mart 2012
Değerlendirme: Salih Günaydın

Tezgâhtakiler toplantı serisinin Mart ayındaki ikinci konuğu, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Orhan Şener Koloğlu'ydü. Koloğlu, 2010 yılında yayımladığı *Mutezile'nin Felsefe Eleştirisi: Harezmi* ve *Mutezile'nin Felsefeye Reddiyesi* isimli çalışması çerçevesinde, Mutezile'nin son büyük temsilcilerinden olan İbnü'l-Melâhimî'nin (536/1141) felsefeye reddiyesi konulu bir sunum yaptı.

İbnü'l-Melâhimî'nin önemini daha iyi takdir edebilmek için Mihne sonrası Mutezile tarihinin bilinmesinin gerekli olduğunu belirten Koloğlu, sunumuna bu süreci kısaca tasvir ederek başladı: Me'mûn, Mu'tasım ve Vâsık dönemlerinde görüştü ekseninde meydana gelen Mihne sorgulaması akabinde devlet desteğini kaybeden ve itibar büyük ölçüde zedelenen Mutezile,

Hume'un bu suretle özne ile toplumun içinde bulunduğu durum arasındaki gerilimi yok ettiğini belirtti. Bu noktada Hume, Kant ve Rawls gibi düşünürlerden ayrılmaktadır.

Adaletin Hume'da yapay bir erdem olması meselesini de irdeleyen Eryılmaz, Hume'un *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* adlı eserinde adaletin doğal bir erdem olmadığını, çünkü doğal bulunurken arkasında bir güdü/saik bulunurken bahsedilemeyeceğine işaret ettiğini belirtti. Bu nedenle Hume'a göre adalet yapay bir erdemdir ve onu oluşturan şey insanlar arasındaki uyulaşmalar ve yapıntılardır.

İnsanlar ortak bir çıkar duygusundan dolayı adâlet tesis ederler. Bu noktada adâlet adâleti teriminden farklılaşmaktadır, doğal erdemlerden farklılaşmaktadır, zira adâletin tesisi herkesin bu ilkelere uymasına bağlıdır, hayırseverlik gibi doğal erdemlerde böyle bir durum söz konusu değildir.

Eryılmaz sunumunun son kısmında Hume'un üç adâlet yasasına değindi: İlki mülkiyetin istikrar, ikincisi mülkiyetin rıza yoluyla devredilmesi ve sonuncusu ise verilen sözlerin yerine getirilmesidir. Hume'un adâleti yerine getiren Eryılmaz, bunun kuyduğuna işaret eden Eryılmaz, bunun dar bir adâlet anlayışı olduğunu belirtti. Hume'un aklıdan değil fiziksel şartlardan ve ortamdaki kaynaklardan, soyut ve mutlak olmayan, doğal bir saikten kaynaklanmayan ve iktisadî nitelikte bir adâlet anlayışı sunduğunu ifade eden Eryılmaz, bu adâlet anlayışının ancak herkesin adâlet ilkelere uyması halinde gerçekleşebileceğinin de altını çizdi.

kendini revizyona tabi tuttu. Bu süreçte, “dış dünyaya (gayrimüslimlere) yönelik olarak geliştirilmiş bir kelam anlayışının, Müslüman bünyeye aynen uygulanamayacağı” sonucuna varan Mutezile, kendi içinde çok sert bir iç mücadeleye girişti. Bunun sonucunda Ebû Hâşim el-Cübbâî (321/933) ile birlikte Behşemiye çizgisi hâkim söylem olarak tebellür etti. Koloğlu’nun ifadesiyle “Mutezile tarihindeki gelmiş geçmiş en nakilci şahıs” olan Ebu Hâşim, kendi dönemindeki eğilimlere uygun olarak Mutezili sistemi nassa biraz daha yaklaştırdı. Kendisinden bir asır sonra ise Mutezile kelamı içerisinde Behşemiye çizgisi yegâne söylem olarak kaldı. Felsefe metinlerinin tercüme edilmesi faaliyetlerinden sonra belirli ölçüde bir etkileşimden bahsetmek mümkün olsa da, Koloğlu’na göre, bu dönemde İslâm felsefesinin henüz entelektüel bir aktör olmaması sebebiyle, sistemleştirme hareketinin son halkası olan Kadı Abdulcebbar’a kadar gelen dönemde Mutezile felsefeyi ciddiye almamıştı. Koloğlu, böyle bir sahnede son şeklini alan Mutezile kelamının felsefeden olabildiğince uzak bir Abdulcebbar’ın öğrencisi, meşhur Hanefî fakih Ebü’l-Hüseyn el-Basrî ile birlikte bu çizgide bir kırılma meydana geldi. Ebü’l-Hüseyn el-Basrî “kelamın felsefe ile kirlenmesi” sebebiyle Behşemiye’den da bu dönemde yaşadığı, hatta Kadı Abdulcebbar ile mektuplaştığı göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu kırılmanın arkaplanı daha iyi anlaşılacaktır. Bu tarihten sonra Mutezile’nin iki ana damardan

devam ettiğini belirten Koloğlu, bir yandan, Abdulcebbar’da son şeklini bulan, felsefeden olabildiğince uzak Behşemiye ekolünü; diğer yandan, Ebü’l-Hüseyn ile ortaya çıkan, gelişmekte olan felsefenin etki alanına girer ya da en azından kelama yeni açılımlar kazandırmada felsefi birikimden istifade etme yoluna giden Hüseyiniye ekolünü zikretti. Hicri altıncı asrın başlarında, Mutezile’nin varlığını sürdürdüğü Harezm bölgesinde bu iki ekolün canlı olduğunu hatırlatan Koloğlu, Hüseyiniye’ye mensup olan İbnü’l-Melâhimî’nin o dönemde Mutezile’yi temsil eden en büyük kelamcı olduğunu belirtti. Aynı dönemde, İbnü’l-Melâhimî’nin kendisinden tefsir okuduğu ve kendisine kelam okuttuğu Zemahşerî ise Behşemiye’nin en büyük temsilcisiydi. Koloğlu, yaklaşık bir asır sonra yaşayan ve kelam eseri yazdığı söylenen Necmeddin ez-Zâhidî dışında, İbnü’l-Melâhimî’yi “son büyük Mutezili” olarak nitelemenin mümkün olduğunu ifade etti. Koloğlu’na göre, Behşemiye’ye yönelik herhangi bir tenkit çalışmasının sözkonusu olmayışı, bu grubun zirvede olduğu dönemde felsefenin entelektüel bir aktör olmamasına bağlanabilir. Ancak hicri V. asrın ikinci yarısından itibaren büyük bir nüfuz kazanan felsefenin artık dikkate alınmaması mümkün değildi. Zaten İbnü’l-Melâhimî’den önce de felsefeyi yükselen bir tehlike olarak gören Gazzâlî meşhur *Makâsıdu’l-felâsife* ve *Tehâfütü’l-felâsife* sini, Şehristânî de *Musâra’atu’l-felâsife* adlı eserlerini kaleme

almışlardı. Mutezile literatüründe ise Meşşâî felsefeye karşı yazılmış yegâne eserin İbnü'l-Melâhimî tarafından kaleme alınan *Tuhfetü'l-mütekellimîn fi'r-redd ale'l-felâsife* adlı eser olduğunu belirten Koloğlu, bu durumu felsefenin zirvede olduğu dönemin Mutezile'nin inkraza uğradığı döneme tekabül etmesiyle ilişkilendirdi.

Gazzâlî'nin felsefeyi eleştirirken onu bir bütün olarak reddetmediğini, bilakis parçacı bir yaklaşımı benimsediğini söyleyen Koloğlu, İbnü'l-Melâhimî'nin ise, "tipik bir kelamcı bakış açısıyla" (kelamın cedel boyutuna vurgu yaparak) muhalifini, yani felsefeyi olabildiğince kötü göstermeye çalıştığını vurguladı. Ona göre, felsefeyi tamamen küfürle, felsefecileri de kâfir olmakla suçladığı için İbnü'l-Melâhimî'de "Müslüman filozof" kategorisi bulunmamaktadır.

İbnü'l-Melâhimî'nin *Tuhfetü'l-mütekellimîn*'ini tanıtan Koloğlu, eserin Mutezili kelam sistematiğine göre kaleme alındığını, "usul-i hamse" üst başlıkları altında Mutezile kelamında ele alınan bütün konuların klasik ulûhiyet, nübüvvet ve semiyat sıralamasına göre tartışıldığını belirtti. Konuşmacı, filozofların herhangi bir görüşü olmadığını, nübüvvet Melâhimî'nin, adını ve eserini hiç zikretmese de, onlardan etkilendiğini düşündüğü Gazzâlî'nin o konudaki görüşünü söyledi. Filozofların görüşü olarak eleştirildiğini söyledi. Koloğlu'ya göre eserin diğer özellikleri, felsefe eleştirisi gelenekinde en fazla sayıda konuya değinen eser olmasıdır. Mutezile ayrıca, İbnü'l-Melâhimî'nin eserde Mutezile görüşleri üzerinden filozofları eleştirmekle birlikte, sonucun çıkmaza gireceği yerlerde

Sünni görüşleri de kullandığına dikkat çekti. Koloğlu, İbnü'l-Melâhimî'nin felsefeyi iki temel noktada eleştirdiğini belirtti: Öncelikle, felsefe bütüncül olarak cebri/determinist bir sistemdir. Koloğlu'na göre, bu eleştiri İbnü'l-Melâhimî'nin Mutezili kabul edilen kişilerin ilişkilidir, zira Mutezili kabul edilen kişilerin ayırmedici özelliği, insanın fiillerinde doğrudan hür olduğunu savunmalarıdır. Dolayısıyla Mutezili için insanın fiillerinde mutlak zedeleyecek herhangi bir görüşü savunmak Koloğlu'nun deyişiyle "affolunmaz" bir hatadır. Öte yandan İbnü'l-Melâhimî, felsefeyi bâtınî bir sistem olma noktasında eleştirir: Filozoflar nasın zahirinin avama hitap ettiğini, nasın bâtınna ise kendilerinin muhatap olduklarını iddia ediyorlardı. Bu noktada Koloğlu, İbnü'l-Melâhimî'nin felsefeyi bâtınî bir sistem olarak karakterize etmesini, dönemin Bâtınî tehlikesinden hareketle filozofları gözden düşürmek için yapılmış bir eleştiri olabileceğini belirtti. Sunumunun son bölümünde İbnü'l-Melâhimî'nin kaynaklarına değinen Koloğlu, onun Gazzâlî'den hiç bahsetmemekle birlikte, *Mekâsıdu'l-felâsife*'yi görüp bundan istifade etmiş olabileceğini söyledi. İbnü'l-Melâhimî'nin *Tehâfütü'l-felâsife*'yi görmemiş olabileceğini ifade eden Koloğlu, onun bu eseri görmüş olması durumunda da Gazzâlî'nin Mutezili bakış açısından hem cebri hem de bâtınî olması nedeniyle filozoflara karşı gerçekten reddiye yazmanın Gazzâlî'nin işi olamayacağı şeklinde değerlendirme yapmış olabileceğini ifade etti.

Düşünce Tarihi Mecusi Geleneğinde Tek Tanrıcılık ve Düalizm Mehmet Alıcı

24 Mart 2012

Değerlendirme: Selman Üstündağ

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Tezgâhtakiler toplantı serisinin Mart ayındaki üçüncü programına Mehmet Alıcı konuk oldu. Alıcı, İstanbul Üniversitesi SBE Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda 2011 yılında tamamladığı "Mecusi İlişkisi" adlı doktora Tanrıcılık ve Düalizm ilişkisi" adlı doktora tezi etrafında bir sunum yaptı.

Öncelikle Mecusilikle ilgili bazı temel kavramları açıklayan Alıcı, çalışmasının amacını Pers/İran medeniyetinin en köklü dini olan Mecusiliğin Tanrı düşüncesini çözümlemek şeklinde ifade etti. Bu minvalde Mecusiliğin Tanrı düşüncesini Zerdüş, Zerdüş sonrası, Sasani ve modern dönemler olarak dört temel süreç çerçevesinde inceleyen Alıcı, bu dönemlerin dinî literatürlerini esas aldığı kaydetti.

Zerdüş'ün dönemini beş kitaptan oluşan (Yesna, Yeşt, Vendidad, Visperad ve Horde Avesta) *Avesta* metni üzerinden değerlendiren Alıcı, bu dönemle ilgili iki farklı yaklaşımı aktardı: Yesna, Yeşt ve Vendidad kitaplarına dayanan ilk yaklaşım, Zerdüş'ün Mecusi geleneğini islah eden bir reformist, yeni bir din kurucusu ve monoteist eğilimli birisi olduğunu vurgulayan Gatha metinleridir. Diğer yaklaşım, aynı metinlere

istinaden Zerdüş'ün politeist bir görüşe, daha doğrusu tek Tanrı'nın yanında ona yardımcı olan başka ilahî varlıkların da bulunduğu savunan bir görüşe sahip olduğunu iddia etmektedir.

Alıcı'ya göre, Zerdüş sonrası dönem, daha ziyade Zerdüş'ün geliştirmeye çalıştığı teolojik görüşün ifsat olduğu bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemde görülen politeist düşünceler Ahura Mazda'yı (Zerdüş'ün öğretisindeki mutlak yaratıcıyı) sadece iyiyi yaratan, kötüyü yaratmayan ve aynı zamanda başka varlıklara da kendisinden pay veren bir Tanrı haline getirmiştir. Dolayısıyla Zerdüş'ün kurduğu öğretisi ters çevrilmiştir.

Sasani teolojisinin, Mecusi geleneğinin geçirdiği evrelerden en sistematığı olduğunu söyleyen Alıcı, bu dönemde Mecusiliğin Sasani Devleti'nin resmi dini haline gelecek kurumsallaşmasının söz konusu olduğunu belirtti. Böylece Mecusilik, ruhban sınıfının da yardımıyla, kendi doktrinini oluşturabilmiştir. Ancak Alıcı'ya göre, bu doktrin Zerdüş'ün Tanrı algısından oldukça farklılaşmış, yaratma eyleminin Ehrimen ve Ohrmazd arasında paylaşılması suretiyle düalist bir yapı kurulmuştur. Ohrmazd sadece iyilik yaratırken, kötülük Ehrimen'den gelmektedir. Her ikisinde de yaratma gücünün bulunduğu, inanılması, hangisinin ilk olduğu, kötülüğün kaynağı ve hangisinin üstün geldiğiyle ilgili çeşitli soruların tartışılmasına sebep olmuştur. Mecusi geleneğinin içinden geçtiği son dönem ise modern dönemdir. Hindistan'ın İngiltere

tarafından işgal edilmesi sonucunda, Hintli Mecusilerin ellerinde bulunan metinler Batılılar tarafından tercüme edilmiş ve ilgi uyandırmıştır. Batılıların yorumlarının açısıyla bu metinleri yorumlamalarının Mecusi geleneği üzerinde çeşitli etkilere sebep olduğunu vurgulayan Alıcı, Mecusilerin bu süreçte pasif bir rolde bulunmalarının bu etkilerin Mecusi geleneğine karışmasına yol açtığını belirtti. Bu dönem hakkında Alıcı'nın dikkat çektiği bir nokta da etik konusunda Mecusilerde etik kuralları, iyi ve kötü üzerinde gerçekleşmiş olan pek çok tartışma Mecusilerin uymaya çalıştıkları kuralların pek çoğu bu tartışmaların birer sonucudur. Zerdüş'tün temelini attığı din öğretisinin başlangıçta tek tanrılı bir yapı sergileme eğiliminde olduğunu belirten Alıcı, Pers/İran medeniyetinin daha önceki dini geleneği göz önüne alındığında Zerdüş'tün bu öğretisini, zaten politeist bir yapıda olan geleneğin yeniden gözden geçirilmesi şeklinde yorumlamak ve bir teçdit hareketi olarak düşünmek mümkündür. Zerdüş sonrası dönemde ise, bilhassa kötülük problemi çerçevesinde *Avesta* edebiyatı çok tanrılı bir inanç sistemini ifade etmeye başlamıştır. Burada mutlak Tanrı ile iyiliği ve kötülüğü yaratan ikiz ruhları bulunmaktadı. Son olarak, *Avesta* edebiyatında Zerdüş'tün Gatha'da bahsetmediği birtakım ilahî varlıklara tapınmayla ilgili ifadeler de rastlandığını hatırlatan Alıcı, kendisini gerek monoteist gerekse politeist olarak tanımlayanların Zerdüş'tün kendileri gibi olduğunu iddia ettiklerini belirtti.

Sosyal Bilimler Devlet, Ulus ve Seküler Tahayyül: Türkiye'de Başörtüsü Meselesi Salih Emre Gerçek

7 Nisan 2012

Değerlendirme: Zehra Ercan

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Tezgâhtakiler toplantı serisinin Nisan ayındaki ilk konuşğu Salih Emre Gerçek'ti. Gerçek, 2012 yılında Essex Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde (Department of Government) tamamladığı "State, Nation and Secular Imagination: Headscarf Issue in Turkey" başlıklı yüksek lisans tezi çerçevesinde bir sunum yaptı. Sekülerizm üzerine bir çalışmanın nasıl yapılabileceği sorusuyla konuşmasına başlayan Gerçek, sekülerizm ve ulus devlet tahayyülü bağlamında başörtüsü yasağı ve ikna odalarının hangi mantıksal çerçevede temellendirildiği sorusuna cevap aradığını belirtti. Sekülerizm tanımıyla ilgili olarak Gerçek, sekülerizmin ontolojik bir duruma işaret ettiğini ve tanımının yapılamayacağını belirtti. Ancak sekülerizmin normatif bir doktrin olarak tezahürlerinin spesifik örneklere bakarak anlaşılacağını, bu bağlamda başörtüsü yasağına

ve ikna odaları uygulamalarına bakmanın sekülerizmin nasıl algılandığına ışık tutabileceğini ifade etti. En genel anlamda sekülerizm din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlandığını belirten Gerçek, Charles Taylor ve Kantçı liberallerin dinî olmayan meselelerde ortak bir uzlaşımın gerekli olduğunu bu tanıma eklediklerini hatırlattı. Onlara göre, modern devlette hiyerarşik bir yapıda değildir, modern devlette herkesin temsil ettiği farklı doktrinler olabilir, birarada sorunsuz bir şekilde yaşanması için farklılıkları koruyarak herkesin üzerinde uzlaştığı, bütün doktrinlerden bağımsız normatif bir politik zemin gereklidir, bu zemin de sekülerizmdir. Dolayısıyla bu gibi düşüncüler sekülerizmi evrensel politik bir prensip olarak nitelemektedir.

Antropolog Talal Asad'e atfı yapan Gerçek, onun sekülerizmi tanımlarken "seküler bir vücut var mıdır?" sorusuna "seküler bir vücut olamayacağı, sekülerizmin bir yaşam formu olduğu" cevabını verdiği belirtti. Bu tanımı somutlaştırmak için deniz metaforunu kullanan Asad'e göre, sekülerizm bir deniz ise insanlar onun içinde yüzen bireylerdir. Sekülerizmi ontolojik bir sorun olarak düşünen Asad, sekülerizmin tanımının yapılamayacağını varsaymaktadır.

Sekülerizmin modern zamanlarda tartışılmasını modern insan algısı ile doğrudan alakalı gören Gerçek, iç içe geçmiş kimliklerden değil kimliklerin toplamından ibaret olan modern insanın tamponlu bir yapıda farzedildiğini hatırlattı: Böylesine bir modern insan, dininden feragat etmeden aşkın bir politik alanda herkesle buluşabilir. Sekülerizmin Türkiye'deki uygulama alanına dikkat çeken Gerçek, devletin mistikleştirilmiş soyut bir yapı olduğunu

vurguladı. Gerçek'e göre, devletin hem seküler ve tarafsız hem de milliyetçi olması bir çelişkidir, zira milliyetçilik devletin tarafsız olmaktan ziyade, Louis Althusser'in kullandığı anlamda, tüm ideolojik aygıtları seferber ederek bütün sınırları belirlemeye ve onları tahakküm altına almaya çalışan bir yapıdır. Devletin din konusundaki tutumu, din ve devlet işlerini ayırtmaktan daha çok din üzerinde tahakküm kurmaktır ve Diyanet de bu tutumun en somut örneğidir.

Bu bağlamda Gerçek, "başörtüsü yasağı bize ne söyler?" sorusuna verilebilecek muhtemel cevaplara da kısaca değindi: Türkiye'de, Althusser'in ifadesi ile ideolojik aygıtlar her alana nüfuz etmiştir. Devlet, Michel de Certeau'nun kullandığı anlamda stratejilerini bu vesilelerle kurar. Halk bu dünya görüşlerine uymayan birtakım unsurları alarak belli taktikler çerçevesinde onları dönüştürürler. Bu, sistem içi bir dönüşümdür. İdeolojik aygıtlarla ilişkisi olan herkes sistemin bir evladıdır ve sadece belli taktiklerle sistem içinde farklılaşırlar.

Sekülerizmin pratik uygulamalarına da değinen Gerçek, "eğer sekülerizm farklılıkların birarada yaşaması için üretilen bir çözüm önerisiyse, neden politik bir amaç olarak hegemonlaştı ya da din ve devlet işlerini ayırma ideali realitede nasıl tezahür etti?" sorusunun cevabını başörtüsü yasağı ve ikna odaları çerçevesinde ele almaya çalıştığını belirtti. Başörtüsü probleminin 1980'lerden sonra yükselmesinin aslında bir tesadüf olmadığını ifade eden Gerçek, o dönemde sınıfsal hareketlerin artmasına bağlı olarak başörtülü dindar bir orta üst sınıfın ortaya çıkmasını

Sosyal Bilimler İslâm ve Sekülerizmin Siyaseti Nurullah Ardic

14 Nisan 2012

Değerlendirme: Harun Küçükkaladağlı

önemli bir etken olduğunu belirtti. Bu durum ise Kemalist *habitusta* bir tehdit algısı oluşturmuştur. Yapısalcı zihniyet başörtülü kadınları, Kemalist habitusa göre sapkın (deviant) olarak değerlendirmiş ve onları hizaya getirilmesi gereken bireyler olarak algılamıştır. Başörtülü kadınlara rehberlik ederek onları Kemalist habitusa uygun hale getirmek, kutsal bir görev addedilmiştir. Bunun neticesinde de, devletin nimetlerinden faydalanmaya çalışan, işiğe dönüştürmemiş, hatta tam olarak aydınlanmamış/ ilkelerle modern perspektifi sentezleyerek kadınlara rehberlik etmek amacıyla ikna odalarının kurulduğunu ifade etti.

İkna odalarında, öncelikle başörtülü kadınların sınıfsal konumunu açıklığa kavuşturmak için birtakım sorular sorulmuş, buna binaen bazılarına ekonomik destek vaadedilerek başörtülü kadınlar ikna edilmeye çalışılmıştır. Bu türden ekonomik vaatlere direnenlere ise devletin laik bir devlet olduğu ve başörtüsünün kamusal alanda temsil edilemeyeceği vurgulanarak bu yönde zorlamalarda bulunulmuştur. Gerçek'e göre, ikna odaları örneğinde başörtüsü sorunu sadece sekülerizmin sorunu olarak değil aynı zamanda bir tür sınıf çatışması ve Kemalist habitusun direnişinin bir tezahürü olarak da nitelenebilir. Modern devletin tarafsızlığını bir mitem ibaret gördüğünü ifade eden Gerçek, modernite ve tahakkümün birbirinden ayrılmaz iki unsur olduğunu belirtti. Gerçek'e göre, Taylor'ın iddia ettiği şekliyle saf ve metafizik kabullerden bağımsız politik bir etikten bahsedilemez; çünkü etik, ontolojiden bağımsız salt epistemolojik bir çaba değil, aynı zamanda pratik bir çabadır da.

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Tezgâhtakiler toplantı serisinin Nisan ayındaki ikinci konuşu İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Nurullah Ardic'ti. Programda Ardic, *Islam and the Politics of Secularism: The Caliphate in the Early 20th Century* (Routledge, 2012) adlı eseri çerçevesinde Osmanlı-Türk sekülerleşmesi sürecini, İslâm ve siyaset ilişkisini ve bu çerçevede özellikle hilafet kurumunun dönüşümünü anlattı. Ardic, 2009 yılı başında California Üniversitesi/Los Angeles'da (UCLA) tamamladığı doktora tezinin genişletilmiş hali olan kitabının temel teorik argümanının, Osmanlı-Türk modernleşmesi sürecinde İslâm ve seküler siyaset arasındaki ilişkinin (literatürdeki yaygın kanaatin aksine) "baskın" niteliğinin "çatışma" değil "intibak" (*accommodation*) olduğunu ifade etti.

Ardic, hem yeni tarihsel malzeme kullanarak hem de mevcut malzemeye yeni bir teorik yaklaşım getirerek literatüre iki temel

katkı yaptığı çalışmasında, XIX. yüzyılın başlarından XX. yüzyılın ilk çeyreğine odaklanmakta ve ampirik olay olarak hilafetin seküler bir dönüşüme uğradıktan sonra kaldırılışını ele almaktadır. Ardıç'a göre, İslâm ve siyasetin iç içe geçtiği bir kurum olarak hilafet, sözkonusu dönemin seküler elitleri açısından İslâmî geleneği temsil etmiş ve terk edilmesi gereken bir kurum olarak düşünülmiştir. Dolayısıyla hilafetin kaldırılması, İslâm ve seküler siyaset arasındaki ilişkiyi açık bir şekilde gösteren örnek olay niteliğini taşımaktadır.

Ardıç, kitabında tartışmayı iki literatür üzerinden yaptığını belirtti. Bunların ilki Marx, Durkheim ve Weber'in formüle ettiği, genel olarak dinin etkisinin modernleşme ve sanayileşme süreciyle birlikte azalacağını iddia eden "sekülerleşme tezi" ile din sosyolojisindeki türevlerinin oluşturduğu literatürdür. Ardıç'a göre, bu tez coğrafi açıdan kısıtlı bir yaklaşım içerdiği için Hristiyan-Batı dışı coğrafyayı açıklamada pek de kullanışlı değildir. Bu teoriye karşı Batı toplumlarını da içine alan, bir biçimde modernleştikçe dinin etkisini arttırdığı şeklinde özetlenebilecek "din ekonomileri" gibi yeni yaklaşımlar ortaya çıktığını belirten Ardıç, kitabında bunları da ele alarak tartıştığını vurguladı.

İkinci olarak, Osmanlı-Türk modernleşmesi literatürünü ele alan Ardıç, bu literatürü aynen alarak, İslâm ve sekülerleşme tezini arasında sürekli bir çatışma olduğunu ve bunun sonucunda da İslâm'ın yenileceğini savunan "çatışmacı yaklaşım" ile bu ilişkinin daha karmaşık bir yapıda olduğunu ve çatışma görülmele birlikte özellikle söylem

düzeyinde "intibak"ın daha baskın olduğunu öne süren yaklaşım. Ardıç, Osmanlı-Türk modernleşmesi incelemelerinde literatürün büyük bölümünün din sosyolojisindeki sekülerleşme tartışmalarına odaklandığını ifade etti. Dolayısıyla soruna Batı merkezli bakarak İslâm ve seküler siyaset arasındaki ilişkiyi çatışma yaklaşımı çerçevesinde incelediğini vurgulayan Ardıç, sadece bu yaklaşım ile konuyu açıklamanın yetersiz olacağını belirtti. Ayrıca, İslâm ve modernite arasındaki ilişkide düzlemde görülen örneklerine rağmen, baskın niteliğin "intibak" kavramıyla açıklanabileceğini öne sürdü. Ardıç, bu nedenle kitabın temel sorusu olan din-devlet ve din-sekülerizm ilişkisini hilafet örnek olayı üzerinden intibak paradigmasını kullanarak açıkladığını kaydetti.

Kitabında başlıca iki yöntem kullandığını belirten Ardıç, makro seviyede tarihsel-mukayeseli analiz, mikro düzeyde ise söylem analizi yöntemlerini kullandığını ifade etti. Kitabın ilk bölümünde XIX. yüzyılın başlarından 1930'lara kadar resmi belgeler, parti programları ile siyasi ve entelektüel aktörlerin söylemlerini inceleyerek bu intibak kavramının giderek modernleşen tarihsel bağlam içerisinde nasıl tezahür ettiğini gösterdiğini belirtti. Hilafet meselesine odaklandığı ikinci bölümde ise, siyasetçiler ve entelektüellerden oluşan ve "seküleristler", "modernistler" ve "gelenekçiler" olarak sınıflandırdığı aktörler arasında XX. yüzyılın ilk çeyreğinde vuku bulan siyasi ve ideolojik çekişmede tartışmanın her iki tarafının da son derece yoğun bir İslâmî söyleme başvurduklarını,

MAM Panel

Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği

31 Mart 2012

Değerlendirme: Sabri Akgönül

kendi siyasi pozisyonlarını böylelikle meşrulaştırdıklarını belirterek bunlara çeşitli örnekler verdi. Tanzimat ve Islahat fermanları ile 1876, 1921 ve 1924 anayasaları örneklerinde olduğu gibi, uygulanan siyaset ve reformlarda İslâm'a dayanan meşru bir temel oluşturmak amacıyla kutsal metinlere atfı, İslâm tarihine seçmece yaklaşım gibi söylem stratejilerine başvurulduğunu anlatan Ardıç, hilafetin XX. yüzyılın ilk çeyreğindeki dönüşümü örneğinde de benzer yöntemlerin kullanıldığını belirterek, özellikle sekülerist grubun söylemlerinin araçsal nitelikte olduğunu altını çizdi.

Ayrıca hilafet üzerine yapılan tartışmaları Türkiye dışındaki bağlarla da karşılaştıran Ardıç, hilafetin "çevresi" konumundaki Arap Yarımadası, Kuzey Afrika ve Hindistan'daki İngiliz ve Fransız sömürgeciliği odağında yer alan tarihsel gelişmelerle bu tartışmaların nasıl yoğrulduğunu da incelediğini belirtti. Ardıç, tüm bunlardan yola çıkarak, Osmanlı-Türk sekülerleşme sürecinde İslâm ve seküler siyaset arasındaki ilişkinin "çatışma"dan ziyade "intibak" olarak tanımlanabileceğini ifade etti.

Literatüre yaptığı katkı açısından önemli bir boşluğu dolduran eserin bazı kısımlarını katılımcılardan gelen sorular çerçevesinde ayrıntılandırılan Ardıç'ın sunumu, Osmanlı ve Cumhuriyet aydınlarının dine yaklaşımları, Cumhuriyet tarihi boyunca sekülerleşme sorunu, Batı ve Osmanlı-Türk sekülerleşmelerinin mukayesesi hakkındaki soru ve katkılarla sona erdi.

İslâm medeniyetindeki medrese ile Batı/Avrupa medeniyetindeki kolej (*college*) sistemi arasındaki benzerlikleri ve çakışmaları büyük bir titizlikle inceleyen George Makdisi'nin Türkçeye tercüme edilen *İslâm'ın Klasik Çağında Din-Hukuk-Eğitim* (2007), *İslâm'ın Klasik Çağında ve Ortaçağ'da Batı'da Beşeri Bilimler* (2009) ve *Ortaçağ'da Yüksek Öğretim* (2012) adlı çalışmalarını Merkezi tarafından "Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği" başlıklı bir panel düzenlendi.

Oturum başkanı İstanbul Şehir Üniversitesi öğretim üyesi Eyyüp Said Kaya, panelde önce Makdisi'nin hayatı ve akademik çalışmaları ile ilgili kısaca bilgi verdi. Makdisi'nin Sorbonne Üniversitesi'ndeki doktora tezinde, Selefî-Hanbelî çizgiden gelen bir âlim olan İbn Akıl hakkında çalıştığını ve ardından Harvard Üniversitesi'nde hicri V. asır Bağdat'ıyla ilgili on altı yıl boyunca çalışmalar yaptığını aktardı. Makdisi'nin medeniyetleri karşılaştırmaya başlaması da bu döneme denk düşmektedir. Charles Homer Haskins'in Avrupa eğitim

Medeniyet
Araştırmaları
Merkezi
MAM

tarhinde bir dönüm noktası sayılan meşhur eseri *The Rise of Universities' e nazire olarak 1981 yılında The Rise of Colleges: Institutions of Learning in Islam and the West (Ortaçağ'da Yüksek Öğretim: İslâm Dünyası ve Hristiyan Batı)* adlı eserini kaleme almıştır. Makdisi, kitapta klasik İslâmî ilimlerin (tefsir, fıkıh, hadis ve kelim) sosyal hayatta kurumsallaşmış görünümlerini ve medreseleri incelemektedir. Kaya, Makdisi'nin neredeyse bütün makalelerini esas olarak *The Rise of Colleges'* da sorduğu soruların bir tür şerhi ve haşiyesi niteliğinde olduğunu vurguladı.

Panelin ilk konuşmacısı TDV İslâm Araştırmaları Merkezi'nden Ali Hakan Çavuşoğlu'ydu. Makdisi'nin Ortaçağ'daki yükseköğrenimle ilgili *The Rise of Colleges'* da yaptığı tespitlere değinen Çavuşoğlu, Makdisi'nin eserde "skolastik eğitim metodu adını verdiği fakat aslında "medrese eğitim metodunun Batı'daki kolej ve üniversite sistemine olan etkisini incelediğini söyledi. Ayrıca eserde medrese eğitimi ile Batı'daki üniversite ve kolej sistemini mukayese eden Makdisi, İslâm düşünce tarihinde "ehl-i hadis" ve "ehl-i rey" olarak bilinen, Batılı literatürde ise "gelenekçilik" ve "akılcılık" olarak karşılanan iki ana akımı tahlil etmeye çalışmıştır. İslâm düşüncesinin skolastisizm ve hümanizm gibi iki önemli hareket içinde hayat bulduğunu ileri süren Makdisi, bunlardan ilkinin *The Rise of Colleges'* da, ikincisinin ise *The Rise of Humanism in Classical Islam and the Christian West'* de (1991) incelemektedir. Diğer yandan Makdisi, İslâmiyatçı kimliğiyle İslâm düşünce tarihi üzerine çalışırken Batı'da ortaya çıkan

iki tartışmaya da etkiye bulunmuştur. İlk tartışma, İslâm'ın klasik döneminde "lonca" olarak bilinen bir meslekî teşkilatın mevcut olup olmadığı meselesidir. Bu tartışmada Makdisi, kendi araştırmalarına dayanarak fıkıh mezheplerinin birer lonca olabileceği kanaatine varmakta ve İslâm'ın klasik döneminde de Batı'da olduğunu savunmaktadır. Makdisi'nin Batı'da dâhil olduğu tartışmaların ikincisi ise üniversitelerin kökeniyle ilgilidir. Kendisinden önceki çalışmaların mevcut üniversitenin kökenini ya da beslendiği kaynakları Roma ve klasik Yunan medeniyetlerinde ararken, Makdisi yaptığı incelemelerde farklı bir sonuca varmaktadır. Üniversite sistemi doğrudan ortaya çıkaran kolej sistemi İslâm dünyasındaki medrese sisteminden etkilenmiştir. Makdisi, medrese ve kolej kurumlarının öğretim metodları arasındaki ortaklıklara ve bu iki kurumda kullanılan terim ve kavramlar arasındaki birebir örtüşmelere dayanarak bu argümanını sağlamlaştırmaktadır. Çavuşoğlu, Makdisi'nin kolej sisteminin medrese eğitim modelinden etkilendiği düşüncesini daha iyi göstermek için iki başlıgın açıklanmaya muhtaç olduğunu işaret etti. Bunların ilki, skolastisizm ve hümanizm hareketlerinin doğru ifade edilmesidir. Skolastik metodun Türk eğitim sisteminde anlatıla geldiği şekilde olmasının altını çizen Çavuşoğlu, tersine, tartışmaya ve münazaraya dayalı başlı başına

bir sistem olduğunu ve zannedildiği gibi doğrudan dinin teolojik boyutuyla değil fıkah (hukuk) eğitimiyle ilgili olduğunu belirtti. Makdisi'ye göre medresede verilen skolastik eğitim metodunun üç önemli aşaması vardır: **(i) Mütefakkih** aşaması: İslâm'ın doğru yorumunu ortaya koyabilecek kişiler yetiştirmek. **(ii) Ashâb** aşaması: Bir fakihin yetiştirdiği öğrenciler içinde, hocalarıyla daha fazla çalışarak ihtisas düzeyinde eğitim almış kişilerin bulunduğu aşama. Bu aşamada cedel ilmi de öğretilir. **(iii) Fakih** aşaması: Bu aşamada artık icazet verilir ve öğrencilere müderris olup ders verme yetkisi (*icâzetü't-tedris*) tanınır.

Çavuşoğlu'na göre, açıklanmaya muhtaç ikinci başlık ise, medreselerdeki skolastik metodun Batı'daki izdüşümlerinin neler olduğu meselesidir. Makdisi'ye göre medreselerdeki eğitim metodunun her üç aşamasının da kolejlerde belli bir tekabüliyeti vardır: Yaklaşık dört yıl süren *mütefakkih* aşamasının kolej sistemindeki iz düşümü lisans öğrenciliğidir. İkinci aşama, yaklaşık on veya on beş yıl süren lisansüstü eğitime karşılık gelir. Üçüncü aşamadaki fakih ise, Batı'daki hukuk doktoruna tekabül eder.

Panelin ikinci konuşmacısı olan TDV İslâm Araştırmaları Merkezi'nden H. Tuncay Başoğlu, Makdisi'nin hümanizm (beşeri bilimler) konusundaki katkılarından bahsetti. Beşeri bilimlerden bahsederken Makdisi'nin daha ziyade aristokrat ve entelektüel çevrelerde rağbet bulan bir eğitim tarzını tasvir ettiğini belirten Başoğlu, onun beşeri bilimleri üçlü bir ilim tasnifine tabi tuttuğunu ifade etti: Şer'i ilimler, felsefi ilimler ve edep ilimleri. Başoğlu, bir *edibân*, entelektüelin

sahip olduğu kültürün sadece edeb ilimleri ile sınırlı olmadığını ve şer'i ilimler ile felsefi ilimler gibi değişik alanlarda da birikim sahibi olmasının beklendiğini vurguladı. Ayrıca, Makdisi'ye göre hem hümanizm hareketinin hem de skolastisizm hareketinin asıl kaynağı dindir. Makdisi, hümanizm hareketinin iddia etmektedir. Başoğlu, Makdisi'nin bu ilimlerini nasıl öğrendiği konusunda da dikkat talebe ilişkisi metoduyla öğretilmeyen bu ilimler, en azından gelenler için medrese sistemi içerisinde öğretilmiyordu. Fakat Abbasi dönemine gelindiğinde bu metodun yeterli olmamaya başlamasıyla kendi kendine öğrenme denilebilecek bir sistem ortaya çıkmıştır. Makdisi ilimler tasnifine dair eserlerin de kendi kendine öğrenmeyi beslemek ve kolaylaştırmak gibi bir klavuzluk görevi gördüğünden bahsetmektedir. Ancak Başoğlu, ilimler tasnifinin başka felsefi gerekçeleri olduğunu Makdisi tarafından göz ardı edildiğini söyleyerek onun ilimler tasnifini tüketici anlamda incelemeyeceğini de hatırlattı.

Panelin son konuşmacısı Harun Yılmaz ise, tebliğini üç ana bölüm halinde sundu. İlk olarak, "Makdisi'den önce medreseler üzerine neler yazıldı?" sorusuna yanıt vermeyi hedefledi. Makdisi'den evvel İgnaz Goldziher'in *Introduction to Islamic Theology and Law* adlı eseriyle nizamîyeler üzerinden medreseler tartışmasına girdiğini söyleyen Yılmaz, Goldziher'in iddiasını

şu şekilde özetledi: İslâm dünyasında medreseler Eşariliği savunmak için kurulmuş müesseselerdir ve akılcılık-gelenekçilik mücadelesinde Eşariliğin medreseler üzerinden Eşariliğin mezhebine karşı bir zafer kazanmıştır. Yılmaz, ikinci olarak Johannes Pedersen'in medreseler hakkında söylediklerini aktardı. Pedersen'e göre, İslâm dünyasında medreseden bahsedilemez, asıl olan mescitlerdir; zaten medrese de mescitlerden bağımsız bir müessese değildir. Üçüncü isim olarak da Ahmed Çelebi'nin yazdıklarına değinen Yılmaz, Çelebi'nin medrese hakkındaki yorumunu şöyle değerlendirdi: Medrese tamamen fiziki şartların zorlamasıyla ortaya çıkmıştır, zira bir müddet sonra mescitlerde devam eden ilmi faaliyet çoğalarak arttığı için daha kapsamlı olan medreselere ihtiyaç duyuldu. Makdisi, kendisinden önceki bu yorum ve iddiaları reddedip medreselerin asıl amacının fıkıh öğretmek olduğunu iddiasını Bağdat'taki nizamiyelerle desteklemektedir. Makdisi'ye göre, sadece fıkıha hasredildiği ve fıkıh dışındaki ilimler onun dışına itildiği için medresenin dışlayıcı bir karakteri vardır. Ayrıca, Makdisi mescitte ve medresede devam eden ilmi faaliyet arasında da kesin bir ayrımda bulunmaktadır. Mescitteki ders halkalarının daha genel ve herkese açık olduğunu söylerken, medreselerdeki ilmi faaliyetin yükseköğretim denilen ve belli bir seviyeye erişmiş talebeleri kabul eden bir yapıya olduğunu söyler.

Makdisi'nin medrese modeline yönelik tenkitlerden de bahseden Yılmaz, ilk isim olarak Abdul Latif Tibawi'yi zikretti. Tibawi, Makdisi'nin çok iyi organize olmuş ve boşluk

kabul etmeyen yapısına dair söylediklerini eleştirmekte ve medreselerin Eşarilik ve fıkıhla irtibatlı bir kurum olduğu iddiasını reddetmektedir. Makdisi'yi eleştiren ikinci isim olarak Gary Leiser'i sayan Yılmaz, Leiser'in medreselerin kurulma sebebine dair tezini, Fatımi ulemaya karşı Sünni ulemayı destekleme siyaseti şeklinde özetledi. Ardından, Joan Elizabeth Gilbert'in Şam medreseleri üzerine yaptığı araştırma sonucunda eriştiği sonuçlara değinen Yılmaz, Gilbert'in tezini de medreselerin İslâm hukukunu topluma yaymak maksadını güden meslekten âlim grupları yetiştirmek amacıyla kurulduğu şeklinde aktardı.

1990'lı yıllarda Makdisi'yi tenkit hususunda Jonathan P. Berkey, Michael L. Chamberlain ve Daphne Efrat'ın çalışmalarına değinen Yılmaz, bunların Makdisi'ye yönelik en büyük eleştirilerinin onun anakronizm hatasıyla ilgili olduğunu söyledi. Bu bağlamda araştırmaclar, Makdisi'nin Batılı anlam haritasında yeri olmayan ama İslâm toplumlarında yeri olmayan kavramları kullanmasında yeri olmayan Makdisi'ye yöneltilen bir diğer tenkit ise, İslâm Dünyasının coğrafi genişliğinin getirdiği çeşitlilik ve farklı karakterlerden ötürü medreselere yönelik bir genelleme yapılamayacağıdır. Problematiklerin de değiştiğini belirten Yılmaz, Makdisi'ye kadar medrese literatürünün “medreseler niçin ortaya çıktı?” sorusunu sorarken 1990'lı yıllardan sonra artık “medreselerin konumu ve fonksiyonu neydi?” sorusunu sormaya başladığını ifade etti.

Sen Bir Kuş Olur Gidersin Bir Trenle

Cahit Zarifoğlu

Uzun bir geçmişimiz var
Hiç yorulmadan
En azından bir kere
eğlenceli beşik

ha biz varız
ha biz maskeli balo
Saygıya durup üstün bir gecede
Bir sır payı katlayıp
sade bir kahveden
Keyifsiz bir detayın hükmüyle
ha biz yokuz
ha biz seferde

Ya bu kez ölenleri görmeliysek
Ya sen kuş olup gitmeliysen bir trenle

Parka dolalım
Park bizi alır önce
Seyrimizden bir sabah kazanır
Eğri fakat daha çok eğrilmez bir şöförle
Sayısız rampaya katlanır
ya güneşten daha zengin
sofraya diz çökeriz
ya sen kuş olup gidersin bir trenle

Oysa sergimize kuşlar gelir uzanır.

II. Bayezid Dönemi Tezhip Sanatı Gülnihal Küpeli

SAM Kırkambar Tez

Tezhipin amacını, “Osmanlı tezhip sanatı içinde gölgede kalmış bir dönemi analizi bir yöntemle incelemek, Osmanlı sanatı üslupları içindeki yerini belirlemek ve bu dönemi bir sanatkar gözüyle ele almak” şeklinde sıralayan Gülnihal Küpeli, çalışmasını “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri hariç altı başlıkta toplamaktadır.

Birinci bölümde dönemin siyasî ve kültürel ortamı hakkında genel bilgiler verilmiş, devrin sanat üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde Osmanlı saray nakkaşhânesinin henüz düzenli olmayan çalışma biçimi ve II. Bayezid döneminde bir sisteme oturtulması üzerinde duran Küpeli, ilk defa düzenli kayıt tutma geleneğinin de bu dönemde başlatılmış olduğunu ifade etti. Eserlerinde imza bulunan bulunmayan nakkaşların ve müzehhiplerin yerlerinin değerlendirilmiştir. Bu bölümde II. Bayezid devrinin tezhip üslubunu en iyi yansıtan üç nakkaş; Hasan b. Abdullah, Fazlullah Nakkaş ve Derviş Mahmud olarak tesbit edilmiş. Dönemin üslubunu şekillendiren bu sanatçıların, eserlerine imza atmış olmalarının öneminden ve her birinin farklı bir üslubun temsilcisi olmalarından

5 Nisan 2012
Değerlendirme: Reyhan Çorak

Prof. Dr. Çiçek Derman yönetiminde, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalında 2007 yılında hazırladığı “II. Bayezid Dönemi Tezhip Sanatı” başlıklı doktora teziyle Kırkambar Tez-Makale Sunumları'nın konuğu, bu alanda yapılmış altıncı akademik çalışmanın yazarı Gülnihal Küpeli oldu.

SAM Yuvarlak Masa Toplantıları

KIRKAMBAR TEZ

II. Bayezid Dönemi Tezhip Sanatı

Gülnihal Küpeli • 5 Nisan 2012

KIRKAMBAR SOHBET

Türkiye’de Dilbilimi Çalışmalarının Bugünkü Durumu
İstanbul’da Kadınların Yaptığı Çeşmeler
Osmanlı’dan Günümüze Ayasofya Görünümleri

Hayati Develi • 16 Şubat 2012
Hatice Aynur • 3 Mart 2012
Hasan Fırat Diker • 10 Mayıs 2012

KIRKAMBAR KİTAP

Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım
İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar:
II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri

Jale Parla • 17 Mart 2012
Tülün Değirmenci • 7 Nisan 2012

KIRKAMBAR ÖZEL ETKİNLİK

KOD 333 Bir Yasağa Baştan Bakmak

Gülnur Güner • 3 Nisan 2012

SANAT TARİHİNE MÜMKÜN BAKIŞLAR

Bir Sanat Formu Olarak Hareketli Görüntü
Mekân/Yazı/Ses: Osmanlı’da Kadınların Camii
Hamiliğine İlişkin Bir İnceleme

Ahmet Albayrak • 14 Ocak 2012
Nina Ergin • 22 Mart 2012

Sanatta Doğru İmgeler

Modern Sanat Tarihi Nasıl Yazıldı?

Semra Germaner • 14 Nisan 2012

Zeynep Yasa-Yaman • 17 Mayıs 2012

KLASİK TÜRK EDEBİYATI KONUŞMALAR

Eski Bahçeye Bir Nev-Râh Açmak:
Kadim Metinlere Yeni Bir Gözle Bakmak
Eski Köye Yeni Âdet Getirmek (mi?): Klasik Metinleri
Modern Kuramlarla Anlamak Mümkün müdür?

Dursun Ali Tökel • 19 Ocak 2012
İsmail Güleç • 25 Şubat 2012

Osmanlı Edebiyatında Himaye Geleneği Üzerine Düşünceler
Klasik Türk Edebiyatı Ekseninde Türk- Fars Münasebetleri

Tuba İşımsu İsen Durmuş • 23 Mart 2012
Ahmet Kartal • 13 Nisan 2012

FOTOĞRAF NEYİ ANLATIR?

Bir Fotoğraf Projesi Hazırlamak: Arabesk

Haluk Çobanoğlu • 29 Mart 2012

TÜRKİYE’DE SİNEMA DERGİCİLİĞİ SÖYLEŞİLERİ

Modern Zamanlar: Merkezin Uzağında Sinema Dergiciliği
Sinema Dergilerinin Türkiye Sinemasına Etkisi

Tuncer Çetinkaya • 28 Ocak 2012
Zahit Atam • 3 Mart 2012

PANEL

Korku ve Yakarışın Menzilleri:
Zarifliği Sanatının İmkânları

21 Nisan 2012

bahsedilmiştir. Bu dönem eserlerinde tesbit edilen, az renk kullanılması, bezeme alanında dengesinin korunması, altın ve lacivert “sayfa formu”na geçilmiş olması, simetrisinin çok fazla kullanılması ve ara pervazların çok az kullanılması gibi özellikler, devrin genel üslup anlayışını tayin eder.

Küpeli, bir analiz çalışması olan ve tezin en hacimli kısmını oluşturan “Katalog Bölümü”nün, dönemin en seçkin dokuz eseri üzerinden hazırlanmış Kur’an-ı Kerim’lerdir. Eserler de hocası olan Şeyh Hamdullah tarafından kaleme alınmış Kur’an-ı Kerim’lerdir. Eserler bütünden parçaya doğru geri dönüş yapılarak en küçük birimlerine kadar analitik bir yöntemle irdelenmiştir. Bunun sebebi dönemin üslubunu anlayabilmek ve müzehhibin

eseri nasıl tasarladığını kavramaktır. Bu çalışma neticesinde anlaşılmuştur ki dönemi mükemmel kılan şeylerden biri, aynı eserde iki farklı motif grubunun, birlikte ele alındığında (örneğin Rumi ve Hatayı grubu motifleri, ayrıca bu iki dönemde yaygınlaşır) ya da ayrı ayrı ele alındığında, tasarımdaki ahengin bozulmadan, aynı mükemmellikte oluşunun tesbit edilmesidir. Bu da tasarımcının ne kadar üst ve dönemin sanat anlayışının ne kadar üst düzeyde olduğunu gösterir.

Tipoloji bölümünde, bütün eserler içindeki formlar ve motifler tek tek ele alınarak bir analiz çalışması yapılmış ve en yalın motiften veya formdan en girifte doğru bir sıralama oluşturulmuştur. Dolayısıyla tezde devrin motif ve form zenginliğini tablolar halinde görmek de mümkün olmuştur.

Sonraki bölüm, dönemin tezhip sanatının üslup özellikleri üzerinedir. Seçilen eserlerin ortak yönleri ve farklı yönleri tesbit edilip değerlendirilmiştir. Timuri-Herat, Türkmen ve

2012 BAHAR DÖNEMİ SAM SEMİNERLERİ LİSTESİ

GİRİŞ SEMİNERLERİ

- 1 Edebiyata Giriş: Temel Kavramlar
- 2 Sanat Tarihi Kuramları II:
Sanata 21. Yüzyıldan Bakmak

Berat Açıl
Nicole (Nur) Kaňçal

TEMEL SEMİNERLER

- 1 Edebiyat Konuşmaları
- 2 Günümüz Sanat Pratiklerine Giriş
- 3 Musiki Üzerinden
Medeniyet Okumaları
- 4 Sinema Tarihi
- 5 Şiir Sanatı

Hasanali Yıldırım
Ahmet Albayrak
Yalçın Çetinkaya
İhsan Kabil-Celil Civan
M. Lütfi Şen

ÖZEL SEMİNERLER

- 1 Film Sanatı
- 2 Oğuz Atay'ı Okumak
- 3 Osmanlı'da Ermeni Edebiyatı
- 4 Örneklerle Osmanlı Şiiri
- 5 Senaryo Yazmak

Faysal Soysal
Neslihan Demirci
Mehmet Fatih Uslu
Reyhan Çorak
Gökhan Yorgancıgil

OKUMA GRUPLARI

- 1 Çocuk Edebiyatı Okumaları
- 2 Edebiyat ve İktisat

Melike Erdem Günyüz
Mustafa Özel

ATÖLYELER

- 1 Fotoğrafın Dili Üzerine
- 2 Hayal Perdesi İhtisas
- 3 Hayal Perdesi Yapım
- 4 Hayal Perdesi Yazım
- 5 İslam Düşüncesi ve Şiir
- 6 İslam Sanatı ve Sanat Düşüncesi
Araştırma Atölyesi:
Tasvir Teorileri ve İslam Sanatı
- 7 Kültürlük Felsefeleri: Romanlar ve
Filmler Ekseninde Günah Kavramı
- 8 Kuramlara Osmanlı
Edebiyatından Bakmak
- 9 Müzik Odası
- 10 Senaryo Atölyesi
- 11 Şiir Sanatı Atölyesi
- 12 Yazı İşliğı
- 13 Güncel Sanat Gezileri

Kamil Fırat
Murat Pay
Murat Pay
İhsan Kabil
Zeynep Gemuhluoğlu
Ayşe Taşkent-
Nicole (Nur) Kaňçal
Yaylagül Ceran
Berat Açıl
Yalçın Çetinkaya
Gökhan Yorgancıgil
M. Lütfi Şen
Hasanali Yıldırım
Rumeysa Kiger

Baba Nakkaş üslubu dönem sanatkarlarını etkileyen belirgin üsluplardır. Timurî-Herat üslubunda geometri hâkimdir. Tasarım içerisinde Rumi ve Hatayi grubu ayrı ayrı paftalarda yer alır. Baba Nakkaş üslubu (Baba Nakkaş Fatih dönemi nakkaşlarındandır) çok renklidir. Aynı tasarım üzerinde 4-5 farklı rengi kullanabilme imkânı mevcuttur. Motifler iri ve yuvarlak hatlıdır ve fırça hareketleri nüanslıdır. Türkmen üslubu ise diğer iki üsluba göre çok daha yalındır. Simetri hakimiyeti ele alınıp Bilhassa küçük bir birimin ulama onun çoğaltılmasıyla hazırlanan ulama kompozisyon biçimi kullanılır. Bu formun özü ise bir sonsuzluk fikri oluşturmaktır. Görülen alan ancak cetvelle Osmanlı Devleti'nin fikri zenginliğinin sanattaki yansımaları ya da dışı vurumu olarak da adlandırılabilir.

Küpeli, zahriye sayfalarındaki bezeme alanında, "sayfa formu"na geçilmiş olarak değerlendirildi. Yazı bulunmadığı için müzehhibin kendini en iyi ifade ettiği alan zahriye sayfalarıdır. Daha önceki dönemlerde bu alanda mekik ya da daire formunda bezemeler görülürken bu dönemde form dikdörtgen şeklini almıştır. Bu, "sayfa formu biçimi" olarak isimlendirilir ve etkisi XVIII. yüzyıl ortalarına kadar devam eder.

II. Bayezid devrinin renk anlayışı da çok belirgindir ve ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Altın ve laciverd önplandadır. Ancak altın daha baskındır. İlk bakışta algılanamayacak düzeyde siyah ve çimen yeşili de kullanılmıştır. Tuğra bezemeciliği de bu dönemde ortaya çıkmıştır. İlk bezenen tuğra, II. Bayezid'e aittir ve Baba Nakkaş üslubunun etkisiyle hazırlanmıştır.

Gülnehal Küpeli, tezin "Değerlendirme" kısmında "kitap sanatları"nın etkilenmiş olduğu, adı geçen üç üslubun yansımaları üzerinde durdu.

Sultan Bayezid dönemi, Osmanlı tezhip sanatı için de çok önemli bir yere sahiptir. Büyük gelişmelerin ve değişmelerin olduğu bir dönemdir. Bulut ve sarıma Rumi motifleri ve bezeme alanında sayfa formu bu dönemin Osmanlı tezhip sanatına olan katkılarıdır. Kompozisyonda sonsuzluk fikrinin hakimiyeti, renkte sadeleşmeye gidilmesi, altın ve laciverd önplanda tutulması yine bu devrin ayırt edici özelliğidir. Bütün bunlar Bayezid'in gayreti, sanata olan desteği yine İstanbul üslubu denilen yeni bir üslubun oluşmasına sebep olmuştur. Bu da Sultan Bayezid'in gayreti, sanata olan desteği yine bir nevi, Osmanlı'nın İstanbul'la özdeşleştiği dönemin ürünüdür. İstanbul üslubu, Osmanlı'da farklı şehirlerde nakkaşhaneler mevcut olmasına rağmen bir şehir adı ile anılan ve Osmanlı zevkini bu denli iyi ifade eden bir şehir üslubu söz konusu değildir. Motif, form, renk ve üslupta ciddi atılımlar ve değişimler ortaya çıkmıştır. Son bölümde ise kaynakça, görsel malzeme ve konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olan sözlük kısmı yer almaktadır. Küpeli, çağımızın tezhip sanatı üslubunun oluşabilmesi için Osmanlı dönemi üslubunun göre kültür ortamı farklılıklarının öncelikle doğru anlaşılması gerektiği, bu tarz analitik çalışmaların sayısının artması ve farklı disiplinlerin birarada çalışması ile sağlıklı sonuçlar elde edileceği gerçeğine vurgu yaparak, konuşmasını sonlandırdı.

SAM Kırkambar Sohbet

Türkiye'de Dilbilimi Çalışmalarının Bugünkü Durumu Hayati Develi

16 Şubat 2012
Değerlendirme: Halim Bilgin

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde 2010 yılında açılan Dilbilimi Bölümü Başkanı Prof. Dr. Hayati Develi ile hem zaman hem konu bakımından oldukça geniş ve Türkiye dilbiliminin tarihi, temel kavram ve yönelimleri üzerinde duruldu ve dilbilimin katılımcılar, akademik dozu hayli yüksek olan konunun içine, slaytlar eşliğinde yapılan oldukça keyifli ve bilgilendirici bir anlatımla çekildiler. Dilbilimle ilgili temel kitapları da beraberinde getiren Hayati Develi, yeri geldikçe tanıdığı kitapları elden ele dolaştırarak alanla ilgili bilgisini daha da derinleştirmek isteyenlere uzun soluklu bir katkıda bulundu.

Develi, Avrupa'da gelişen yeni yöntem ve kavramları Türk dili ve dil araştırmacılığına uygulayan ilk isimlerin, bugünkü durumuna aksine, Türk diliyle uğraşan yerli ilim adamları olduğuna dikkat çekti. Bahsi geçen isimleri başında Darülfünûn'a 1909'da Türk lisanı hocası olarak atanmış Necip Asım Yazıksız gelmektedir. Yazıksız, burada, "İlm-i lisân" dersleri vermiştir. "İlm-i lisân" Şemsaddin Sami'nin tam da "lengüistik"e karşılık olarak önerdiği bir kelimedir. Necip Asım, 1917'de *İlm-i Lisân* adıyla bir kitap yayımlamış,

1923'te karşılaştırmalı dilbilimin önemli temsilcilerinden biri olan çağdaşı ve Saussure'ün öğrencisi Antoine Meillet'in birkaç makalesini de Türkçeye kazandırmıştır. Günümüzde pek bilinmeyen bir diğer isim, bazı kaynaklarda Namık Kemal'in torunu olarak da geçen M. Cezmi Ertuğrul'dur. *Lisanımız ve Edebiyatımız* adlı kitabında edebiyat ve dil meselelerini irdeleyen Ertuğrul, *Lisanîyat* adıyla bir kitap daha yazmıştır. Lengüistik olarak çevrilebilecek bu kitap, yazarın genç yaşta öldüğü için basılamamıştır.

Lengüistik, Necip Asım'dan sonra İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümünde 1943'e kadar bilim dalı olarak varlığını sürdürmüştür. Ragıp Hulusi Özden 1943'te ölünceye kadar burada Lengüistik dersleri vermiş; *Tarihsel Bakımdan Lengüistik ve Yabancı Sözcüklerin Fonetik Ayraçları, Dil Mükemmelliği Görünceleri* adlı küçük risale şeklinde eserler kaleme almıştır.

Lengüistik, 1943'ten sonra İstanbul Üniversitesinde Batı Dilleri Bölümünde devam etmiştir. Batı dillerinde öğrenim görenlerin yabancı dildeki yayınları takip edebilme imkânları, dışarıdan gelen araştırmacıların da katkısıyla dilbilimin ülkemizdeki gelişmesini hızlandırmıştır. Bu dönemde Ankara'da kurulan Dil Tarih Coğrafya Fakültesi bünyesinde de lengüistikle ilgili çalışmalar olmuştur. Buradaki ilk çalışmalardan biri Necip Üçok'un *Genel Dilbilim* adlı kitabıdır. Üçok'un Necip Üçok'tan daha önce 1939'da yayımlanmış *Prag Lengüistik Mahfili ve Yeni Fonoloji Disiplini* adlı bir eseri

Sanat
Araştırmaları
Merkezi
SAM

vardır. Bunların yanı sıra Basel'in 1953'te *Linguistic Form* adlı bir eseri İstanbul'da İngilizce olarak yayımlanmıştır. Basel'in öğrencisi de olan Özcan Başkan, 1955'te *Fonemik: Tahlilde Kıstaslar Meselesi* adlı doktorasını tamamlamış ve 1967'de *Lengüistik Metodu* adlı kitabını yayımlamıştır. Türkiye'de Lengüistğin kurucularından olan Başkan'ın bu yayınların ardından lengüistik alanındaki yayımlar artmıştır.

İlk çalışması *Dilbilim Sorunları*'nı 1968'te yayımlayarak başlayan Berke Vardar'ın Türkiye'de dilbilim çalışmalarında bir ekol oluşturduğu söylenebilir. Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri* gibi çok temel kitap çevirilerinin yanı sıra telif eserleri ve terim önerisiyle de Vardar, Türkiye dilbilimine yön vermiştir.

1978'ten sonrası ise Türkiye'de dilbilim çalışmaları hızlanmış Saussure ve Martinet gibi dilbilimcilerin, dilbilimin temel yönelimlerini ve alanını belirleyen metinleri Türkçeye çevrilmiştir.

Türk Dil Kurumu da belli başlı metinlerin Türkçeye çevrilmesini sağlayarak dilbilimin katkıda bulunmuştur. Ancak TDK yönetiminde 1983'te gerçekleşen köklü yönetim değişikliğinden sonra dilbilimsel yayınlarla ilgili 2002 yılına kadar süren uzun bir fetret dönemi yaşanmıştır. 2002'de *Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları I: Socrates'ten Saussure'e Batı Geleneği* adlı bir çeviri yayımlanmıştır.

Son yıllara kadar Türk dili ve edebiyatı bölümlerinde dilbilim yöntemlerine soğuk bakan bir akademik geleneğin hâkim olması bu bölümlerin dilbilimsel bakış açısına ilgisiz kalmasına sebep olmuş olmalıdır. Örneğin, dilbilim yöntemlerine

göre yazdığı doktora tezi reddedilen Türk dili filologu Efrasıyab Gemalmaz, uzun bir süre hiçbir şey yazmamıştır. Yine Türk dili filologu olan Mehmet Akalın 1983'te Alman dilbilim ekolünden *Modern Lengüistğe Giriş İletişim ve Dil Lengüistik Yapılaşma* adlı çalışmaları devami gelmiştir, ancak bu çalışmaların devamı gelmemiştir.

Bugün Türkiye'de dilbilimle ilgili yaşanan en büyük sıkıntı, üzerinde yeterince uzlaşma sağlanmış bir terminolojinin olmamasıdır. Çeviri eserlere hâkim olan aşırı Öztürkçeci tutum, yabancı dili yetersiz olanların alana nüfuz etmesini güçleştirmektedir.

Son yıllarda üniversitelerde dilbilim bölümlerinin sayısı artmaktadır. Bu bölümlerden en yenisini İstanbul Üniversitesi'nde açılan Dilbilimi Bölümü'dür. Burada dilbilimsel yaklaşım, öğrencilere Türkçe üzerinden öğretilmektedir.

Henüz dilbilim yöntemleriyle hazırlanmış bir tane bile gramer kitabımız bulunmamaktadır. Bunun iki önemli sebebi vardır: Türkiye'de bugüne kadar dilbilimle uğraşanların Türk dilinin tarihine Türkçenin tam bir gramerini hazırlayacak kadar hâkim olmaması ve Türk dili araştırmacılarının dilbilimsel yöntemle soğuk bakması ve ilgi göstermemesidir.

Ancak bugün gelinek noktada bir dil profesörü olan Hayatı Develi'nin Dilbilimi bölümünü kurması ve başına geçmesiyle görülmektedir ki Türk dili araştırmacıları artık eskisi gibi dilbilime soğuk bakmamaktadır. Dilbilim neticede bir yaklaşım, bir metottur. Dil çalışmasını kural koyuculuğa hasretmeyip dili bir iletişim giderek daha geniş bir icra alanı buluyor kendine.

Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım

Jale Parla

17 Mart 2012

Değerlendirme: Neslihan Demirci

Çeşmeleri adlı kitabında sadece kitabesi olan ve yaptırımı belli 794; Affan Egemen'in 1993 yılında yayınlanan aynı adlı kitabında ise 1165 çeşme ve sebilin adı geçmektedir.

Hatice Aynur'un sunumunun da konusu olan "Osmanlı'da Kadımların Yaptığı Hayratlar 1: İstanbul Çeşmeleri ve Sebilleri" isimli bir envanter çalışmasıdır. Ulus-aşırı bir katılımcısı da var bu çalışmanın. Elde edilen verilerin dijital tabanda değerlendirilmesi Japonya'daki bir firmaca üstlenilmiş.

Bu çalışma çerçevesinde elde edilen verilere göre bugün mevcut olmayan fakat bir kadın tarafından yaptırıldığı bilinen ilk çeşme II. Bayezid'in (1481-1512) kızı Hatice Sultan'ın Edirnekapi'daki Çukurbostan'da cami ve mekteple birlikte inşa ettirdiği Küçükçeşme'dir. İlk sebil ise yapım yılı tam olarak bilinmeyen ancak XVI. yüzyılda Kadımlar yaptırdıkları su yolları da bulunmaktadırlar: Mihrimah Sultan, Mihrişah Sultan, Mahpeyker Kösem Sultan ve Adile yolları. Bunlardan başka Mihrişah ve Affan sultanların yaptırdıkları bendler de var. Galata Mevlevihânesi'nin bahçesindeki şadırvanı ve Beylerbeyi'ndeki Mevlevi su kuyusunu Adile Sultan'ın yaptırdığı da bilinmektedir.

Hatice Aynur, bireysel teşebbüsü ile hayata geçirdiği bu uzun soluklu ve devam etmekte olan araştırmasına temel kaynak olarak *Mir'at-ı İstanbul Çeşmeleri* isimli eserleri Egemen'in *İstanbul Çeşmeleri* isimli eserleri ve divanların tevârih kısımlarını gösterdi. Belediyelerce yapılan restorasyonların değerlendirilmesinin de yapıldığı sunum, bu tip bir araştırma yapmaya niyetli olanlara yol gösterebilecek ipuçları ve tavsiyeler de barındırmaktaydı.

Oğuz Atay *Günlük*'te kendi çizdiği bir karakterden bahsederken "Hikâyenin kahramanı hem romancı olmak hem de roman kahramanı olmak zor iş diye düşünüyor" diyor. Böylelikle kendi kurgusunun mutfağında, kahramanın mutfağında ele veriyor. Biz okurlar yazarın dünyasını de bunun farkında olmalılar. Eleştirmenler de bu mutmaca metinlerle ki kahramanı yazar olan kurmaca metinlerle ince ince uğraşıyorlar. Edebiyat eleştirisi deyince Berna Moran'la birlikte gelen isimlerden biri olan Prof. Dr. Jale Parla, *Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım* adlı kitabında yazar kahramanların yer aldığı romanları başkalaşım kavramının merceğinden inceliyor. Yeni kitabı *Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım*'nin 2011 Sanat Araştırmaları Merkezi'nin Kırkambar Kitap konluğu Jale Parla'yla başkalaşım kavramı üzerine konuştuğumuz. Başkalaşım (*metamorphosis*), değişimden farklı bir kavram. Parla bunu hızlı, gözü kara, denetlenemeyen dönüşüm olarak tanımlıyor. Metinde başkalaşım, "bedeni de içine alan şekil değişiklikleriyle, bedeninin ve benliğin sınırlarının yok olması ve kimliksizleşmeyle belirlenir". Dolayısıyla sınırları ortadan kaldıran, denetlenemeyen ve tekinsiz bir alana davet eder okurunu, belki de onu da kendisiyle beraber

başkalaşıma çeker, tıpkı *Tutunamayan* okurunun da birer *tutunamayan* olmaya kıskırılması gibi.

Aslında başkalaşım şiirsel imgeye dayanan bir teknik. Modernist metinlerin vazgeçilmez tekniği başkalaşım, hep arayış içindeki modernist sanatçının sanatı merkeze alan estetik anlayışıyla benimsediği bir deneyim. Yazarın kitaptaki ifadesiyle, "Sanatçı ya başkalaşıma uğrar ya da başkalaşmış nesnelere arasında silikleşir". Parla, bir teknik olarak başkalaşımın iki önemli özelliğinden söz etti: Fiziksel değişimle beraber benliğin de değişmesi ve dilin kaybedilmesi. Bu açıdan bakınca kavram, içinde çok derin bir yabancılaşma barındırıyor. Başkalaşıma uğrayan kahramanlar hayvana, bir başkasına, heykele, robota, kuklaya vs. dönüşebiliyor. İlk akla gelen örnekler, durmadan şekilden şekle giren, boyut değiştiren Alice, Kafka'nın böceği dönüşen Gregor Samsa'sı, Wilde'm heykele dönüşen Dorian Gray'i...

Başkalaşım, karşılaştırmalı edebiyat için verimli bir malzeme sunuyor, çünkü farklı bilim dallarıyla dirsek temasına elveriyor. Mitolojideki meşhur *Echo ve Narcissus* hikâyesini psikanalist okumayla yorumlayan Freud'un narsizm tespiti gibi psikanalizin alanına giren pek çok konunun yanında başkalaşım metinleri; sosyolojinin, dinin, evrim kuramının, estetiğin de ilgi alanında bulunuyor. Örneğin yapı sözcükler dildeki deformasyonla yakından ilgileniyorlar. Postmodern edebiyatın metinlerarasılık özelliği başlı başına metnin başkalaşımı olarak yorumlanıyor.

Parla'ya göre başkalaşıma başvurmanın altında; bilinçdışı fantezileri, ceza veya arınma isteğini dile getirme, kaçma, kurtulma, özgürleşme,

kimlik arayışı, özne olarak kurgulanmış olmanın farkındalığı, bunun getirdiği tedirginlik gibi motifler yatıyor. Başkalaşım imgesinin en yoğun olarak 1890'lardan 1940'lara dek (yaklaşık olarak 1890'lardan 1940'lara dek) modern dönem. Başkalaşım öğelerinin alınarak yeniden üretilmesi ise Batı edebiyatında sıkça görüldüğü bir uygulama. Mitoloji ve Homeros başta olmak üzere Ovidius'un *Başkalaşım*lar adlı eseri, bu üretimin temel başvuru noktaları. Parla, kitabıyla ilgili katıldığı söyleşilerde kendisinin değil, Ovidius'un kitabı üzerinde duruyor. Ovidius, M.Ö. I. yüzyılda yaşamış, devrinin üç önemli şairinden biri. Jale Parla, sunumunda iki yüz elli başkalaşım hikâyesinin yer aldığı ve Avrupa'yı yazarlar üzerinde etkileri çok görülen *Başkalaşım*lar'dan çeşitli örnekler verdi. Parla'nın vurguladığı Echo'nun sevgisine cevap vermeyen, gölde görüldüğü yansımasına hayran olan Narcissus'un sonu (Ovidius'un versiyonunda) nergis çiçeğine dönüşmektir. Bu hikâye, Freud'dan Lacan'a, Kristeva'dan Derrida'ya çok farklı okumalara zemin oluşturmuştur. İkinci hikâye *Pygmalion ve Galatea*'da Pygmalion kendi yaptığı heykeli aşık olur ve eserinin gerçek bir kadına dönüşme isteği tanrılar tarafından kabul edilir. Bu hikâye de sanatçının yaratımı üzerine farklı okumalara imkân veriyor.

Konuğumuzun sunumu sonrasındaki söyleşide daha çok Türk edebiyatındaki örneklerden yola çıkarak kitapta yer alan Halit Ziya, Ahmet Hamdi, Oğuz Atay, Orhan Pamuk gibi yazarların romanlarında eksik yazar figürasyonu ve başkalaşım deneyimine nasıl yer verdikleri üzerinde duruldu. Jale Parla'yla edebiyat sohbeti,

kimileyin masal dinleme tadında, kimileyin bu masalların kuramsal uzantılarına dokunmanın hazzıyla verimli bir akşamdan güzel izler bıraktı. Devamı, yazarın kitabında keşfedilmeyi ve iz sürülme bekliyor.

İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar: II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri

7 Nisan 2012
Değerlendirme: Kadir Purda

Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezî'nin Kırkambar Sohbet etkinliği kapsamında Pamukkale Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Tülün Değirmenci ile *İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar: II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri* (Kitap, 2012) adlı kitabı üzerine konuştuk.

II. Osman'ın iktidarının hemen başında, Medhî isimli bir meddah, Sultan II. Osman'a önceden yazdığı kitapları sunmuş ve ayrıca yazmak üzere üç kitap arasından *Şehnâme-i Firdevsî*'yi seçmiş; Medhî de sultanın isteği üzerine özet ve mensur olarak bu eseri Türkçeye tercüme etmiştir. Tülün Değirmenci bu anekdotun birlikte Sultan ile Medhî arasında gerçekleşen yaşamı yaşanmadığını bilmediğini belirttikten sonra; kurgu ya da gerçek, bu anekdotun ima ve rüyalarla yapılan anlatımı seven Osmanlı düşünce sistemine çok yakıştığını vurgulayarak konuşmasına başladı.

II. Osman devrinin Osmanlı resimli kitap üretiminin en yoğun ve en son devirlerinden bir tanesi olduğunu söyleyen Değirmenci, bu devrin ardından resimli kitapların birkaç örnek dışında sarayda üretilmediğini söyledi. II. Osman devrinde üretilen resimli kitapları konu edinen Değirmenci'nin çalışmasına göre bu süre zarfında sarayda üç tür eser üretilmektedir: Bunlardan birincisi bir destan olan *Şehnâme* tercümesi, ikincisi bir âlim biyografisi olan Nadirî'nin güncel bir tarih yazısı olan *Şehnâme* adlı eseridir. Değirmenci, birbirinden muhteva olarak farklı olan bu eserler ile sonrasında resimlenecek diğer kitaplar vastasıyla yürütülecek siyasetin ve sultanla kurulacak bağın önemli olduğunu bu ilişkinin niteliğinin ne olduğu sorusunun kendi çalışmasının gidişatını belirlediğini söyledi. "Sultanlar ve devlet adamları resimli kitapları neden yapıyorlardı? Amaç sadece resimli bir kitaba sahip olmak mıydı? Değirmenci, Osmanlı sarayında hazırlanan resimli kitapların sadece edebi bir zevkin sonucunda üretilmediğini, içinde yaşanan tarihin siyasî ve kültürel dinamikleriyle şekillenen çok farklı roller üstlendiğini belirtti. II. Osman'ın tahta çıkışı, onu tahta çıkararak kişileri ve yeni sultanın meşruiyeti bir güç odakları ve bu odaklar arasındaki mücadele ile sultanın bulunduğu konum yine resimli kitaplar üzerinden okunabilmektedir. Değirmenci, II. Osman devrinde sarayda hazırlanan üç kitaptan Türkçe *Şehnâme*'nin kitaptan resimli bir kitaptan ne beklediğini anlamaya en uygun

SAM Kırkambar Özel Etkinlik

KOD 333: Bir Yasağa Baştan Bakmak

Gülnur Güner

3 Nisan 2012

Değerlendirme: Kübra Soğukkanlı

kitap olduğunu çünkü bu eserin zikredilen üç eser içerisinde II. Osman'ın doğrudan isteği üzerine hazırlandığı bilinen tek eser olduğuna değindi. Nitekim *Şehnâme*, İslam coğrafyasında her zaman kabul gören bir eser olmuş ve Topkapı Sarayı'ndaki nüshalarından anlaşılacağı üzere Osmanlı tarafından hem Türkçe hem de Farsça olarak okunmuştur. Lâkin *Şehnâme*, Osmanlı sarayında, sultanî imgenin, saray ideolojisinin sunumunu üstlenen bir rol almamıştır. Bu rolü, özellikle XVI. yüzyıldaki tarih yazmaları üstlenmiştir.

Konuşmasının devamında Medhî ve Türkçe *Şehnâme* hakkında bilgiler veren Değirmenci, II. Osman'ın, eski saray projelerini dikkate almayı kendine yeni bir tercihe yaparmak istediğini ve yazar olarak Meddah Medhî'yi seçtiğini zikretti. Bu seçimin başlıca sorumlusu, yürütücüsü el-Hac Mustafâ Ağa'dır. Medhî'nin Türkçe *Şehnâme-i Türkî* projesinin başlıca sorumlusu, dönemin meşhur hattatı Cevri tarafından istinsah edilmiş, mensur ve özet olan bu eser, iki cilt olarak ve hassaten padişah için yazılmıştır. Medhî'nin tercümesi hem metniyle hem de resimlerinin ikonografisiyle seleflerinden farklılık arz etmektedir. Medhî varolan bir metni yeniden şekillendirmiş ve bu şekillendirme devrin siyasi konjonktürüne de etki etmiştir.

Değirmenci, II. Osman devrinde meydana getirilen üç eser üzerinden hareket ederek, sarayda değişen güç odaklarını, hamî ve sanatçı ilişkisini ve en önemlisi bu değişen ilişkilerin resimli kitaplara nasıl yansıtıldığını çok seven II. Osman'ın sarayında hikâye dinlemeyi çok seven II. Osman'ın sarayında bağımsız olamayacağını ve bu suretle de Meddah Medhî ile kıssaların haminin ilgisinden makul karşılanacağını belirtti. Bu eserlerin en önemli noktalarından bir tanesi de II. Osman'ın katlinde etkili olan kişilerin bir şekilde eserlerde yansıtılmasıdır.

Sanat Araştırmaları Merkezi'nin Kırkambar Özel Etkinlik programının konuğu olan fotoğraf sanatçısı Gülnur Güner, "Kod 333: Bir Yasağa Baştan Bakmak" isimli projesi üzerine bir sunum gerçekleştirdi. Proje ismini 2007 Açık Öğretim İlahiyat Fakültesine kayıtlı bir öğrencinin başörtüsü üzerine peruk takarak girdiği için "kılık kıyafet yasası" nı ihlâl ettiği gerekçesiyle sınav sonuç kağıdına herhangi bir açıklama yapılmaksızın 333 işaretinin konulması olayından alıyor.

Proje, ülkenin farklı bölgelerinden ve farklı sosyal çevrelerinden başörtüsü yasağını yaşamış otuz dört kadının fotoğrafından oluşuyor. Kadınların yüzleri robot resimle kapatılmış. Bu işlem polislerin suçlu eşkâli belirlemek için kullandıkları yazılımlardan biri ile gerçekleştirilerek başörtüsü yasalarının sebep olduğu suç suçluluk, saklanmak yasaklanmak gibi temel olguların sorgulanması amaçlanmış. Kadınların bir kısmı peruklu bir kısmı ise başörtülü şekilde çekilmiş. Sunumda projede yer alan fotoğraf karelerinden seçtikleri üzerine,

Sanat
Araştırmaları
Merkezi
SAM

fotoğraftaki kadınların hikâyelerinden söz eden Güner, yasağın insanların yaşamına olan psiko-sosyal etkilerinden söz etti. Fotoğrafları çekilmiş hammlar ülkenin farklı yerlerinde üniversite veya kamuda yasağa maruz kalmışlar. Projedeki fotoğrafların çoğunu üniversite sürecinde yaşanmış olan yasak hikâyeleri oluşturuyor. Fotoğraftaki bazı kadınlara medyadaki haberleri üzerinden ulaştığını ifade eden Güner, çekimlerin bir kısmını olayın meydana geldiği mekânda gerçekleştiren bir kısmını ise kişilerin özel hayatlarına ait mekânlarda gerçekleştirmiş. Bu tutumunun meseleyi mağduriyet düzleminde ele almamasından ve kişilerin kendi dünyalarına ait farklılıklarını göstermek istemesinden kaynaklandığını belirtti.

Güner, “Başörtülü insanlar için sınıflandırma yapmak çok zor, çok farklı ailelerden farklı kültürlerden farklı çevrelerden gelen insanlar var” diyerek yasağın tanıklarının hikâyelerindeki çeşitliliği anlattı. Fotoğraftaki kadınlara proje öncesi çekim yapılacak yerlere birlikte karar verdiklerini, onların rahat olmasının kendisi için çok önemli olduğunu söyledi. Özellikle kadınlardan bazılarının yaşadığı süreci hikâyesel bir anlatımın haricinde analiz ettiğini ifade etti. Sunum süreci boyunca projedeki hikâyelere sunuma katılanlar da kendi yaşadıkları mağduriyetleri anlatarak ortak oldular. Başörtüsü yasaklarının uygulanması genellikle üniversite hocaları, güvenlik görevlileri hatta öğrenci işlerinde görevli memurları eliyle gerçekleşmiş. Yasakla öğretmenlik sürecinde karşılaşan bir kadın öğretmenin muhafazakâr okul müdürü tarafından peruk takması için tehdit

edilmesi gibi örnekler de meydana gelmiş. Memuriyetin iyi bir şey olması üzerinden yakın çevresi tarafından baskı altına alınarak yasağa uyması istenmiş. Yasak sürecinde kimileri ailelerinin ısrarı ile okula devam etmenin serencamını yaşarken, kimileri yasak yüzünden uzaklaşmak zorunda kaldıkları çevrelerinin meydana getirdiği kültürel ortama özlem duymuş. Yasağın yaşamını doğrudan süreç insanların özel yaşama rağmen farklı yönlemlerle okulunu tamamlayan ya da eğitim hayatına son verip öncesine göre çok farklı hayatlar yaşayan kadınların, başını açarak kamuda hizmet etmeyi sürdüren, eşinin mesleği veya anne olması sebebiyle yasağa maruz kalmış kadınların hikâyelerinin yanında her hikâye kendi içinde ayrı bir önem taşıyor. Projede yasakla Türkiye’de kalarak mücadele edenlerin yanı sıra çözümü Viyana gibi yurtdışı tercihlerini kullanan kadınların fotoğraflarına da yer verilmiş.

Yasağın tekdüzeliğine karşı herkesin hayatında farklı şekilde tezahür ettiğini söyleyen Güner, fotoğraflarda kişilerin ve mekânların çok önemli olmadığını düşünenek kişilerin isimlerini özellikle belirtmediğini ifade etti. Projeye verdiği ismin amacıyla doğrudan ilişkili olduğunu, başörtüsü yasağının tamamen çözüldüğünden bahsedilemeyeceğini, ülkedeki herkesin meseleye baştan bakarak geçmiş ve içinden geçtiğimiz süreci değerlendirmesi gerektiğini söyleyerek sözlerine son verdi.

Bir Sanat Formu Olarak Hareketli Görüntü Ahmet Albayrak

14 Ocak 2012

Değerlendirme: Nermin Tenekeci

Hareketli görüntü bir sanat formu olarak nasıl işler? Nasıl bir süreç geçirmiştir? Sanatçılar hareketli görüntü üretme yöntemlerini nasıl dolaşıma geçirmektedir? İçinde bulunduğumuz veri kültürü sanatı nasıl şekillendirir?

Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü öğretim üyesi Ahmet Albayrak, sunumunda seçilmiş sergilerden ve Nicolas Bourriaud, Miguel Chevalier, Ryan Cotton, Marcel Duchamp, Junichi Kakizaki, Douglas Gordon, Tracey Emin gibi sanatçıların yapıtlarından derlediği örnekler üzerinden, son yıllarda Türkiye’de de sanat ortamlarında karşılaştığımız bir sanat türü olan *hareketli görüntüyü* ele aldı.

Albayrak’a göre, özellikle son dönemde bilgisayar yardımı ile görüntünün üretilebilirliğini sağladığı için bu adı alan hareketli görüntü, tasarımsal ve zihinsel kodlarla örülü farklı algı düzeyi ve “aura” sı sayesinde günümüzde birçok sanatçı tarafından zanaatsal yönünün törpülediği Sanatın zanaatsal birliğiyle birlikte geleneksel modernizm süreciyle birlikte artık gelişen formlar dışlanmış, sanatçı artık gelişen teknikleri deneysel bir biçimde çaprazlayarak ve birçok unsuru harmanlayarak yapıtına yaklaşmaya başlamıştı. Özellikle Marcel Duchamp’ın hazır-yapımlarıyla birlikte,

avangard rüzgârın da tetiklemesiyle sürekli yeniye ilişkin bir arayış olarak cazibe kazandı hareketli görüntü.

1960’lı yıllardan itibaren sanatçıların bir sanat üretim aracı olarak yöneldiği video, sanat ortamında farklı kültürel manzaralar oluşmasını sağladı. Sözgelimi John Cage azami beş dakika boyunca bir sürü sesi ve görüntüyü kurguladığı bir video gösterisiyle etkisini deneyimledi. Koreli sanatçı Nam June Paik ise televizyonun değiştirilebilir imgeler sunduğunu keşfetti ve ekrandaki görüntüleri mknatsızla bozarak ürettiği eserlerini büyük sanat galerilerinde izleyiciye sundu. Paik daha sonra yüzlerce TV’yi üst üste istifleyerek birtakım kolajlar meydana getirdi; o zamanki pop ikonlarından ve gündelik yaşamdaki reklamlardan kesitler alarak sürekli ışık devinimiyle oluşturduğu bir mekansal alan yarattı. Sanatçı böylece hareketli görüntünün aynı zamanda resim veya diğer sanatlardan farklı bir biçimde bir illüzyon kaynağı olabileceğini gösterdi. Monitörleri heykel figürleri veya figüratif bir düzenleme halinde de kurduğu için, Paik’e özgü “video-heykel” denilen bir kavram da ortaya atıldı. Dolayısıyla, sanatın modernizmden sonraki en önemli temel stratejisi belli manipüle hareketli görüntü, sanatçı için manipüle etmeye veya kodlayarak işlemeye büyük derecede hizmet eden bir araçtı artık.

Günümüze doğru geldiğimizde, sanatçının önünde dijital kültür denilen bir alan açıldı ve sanatçı artık verilerle oynamaya, “veri yazarlığı” yapmaya başladı. Dijital alan, sanatçının

bozmak, yeniden yapmak, alıntılar yapmak gibi kimi stratejilerle birtakım göstergeleri yan yana getirerek melez (hibrid) anlatılar oluşturduğu en uygun mecraydı kuşkusuz. Dolayısıyla, biricik, dokunulmazlığı olan ve işini tekil bir biçimde savunan sanatçının yerini bu kültürle birlikte mühendisler, sanatçılar, ses tasarımcıları, koreograflar aldı ve birarada üretme mantığıyla sürece iştirak ettiler.

Özellikle 90'lı yıllardan sonra sanatçılar için video prodükte etme teknikleri, interaktif sayısal videolar büyük önem taşıdı. Sanatçının tuvali, çekici veya fırçası *video editing* denilen yazılımları artık; reklam dünyasına yakın işler. 2000'lerin sonuyla birlikte sanat ortamının üzerinde durduğu mesele ise hibridlik, yani tanımlanamayan sanat formlarıydı; ne video ne yerleştirme ne şu ne bu... Video, ses, performans, internet gibi birden fazla üretim mekanizmasına sahip; tarihsel, mitolojik, dinsel referansları bulunan; bir formu, bir imgeyi yerinden eden avangard yapının korunduğu; sanatçının -max render gibi programlarla- koda istediği biçimde hükmettiği bu süreç sanat nesnesinde çoklu alanlar ortaya çıkardı.

Peki, geleneksel yöntemlerle çalışan sanatçılar bu alanın dışında mı kaldı? Elbette hayır. Geleneksel anlamda disiplinlerin tek başına olduğu uygulamalar sürekliliğini korumakla beraber, aynı zamanda bu araçlar günümüz sanatı için farklı bir dil edindi. Teknolojinin sunduğu veri yazarlığı sanatçıya son derece büyük sanat eseri programlama gücünü verse de -Bill Viola, Andy Warhol, Sam Taylor Wood gibi- hâlâ görüntüyü kameranın kendi teknik olanakları içinde, etkili bir biçimde kullanan sanatçılar var. Aynı zamanda fotoğrafçı olan Wood,

geleneksel resim sanatının vazgeçilmez teması olan "ölü doğa"nın yani natüromortun üzerinde oynamalar yaparak, ölümden doğan yaşam gibi birtakım varoluşsal süreklilik aşamaları kaydettiği işler üretti.

Albayrak'a göre, hareketli görüntü özellikle son dönemde izleyici üzerinde iyileştirici etkiler bırakan, sanat eseriyle izleyici arasında şimdiye kadar görülmemiş türde bir bağ kuran ve o atmosferi en iyi şekilde yansıtan bir araç haline geldi. Sanat eserinin yarattığı "tekinsiz" kavrama karşı duran ve her zaman zihinsel bağlamda en iyi okunan bir araç olma özelliğini koruyan hareketli görüntünün, günümüzde günah, öte dünya, ölüm, yüce, anneme, su, kür gibi varoluşsal konular üzerinden gitmesi de bu olguyu tetikliyor.

Mekân/Yazı/Ses: Osmanlı'da Kadınların Cami Hamiliğine İlişkin Bir İnceleme

Nina Ergin

22 Mart 2012

Değerlendirme: Zeynep Gökçöz

Sanat Tarihine Mümkün Bakışlar dizisinin Mart ayı konuğu Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden Nina Ergin oldu. Çalışmalarını sanat tarihinde ihmal edilen ses ve koku kaynakları üzerinden yürüten Ergin, sunumunda Atik Valide Külliyesini ses, mekân ve yazı boyutlarıyla ele alırken, külliyenin hamiliğinin

üstlenen Nurbanu Sultan üzerinden de kadın hamilik meselesinin farklı boyutlarına değindi.

Sanat tarihinde büyük kadın sanatçıların görülmediği kabulünün haksızlık, hamilik içinse aynı söylemin yersizlik taşıdığını ifade eden Ergin, bu kabullerin araştırmaları nasıl zaman içinde değişti, neden yapıldığı, hamiliğin ne olduğu, neden yapıldığı, kaynağın nereden bulunduğu, bu hamilerin kendine özgüllüklerini yapılarına taşıyıp taşımadıkları gibi sorulara açıklık getirdi.

Hamilik, ataerkil toplum yapısında kadınların kendilerini görünür kıldığı bir alan açmıştır. Bu sayede de kadınlar varlıklarını ve güçlerini, daha önemlisi konumlarını sergileme imkânı bulmuşlardır. Kültürel üretime belki de sanatçı olarak yapacaklarından çok daha fazla fayda ve katkı sağlamışlardır. Kadın hamilerin maliyetli yapılarına girişmeleri ekonomik açıdan bağımsızlıklarına işaret eder. Bu durum Batı'da Rönesans döneminde bile görülmeyen bir durumdur. Osmanlı toplumunda kadın hamilerin gelirlerini ise miras, çeyiz, vakıf gelirleri, armağanlar, ticarî kazançlar gibi kalemler oluşturmaktadır ve idare de kendilerine aittir.

Saray kadınlarının rol modellerini Saba Melikesi Belkis ile Peygamberin ailesindeki hanımların oluşturabileceğini dile getiren Ergin'e göre kadınlar, kendilerindeki bu gücü eğitimlerinden, eşlerinin ve oğullarının statüsünden ve mali bağımsızlıklarından almış olmalıydılar. Nurbanu Sultan özelinde ise hem eş olarak hem de Valide Sultan olarak gücünün doruğunda bir kadın ile karşı karşıyayız. Nurbanu, Şehzade Selim'in gözdesidir ve

Kanuni'nin ölümü ile 1566'da Topkapı'ya taşınır. 1571'de Selim'in nikâhlı eşi olur. Düğün armağanı 110.000 altındır. Günlük harçlığı 2.000 akçedir. Aynı sene kendini hayır işlerine verir. Yenikapı'da ve Üsküdar'da birer saray inşa ettirir, külliyesinin yapımını başlatır. 1583 yılında oğlu III. Murad tahta çıkar ve kendisi de valide sultan olur. Aynı sene vefat eden Nurbanu Sultan, eşinin yanına gömülür. Cenaze merasimini Lokman'ın *Şehinşahnâme* minyatürlerinden izlemek mümkündür ki bu da bir kadın sultan için tek örnektir. Ergin, konuşmasının devamında külliye için üç boyutuyla ele aldı: Mekân/Yazı/Ses

Mekân

Valide Sultanın hayatındaki aşamaları Atık Valide Sultan Külliyesi'nin inşa sürecinde görmek mümkündür. İnşanın ilk aşamasında, 1571-1574 tarihlerinde Nurbanu, II. Selim'in nikâhlı eşi ve şehzade annesidir. Bu dönemde caminin küçüklüğü ve Mimar Sinan'ın hizmetlerinden kısıtlı olarak yararlandığı görülür. İkinci aşama 1574-1578 yılları arasında Valide Sultan olduğu ve Mimar Sinan'ın Edirne'den döndüğü bir dönemdir. Nurbanu bu zaman diliminde sadece mimariyi büyütmele kalmaz, ikinci bir minare de ekletir ki bu sadece padişahların kullandığı bir ayrıcalıktır. Gülru Necipoglu'na göre Nurbanu bu inşaya ihtimalle karşımızda olacaktı. Üçüncü aşama ise oğlunun saltanatına ve ölümünden sonrasına denk gelir. İnşa için amsal etki sağlaması

düşünülecek yüksek bir tepe seçilmiştir. Hatta öyle ki bu yapı şehircilik üzerine yaptığı katkılarla da araştırılması gereken bir başka boyut açar. Bu sayede Üsküdar'ın nüfusunun üçte bir artışı anlatır Âşık Mehmed. Etrafının boşluğu yeni iskânlarla yol açar. Böylece Nurbanu'nun şehrin dokusunda da kendini diğer valide sultanlar içinde bir gelenek başlatır ve Üsküdar'ın çehresi değişir.

Camiin merkezi planında yerleşik kurallara bağlı kalınması, hamilikte kadın erkek farkının olmadığını gösterir. Tek fark çifte minaredir. Bir diğer önemli husus da, oğlunun İstanbul'da hiç camii yaptırmamış olmasıdır. Bu da eşinin vekâletini kendisinin üstlendiğine bir işaret olabilir.

Yazı

Külliyenin diğer bir inceleme boyutunu yazı oluşturur. Ergin, bu boyutu sınırlı sayıda kişinin görebildiği vakfiyeler ve camii duvarlarını süsleyen kitabeler olarak iki kategoride ele aldı.

Vakfiyenin, özellikle dua ve maksat kısmında hamisine ilişkin pek çok bilgi taşıdığı görülmektedir. Hayırseverliğiyle cennete girme arzusunun savaşı olmamasına Ayrıca oğlunun de burada bir savunu getirilen eleştirilere de burada bir savunu vardır. Oğlunu dindar bir halife, Allah'ın buyruğundan çıkmadan dinini savunan biri olarak anlatır ve över. Kitabeler ise bir antın özgün mesajını yansıtan en görünür ipuçlarını, hangi ayetlere yer verip vermediği gibi seçimler üzerinden edinebiliriz. Giriş kitabesinde çifte minare örneğinde olduğu gibi yine cesur bir ilk örneğe rastlarız.

İlk satırda kendi ismi geçer. Aslında bu, kadın sultanların eşlerinin veya oğullarının isimlerine yer verilen önceki örneklerle aykırıdır. İç kısım kitabelerinde ise diğer Mimar Sinan örneklerinde görülen kural ve geleneklere bağlı kaldığını ama özellikle bir konuya vurgu yapan ayetlerin çoğunluğu oluşturduğunu görürüz. Bu da Allah'ın bağışlayıcılığı ve merhameti konulu ayetlerdir.

Ses

Kaynak olarak kullanılan ancak Ergin'in özel ilgi alanını oluşturmayan ses boyutu, aslında kıraatin sadece düşünsel değil, duygusal ve tinsel etkisi ve de Kur'an kıraatinin ilk vahyin canlandırılışı olduğu bilgisi ile önemi iskalanan bir alandır. Sesin doğru ve düzgün dağılımı, yankısı gibi meselelerin de mekân kuruluşunda belirleyici etkileri unutulmamalıdır. Nina Ergin arşiv kayıtlarından Atık Valide Külliyesi'nin ses programını çıkartarak hangi gün ve saatlerde neler okunduğu, kimlere ne kadar ödendiği, hangi okumalara sıkılıkla karşılaştırarak buraya bilgileri diğer kayıtlarla karşılaştırarak buraya özgülüklerin peşine düşmüş, Al-i İmran suresinin sık okunduğunu saptamış. Yazı programındaki vurguların seste de karşımıza çıkması ifadelerin güçlendirilmesine yönelik olmalıdır. Allah'ın bağışlayıcılık, affedicilik özelliklerinin öne çıkarılmasında Nurbanu Sultan'ın kendi kişisel tarihine gönderme olduğu kadar, çevrenin gayrimüslim sakinlerinin de etkisi olmuştur şeklinde düşünülebilir.

Tek bir külliye üzerinden ister şehircilik, ister toplumsal cinsiyet, ister hamilik, isterseniz de mekân kuruluşu, ses, yazı ya da koku çalışın tüm bu ayrımların ötesinde bütünlüklü bir bakış önceleyen

ve önemseyen Ergin için ulaşılan tüm bilgilerin vardığı sonuç, bütün duyularla eş zamanlı olarak hissedilmesi amaçlanan, birbirinin etkisine çoğaltarak büyüten bir mekânsal etkiye ulaşmak, caminin içinde olma deneyimini eşsiz kılmaktır. Toplantının sonunda hepimizin dilinden şu temenni döküldü: Zamanın ses ve koku ortamlarının yeniden yaşatılacağı birkaç örnek istifademize sunulsa keşke. Hem böylece sorun mekânların çıplaklığında mı yoksa bizde mi bir test sürüşü de yapabirdik!

SAM Klasik Türk Edebiyatı Konuşmaları

Eski Bahçeye Bir Nev-Râh Açmak: Kadim Metinlere Yeni Bir Gözle Bakmak

Dursun Ali Tökel

19 Ocak 2012

Değerlendirme: Reyhan Çorak

Araştırmalarını “kadim metinlere yeni bir gözle bakmak” üzerine yoğunlaştıran Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi Dursun Ali Tökel, klasik edebiyat metinlerini göz önüne alarak “yeni bir anlama yolu bulabilir miyim?” sorusu etrafında yaptığı çalışmalarla tanınıyor. Klasik Türk Edebiyatı Konuşmaları serisinin Ocak ayı konuğu olan Tökel, konuşmasında bu sahada yaptığı çalışmalardan ve yapılmasına ihtiyâç duyulan çalışmalardan bahsetti. Batı medeniyetinin kendi metinlerini yeniden ve sürekli olarak okuması ve değerlendirmesi yani “eş-süremlî” okuma yapması hem diğer disiplinlerin bir biçimde metinlerden

faaydalanmasına hem de bu malzemenin güncel tutulmasına sebep olmaktadır. Türkiye’de ise kadim metinler, tarihî eleştirî metodu ile “art-süremlî” olarak okunup değerlendirilmekte, sosyal bilimlerin diğer alanlarında kullanılan yeni yöntemler edebiyata uygulanamamaktadır. Klasik edebiyat kavramlarının tanımları bile geçmişte yapılmış halleriyle muhafaza edilmekte, dolayısıyla tanımının dışında kalan fakat tanımlanan kavramın kapsamında olan kimi ibareler üzerine çalışılmamaktadır.

Modern edebiyat kuramları (yapısalcı, biçimci, ontolojik, anlambilimsel...) Batı kaynaklı olduğu için Batı insanının dünya algısı ve medeniyetiyle alakalıdır. Dolayısıyla bu kuramlar, bizim metinlerimize uymayabilir, eksik kalabilir. O zaman kuram eksik telakki edilmeli ve bize uygun hale getirilerek tamamlanmalıdır. Çünkü elimizde bir metni sağlıklı olarak inceleyebileceğ – klasik yöntemin dışında – bir başka yöntem bulunmamaktadır. Bu klasik yöntemin mimarı olan Ali Nihat Tarlan da 1930’lı yıllarda divan edebiyatını inceleyecek yöntemlerimizin bulunmayışından yakınır. Tarlan, Batılı yöntemleri “pedagoji ile çok karıştırlmış ve geniş, hayati bir edebiyatı incelemek gayesiyle vazedilmiş mevzunun burada mütalaa edeceğimiz mevzunun hususî cephesiyle” ilgisi bulunmadığını söylemiş ve şu an üniversitelerimizde kullanılan yöntemi teklif etmiştir.

Sanat
Araştırmaları
Merkezi
SAM

Tunca Kortantamer de bu sahada çalışanların en büyük eksikliğinin modern terminoloji kavramlarını tam olarak bilmeden modern yöntemleri uygulamanın da çok mahsurları bulunduğunu vurgulamıştır. Özellikle dil ve üslup incelemeleriyle metin şerhi konusunda yapılacak çalışmalar azami dikkat gerekmektedir.

Dursun Ali Tökel yeni kuramların eski metinleri daha iyi anlamak için geliştirilmiş araçlar olduğunu, kuramın tıkanıp yerinde eski edebiyata göre desteklenmesi gerektiğini ve kendi iddiasının kuramların birebir uygulanması değil bu metinleri anlamada yardımcı olacak kadının kullanılmasını olduğunu ifade ettiğini söyleyerek Greimas'dan bir örnek verdi. Bilindiği üzere Greimas'ın "anlatıda eyleyenler" isimli bir tabiri bulunmaktadır. Greimas'a göre karşı olmak üzere, anlatıda üç eyleyen vardır: Özne ve aradığı nesne, gönderici ve alıcı, destekleyici ve engelleyici. Öznenin eksikliğini hissederek peşine giderken de ortaya engelleyiciler çıkar. Doğru şiirine bakıldığında bu temel üç eyleyen Divan rakip, sevgili ve aşık olarak düşünülebilir. Aşık, özne; maşuk, nesne; rakip ise engelleyicidir. Fakat rakip aynı zamanda "koruyan gözetleyen kollayan" anlamında Allah'ın bir sıfatı olması hasebiyle olumlu bir anlama da sahiptir. Bu durumda rakip sevgilinin değerini artıran bir mefhum olur. Greimas'a göre bir de nesneyi elde etmeye çalışan ve özneye sürekli rekabet halinde bulunan "sahte özne" vardır. Rakip bir engelleyici değil, aynı nesnenin peşinde olmak ortak paydasında, sahte özne olarak da değerlendirilebilir; yani rakibin yaptığı şey sevgilinin konumunu güçlendirmek ve belirlemektir. Çünkü rakip

neredeyse sevgili de oradadır. Bu açıdan *Leyla ve Mecnun Mesnevisi'* ne bakıldığında Leyla nesne, Mecnun ise öznedir. Greimas'a göre düşünülürse Mecnun adlı özne Leyla adlı nesneye ulaşmaya çalışır. Onu elde ederse mutlu olacağına düşünmektedir. Fakat hikâyenin sonunda Mecnun Leyla'yı tanımaz. Bu durumda Greimas'ın teorisi burada tıkanır. Eğer özne bir nesneyi elde edip mutlu olacaksa Fakat Greimas'da sahte nesne diye bir şey yoktur. Dolayısıyla yapılan bu tür çalışmalar Batı edebiyatı kuramlarını tamamlayacak ve dönüştürecektir. Çünkü eldeki malzeme bunu zorunlu kılmaktadır. Nihai anlamda bakıldığında ise aslında Leyla'nın gerçek nesne değil gerçek nesneye ulaşmayı engelleyen asıl rakip olduğu görülür. Bu durumda Mecnun'un Mecnun'un gerçek nesneye ulaşmasını engelleyenler aslında hızlandırıcıdır. Rakip, öznenin nesneyi bulmasını çabuklaştıran unsurdur. Greimas'ın Mecnun'un elde ettiği bir soruyu da getirir: nesne nedir? Greimas'da bunun cevabı da yoktur. Ama mesnevinin en başına dönersek ederek Leyla'yı bahane edip Allah'ın vasıflarını açıkladığını ve niyazını Mecnun'un diliyle dile getirdiğini" söyler.

İşte Greimas bu sonuca ulaşmayı hızlandırmaktadır. Biraz daha ayrıntılı düşünülürse, Greimas'ın tasavvufi görüşün, Greimas'ın belirtmeye çalıştığından çok daha derin ve karmaşık eyleyenler sistemine sahip olduğu da görülecektir. Aslında tasavvuf gerektiği kadar bilinsydi bu yönetime gerek kalmazdı. Çünkü tasavvufta varlıklar bu açıdan üç kategoriye ayrılır: Fail-i muğlak/

fail-i mutlak, muğlak özne/mutlak özne, muğlak engel/mutlak engel. Bunların tespit edilip metinlere uygulanması kuram ihtiyacımıza cevap verdiği gibi Greimas'ın yönteminin de geliştirilmesine vesile olurdu. Kendi öz malzememizle doğrudan temas etmenin, yani onu Batılı kuramlara göre çarpıtmamanın, hiç de küçümsenemeyecek bir faydası da kuramların bize özgü alanlarda bizim tarafımızdan geliştirilmesidir.

Eski Köye Yeni Adet Getirmek (mi?): Klasik Metinleri Modern Kuramlarla Anlamak Mümkün müdür? İsmail Güleç

25 Şubat 2012
Değerlendirme: Mukadder Gezen

Klasik Türk Edebiyatı Konuşmaları dizisinin dördüncü konuyu Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü öğretim üyesi İsmail Güleç oldu. Güleç, konuşmanın başlığundan bu tarz yaklaşımlara karşı olduğu anlamı çıkabileceğini, bunun çok da haksız olmamakla beraber, itirazlarının bu yaklaşımla ortaya konan mevcut çalışmalardan kaynaklandığını vurgulayarak konuşmasına başladı. Güleç, eski Türk edebiyatı araştırmacıları arasında oldukça popüler olmaya başlayan klasik Türk edebiyatı sahasına ait metinlerin modern kuramlarla incelenmesi metodunun bir kutuplaşmayı da beraberinde getirdiğine ve kutuplaşmanın olduğu ortamda eski edebiyatı anlamının mümkün olmayacağına

dikkati çekti. Bir tarafta eski metinlere modern kuramlarla yaklaşılmasını asla kabul etmeyen bir grubun, diğer tarafta ise her kurama eski edebiyata uyguladığını devam edenlerin bulunduğunu söyleyen Güleç, kuramsal altyapıyı tam anlamıyla oluşturmadan ve eski şiirin poetikasına hâkim olmadan eski edebiyata modern kuramlarla yaklaşmanın doğru sonuçlara ulaştırmadığının altını çizdi.

Eski edebiyat araştırmalarına konu olan metinler ağırlıklı olarak XVI. ve XVII. yüzyıl Ahmet Atilla Şentürk'ün Yücel Dağlı ile beraber yaptığı çalışmalara değinerek gelenekten gelen bir isim olan Şentürk'ün XVI. ve XVII. yüzyıldaki bütün metinlerin kelime arasında bağlantı kurarak metinleri onlar arasında bağlandı. Yapılan bu işlemin açıkladığını anlattı. Yapılan çalışma alanı ancak, Şentürk'ün, bunu, yapısalcılar aştığında yapısalcıların çalışmaları daha iyi yaptığı için değil; eski edebiyatı daha iyi anlamak için yaptığını belirtti. Temelde bu tarz yaklaşımlara mesafeli duran Güleç, eski edebiyatı çok iyi bilerek uygulanan modern yaklaşımların bu sahayı daha ileriye götüreceği görüşünde.

Osmanlı şiirinde "hüner" başlığı altında sınıflandırılan şiirlerin diğer şiirlerden ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü deneysel şiir başlığı altında geçen çalışmaların çoğu, klasik edebiyatta sanattan ziyade bir hüner olarak kabul edilmektedir.

Sanat
Araştırmaları
Merkezi
SAM

Şiirde noktalı harfleri kullanarak, noktasız harflerle veya sadece dışı harflerle yazarak şair, kendisinin ne kadar zeki, becerikli, dile ne kadar hâkim olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bunu Osmanlı'daki hami ilişkisiyle ilintilendirmek gerekirse şair aslında himayesinde bulunduğu kimseye "Ben mutlaka daha iyi görevlere layığım"; bir hami sahibi değilse de "Bakın ben birinin himayesine girecek kadar akıllı bir adamım" demek için yazmaktadır. Bu amaçla yazılmış şiirleri sadece noktalı, noktasız oluşları benziyor diye deneysel şiir olarak değerlendirmek eski edebiyatı anlamakta çok büyük sıkıntılar yaşatacaktır.

Eski edebiyatta sanatlar, lafza ve mânâyâ dair sanatlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buna ek olarak ayrı bir başlıkta da hünerler yer almaktadır. Oysa deneysel şiir başlığı altında geçen çalışmaların bir kısmı edebiyattaki lafza dair sorun olmakla birlikte eski edebiyattaki lafza dair sanatlar ile hünerleri, Batı'nın deneysel şiirinin karşısına koyup karşılaştırılmaktansa Batı retoriği ile belagati karşılaştırmamız daha uygun bir yöntem olduğunu belirten Güleç, Cicero'da zirve olmuş, kuralları belirlenmiş birinci ve ikinci yüzyıl Roma'sının retoriğinin bugün, Batı'nın ortaya koyduğu çalışmaların anlaşılabilmesi için bilinmesi gerektiğini aksi taktirde bu tarz çalışmaların akademik çalışmalar olarak kabul edilmesinin zor olacağını söyledi.

Konuşmasının devamında, Ali Nihat Tarlan'ın eski edebiyat çalışmalarında yöntem olarak "metnin bilinçaltında olan ve farkında olmadan yazdıklarını anlamaya (psikanalitik)" ve "şairin zihin ve his dünyasının işleyişini kavramaya (psikolojik)" çalıştığını belirten Güleç, Tarlan'ın çıkardığı sonuçların yapısalçılıkla örtüştüğünü ancak bunları uygularken eski edebiyatı tam

olarak bilmenin gerekliliği üzerinde durdu. Eski edebiyat bilgisinin yeterli olmadığı durumda düşünülebilecek hataları ise şöyle sıraladı:

Öncelikle Güleç'e göre şairin bilinçaltında olan ve farkında olmadan yazdıklarını anlamak tamamen psikanalitik bir yaklaşımdır. Bunu yaparken göz önünde bulundurulması gereken nokta, eski edebiyatın bütün şairlerinin o günkü mevkileri, makamları, inançları ve ideolojileri dışında bir de klasik bir şair olabileceği sonucunu oynadıkları roldür. Buna dikkat edilmez ise devrin şeyhülislamının şarap içtiği sonucu çıkarılabilir yahut fiziki özellikleri bilinen iri cüsseli bir şairin hasretten kıl gibi olduğu diğer bir önerisi de "şairin zihnini, iç dünyasını, sonucuna varılabilir ki bu bir tehlikedir. Tarlan'ın işleyişini kavramaktır". Tam olarak yapısalçılıkla örtüşmemekle birlikte Walter G. Andrews ile çalışan Stacy Waters'in böyle bir çalışma yaptığı; kelimelerin hepsine numara vererek matematiksel dile çevirdiğini belirten Güleç, dil matematisi bu yöntemle çıkartarak her şairin dil haritasını bu yöntemle belirten Güleç, dilin olduğu bilinmeyen bir şiirin hangi şaire ait olduğunu tespit edilebileceğini söyledi. Eski edebiyat sahasında Güleç'e göre öncelikle bir şairin tüm metinlerini inceleyerek o şairin dili ortaya çıkarılabileceği gibi formaların özellikleri de tam anlamıyla tespit edilebilecek çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Güleç, konuşmasının başında belirttiği eski edebiyat araştırmacıları arasındaki görüş farklılıklarına da değindi. Bir tarafta klasik metotlarla çalışsın diyenler, bir tarafta modern kuramlarla çalışsın diyenler, Tunca Kortantamer ve Mine Mengi gibi isimler, diğer bir tarafta da klasik metinlerin modern kuramlarla

yeniden ele alınması gerektiği görüşündeki Dursun Ali Tökel, Yavuz Bayram, İlhan Genç gibi isimler bulunmaktadır. Yavuz Bayram'ın da eski edebiyatı bilmeyen kimselerin bu metot ile yola çıkarak eski edebiyatı anlayamayacağı görüşünde olduğunu ekledikten sonra yapısalcı geçen Güleç'in analiz ettiği makalede üzerinde durduğu nokta, eski edebiyat hakkında verilen hükümler oldu. Şerh geleneğinin mahiyetini anlamadan şâirleri "kapasitesi sınırlı", şerhleri de "keyfi" ilan etmenin yanlış olduğunu; ne tefsirde ne şerhlerde kimsenin keyfi davranamayacağını söyleyen Güleç, mutasavvıfın yorumlamasına terminolojide keyfi değil zevki denildiğini sözlerine ekledi. Makalede klasik metinleri "çağdaş okur merkezli kuramlarla klasik şairlerin yorumlama"nın doğru olmayacağını; çünkü klasik şairlerin "okur" kaygısının olmadığını, okuru da okur merkezli kuramlarda şairlerin, okuru da düşünerek yani okuru da metnin bir parçası haline getirerek yazmaya başladıklarını söyledi. Dolayısıyla modern zamanlara ait olan bu düşüncenin eski edebiyat bağlamında düşünülmemesi gerektiğini çünkü bugünün okurunun zaten bu şiirin muhatabı olan okur olmadığını yaşayan bir edebiyatın değil devrinin tamamını bir edebiyatın sözkonusu olduğunu altını çizdi. İsmail Güleç, psikanalitik ve psikolojik okumaların faydalı olacağını, eski edebiyat metinlerine bu şekilde yaklaşılabilirliğini, okur merkezli kuramların ise fantastik olduğunu düşünüyor. Güleç'e göre, klasik edebiyatın temel mantığını poetikasını herkesin anlaması ve iyi öğrenmesi gerekiyor, tabii dilbilimini ve kuramları da. Zira, klasik şiiri ve uygulanacak kuramı özümsemeden bu tarz çalışmalara kalkışmak metin analizi adına tehlikeli sonuçlara yol açabilir.

Osmanlı Edebiyatında Himaye Geleneği Üzerine Düşünceler

Tuba Işınsu İsen
Durmuş

23 Mart 2012

Değerlendirme: Meryem Babacan

Halil İnalıcık'ın *Şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme* isimli eseriyle dikkat çektiği hamilik meselesine *Tutsan Elini Ben Fakirin: Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği* adlı kitabı ve bu konuda yaptığı çalışmalarla katkıda bulunan Tuba Işınsu İsen Durmuş, *Klasik Türk Edebiyatı Konuşmaları* program dizisinin beşinci konuştuğu Osmanlı edebi ürünlerinin kültür tarihine nasil ve ne gibi bir malzeme sunduğu üzerine yoğunlaşan Durmuş, "Osmanlı Edebiyatında Himaye Geleneği Üzerine Düşünceler" başlıklı sunumunda Osmanlı'daki himaye geleneği, bu gelenekte hamî ve sanatçının konumu ve bu sistemin hamî ile sanatçıya ne gibi getirileri olduğundan bahsetti. Konuşmasının ilk bölümünde "himaye" ve "hamî bulma"nın olduğu üzerinde duran

Sanat
Araştırmaları
Merkezi
SAM

Durmuş, himayenin aslında yazarm meydana getirdiği eseri tanıtmaya işlevi gördüğünü, eserin ve dolayısıyla müellifin akıbetinin, eserin değerlendirilmesini yapacak olan kişiye, yani haminin iltifatına bağlı olduğunu söyledi. Nitekim biyografik kaynaklarının verdiğini de Osmanlı toplumunda hamisi olmayan sanatçıların ve dolayısıyla eserlerinin çok tanınmadığını göstermektedir. Bununla birlikte bilhassa Cumhuriyet döneminde sonra Osmanlı edebiyatına yapılan ve büyük bir kısmı olumsuz olan eleştirilerden bir tanesi olan “şairler şiirlerini para için yazıyorlardı” düşüncesi de yine hamilik geleneğiyle alakalıdır. Bu gibi eleştiriler karşısında ise objektif bir bakış açısına sahip olmak gerektiğini söyleyebiliriz. Durmuş, “para için yazmıyorlardı” demenin de çok doğru bir yaklaşım olmayacağını, zira kaynaklarda tamamen maddi beklentilerle eser veren sanatçıların bulunduğunu da ifade etti. Ancak Osmanlı’daki eser üretiminin tamamen maddi karşılık beklentisiyle de açıklanamayacağını söyleyen Durmuş, bu konuda çok keskin söylemler yerine daha da yol benimsenmesi gerektiğini sözlerine ekledi. Durmuş’un dikkat çektiği önemli eser karşılığın günümüzde sanatçının gayet normal karşılanan bir durum arz ederken, Osmanlı döneminde de bunun benzer bir karşılığı olmasının geleneğin bir parçası olduğunu.

Hamiliğin bir değerlendirme biçimi olduğunu söyleyen Durmuş, bunun yalnızca Osmanlı’ya özgü bir sistem olmayıp hem Doğu’da hem Batı’da benzer değerlendirme biçimlerinin olduğunu sözlerine ekledi. Klasik Türk edebiyatı daha çok saray çevresinde gelişen bir edebiyatı olduğu için hamiyet sistemi de büyük ölçüde saray ve saray çevresi ekseninde yürütülüyordu. Batı’da ise aynı dönemlerde Mozart, Da Vinci, Bach gibi sanatçılar

da benzer şekillerde bir himaye sisteminden faydalanıyor, ancak Osmanlı’dan farklı olarak faaliyetlerini ya krala bağlı olarak sürdürüyor ya da dönemin aristokrat aileleri tarafından himaye ediliyorlardı. Durmuş, bu noktada Mediciler gibi hamisi ailelerin Osmanlı’da yaygın olmadığını, ancak bugün bilim ve sanat alanında destekleyici tutumlarını gördüğümüz Sabancı ve Koç gibi ailelerle Batı’daki hamisi ailelerinin ilişkilendirilebileceğini altını çizdi. Batı’da ve Doğu’da eserin değerlendirilmesi hamisi tarafından yapıyor ve bu değerlendirme şekli hamiyet göre değişebiliyordu. Öncelikle eseri değerlendirme şekli tamamıyla eserin haminin ilgisine yönelik olup olmamasıyla doğrudan ilintiliydi. Hami, kendisine sunulan eser karşılığında “yüce insanlarda” bulunabileceği gibi eseri beğenmeyebilirdi de. Bu noktada verdiği ihsanın miktarıyla esere dair olan estetik görüşünün dolayısıyla bilgisinin doğru orantılı olmasıdır. Bu da hamisi ve sanatçı arasındaki ilişkiyi basit bir alışveriş olmaktan uzaklaştırmaktadır. Nitekim hamiliği bir gelenek haline dönüştüren II. Murad’ın sultanları, hem sanatı gösteren Osmanlı sultanları, hem sanatı destekliyor hem de sanat alanında –bilhassa şiirde– eserler veriyorlardı. Sultanların özellikle de şiir alanında divan sahibi olacak derecede sanatla ilgilendikleri düşünülürse, bu edebiyatta bir sanat üslubunun oluşmasında ve şiirin gelişimi noktasında çok etkili oldukları görülebilir.

Durmuş’un üzerinde durduğu bir diğer konu da Osmanlı’da “şiirin nasıl sunulduğu” meselesiydi. Hamilik ekseninde düşünülürse bunun bir teşrifata dönüşüp dönüşmediği ve şiirin

-bilhassa kaside bağlamında düşünülürse- sultana sunulma zamanının zamana sultana şiir sunmadığını belirtti. Şiir, bayramlar ve Nevruz dışında padişahın cülusunda, şehzadelerin düğün ve sünnet törenleri gibi zaman zaman padişaha sunuluyordu. Bununla birlikte padişaha zaman da yazılan şiirleri kendisi görmek isteyebiliyordu. Ancak şiir doğrudan padişaha ulaştırılıyordu. Buna örnek olarak Aşık Çelebi tezkiresinde Zâti'nin padişaha şiirlerini nasıl ulaştırdığını kendi ağzından anlattığı kısımda içerdiği "dönemin padişaha şiirlerini nasıl çok yakınında olmadığı zamanlarda padişahın bir şiirine yazdığı iki nazireyle birlikte sunduğu mektupta yer alan üçüncü bir kişinin "aracı" olarak mektubu özetlediği ve padişaha sunduğu görülmektedir. Durmuş, bu aracı kişilerin bulunana çok yakın kişiler olabileceği gibi sarayda bulunan fakat daha düşük rütbeli kişiler olabileceğini belirtti. Buna ek olarak sultanın bilinmesinde her zaman iltifata tabi olmadığını da eserin değerini de fayda var. Zira Osmanlı'da eserin değerini belirleyen kriter hamî olduğu eseri, haminin şiirini ihlas beklentisiyle sunduğu eseri ise beğenmemesi durumunda hiçbir karşılık verilmeyordu. Maddî karşılık edecek belgeler olan bu konuda bize kaynaklık edecek belgeler olan hediye, ruznamçe, icmal, caize, inamat, ehl-i huref ve atıyye defterlerinden öğreniyoruz. Bu defterler aynı zamanda şiirin nasıl sunulup nasıl karşılık bulduğuna dair de veriler elde edilebileceğimiz kaynaklar arasında yer alıyor. Osmanlı'daki hamîlik geleneği göz önüne alındığında maddî anlamda genelde şiirin bir kazanımı olduğu ancak haminin de bu sistemde hem büyük bir prestij kazandığı hem

de kendi tebaası gözünde olumlu bir imaja sahip olduğu görülüyor. Sanatçı açısından kazanımlar arasında maddî karşılıklara ek olarak Hz. Muhammed'den gelen bir sünnet olan hilat da bulunuyordu. Bunun yanı sıra Osmanlı toplumundaki padişah olma şansı düşünülürse sultanın yakınında olma şansı padişahların musahiplerinin şiirleri arasında seçilmesi bu şiirler arasında büyük bir rekabet yaratırken bu aynı zamanda şiirlere, maddî karşılıkla ölçülemeyecek kıymette bir ödül dinamik olmakla birlikte ihsanın belli bir miktar ve standardı olmaması sebebiyle şiirler arasında çeşitli eşitsizlikleri de beraberinde getirmiş, kimi şiirler tarafından sistem eleştirilmiştir. Fuzulî'nin ünlü *Şikayemâme'si* sisteme dönük eleştirilerden biri olan şair, bu eseri mihenk taşlarından biri değil sisteme duyduğu alamadığı dokuz akçe için değil sisteme duyduğu kırgınlık sebebiyle yazmıştır.

Durmuş, konuşmasının son bölümünde himaye sisteminin, toplumsal yapı çok farklı olmakla birlikte, bugün de devam eden bir sistem olduğunu ve devlet eliyle sürdürüldüğünü belirtti. Sponsorluk terimi bugünkü anlamda himayenin karşılığıdır ancak yalnızca maddî boyutuyla öne çıkmaktadır. Her ne kadar sponsorluk devlet eliyle yapıyorsa da Sabancı, Koç, Ülker ve çeşitli üniversitelerin de sanatçıya bazı destekler verdiğini görülmektedir. Sanat ve sanatçının desteklenmesinin büyük önemi olduğunu belirten Durmuş, verilen desteklerin kültür sanat anlamında daha da gelişmesini dileyerek konuşmasında sonlandırdı.

Klasik Türk Edebiyatı Ekseninde Türk-Fars Münasebetleri

Ahmet Kartal

13 Nisan 2012
Değerlendirme: Turgay Şafak

Sanat Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen Klasik Türk Edebiyatı Konuşmaları'nın altıncı oturumu Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden Prof. Dr. Ahmet Kartal'ın katılımıyla gerçekleşti. Konuşmanın başlığı her ne kadar "Klasik Türk Edebiyatı Ekseninde Türk-Fars Münasebetleri" olsa da Kartal, daha çok edebiyat ve klasik edebiyat tanımları merkeze alınarak Türklerin İslam edebiyatı geleneğine, daha çok da Fars şiirine yaptığı katkıları ele aldı. Konuşmasına milletlerin idamesini sağlayan en önemli unsurun o milletin dili olduğu ve bu bağlamda Türklerin de idamesini sağlayan önemli unsurun Türkçe olduğunu vurgulayarak başladı. Türklerin dillerine karşı ilgisinin kullanım ve alakasının onları yok olmaktan kurtardığını belirterek Kartal, Türklerin çeşitli vesilelerle değiştirdiğini ama dillerini hiçbir zaman değiştirmediklerini söyledi. Türklerin Türkçeye karşı tutumları her zaman aynı derecede bulundurulduğunda bazen Türkçe göz önünde bulundurulduğunda bazen Türkçe bazen Farsça ve Arapça gibi dillerin daha önplanda olduğu görülecektir. Konuşmasına bu şekilde giriş yapma sebebinin klasik Türk edebiyatına yönelik eleştirilerin ne derece haksız olduğunu ortaya koymak istemesi olduğunu

ifade eden Kartal, Türklerin ortaya koyduğu eserlerin kendi hüviyetlerini yansıtmadığı, onların Araplaşığı veya Farslaşığı, Türk hanedanların hakimiyetleri döneminde ortaya konan eserlerin Arapça veya Farsça olduğu ve Türkçe eserin neredeyse hiç olmadığı gibi eleştiriler olduğunu söyledi. Çünkü Türkçe, aynı kültür havzasında bulunduğu diğer kültürlerden bazı kelime ve kavramları ödünç almıştır. Nitekim bugün nasıl İngilizce ve Fransızcadan ödünç kelimeler almıştır. Farsçadan kelimeler almıştır. Kartal, klasik Türk edebiyatının XIII. yüzyıla başlatıldığını ancak hiçbir edebiyatın kendine aniden ortaya çıkamayacağını, edebiyatın çeşitli süreçlerden belli şartlar oluştuğu zaman ortaya çıktığını belirtti. Bu bağlamda oluşmuş olan Türk edebiyatının bir yüzyılda düşünüldüğünde Anadolu'da XIII. bire ortaya çıkmadığı görülmektedir. Yazılı klasik Türk edebiyatının en büyük probleminin bizim için henüz yeterince tanınmaması, esrarlı bir şekilde varlığını sürdürdüğü ve o edebiyatın anlaşılabilirliğini ortaya koyan Kartal, Anadolu'daki edebiyatı anlamaya da öncelikle Türkistan coğrafyasından başlanması gerektiğini iddia etti. Klasik edebiyatın çeşitli tariflerinin yapıldığını belirttikten sonra kendisinin de bir tanımı olduğunu dile getiren Kartal: "Müslüman Türklerin Arap ve Fars edebiyatları etkisi altında ve İslam öncesi edebi birikimlerinin bir devamı olarak, kendi zevk ve anlayışlarıyla ilk örneklerini Asya'da Fars diliyle verip İran edebiyatının gelişimine katkıda buldukları; özellikle XIII.

yüzyıldan sonra Türkçenin İslâmî kültür ve edebiyat gelenekleriyle adapte olmasıyla da Osmanlı, Azeri ve Çağatay sahaları merkez olmak üzere yoğun bir biçimde Türk diliyle icra ettikleri, öz ve şekil itibariyle ortak İslâmî değerlere bağlı kalmak kaydıyla vücuda getirdikleri bir edebiyat” şeklinde bir tanım yaptı.

Bu tanımda en dikkat çekici taraf, Kartal’ın bu edebiyatı, bilinenin aksine XIII. yüzyılda başlatmayıp Türklerin hâkim olduğu ve edebi ürünlerin Farsça ve Arapça verildiği döneme götürmesidir.

Konuşmanın en önemli ve ilgi çekici noktalarından biri de Ahmet Kartal’ın Farslılar ve Araplar için bir klasik edebiyattan bahsedilip edilmeyeceğini sorgulaması oldu. Zira Kartal, Arap edebiyatının Cahiliye şîirinden sonra en görkemli döneminin Abbâsiler dönemi olduğunu iddia etti. Yine aynı şekilde Fars şîirinin de en görkemli döneminin başat rol üstlendiklerini iddia etti. Yine aynı şekilde Fars şîirinin de en görkemli döneminin Abbâsiler tarafından oluşturulduğunu belirtti. Kartal’a göre bugün klasik edebiyatın da kaynakları arasında sayılan bu iki edebiyat, Türk edebiyatçıları tarafından oluşturulmuştur. Dolayısıyla kaynakları itibariyle aslında Türklere aittir.

Kartal’ın konuşmasında dikkat çeken ve tartışılan bir diğer konu ise Firdevsi’ye ait olduğu iddia edilen *Yusuf u Züleyha* mesnevisinde, Firdevsi’nin *Şehnâme*’yi yazmış olmaktan pişmanlık duyduğunun anlaşılıyor olduğuydu. Hâlbuki bu eserin Firdevsi’ye ait olmadığı hem şâirin üslubu hem de dönemin üslubu incelenerek reddedilmişti. İranlı edebiyat araştırmacılarının, milliyetçi yaklaşımlarla Türk asıllı şâirleri eleştirdiklerine değinen Kartal, Türklerin neden Farsça veya Arapça edebi ürünler verdiği sorusuna da şu şekilde bir cevap verdi: “Karahanlılar döneminde

çok önemli Türkçe eserler verildiği halde Gazne ve Selçuklu döneminde herhangi bir Türkçe eser telif edilmemiş olmasının sebebinin Karahanlı hükümdarının Türk olduğu gibi hâkim olduğu tebaanın da Türk olmasına bağlayabiliriz. Zira Gazneliler’in tebaasında Türklerin yanında Farsların da yaşıyor olmasından dolayı eserler Farsça kaleme alınmıştır. Öte yandan Anadolu’da Türklerin nüfus olarak yoğunlaşmasının ardından Türkçe eserler kaleme alınmaya başlanmıştır.”

28 Ocak 2012
Değerlendirme: Barış Saydam

Hayal Perdesi Sinema Dergisi ekibinden Barış Saydam ve Esra Tice’nin düzenlediği “Türkiye’de Sinema Dergiciliği” başlıklı söyleşi dizisinin Ocak ayındaki konduğu *Modern Zamanlar* dergisinin genel yayın yönetmeni Tuncer Çetinkaya’yı. *Modern Zamanlar* dergisinin ortaya çıkış sürecinden, yazar kadrosundan ve derginin içeriğinden bahsederek söze

Sanat
Araştırmaları
Merkezi
SAM

Modern Zamanlar: Merkezin Uzağında Sinema Dergiciliği

Tuncer Çetinkaya

başlayan Çetinkaya, Antalya'da düzenli bir sinema dergisi çıkarmamın zorluklarını anlattı. İstanbul'da bile hâlihazırda yeterince basılı sinema dergisi yokken, merkezin uzağında bir süreli yazı yazacak ve yazılarda derinleşecek bir yazar kadrosu eksikliği olduğunu belirtti.

Günümüzde sadece sinema yazınında değil, genel olarak bütün alanlarda uzmanlaşma ve derinleşme gibi unsurların göz ardı edildiğini, günlük, haftalık ve aylık yayınlarda yer alan yazıların popüler kültüre hizmet ettiği düşünülürken, Çetinkaya'nın eksikliği hissettiği öğelerin aslında merkezdeki dergilerin de temel sorunu olduğunu söylemek mümkün. Özellikle 60'lı ve 70'li yılların dinamik ve etkili eleştiri ortamını düşündüğümüzde, bugün böylesi bir ortamdan eser kalmamasının nedenlerinden biri de entelektüel ve yetenekli bir yazar kuşağının yetişmemiş olmasıdır. Bu eksiklik bir yanyıla da Yeni Türkiye Sinemasının anlaşılmasını zorlaştıran aslı problemlerinden biridir. Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Semih Kaplanoğlu, Derviş Zaim ve Reha Erdem gibi yönetmenlerin 90 sonrasında oluşurmaya çalıştığı sinema dili yeterince anlaşılmadığından, bu yönetmenlerin Türk sinemasına katkısı ve sinemamın geçirdiği dönüşüm süreci de yeterince açıklanamıyor. Türkiye'deki film eleştirileri de II. Dünya Savaşı'nın tabiriyle sinema ortamı gibi, André Bazin'in tabiriyle filmlerin "silik" ve "filme dönük" kısmına yönelik kalarak yüzeysellikten kurtulamıyor.

Modern Zamanlar'ın merkeze uzak bir dergi olması, bu noktada bir dezavantaj yarattığı kadar bir avantaja da dönüşüyor. Merkezde bulunan ana-akım medya ayakta kalmak için birtakım ticarî yükümlülüklerin içerisine girmek, tabiri

caizse dışının bir parçası haline gelmek zorunda kalıyor. Çıkar ilişkileri üzerinden yürüyen ve gittikçe çarpıklaşan bir düzenin içerisinde yüzeysellikten kurtularak derinleşmek de gittikçe zorlaşıyor. Reklam verenlerin, festivallerin ve vizyonlarının gölgesinde sinema yayıncılığı yapmak bir süre sonra bütün sanatsal ve estetik kaygıların bir kenara bırakıldığı, her şeyin metalaştığı ve ticarî değere dönüştüğü, "artık değer" in peşinde koşulan bir süreçten uzakta Bu açıdan bakıldığında, merkezden uzakta olmak ve bağımsız bir şekilde yayın yapmak dezavantajları kadar avantajları da olan özgün bir yapıyı da beraberinde getiriyor. Çetinkaya da söyleşinin önemli kısmında bu durumdan bahsederek, sinema yayıncılığında özgürlüğün önemine vurgu yaparak, *Modern Zamanlar*'ın gündemi yakından takip etmemesine karşın içerik anlamında özgün ve özgür bir dergi olduğunun altını çizdi.

Yeni bir sinema kuşağının yetişmesi için sinema dergilerinin çok önemli bir işlevi olduğuna değinen Çetinkaya, Türkiye'de çıkan sinema dergilerinin kıyaslama yapılacak kadar çok olmamasının yarattığı soruna da dikkat çekerek, bu alandaki kısırlaşmaya ve tekelleşmeye dikkat çekti. Bazı sinema dergilerinin temsil ettikleri grupların bazı filmlerin kabul edilmesinde ve reddedilmesinde önemli bir etki yarattığını, bunun da sinemamıza ilerleyen zamanlarda olumsuz bir şekilde geri döneceğinden korktuğunu sözlerine ekledi. Söyleşinin son kısmında, Türkiye'nin en köklü film festivallerinden olan Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin düzenlendiği şehirde, festival haricindeki sinema ortamının çok hareketli olmadığını ve seyircilerin film izleme alışkanlığının İstanbul'a oranla farklılık

gösterdiğini aktaran Çetinkaya, bu nedenle *Modern Zamanlar*'ın şehirdeki sinemayla ilgili birtakım organizasyonlarda da öncü bir rol oynadığını söyledi. Sadece bir sinema dergisi olarak kalmayı amaçlamadıklarını, aynı zamanda dernek etkinliklerini daha geniş Antalya'daki sinema etkinliklerinden bahsetti. kitlelere ulaştırmayı hedeflediklerinden bahsetti.

Sinema Dergilerinin Türkiye Sinemasına Etkisi

Zahit Atam

3 Mart 2012

Değerlendirme: Sümeyye Cansız

Yaşanılan siyasî olayların, toplumu dolayısıyla sanatı, edebiyatı ve sinemayı doğrudan etkilediğini, bu açıdan sinema dergiciliğinin serüvenini anlamamız açısından bu olayların önemine işaret eden Zahit Atam, konuşmasının omurgasını "dönemler" üzerine kurdu. Türkiye'deki sinema dergiciliğini piyasa dergileri ve bağımsız dergiler olarak ikiye ayıran Atam, piyasa dergilerinin arkalarında sermaye grupları olduğunu, işleyişin reklama dayandığını, yazarnın kaleminin özlük değerinin para etmediği, yeteneğe bakılmadığı ve her şeyin sahtecilik üzerine kurulduğunu dile getirdi. Piyasa dergilerini çıkararak bahsetti. inandıktan işleri yapıldığında asıl kritik Atam'a göre sinema dergiciliğinde sonrakiler dönemi 1960-1980 arası yazarların kalemlerinin oluşturur. 1960-80 arası yazarların kaleminden altına imza atılan mert bir söylemin olduğu büyük bir yalancılığın ve sahtekârlığın yaşandığını, bu yalancılığın toplumun her

kesimine yayıldığını söyleyen yazar, riyakârlığın doğal bir şey haline geldiğini belirtti. Bu dönemdeki sinema dergiciliğinin ilk olarak İstanbul Film Festivali'yle başladığını ve bu dönemde çıkan dergilerin sanat dergisi kisvesi altında "piyasa" dergileri olduğunu söyledi.

Zahit Atam, 90'lı yıllara geldiğinde ise durumun değiştiğini, Hollywood'un bir devlet politikası olarak Türkiye'ye getirildiğini, Türk filmlerinden vergi alındığı halde Hollywood filmlerinden vergi alınmadığından bahsetti. Dergilere Hollywood filmlerinin girmesiyle birlikte, dergilerin reklam vermeye başladığını ve bu reklamların da eleştiriye etkisinin yıkıcı olduğunu söyledi. Dergilerin artık Hollywood'un bir bayisi gibi çalıştığını, en sıradan ve kötü filmlere övgüler düzdüklerini belirten Atam'a göre 70'lerde yazarların kendi tecrübesinden yola çıkarak okuyucuyu inandırmaya çalışmak esas gaye iken 90'larda ise, bu, tamamen filmin pazarlanmasına dönüştü.

Sinema yazarı olmak isteyenlerin öncelikle kendilerine karşı dürüst olmaları gerektiğine vurgu yapan Atam, her zaman Mevlana'nın "ya göründüğün gibi ol ya da olduğun gibi görün" düsturunu şiar edindiğini ve gençlere de bunu tavsiye ettiğini belirtti. Kişinin büyük yazar olması için vicdanın yükünü taşıması gerektiğini, son olarak ise edebiyatın hem yazar hem de yönetmen olarak kişiyi daha çok beslediğini sözlerine ekledi.

SAM Fotoğraf Neyi Anlatır? Bir Fotoğraf Projesi Hazırlamak: Arabesk Haluk Çobanoğlu

29 Mart 2012

Değerlendirme: Nihal Şen

Sanat Araştırmaları Merkezi'nin Mart ayında yedincisini düzenlediği "Fotoğraf Neyi Anlatır?" başlıklı oturumun konuğu Haluk Çobanoğlu oldu. 1986 yılından beri fotoğrafı uğraşan Çobanoğlu, hem yurt dışında hem de yurt dışında çeşitli dergilerde çalışmaları yayımlanan, kitapları başlan ve akademik geçmişe sahip bir isim. Başlıca çalışmaları arasında *Kuşbazlar*, *New York Subway* ve *Arabesk* bulunan Çobanoğlu, *Arabesk* isimli çalışması özelinde fotoğrafçılık ve bir fotoğraf projesi hazırlamak üzerine konuştu, belgesel fotoğrafın bugünü ve yarınını değindi. Çobanoğlu konuşmasının başında fotoğrafın akıp giden bir nehir olduğunu ve bu akıntıya dâhil olabileceğine adını belgesel üzerine değindi. Belgesel için de bir tanım yapan Çobanoğlu, onun, geçmişini anlayan, bugünü yorumlayan, yarına belge bırakmaya çalışan bir kişi olduğunu söyledi.

Merakın, projelerini oluşturma aşamasında önemli bir yere sahip olduğunu düşünen Çobanoğlu'nun ilgi alanlarını şehirler, göç, doğu-batı sorunu, kültür tarihi gibi konular oluşturuyor. Müzikle bağlamda ilgilenen Çobanoğlu, ülkemize özgü arabeski belgesel konuları olarak biri olan arabeski belgesel Türkiye'de ortaya çıkmasının anlatmaya, arabeskin Türkiye'de ortaya çıkmasının ve yayılmasının kısa tarihini anlatıyor. Projesini bu müzik hakkında "Cumhuriyet tarihinde ortaya çıkmış en özgün tarz" ifadelerini kullandı.

Proje fotoğraflarının gösterimiyle devam eden programda daha sonrasında Çobanoğlu'nun çekim sürecinde başından geçenleri anlatmasıyla renklendi. On yıl süren çekimlerin güzel tarafları ifade eden Çobanoğlu, insanın da olduğu noktaları çekmeye gayret ettiğini vurguladı. Bu anlamda karar anını önemseydiğini ve hiçbir şekilde kurguya başvurmadığını da sözlerine ekledi.

Çobanoğlu, fotoğrafın bugün geldiği durumdan bahsederken fotoğrafın bezirgânlaştığı bu dönemde bilgiyle üretilen işlerin kalıcı olacağını ifade etti. Ayrıca herkesin fotoğraf üretimine katılmasıyla demokratik bir süreçte, bir fotoğraf malzemesinin alınıp eve götürüldükten hemen sonra daha iyisinin çıktığını, bunun da insanlığa serencamına da değinen Çobanoğlu, onun, belli bir tahakküm altında, Batı resmine dayanan, Belgesel fotoğrafı eğer gelişecekse, bunun bir sistematige, bir felsefeye dayanması gerektiğini söyledi.

Konuşmasının son bölümünde Çobanoğlu, kendisinin de kurucularından olduğu Photo Araf'ı anlattı. Photo Araf, belgesel fotoğraf üreten bir haber ajansı. Diğer haber ajanslarından farklı olarak günlük haber üremeyen, çalışmalarının uzun sürelere yaygın ve konu seçimlerinde özgür bir ajans. Çobanoğlu'nun ifadesine göre hiyerarşik olmayan, örgürleştirici bir yapıya sahip Çobanoğlu Türkiye'de fotoğrafın hâlâ istenen noktalara gelememesinden, gençlerin yaratıcı projeler üretmemesinden dem vursa da konuşması boyunca, gelecek adına ümitvar olduğunu her fırsatta dile getirdi.

edebi açıdan da değerlendiren Gökpınar, Abdurrahim Balcıoğlu'na yazdığı 1974 tarihli mektubun hikâye ve kurgu lezzeti verdiğini, ancak diğer mektuplarında böyle edebi bir anlatımın olmadığını ifade etti. Bazı eserleri değerlendirdiği mektuplarda ise, yetişmekte olan edebiyat sürecini muhakeme ettiğini belirtti.

Panelin üçüncü konuşmacısı **Ümit Aksoy** ise “Büyükler Masallar, Küçükler Romanlar: Romanlardan Çocuk Hikâyelerine Zarifoğlu'nun Ontolojik Diline Dair Bazı Notlar” başlıklı konuşmasında, özde Türk romanının, genelde de Türk edebiyatının ne tür problemleri olduğunu ve Zarifoğlu'nun bu problemleri aşmakla ilgili bize ne tür imkânlar sunduğuna değindi. Gerçeklik algısının değişmesi ve bireyciliğin önplana çıkmasıyla romanın bize kıstasları ve değer yargıları farklı bir dünya sunduğunu belirtti.

İlk dönem romanlarında yazma eğiliminin tutkularını ve arzularını içinden geldiğini ifade eden Aksoy, bunun hiçbir zaman ontolojik bir noktaya nüfuz etmediğini ve Türk romanının temel sıkıntısının da bu olduğunu söyledi. Zarifoğlu'nun hem çocuk metinleri hem masalları hem de romanlarının bu anlamda muazzam bir imkân sunduğunu belirterek, metnin içinde duygularla, akılla, ihtiraslarla, karamsarlıkla ve marazilikle ilgili sadece bu dünyaya değil, onun ötesinde başka yerlere de gönderme yaptığını ifade etti. Aksoy, Türk romanının böyle bir niteliği taşımadığını ancak Zarifoğlu'nun bu imkânı beraberinde getirdiğini söyledi.

Zarifoğlu'nun mümkün olduğu kadar doğru bir şekilde yerel değerlere temas ettiğini ve

romanlarında dini bir yaşayışın görüldüğünü, bunun da iyi temsil edildiğini belirtti. Şiir yazarı birinin romanlarındaki anlaşmazlığın daha yukarıda olduğunu ifade eden Aksoy, bu anlaşmazlığın ontik olmayan ancak ontolojik bir yerden bizi sarıp sarmalayan bir nokta olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamladı.

II. OTURUM: Şiir ve Poetika

Değerlendirme: Reyhan Korkmaz

Cahit Zarifoğlu'nun sanatını tartışmayı amaçlayan panelin ikinci oturumunda Zarifoğlu'nun şiirleri ve poetikası konu edildi. Başkanlığını Berat Açıl'ın yaptığı “Şiir ve Poetika” başlıklı oturumun ilk konuşmacısı **Yalçın Armağan**, genel olarak imge ve anlam kavramlarına değindi. Armağan, imge kelimesinin bir edebiyat terimi olarak 1960'lardan sonra kullanıldığını ve bu farkı ifade etme ihtiyacı doğduğundan, imge kavramının ikinci Yeni Şiir'i'nin günlük konuşma dilinden farklı bir dille yazıldığını ve bu farkı ifade etme ihtiyacı doğduğundan, imge kavramının kullanıldığını vurguladı; yani İkinci Yeni tarzı, modernist, özerk bir dille şiir yazıldığında ise, şiirde anlamı önemseyen bir taraf oluştu. 1960 ve sonrasında şiir yazarları arasında imge ve anlam meselesine dair Zarifoğlu'nun paylaştığı görüşleri ve şiir anlayışı iki ayrı dönemde incelenebilir. Modernizm etkisinde kaldığı 1965-1975 arası ilk dönemde politikadan beslenen şiirler yazdığı Armağan, Zarifoğlu'nun 1975-1986 arası ikinci dönemde ilk dönem şiir anlayışına

dair çeşitli röportajlardan alıntılar yaparak konuşmasına devam etti. Şairin maaş alan bir memur gibi şunu ya da bunu yazması gibi bir gerekliliğin şairi kısıtladığını söyleyen Zarifoğlu'nun, bu açıklamasıyla şiirin kendi için varolması gerektiğini ifade etmiş olduğunu vurguladı. Armağan, kapalı bir şiir yazdığını söyleyerek şiirini sorgulayanlara ise, "Ben de botanikten anlamam" diyerek cevap veren Zarifoğlu'nun, bu şekilde okuyucusundan entelektüel bir sermaye talep ettiğinin de altını çizdi. Edip Cansever'in "Kapalı şiir yoktur, şiire kapalı insan vardır" sözünü hatırlatarak Zarifoğlu'nun da bu paralelede düşündüğünü belirtti. Bu hatırlatmayla birlikte Armağan, Zarifoğlu ve İkinci Yeni ilişkisine değindi. Zarifoğlu ısrarlı bir şekilde kendini İkinci Yeni'den ayırmaya çalışmaktadır. Bunun iki nedeni olabilir. Birincisi, daha yüzeysel ve basit olan politik neden; ikincisi daha derin olan "kaçıma endişesi". Birinci neden, görüşleri, amaçları ve yaşantıları kendisinden çok farklı olan bu grupla birlikte anılmak istememesidir. Asıl neden olarak ise, bütün şairlerin, kendilerinden önce yazılan şiiri aşmak, kendini varlığını kanıtlamak yüzünden Zarifoğlu'nun İkinci Yeni şiirini bir anlamda görmezden geldiği söylenebilir. Armağan, 1975'ten sonra Zarifoğlu'nun değişen şiir anlayışının nedenlerini söyleşilerinde açıkça dile getirdiğini belirtti. Bir söyleşide "angaje oldum" diyen Zarifoğlu, kendine bir ara formül geliştirmiştir. Bu formülün en önemli noktasını Zarifoğlu, "Çağının insanı olmakla ideolojiyi karıştırmamak gerekir" sözleriyle ifade etmiştir. Yalçın Armağan, Müslümanların katledildiği ve çocukların öldürüldüğü bir zamanda yazılan

şairlerin, anlam olarak yere basması gerektiğini savunan Zarifoğlu'nun yine de bu meseleyi böylece kabullenmediğini ifade etti.

Oturumun ikinci konuşmacısı **Metin Kaygalak**, Zarifoğlu'nun *Berdücesi* şiirini, Sezai Karakoç'un *Mona Rosa* ve Cemal Süreya'nın *Üvercinka* şiiriyle birlikte ele almak gerektiğini söyledi. *Berdücesi* şiirinin tıpkı *Mona Rosa* ve *Üvercinka* gibi bir "yabansılık" üzerine kurulduğunu belirten Kaygalak, *Mona Rosa*'daki kaybedilmiş kadın, *Üvercinka*'daki tanımlanamayan kadın ve *Berdücesi*'ndeki kayıp hatta kadın imgeleleri üzerinde durdu. Daha sonra "Bu şiirin üç ayrı bölümünde üç ayrı kadın var gibidir" diyerek şiir üzerine incelemesini sundu.

Birinci bölümde anlatılan kara kadının, yani kaybolmuş, delikanlı kucaklarda dolaşan, plastik, inorganik kadının, ikinci bölümde giderek daha tanımlı hale geldiğini, "sen" zamirine bürünerek, sevgiliye yakın bir özneye dönüştüğünü belirtti. Bu noktada okurun çok çabuk bunun bir aşk şiiri okuduğu hissine kapılabildiğini belirten Kaygalak, şiirin ikinci bölümünün ilk kısmında onu okurun algısındaki işlevsellğe aykırı yerlere sürükleyen bir tarzı olduğunu vurguladı. Üçüncü bölümde ise sen imgesinin çok uzaklara konumlandırıldığını, şairin ulaşılma kabullenilmiş kıza adeta ulaşmak istemediğini belirtti. Metin Kaygalak şiirini bu *kayıp* üzerine kurduğunun farkında olduğunu söyleyerek konuşmasına son verdi.

Anılar Defterinde Gül Yaprağı

Cahit Zarifoğlu

Anılar defterinde gl yaprağı
Gibi unutuldum kurudum
Başıma düştü sevda ağı
Bir başıma tenhalarda kahroldum
Sen kim bilir rzgrlı eteklerinle kim bilir
Hangi iklimdesin
Ben sensiz bu sessizlikle
Deliler gibiyim
Sensiz bu sessizlikle.

Ayrılıkla Başım Belada
Gözlerini Çevir Gözlerime

Yoksa Ben
Sensiz Bu Sessizlikle
Deli Gibiyim
Sensiz Bu Sensizlikle.

TAM Tez/Makale Sunumları

Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği) Fatih Bozkurt

16 Ocak 2012

Değerlendirme: Kadir Yıldırım

Sakarya Üniversitesinde tamamladığı doktora tezi çerçevesinde Fatih Bozkurt ile İstanbul örneği üzerinden 1785-1875 yılları arasında Osmanlı'da sıradan insanlar ve elit tabakamın sahip oldukları maddi kültür araçları hakkında konuşuldu.

Temel kaynak olarak kadı sicillerindeki tereke defterlerini merkeze alan Bozkurt, şerhiye sicilleri ve arşiv belgeleriyle de zenginleştirdiği

çalışmasında, dönem itibarıyla Osmanlı toplumunun modernleşme ve Batılılaşma tecrübesinin maddi kültür boyutunun anlaşılmasına katkı yapmayı hedefliyor. Modernleşme, Batılılaşma olarak tanımlanan Türk toplumunun Batı tesirinde yaşadığı değişim ve dönüşümü konu edinen çok sayıda çalışma ve zengin bir literatürün varlığına rağmen, Bozkurt'u bu alanda çalışmaya yönlendiren temel saik ise, Osmanlı toplumunun gündelik hayatında ortaya çıkan değişimleri ele alan yayın sayısının azlığıdır. Toplum ve dolayısıyla insan odaklı olmaya bu çalışma, askerî kurumların yeniliklerden Batılı tarzda eğitim alanındaki ortaya çıkışına, idarî sahadaki düzenlemelerden yeni siyasî fikirlerin benimsenmesine kadar modernleşme merkezli çalışmalardan farklı bir yaklaşım ile literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Müslüman-Gayrimüslim, asker-reaya, kadın-erkek, zengin-fakir vb. toplumun farklı kesimlerinin kıyafetlerinden ev eşyalarına, kitaplarından mutfak âletlerine kadar, hayattayken sahip oldukları her türlü mal, eşya ve objeyi ihtiva eden zengin içerikli 800 civarında tereke defterlerini örneklem olarak kullandığı Osmanlı toplumunun içinde yaşadığı eşya evrenini, yüzyıllar içinde yaşanan değişimle birlikte ortaya koyuyor. Bu incelemeyi

TAM Yuvarlak Masa Toplantıları

TEZ/MAKALE SUNUMLARI

Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)	Fatih Bozkurt • 16 Ocak 2012
Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku	Said Nuri Akgündüz • 20 Şubat 2012
Hezarfen Hüseyin'in Tarihinde Yeni Bir Roma, Bizans ve İstanbul Algısı	Cumhur Bekar • 5 Mart 2012
Tekirdağ ve Yöresinde Şehirleşmenin Tarihi Süreci (XVI.-XVII. Yüzyıllar)	Hacer Ateş / 2 Nisan 2012

BİR KİTAP-BİR YAZAR

Zaman İçinde Bediüzzaman	Y. Kenan Beysülen-Cemalettin Canlı 6 Şubat 2012
Fetih ve Kıyamet: 1453	Feridun Emecen • 19 Mart 2012
Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm	Ayhan Aktar • 14 Nisan 2012

TARİH OKUMALARI

Osmanlı Öncesi Anadolu Kronikleri II: Dânişmendnâme-Saltuknâme	Turgay Şafak • 30 Ocak 2012
Osmanlı Öncesi Anadolu Kronikleri III: Rahatu's-Sudur Ayetu's-Sürur	Harun Yılmaz • 27 Şubat 2012
Osmanlı Öncesi Anadolu Kronikleri IV: el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûr'il-Alâiyye	Sara Nur Yıldız • 26 Mart 2012
Osmanlı Öncesi Anadolu Kronikleri V: Bezm u Rezm	Kadir Turgut • 30 Nisan 2012

SOHBET

Yerel Tarihçilerle Buluşuyoruz VIII: Bir Ömür Kastamonu Tarihi	Lütfü Seymen • 12 Mart 2012
Otobiyografik Bir Anlatı V: Türkiye'de İktisat Tarihçiliği	Yavuz Cezar • 23 Ocak 2012
Otobiyografik Bir Anlatı VI: Türkiye'de Coğrafya	Süha Göney • 16 Nisan 2012

ilk olarak tereke defterlerinin niteliklerinden içeriklerine, yapısal özelliklerinden tarihsel süreçte yaşadıkları dönüşüme kadar ele alacak şekilde ayrıntılı bir tanımlamayla başlatıyor. Bu doğrultuda cevabını bulmaya çalışıyor. Temel –ve belki de en mühim– kaynaklarının sorulardan biri, toplumsal bulmaya çalışılmasından olan tereke defterlerinin nasıl okunması, içerdiği verilerin nasıl değerlendirilmesi gerektiğidir. Tereke defterlerine yönelik ayrıntılı bir araştırmayı zorunlu kılan bu sorunun cevabı, Bozkurt'un XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar geçecek uzun bir dönemde tereke defterlerinin diplomatik özellikleri açısından yaşanan dönüşüm ve değişimi görmesine imkân tanıyor. Bunun yanında mübâyâ'a-ı eşya, hibe ve nefy-i mülk gibi uygulamalar ile miras paylaşımında malların gizlenmesi; icareteynli vakıf mülkleri üzerinden de tereke defterlerinin Osmanlı vatandaşlarının servetlerini temsil etmedeki eksiklikleri gösteriliyor. Tereke defterleri üzerinden Osmanlı ailesinin kaç

kişiden oluştuğu, çocuk sayısı, çekirdek aile gibi unsurlar üzerine yaptığı incelemeler ise Bozkurt'u oldukça ilginç sonuçlara ulaştırmıştır. Bu kayıtlara yönelik önceki çalışmalarda Osmanlı ailesinin çocuk sayısının 2 olarak belirtilmesine yönelttiği eleştiri de bu sonuçlardan birisi. Bozkurt, "insan ömrünün kısalığı", "yarı kalmış aileler" gibi dikkat çekici tanımlamalarla, tereke defterlerinin aynı zamanda erken yaşta ölümler ve beraberinde yarım kalan ailelere işaret ettiğini, ancak bu resmin tam olarak görülememesi halinde de Osmanlı aileleri için birey sayısını eksik göstererek yanlış yönlendirebileceğini tesbit ediyor. İncelediği defterlerin yaklaşık %60'ının varis olan yetimlerin haklarını korumak için mahkemelere tutulduğuna dikkat çekerek, tereke defterlerine yönelik çalışmalarla ölen kişiden ziyade, geride kalan kişilerin kimliklerine odaklanmanın önemi üzerinde duruyor. Tereke defterlerinin giriş kısımlarında başlangıçta Arapça olan dilin XVII. yüzyıl ortalarından başlayarak 1670'ler itibarıyla tamamen Türkçeleşmesi; başlangıçta sadece 2 satır olarak kaleme alınan bu kısımın XVIII. yüzyılda uzayarak olgunlaşması; XIX. yüzyılda Islahat Fermanı sonrasında gayrimüslim unsurların etnik ve dinî farklılıklarını da

2012 BAHAR DÖNEMİ TAM SEMİNERLERİ LİSTESİ

GİRİŞ SEMİNERLERİ

1 Türk Felsefe-Bilim Tarihi II

İhsan Fazlıoğlu

TEMEL SEMİNERLER

1 Cumhuriyet Dönemi Siyasi Düşüncesi

H. Emre Bağcı

2 Osmanlı Balkan Tarihi

Gülçin Tunalı Koç

3 Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Giriş II

Semih Ceyhan

4 Tarih Kaynakları: Yazma Eserler

Nevzat Kaya

5 Türkiye'de Sosyoloji

Yücel Bulut

ÖZEL SEMİNERLER

1 İstanbul'un Asayiş Tarihi

Murat Yıldız

2 İstanbul'un Tarihsel Coğrafyası

Mehmet Karakuyu

3 Modernleşme Sürecinde

Fatma Tuğça Yaşar

Osmanlı Âdâb-ı Muâşeret

4 Osmanlı'da Kadın Olmak II

Betül İpşirli Arçıt

5 Osmanlı'da Sol: İşçi Hareketleri

Kadir Yıldırım

6 Osmanlı'da Tarikat-Siyaset İlişkisi

Muharrem Varol

7 Resimli Cumhuriyet

Din Dersleri Tarihi II

İsmail Kara

8 Türkiye'de Hukuk ve Siyaset

Macit Kenanoğlu-
Nihat Bulut

OKUMA GRUPLARI

1 Kaynak Metinlerinden

Osmanlı Toplumsal Tarihi

Tahsin Özcan

2 Osmanlı İktisat Tarihi Kaynakları

Baki Çakır

3 Osmanlı Tasavvuf Tarihi

Reşat Öngören

4 Osmanlı Okuma Grubu

Ömer Faruk Köse

5 Sosyoloji Okuma Grubu

Yücel Bulut

ATÖLYELER

1 19. Yüzyıl Hukuk ve

Siyaset Atölyesi

Macit Kenanoğlu

2 Balkan Tarihi

Fatma Sel Turhan

3 Fetva Mecmuaları Neşir Grubu

Stüleyman Kaya

4 Mevzuâtı'Ulum Neşri

Ahmet Sürürü

5 Sözlü Tarih Atölyesi

içerecek şekilde çeşitlenmesi gibi değişimler de, Bozkurt'un tereke defterlerinin tarihi serüvenine yönelik yaptığı uzun soluklu incelemesinde ortaya çıkan yapısal ve biçimsel dönüşümlerdedir.

Çalışmanın ikinci ana konusu ise maddî kültür üzerinde şekilleniyor. Bozkurt, burada Osmanlı maddî kültüründe değişim, yani Batılılaşmanın ne zaman ve hangi yıllarda başladığı, toplumun hangi gruplarının bu değişimde öne çıktığı ve hangilerinin bu değişime direnç gösterdiği gibi sorulara cevaplar arıyor. Bu soruların en genel cevabı ise aynı zamanda Osmanlı'da halkın, yani toplum tüketim kalıpları açısından oluşturulan bireylerin tüketim kalıpları açısından yaşadığı değişimi ve farklı dünyaları görmemize imkân sağlıyor. XVIII. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başında Osmanlı toplumunun maddî kültür açısından iki farklı dünya yaşadığını belirten Bozkurt, İstanbul üzerinden somut eşya ve alışkanlıkları ve sosyal yaşamlarını gösteriyor. Alafrağa dönemin İstanbul'da yaygınlaşmaya başladığı dönem olarak XVIII. yüzyıl öne çıkarken, imparatorlukta gayrimüslim unsurların öncülük ettiği bu değişime önemli unsurların ise uzun süre direnç gösterdikleri görülüyor. Örneğin alafrağa kültürüne çatal singelerinden biri olarak mutfaklarda çatal kullanımına ilk kez 1749 yılına ait 2 gayrimüslim terekesinde rastlıyoruz. İngiltere'de dahi ancak XVIII. yüzyıl başlarında yaygınlaşan çatal, 1785 yılına ait gayrimüslim terekelerinde ise, yaygın bir şekilde görülüyor. 1820 yılına ait Karamanlıca bir kitapta çatalın nasıl kullanıldığının anlatılması ise, bu eşyanın Osmanlı'da artık toplumsal bir karşılığı olduğunu gösteriyor. Müslümanlar için çatala rastlanan ilk tereke defteri 1845 yılına ait. Diğer eşyalardan da örneklerle XIX. yüzyılın ikinci yarısında alafrağa sofrası düzenine Müslüman unsurun gösterdiği direnci ortaya koyan Bozkurt,

Müslüman-gayrimüslim toplumun çeşitli kesimlerinin terekelerinde yer alan sandalye, masa, konsol vb. birçok eşya ile İstanbul evlerinin iç-dış dizaynı üzerinde Osmanlı insanının tüketim değişimi ve böylece Osmanlı toplumunun tüketim alışkanlığı, yaşam biçimi ve tüm bunların nesiller arasında nasıl değişip dönüştüğünü göz önüne seriyor.

Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku

Said Nuri Akgündüz

20 Şubat 2012
Değerlendirme: Sedat Albayrak

Türkiye Araştırmaları Merkezi bugüne değin düzenlediği çeşitli aylık toplantılarla Osmanlı Devleti'nde hukuk meselesini gündeme getirdi. Bu programlardan bazıları BSV Notlar olarak da yayımlandı (bkz. "Tanzimat Çağında Osmanlı Hukuku", *Notlar*, sy. 5, 2007). Bu minvalde 2012 Şubat ayının tez konusu da, Osmanlı'da ceza hukuku uygulamaları idi. Said Nuri Akgündüz ile Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Hukuku Bilim Dalında tamamladığı "Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması" başlıklı doktora üzerine konuşuldu.

Tanzimat dönemi kanunlaştırma faaliyetleri birçok araştırmannın konusunu teşkil ederken dönemin ceza hukuku ve kanunları, üzerine pek çok iddia ileri sürülmesine rağmen, nisbeten daha az çalışılan bir alandır. Bu durum, Akgündüz'ün tez konusunu

Türkiye
Araştırmaları
Merkezi
TAM

belirlemede önemli bir role sahip. Konuyu belirleyen diğer faktör, konunun salt fıkıh-hukuk eksenli olmamasıdır. Prof. Dr. Celal Yeniçeri danışmalığında hazırlanan, bir İslâm hukuku çalışması niteliğini haiz tezin ele aldığı dönem ise 1839-1923 yıllarını kapsıyor. Akgündüz, bu dönemi Tanzimat süreci olarak nitelediğinin de altını çiziyor.

Akgündüz'ün ifadesiyle, Tanzimat Fermanında taahhüt edilen "emniyet-i can ve mahfuziyet-i ırz ve namus ve mal" prensibi gereğince ilan çökanan ilk kanunlardan biri 3 Mayıs 1840/1 Rebiülevvel 1256 tarihli Kanun-ı Ceza'dır. Bu kanun klasik Osmanlı kanunnamelerine benzemektedir; külli bir kanun (code) olmayıp yalnız bazı suçları düzenler. 1851/1267 tarihli Kanun-ı Cedid ise önceki kanunun eksikliklerini gidermek maksadıyla düzenlenmesine rağmen, yine bazı suçlarla sınırlı kalmıştır. 1858/1274 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayun'u ise 1810 Fransız Ceza Kanunu'ndan (Code Pénal de 1810) tercüme edilerek bazı değişikliklerle birlikte uyarlanmıştır. Tez, daha önceki iki kanun yürürlüğe girdiğinde henüz Nizamiye Mahkemeleri'nin yetki sınırları içerisinde bulunmadığı için bu üçüncü kanun üzerine Şer'îye Mahkemeleri'nin yetki sınırları içerisinde şekillenmektedir. Tanzimat dönemi adli teşkilatının kansık yapısına da değinen Akgündüz'ün kaynakları ise daha çok arşivden; Meclis-i Vela, Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye iradeleri. Bu iradelerin yekününü tenyiz teşkil etmekle birlikte Tanzimat sonrası idam kararlarının kanunen Padişahın onayına sunulması mecburi olduğu için bütün idam kararları da bu iradelerde bulunabilmektedir. Yine, Adliye Nezareti tarafından neşredilen, içinde örnek mahkeme kararlarının bulunduğu Ceride-i Mehâkim'den örnekler çokça rastlıyoruz tezde.

Beş bölümde oluşan tezinin ilk bölümünü Tanzimat öncesi Osmanlı ceza hukukuna ayıran yazar, ikinci bölümde Tanzimat dönemi ceza hukukunun kaynakları ve adliye teşkilatı hakkında genel bir çerçeve sunarak dönemin adli yapısını anlamayı kolaylaştırıyor. Tezin asıl konusunu inceleyen üçüncü bölümde ise maddî hukuk açısından suçu ve cezaların incelenmesi başlığı altında konuyu tekrar sınırlamak adına bazı temel suçlar seçilerek, bu suçların İslâm hukukundaki konumu, Tanzimat öncesi durum, kanunlardaki ilgili hükümler ve uygulamaya dair örnekler yer alıyor. Bazı temel suçların tercih edilmesinin zorunluluğuna değinen araştırmacı 1858 kanununda hadlerin ve kısasların düzenlenmediğini hatırlatıyor. 1840 kanununda kısaslara atf varken, 1851 kanunu bazı had suçlarını (kazf, şübh) düzenliyor. Ceza Kanunname-i Hümayun'u'nda hadler ve kısaslar düzenlenmeyip, bu kanunun İslâm hukukunda ulu'l-emre tanınan tazir koyma yetkisine bağlı kalınarak çıkarıldığının belirtilmesini Akgündüz manidar buluyor. Zira bu meşrulaştırma dayanağına göre had ve kısaslar zımnen ilga edilmiştir. Mesela 1858 kanununda zina suçu hadlerden ayrı bir şekilde şarta bağlanmıştır. Bir had suçu olarak irtidat ise kanunda düzenlenmemekte, ancak iradelerden anlaşıldığı kadarıyla, istisnalar bulunmakla birlikte, bu fiil için idam cezasının uygulanmadığı görülmektedir.

Tanzimat sonrası ceza hukuku uygulamasını değerlendirdiği dördüncü bölümde ise yazar kanunların büyük çaplı eleştiriyeye maruz kalmadığının altını çiziyor. Araştırmacıya göre, Darülfünun Hukuk muallimlerinden Kırkor Zöhrab'ın nitelikli tenkitleri, Beyânu'l-Hak (1908) dergisinde bir dizi makaleyle ceza kanununa eleştiriler getiren İbn Hâzım Ferid'in kanunun tatbikatçılarından şikayet etmesi önemli bir yöne işaret etmemesi Buna karşın, halktan alınan eleştirilerine tepki ve ulemânın yeterli bir dair elimizde yeterli bir

bilgi bulunmamaktadır. Cevdet Paşa'nın 1858 kanununu hazırlayan komisyonda yer almasına rağmen Mecelle konusundaki hassasiyetini burada göstermemesi, bu kanunların bölgede uygulanmaması isteğine dair bazı Arap eyaletlerinden gelen belgeler de konuyla ilgili dikkat çekeci hususlardır. Diğer taraftan, genel olarak 1926 tarihli ceza kanununa ve zeyillerle birlikte, 1926 tarihli ceza kanununa kadar uygulanmıştı. Son olarak modern araştırmacıların konuyla ilgili tespitlerine bakıldığında, kanunname geleneği ve bu kanunları, laiklik hareketleri olarak okuma temayülü göze çarpıyor. Bu yaklaşım, dönemin meşrulaştırma endişesini doğru anlayabilme imkânını ortadan kaldırmıyor.

Hezarfen Hüseyin'in Tarihinde Yeni Bir Roma, Bizans ve İstanbul Algısı Cumhur Bekar

5 Mart 2012
Değerlendirme: Osman Kocabaş

Boğaziçi Üniversitesi'nde Cumhur Bekar tarafından 2011 yılında tamamlanan "A New Perception of Rome, Byzantine and Constantinople in Hezarfen Hüseyin's Universal History" başlıklı master tezi, Osmanlı tarihçilerinin Roma ve Bizans tarihine bakışlarını ve bu konu üzerinden Osmanlı dönemi tarihçilerinin gözündeki farklı İstanbul perspektiflerini incelemektedir. Bir dünya imparatorluğu kuran Osmanlı'nın kendisinden önceki benzerlerine (Roma ve Bizans) bakışını yansıtan tez Osmanlı tarihçiliğinin genel şemasını da çizerek Hezarfen Hüseyin'in tarihçilikteki yeri ve öneminden bahsetmekte, Osmanlı evrensel

tarih yazımı ve sorunlarına odaklanmaktadır. Bu noktada Bekar, Gelibolulu Mustafa Ali gibi pek çok Osmanlı evrensel tarih yazarı hakkında yeterli çalışmaları bulunmadığına dikkat çekiyor. Bekar'a göre, bunun en temel sebebi, Türkiye'de Osmanlı tarihçileri üzerine yapılan araştırmalar, bu tarihçilerin kendi yaşadıkları zaman ve mekânla ilgili eserlerini anlatan eserlerini ise coğrafya ve farklı zamanları anlatan eserleri olarak göz ardı etmeleridir. Bekar'ı tez konusu olarak Hezarfen Hüseyin Efendi'yi seçmeye iten temel saik de budur. Aynı zamanda Hezarfen, Osmanlı tarihçiliğinde Yunan ve Latin kaynaklarını kullanan ilk tarihçidir.

Çerçevesi Hezarfen Hüseyin Efendi'nin, *Tenkihu't-tevahi'l-müluk* adlı eserinin Roma ve Bizans tarihiyle ilgili bölümlerinden hareketle oluşturulan tez üç kısımdan oluşur. Birinci kısım Hezarfen'in yaşadığı ortam ve bu bağlamda 17. yüzyıl Osmanlı entelektüel camiasının genel görünüşü, ikinci kısım Hezarfen'in eserinde Roma ve Bizans tarihine ilişkin yazdıklarını tahlil etmektedir. Son bölüm ise Fenerlilerin Roma ve Bizans tarihi araştırmalarındaki yerini ortaya koymaktadır. Tezinin ilk bölümünde Hezarfen'in yaşadığı dönemi tasvir edebilmek için 17. yüzyıl Osmanlı entelektüel ortamına değinen Bekar burada, Osmanlı'da ortaya çıkan yeni entelektüel tipi üzerinde durmaktadır. Bekar'a göre, XVII. yüzyılın bilimadamları, kendisinden öncekilere göre daha evrensel bakış açısına sahiptirler.

Türkiye
Araştırmaları
Merkezi
TAM

Eserlerinde Osmanlı coğrafyasını aşarak tüm dünya kültür, tarih ve coğrafyasına yer vermektedirler. Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi gibi âlimlerden mühlhem Çelebiler çağı olarak da adlandırılan bu dönemin ilim adamlarının en ayrıntı vasfı, pek çok ismin medreseden değil bürokrasiden gelmesidir. Köprülüler döneminde ilmiye alanında yapılan yenilikler ve önemli çalışmalar (örn. özel kütüphanelerin kurulması ve Batı eserlerinden yapılan çeviriler) gerek devlet sisteminde gerek imparatorluğun diğer unsurlarında yaşanan sıkıntılara yeni çözümler arayan ve Avrupa ile ilişkilerin artmasıyla ilgi alanları genişleyen bu entelektüel kitleye büyük katkılar sağlamıştır.

XVII. yüzyılın yeni entelektüel ortamında yetişen Hezarfen'in hayatına dair ise elimizde yeterli bir bilgi yoktur. İstanbul'da okuyup devlet kademelerinde çalıştığı, Fazıl Ahmed Paşa himayesinde kaldığı ve sonra devlet görevinden ayrılarak kendisini ilmi çalışmaya adanmış, İstanbul'a gelen pek çok oryantalist de meşhur eserleriyle tanınan Hezarfen, unvanından da anlaşılacağı gibi birçok alanda kitaplar yazmış, İstanbul'a gelen pek çok oryantalist de eserlerinde Hezarfen Hüseyin'den bahsetmiştir. Bu tez çalışmasının temel kaynağı niteliğini haiz *Tenkihü'l-tevârihi'l-müluk* da onun önemli eserlerindedir. Dokuz bölümden oluşan eser değil İran İmparatorluğu tarihinden başlar. Kronolojik bir sıra takip etmeyen eserin ilk bölümü Osmanlıları anlatır. Roma ve Bizans, Çin, Hindistan ve İslâm tarihini de içeren eserin son bölümünde bilhassa Roma ve Bizans olarak bakıldığında coğrafyaya değinilir. Esere genel tarihi özet bilgi niteliğindedir. Sadece önemli görülen mevzularda ayrıntıya girilmektedir. Bu sebeple Hezarfen'in hangi kaynaklardan yararlandığı hakkında bilgi sahibi olmak zordur.

Bu eser 1670-1673 arasında yazılmış ve IV. Mehmed'e sunulmuştur.

Tezin ikinci bölümünün odaklandığı Roma tarihine, burada, meşhur at efsanesine yer vermemektedir. Bekar'a göre, Hezarfen'in eserine Truva'yı anlatarak başlaması Truva, Roma ve İstanbul üçgenini oluşturmak içindir. Bu, Fatih dönemi tarihçilerinin savunduğu bir ideolojidir ki İstanbul'un fethini düşünsel olarak desteklemek amacıyla ortaya atılmıştır. Şöyle ki, esere göre Roma şehri Truva Savaşı'ndan kaçan Yunanlılar tarafından kurulur. Roma tarihini anlatıktan sonra on yedi Yunan felsefecisini ayrıntılı şekilde incelenir. Konstantin ve şehrin kuruluşunun bu kadar incelenmesinin sebebi Fatih'in İstanbul'u fethetmesine karşı çıkan ve bu fethi; İstanbul'u bir putperest tarafından kurulduğu, Tanrı tarafından lanetlendiği ve bu sebeple uğursuz olduğu, eğer kudsiyeti olsaydı daha önceki Müslüman liderler tarafından antitezdir. İstanbul'un lanetli olduğunu iddia edenler, Yanko b. Medyan adlı, tamamen Türk kurucudan bahseder. Yazıcıoğlu gibi tarihçilerin eserlerinde de bahsedilen bu vakalar efsanelerle süslenerek anlatılmıştır. Bizans tarihçilerinin eserlerini çevirtir. Saray tarihçileri de fethine karşı olan görüşün çürütülmesi yönünde çaba sarf ederler. Ancak onların da ortaya atılan bu efsanelerden etkilendiği görülmektedir.

Hezarfen bu hususta diğerlerinden farklı bir yaklaşım ortaya koyar; Konstantin'i şehrin

gibi, Osmanlı döneminde de bölge ticaretinde mühim bir yer edinmiştir. Bölgeyle ilgili en eski tahrir kaynakları 1486 tarihli'dir. Bu defterde şehrin merkezi ile ilgili bilgi bulunmamakta, daha çok kırsal alanla ilgili bilgiler yer almaktadır. Ateş, çalışmasının ilk bölümünde kazanın ana yerleşim merkezi olup kırsal alandan farklı bir görünüm arzeden kasabalar üzerinde durmaktadır. Ateş'in tezi, sunumunda da değindiği üzere, Tekirdağ ve yöresindeki şehirleşmeye dair şu tespitleri ortaya koymaktadır:

Tekirdağ kazasında şehir özelliği gösteren üç ana yerleşim yeri bulunmaktadır. Tekirdağ kazasının merkezi olduğu ve limanı bulunduğu için Rodoscuk, kazanın en önemli yerleşim alanlarından biridir. Kazanın kadısı da bu bölgede ikamet etmektedir. Bugün Barbaros diye bilinen ikinci yer Banados, XVI. yüzyıla kadar herhangi bir Müslüman yerleşkesine sahip olmamış bir kasabadır. Burada beş altı civarında gayrimüslim mahalle mevcuttur.

Fetih'ten sonra bölgenin bütün Rumları, Rodoscuk ve Banados döneminde İnepazarı Üçüncü yer ise Osmanlı döneminde İnepazarı diye adlandırılan İnecik'tir. İlk zamanlar antik dönem yerleşimlerinin bir devamı niteliğinde yapılmış bir kasaba görünümünde olduğu söylenebilir. Tahrir defterlerine göre bu bölge 1480'lerden sonra pazar yerinin bulunmadığını göstermiştir. Tahrir defterlerine göre bu bölge 1480'lerden sonra pazar yerinin kurulması ve onun etrafına cami, kervansaray, han gibi yapıların ilavesiyle klasik bir Osmanlı kasabası görünümü kazanmıştır.

Bu ana yerleşimler arasında Rodoscuk, ticari aktiviteleri, şehirleşme özellikleri, fiziksel yapılarının çokluğu, mahalle sayısının fazlalığı, iskelenin burada olması ve kazanın yargı merkezi olması gibi sebeplerle önemli bir kasabadır. Rodoscuk'a ait bilgiler ilk defa 1515 yılına ait bir defterde görülmektedir. Bu defterler

incelendiğinde ilk Müslüman yerleşmelerin fetih yönü olan şehrin batı tarafında ve sahilten uzak tepede kurulduğu görülmekte ve Türklerin burayı fethettilerinde gayrimüslimlerle beraber yaşamayıp mahallelerini uzakta kurdukları anlaşılmalıdır. İstanbul'un fethinden sonra şehrin gelişimi çok hızlanmış ve bu gelişme fiziki anlamda da şehre yansımıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şehrin batısında Müslüman mahallelerin sayısının arttığı görülmektedir. İskelenin aktivitesinden sonra büyük ticari gelişmelerle zenginleşen yerli halk da şehrin fiziksel yapısına katkıda bulunmuştur. Ticari aktiviteler sebebiyle Balkanlar'dan, Mora tarafından Tekirdağ bölgesine geniş çapta göçler olduğu mahallelerin sayısının artmasıyla daha önce parça parça şehir görüntüsü taşıyan şehir XVII. yüzyılda bir bütünlük arzermeye başlamıştır. Şehrin güneyinde yeni Ermeni mahalleler adlandırılan kısımda yeni Ermeni mahalleler kurulmuş, XVI. yüzyılda Celali İsyanlarından kaçan Ermeni gruplardan bazıları buraya yerleşmiştir. Ermeniler dışında Tekirdağ'da Rumlar ve Yahudiler mevcuttur. Bu gruplar arasında sosyal çatışmaların yaşandığı da anlaşılmaktadır.

Şehirde dikkat çeken diğer bir mekân XVI. yüzyılın ikinci yarısında merkez iskelenin alternatif olarak kurulan Rüstem Paşa İskelesidir. Bu iskeleden daha çok ticari emtia taşınmıştır. Rüstem Paşa İskelesi yakınlarında Balkanlar'dan devlet için alınan ürünlerin toplandığı miri mahzenler kurulmuş; ayrıca imaretler, cami, kervansaray, hanlar gibi yapılar da yapılmıştır. Balkanlar'dan gelen ürünler Rodoscuk'ta toplanarak İstanbul'a, Bursa'ya veya Anadolu'ya geçirilmektedir. Mısır tarafından gelen ticaret güzergahı da burada sonlanmaktadır. Burada

Venedik, Ceneviz gibi yabancı milletlerin ticarî temsilcileri bulunmaktadı. Şehir büyük göç almaya başlayıp şehirdeki Rodoscuk ileri gelenleri tarafından, gelirleri kendi vakıflarından sağlamak üzere büyük odalar kurulmuştur. Şehir halkı oldukça gelişmiş bir ekonomik düzeye sahip olduğu gibi hanımları da fethinden sonra Fatih evkafına dâhil edilmiştir. Buradaki değirmenlerin, bağların ve çeşitli vakf işletmelerinin gelirleri Fatih evkafına aittir. 16. yüzyıl ortalarında Arnavutluk'tan, Mora'dan, Batı Anadolu'dan çeşitli gruplar gelip yerleşmek istediklerini yazmışlar, kendilerine izin verilince de yeni gayrimüslim köyler kurmuşlardır. Bu köyler bölge sarp olduğu için "derbentçi köyler" diye adlandırılarak çeşitli vergilerden muaf tutulmuştur. Fetih esnasında 9 mahallesi bulunan Tekirdağ XVII. yüzyılda 22'si Müslüman, ikisi Ermeni ve altısı Rum mahallesi olmak üzere 30 mahallesiyle şehir görünümünde bir yer haline gelmiştir.

Zaman İçinde Bediüzzaman Yusuf Kenan Beysülen Cemalettin Canlı

6 Şubat 2012

Değerlendirme: Seda Karavuş

Zaman İçinde Bediüzzaman (İletişim, 2010), geçmişin ve bugünün Türkiye'sinde önemli bir yere sahip Bediüzzaman hakkında yeni bir okuma ve perspektifle bugüne değin yazılan ve anlatılanların pek çoğundan farklı

bir Bediüzzaman profili çıkartıyor karşımıza. Kitabın yazarları (Cemalettin Canlı, Yusuf Kenan Beysülen) Bediüzzaman'ı kerâmet-velâyet meseleleri üzerinden değil belli bir tarihsellik ve sosyallik içinde konumlandırarak değerlendirdiklerini iddia etmektedir.

Yazarların bu yaklaşımları kaynak seçimlerini de belirliyor. Bediüzzaman ile ilgili mevcut birçok bilgiyi mercek altına alan yazarların kaynakları, rivayet nevinden bilgileri de tamamen göz ardı etmemekle birlikte, Bediüzzaman'ın kendi yazdıkları- ile yapılan tanyan bilen insanlar -talebeleri- onu doğrudan görüşmeler ve yazılı belgelerden müteşekkil. Yine Bediüzzaman ile ilgili literatürde Abdülkadir Badıllı'nın *Mufassal Tarihçe-i Hayat* adlı kitabı, Şükran Vahide'nin çalışmaları ve Şerif Mardin'in *Bediüzzaman Said Nursi Olayı* isimli eseri öne çıkmaktadır. Yazarlara göre, bu eserlerin pek çoğunun temel problemi Bediüzzaman'ın tarih dışı bir karakter olarak tasvir etmeleridir. Kitabın yazarlarından Beysülen'in Bediüzzaman literatürüne dair dikkat çektiği hususlardan biri de Bediüzzaman sonrasında yazılanların anlatılanların çok duygusal olduğu ya da hiçbir temel dayanak olmaksızın reddetme temayülü içermesidir.

Kitabın ortaya çıkış serüveni, bir belgesel projesini gerçekleştirme arzusuyla başlıyor. Bediüzzaman kendi yazdıkları, yaşayan talebeleri, kendisinden sonra anlatılanlar, yazılanlar, temellerini attığı Nur cemaatinin varlığı ve etkisinin genişliği sebebiyle

Türkiye
Araştırmaları
Merkezi
TAM

belgele konu ediyor. Aynı zamanda, bu malzeme fazlalığı, söz konusu çalışmanın belgesel olmaktan da öte kitaplaşmasına zemin hazırlıyor. Netice itibarıyla denilebilir ki, Bediüzzaman kimdi? Ne yapı? Neden bu kadar etkinlik alanı yaygınlaştı? neviden soruların merakın kovalanmasıdır” (s. 21). Bu minvalde toplantının çerçevesi de Bediüzzaman’ın neden bu denli etkili bir düşünür olduğu ve etkisinin niçin geniş bir kitlede karşılık bulduğu, Cumhuriyet döneminde Said Nursi tavrının özgünlüğü, II. Meşrutiyet dönemi ve sonrasında faaliyetleri, II. Abdülhamid’e ilişkin düşüncelerinin değişmesi ve sebepleri, eserleri, O’nun İslâmî yorumunun başarılı olup olmadığı soruları üzerinden şekillendi.

Canlı’ya göre, Bediüzzaman’ın kişiliğinin şekillenmesinde XIX. yüzyılın Kürdistan medreselerinin dönüşümü, Kadirlik, Nakşibendilik ve bu cemaatin reaksiyoner karakterinin etkisi rol oynar. Bu atmosfer içinde yetişen Bediüzzaman’ın geniş kitlelere yayılan etkisini açıklayabilmek için, II. Meşrutiyet ile Hilafetin kaldırılmasına kadar geçen sürece bakmak ve Bediüzzaman’ı ihya geleneği içinde değerlendirmek gerekmektedir. Bir Müslüman olarak döneminin şartlarında İslâm toplumlarındaki sıkıntılara bizzat şahit olan Bediüzzaman İslâm’ın geçirdiği bu buhran döneminde çareyi İslâm’ı pozitif bilimlerle buluşturmak, yani mevcut öğrenebildiği kadarıyla Kur’an ile mevcut bilimsel gelişmeler arasında bir uyum ve referans noktası oluşturmaya çalışmakta bulmuştur. Bediüzzaman’ın bu çabaları İslâm’ı ihya etme gayretidir. Daha sonraki dönemde, özellikle Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında, Bediüzzaman’da bir dönüşüm gözlenir. Önceki dönemlere göre bu dönemde

daha arkaplanda kalmayı tercih etmiştir. Bediüzzaman Cumhuriyet’i kuran kadrolarla çatışmaya girmenin bir fayda getirmeyeceğini bizzat sürecin içine dâhil olarak görebilmiştir. Ankara’da iken meclisin dışında farklı düşüncelerin tasfiye edildiğini, kültürel çeşitlilikten ziyade homojen bir yapının oluşturulmaya çalışıldığını, Cumhuriyetin kuranların ideallerinin bambaşka olduğunu fark etmiştir. İşte bu fark ediş, Bediüzzaman’ı “imanı kurtarma derdi”ne düşürmüştür. Cumhuriyetin yer altına ittiği İslâmî unsurları, devletle doğrudan temasa geçmeksiz, farklı bir kanal yaratarak, kendi olanaklarıyla varetmeye çalışmıştır. Bediüzzaman’ın Cumhuriyet dönemine ilişkin duruşuna dair “Reddetmiyoruz, kabul de etmiyoruz” şeklinde istediğini özetler niteliktedir.

Canlı, *Risale-i Nur Külliyyatı*’nın Cumhuriyetin uyguladığı politikalara direnç oluşturan bir özellik niteliği taşıdığı görüşündedir. Bu kitabın oluşumunda özellikle Bediüzzaman’ın Barla yıllarında kendisine sorulan sorulara verdiği yanıtların biraraya getirilerek yazılması etkilidir. Canlı’ya göre, bu külliyyat bir plandan, projeden teşekkül etmemiş, bilakis bir bireyin inancı noktasında yaşayacağı sıkıntıları, çelişkileri ortadan kaldıracak bir malzeme sunması açısından spontane gelişen bir durumu ortaya koymuştur. Ayrıca risalelerin sadeleştirilmesi meselesi risalelerin dünyevileştirilmesi anlamına gelmektedir. Neticede bu tarihsel zemin Bediüzzaman’ın düşünce ve politikalarını olmasın beraberinde getirir. Diğer taraftan Bediüzzaman’ın İslâmî yorumu da devlet nezdinde makul görülmüştür ki bu özelliği onun bu denli yayılmasının bir başka vechesini açıklar.

Fetih ve Kıyamet: 1453 Feridun Emecen

19 Mart 2012

Değerlendirme: Betül Sezgin

Fetih ve Kıyamet 1453 (Timaş, 2012): İlk kez gün yüzüne çıkarılan belgeler, savaş resimleri ve haritalar ışığında İstanbul'un fethini yeniden okumak...

Prof. Dr. Feridun Emecen tarafından yayına hazırlanan kitap, bir çağı kapatıp, bir başka çağı açan, sonraki yıllarda Osmanlı'yı Viyana kapılarına kadar götürülen hedeflerin zeminini hazırlayan İstanbul'un fethine tanıklık etmeye götürüyor bizi. Emecen, İstanbul'un fethini üç bölümde ele alıyor kitabında. Fetih ile ilgili mevcut çalışmalarındaki boşluklar, fethin izini yeniden sürdürüyor Emecen'e.

Öncelikle "eğer fetih bu kadar önemli ise, Osmanlı kaynaklarının bunu neden geçiştirdiği" sorusunun ardına düşüyor. Bu konuda muhtelif cevapların bulunduğunu dile getiren Emecen'e göre konunun siyasal ve neticeleri itibari ile sosyal çerçevesi üzerinde durulmakla birlikte askerî yönü epey ihmal edilmiştir. Fethin bilgileri de daha ziyade Bizans ve Latin kaynaklıdır. Batılı tarihçilerin, gözlemcilerin, din adamlarının kaleme aldıkları, bazen günlük olarak tutulmuş kronik sayılabilecek literatürden... Osmanlı kaynaklarında ise bu Zaman içerisinde fethin büyük bir ilginin doğduğunu görüyoruz. Bunun 1910'dan

itibaren başlayan bir arkaplanı var. Zira o dönemde, iktidardaki partinin görüşleri doğrultusunda tarihi, hamasi bir görüş ile sunma eğilimi var. Bu, milli benliği ortaya koyabilecek biçimde ele alındığı için farklı hususlar ortaya çıkıyor. Fetih de bu hususların başında yer alıyor. Aynı olayı 1953 senesinde farklı bir biçimde görüyoruz. 500. yıl kutlamaları çerçevesinde fetihle ilgili ciddi teşebbüsler yapılır. İstanbul ve fetihle uzun soluklu olmamıştır. İstanbul'da da ilgili dergiler çıkarılmaya başlandıysa da bunlar 5-6 sayı ötesine geçememiştir ve sonra kesintiye uğramıştır. 2003 yılında da fetihin 550. yılı olması dolayısı ile birtakım hazırlıklar yapılır. Türk Tarih Kurumu'nun -Emecen'in de içinde bulunduğu- projesi Fatih'in defterlerinin yayınlama şeklinde toplanmasını öngörse de uygulamaya konulmamıştır.

Fetih ve Kıyamet, "ele aldığı konuya farklı bir çerçeveden bakma gayreti" Emecen'in ifadesiyle... Fetih konusunun İslâm dünyasındaki yankısına dikkat çeken Emecen, kitabının ilk bölümünde bu noktaya ışık tutuyor ve böylece İstanbul'un Hz. Peygamber'in övdüğü bir şehir olmasının yanında karanlık bir yüzünü de ortaya koyuyor, fethi Ayasofya efsaneleri çerçevesinde ele alan yaklaşımlardan farklı olarak. Bu, kitabın çerçevesini de belirliyor aynı zamanda. Burada ilk dikkat çekici husus, Hz. Peygamberin meşhur hadisinin, Osmanlı'nın meşhur üç fetihnamesinde yer almamasıdır. Ayet ve hadislerle yer verilmesine rağmen meşhur hadisi göremiyoruz bu kaynaklarda. Hadis ve ayetler

de sadece kıyametle ilgili. Emecen bu bağlamda, niye bu hadisin fetihnamelelerde yer almadığını sorguluyor ve bunun siyasi sebepleri olabileceği, ancak ayet ve hadisler üzerinden düşünülürken İstanbul'un fethinin kıyametle yakından ilişkilendirildiği sonucuna ulaşıyor. İstanbul'un fethi ile kıyametin kopacağı beklentisi var. Zira bunu destekleyen olaylar İstanbul'un fethinden sonra görülmeğe başlanıyor. Şehirde veba salgını baş gösteriyor. II. Bayezid döneminde de devam eden kıyamet beklentisi sık sık yaşanan zelzeleler ile ciddiyet kazanan 900 senesinde daha da ciddiyet kazanan bu beklentiyi güçlendirecek kaynaklardan İstanbul'da devam ettiğini kaynaklardan öğreniyoruz. Nihai kertede Emecen, o dönemin halkının zihnindeki İstanbul'un lanetli bir şehir olduğu inancının efsaneleri canlı tuttuğu çıkarımına ulaşıyor.

Eserin ikinci bölümü, Fatih'in çocukluğu ve yetişmesindeki temel faktörlere odaklanıyor. Fatih'i "Fatih" yapan faktörler bunlar. Bu bölümün üzerinde durduğu konulardan biri 12-14 yaşlarındaki bir şehzadenin rekabet içerisinde bulunduğu bir sultanın babasına ciddi bir Emecen, küçük yaşta babasının izini süren şekilde direnen, Çandarlı ve ekibi ile hareket eden genç sultanın siyasetini Varna Savaşı gibi dönemin önemli olayları ve Halil İnalçık'ın ortaya koyduğu siyasi gerilime daha farklı nasıl yaklaşabileceği üzerinden değerlendiriyor. Bu konuda yazarın imdadına Zaili'nin Osmanlı'nın fetihle ilgili askerî ve siyasi gerilime dair bilgileri içeren *Gazavatnâme*'si geliyor.

Kitabın son kısmı askerî meseleler üzerine eğiliyor. Fetih için yapılan hazırlıklar,

büyük topun fonksiyonu vs. Büyük topun, tarihî surları yıkmakla konusundaki farklı yaklaşımları mercek altına alan Emecen'e göre, surlar çok kuvvetli ve yıkılması zor olmakla birlikte büyük topun çok önemli bir fonksiyon icra ettiğini söylemek mümkün değildir. Zira elimizde topun birkaç defa yapıldığına ve çatladığına dair belgeler vardır. Bunun yanı sıra ilk defa batarya tipli dokuz kademeli toplar da kullanılmıştır. Emecen burada kendisinin Bizans kaynaklarından tespit ettiği bir noktaya daha dikkat çekiyor: Söz konusu kaynaklar, çoğunlukla burçların yıkılmasında lağımçıların etkisinden bahseder. Bu, fetihle ilgili değinilen yeniliklerden biridir.

Son olarak, kılıçla alınan bir şehrin tasarrufu önemli olduğu için Sultan Mehmed'in İstanbul'u kılıç gücü ile almaya ehemmiyet verdiğini vurguluyor Emecen. Kılıç ile şehrin alınması askerî ve siyasi olarak devlete daha fazla güç verecektir. Uzun bir dönem fethin kılıç gücü ile mi yoksa bağış yolu ile mi alındığı tartışılmıştır. Bu konuya kitabında değinmemekle beraber konuyla ilgili farklı dönemlerde farklı yaklaşımlar sergilendiğini, konunun en son Kanuni döneminde yeniden ortaya çıktığını dile getirdi sunumunda. Kanuni döneminde İstanbul'un fethine tanıklık eden kişiler olup olmadığı araştırılır ve biri 120 diğeri 130 yaşında iki yeniçeriye ulaşılır. Yeniçeriler şehrin "kara tarafından kılıç gücü ile deniz tarafından bağış yolu ile" fethedildiğini söylerler. Bu hadise sonrası verilen fetva (Ebussuud'un fetvası) da fethin karadan kılıç gücü ile alındığını bildirir ve böylece yapılan tartışmalara son verilir.

Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm

Ayhan Aktar

14 Nisan 2012

Değerlendirme: Mehmet Ali Doğan

Türkiye Araştırmaları Merkezi bünyesinde yeni bir özel toplantı serisine başlandı. Ayhan Aktar'ın misafiri edildiği bu toplantı dizisinin ilk oturumunda kendisinin son dönem makalelerini biraraya getirdiği *Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm* (İletişim, Mayıs 2006) adlı kitabı üzerine tartışıldı. Ermeni tehciri, Türk-Yunan nüfus mübadelesi, Şark Ticaret Yıllıkları, Niyazi Berkes'in *Türkiye'de Çağdaşlaşma* kitabı, İstanbul ve Bursa'da ekonomik faaliyetler gibi temalar etrafından kitap oturumundan dolayı soru şeklinde bir sohbet havasında gerçekleşti.

Toplantıdaki tartışma konularının ilki, Aktar'ın kitabının ilk bölümlerinde ele aldığı Ermeni tehciriydi. Bu konuyu, Meclis-i Mebusan zabıtları ile mukayeseli bir şekilde inceleyen Aktar, Ermeni tarihçilerinin genelde Ermeni tehcirinde hayatta kalanlarla değil ölenlerle, kurtaranlarla değil öldürenlerle ilgilenmek yönünde bir yaklaşım sergilediklerini vurgulamaktadır. Aktar'a göre, Ermeni tehciri ile alakalı üstümüze iten gelen ve insanları siyah ya da beyaza iten iki tür anlatım vardır. Ancak meseleyi sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için

gri alanlarda dolaşmak gerekmektedir. Bu gri alan ise hikâyelerde mevcuttur; Yüzbaşı Sarkis Torosyan isimli anı kitabında olduğu gibi: Torosyan Kayseri'de doğar, topçu mektebinden mezun olur, üç aylık kurs için Almanya'ya gider, dönüşünde I. Dünya Savaşı patlak verir, Çanakkale Boğazı'nın girişindeki Ertuğrul tabyasına komutan Paşa'dan takdir ve madalya alır. Ailesi tehcir edilen Torosyan, Galiciya'dan sonra Suriye'ye yollanır, Halep'te bir kampta kızkardeşini bulur ve ondan anne ve babasının İslahiye çıkışında kurşuna dizildiğini öğrenir, Şerif Hüseyin'in ordusuna katılır ve Osmanlı ordusuna karşı savaşır. Böylece Torosyan'ın adı Çanakkale Savaşı'nın resmi tarihinden silinmiştir. 1915'te ne oldu sorusu sansürlenmiş ve İttihat ve Terakki Cemiyeti diktatoryası yüzünden 1918'den sonra, bilhassa İttihatçı karşıtları tarafından, konuşulmaya başlanmıştır.

Peki, Ayhan Aktar'ı azınlık meselesiyle ilgilenmeye sevk eden amil nedir? Kendisini bir çeşit "kader kurbanı" olarak niteleyen Aktar, lisesi'nde İşletme-İktisat'a başlar, ancak bu bölümde okumaktan pek hoşnut kalmaz. Şerif Mardin, Sosyal Bilimler Bölümünü açtıktan sonra bu bölüme geçen Aktar, hayatta tesadüflerin çok ve önemli olduğuna inanmaktadır. Kendisinin varlık vergisini çalışmalarıyla başlamak kendisi için ufuk açıcı bir etkiyi beraberinde getirmiştir. "Üstten ısıtılmam için motorum. Bir konuya girişmem için epey bir ısınmam lazım" diyen

Aktar, *Mavi Kitap* ile alakalı makalesinde olduğu gibi bazen bir şeye sınırlendiğinde yazar; bazen de “gazetelerin ömrü 24 saat, bu yazıyı genişlet de dergide basalım” şeklindeki arkadaş tekliflerini kıramayarak. Diğer taraftan gelişme sosyolojisi ile uğraşan bir kişi olarak Aktar’a, hatıratlarda bütün sübjektivitesi ile zira hatıratlarda bütün sübjektivitesi ile birlikte bir adam, bir hikâye anlatılmaktadır.

Kitap, Niyazi Berkes ve *Türkiye’de Çağdaşlaşma* adlı kitabı üzerine yeni bir okuma gayretini de içerir. “Ne olacak bu memleketin hali” tartışmaları içindeki 1970’lerin Türkiye’sinde, hazır klişeler boldur, herkes kendinden aşırı emindir, ama soru sormayı yok eden bir ortam vardır, ama Boğaziçi Üniversitesi yine de kurtarılmış bir bölge gibidir Aktar’a göre. Bu yıllarda İngiltere’ye giden Aktar, orada Niyazi Berkes ile tanışır. Onun ifadesiyle, “Türkiye 1938’e kadar altın çağını yaşamıştır” fikrini her ne kadar da bozulma başlanmış” fikrini her ne kadar popüler yapan Attila İlhan ise de ilk telaffuz eden Niyazi Berkes’tir. “İngilizce yazmaya başladığınızda yabancı okuyucuya göre yazarsınız” diyen Aktar, bütün anıların otosansürden geçtiğini ve Berkes kadar yaşadığı dönemi iyi analiz eden adamların sayısının çok az olduğunu savunmaktadır. Kitapta, dolayısıyla toplantıda ele alınan bir başka konu Türk-Yunan mübadelesi idi. Mübadele ile alakalı arşiv malzemesini, kamu yöneticisinin dikkatini çeken bir olay olduğunda kayıt altına alınan, değilse alınmayan bir şey olarak açıklayan Aktar, Batı Anadolu’da yaşanan felaketin Yunanistan etkisine dikkat çeker. Kendisinin dile getirdiği üzere, mübadele uzmanı bir tarihçi olmamakla beraber mübadele çalışmasında kravatlı siyah elbiseli birtakım adamların,

bir masa etrafında oturup “ver Rumlarımı, al Müslümanlarımı” şeklinde insanların edilebilecek bir pazarlıkla insanların giyaplarında karar vermelerinin mantığıyla ilgilenmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir ağacı yerinden söküp başka bir yere atma hoyratlığı onun araştırma konusunu teşkil etmektedir ve mübadele bunu anlaması için bir araçtır.

Aktar, son olarak, tüketime karşı olan hocalarından Şark Ticaret Yıllıkları’ndaki civil civil ortama, Lozan zabıtlarının Yunancaya çevrilmediğinden İTO’ya 1990’larda mezkur yıllıklarla ilgili sundukları projenin hikâyesine kadar daha pek çok konuda bol anekdotlar aktardı katılımcılara. Sohbet, Ayhan Aktar’ın “tartışma güzeldi, sorular güzeldi, bana bir çok şeyi tekrar düşündürdünüz” sözleriyle sona erdi.

TAM Tarih Okumaları
Osmanlı Öncesi Anadolu
Kronikleri II
Dânişmendnâme-
Saltuknâme
Turgay Şafak

30 Ocak 2012

Değerlendirme: Veyssi Tunç

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim görevlisi Dr. Turgay Şafak ile XI.-XII. yüzyılların Anadolu’sunda ortaya çıkan ve Anadolu’nun fethi ve fatihlerini konu edinen Anadolu Türk destanlarından *Dânişmendnâme*, ağırlıklı olarak da *Saltuknâme* üzerine konuşuldu. Anadolu ve Balkanlar’ın İslâmlaşması sırasında ortaya konulan büyük mücadelelere

değinerik sunumuna başlayan Şafak'a göre, bu mücadeleler halkın psikolojisinde derin izler bırakır. Batılı güçlere karşı yüzyıllar boyu sürdürülen savaşların, birtakım destanmsı anlatılar yaratması bu anlamda kaçınılmazdı. Bu olgunun büyük kahramanları, yeni anlatılardan *Battalnâme*, *Dânişmendnâme* ve *Saltuknâme* bu dönemin öne çıkan eserleridir. Osmanlı öncesi Anadolu ve Balkanlar'ın İslâmlaşmasında önemli roller üstlenen Battal Gazi, Danişmend Gazi ve Sarı Saltuk gibi halk arasında çokça tanınan ve sevilen kahramanlar hakkında yazılan az sayıdaki eser günümüze kadar ulaşmıştır. Bu eserlerden, Osmanlı öncesi Anadolu'nun sosyal, dinî ve ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler elde etmek mümkündür. XII.-XV. yüzyıllar arasında kaleme alınan halk edebiyatına ait bu eserler, daha çok, fetih ve gaza konularını içeren İslâmî Türk destanlarıdır. *Battalnâme* ve *Dânişmendnâme*, Anadolu'nun fethini ve bu mücadelenin kahramanlarını anlatmakta, *Saltuknâme* ise tasavvufî nitelikli menkıbeler içermektedir. Bu yönüyle diğer iki eserden ayrılır. Sarı Saltuk, Anadolu ve Rumeli'nin fethi esnasında gazalara katılan, kahramanlığı ve velayeti vesilesiyle, yaşarken efsanevi bir şahsiyet haline gelen bir Türk kahramanıdır. Hayatı etrafında oluşan menkıbelerin diğer gazi ve velilerin menkıbeleriyle iç içe geçmesi ve tarihî kaynaklarda onun hakkındaki bilgilerin gerçek dışı ve çelişkili olması nedeniyle son derece güçtür. Denilebilir ki, XIII. yüzyıl alperenlerinden Sarı Saltuk'un destanı şahsiyetiyle ilgili bilgiler çeşitli menakbâmeler ve velayetnâmelerde

bulunabilse de, bu konuda en önemli kaynak, hiç şüphesiz, Sarı Saltuk'un hayatını konu alan *Saltuknâme* adlı eserdir. Sarı Saltuk'tan söz eden diğer kaynaklar ise İbn Battûta ve Evliyâ Çelebi'nin seyahatnâmeleridir. *Saltuknâme*'nin yazarı Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, Fatih Sultan Mehmed'in şehzadesi Cem Sultan'ın halk arasındaki sözlü menkıbelerin derlenmesi ve kitap haline getirilmesi isteği üzerine, Anadolu ve Rumeli'yi yedi yıl boyunca adım adım dolaşarak, Sarı Saltuk'un menkıbelerini derlemiş ve yazıya geçirmiştir. Hazırladığı eseri 1480 yılında Sultan'a sunmuştur. *Saltuknâme* tam metin olarak Şükrü Haluk Akalın tarafından latinize edilmiş ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından üç cilt halinde yayımlanmıştır. Eserin birinci cildinde Sarı Saltuk'un çocukluk dönemi anlatılmaktadır. *Saltuknâme*'ye göre Sarı Saltuk'un asıl adı Şerif Hızır'dır. Şerif Hızır üç yaşındayken babası Seyyid Hasan vefat eder. Şerif'in yetiştirilmesi işini Seravil adındaki bir lala üstlenir. Kısa sürede ata binmeyi, ok atmayı, kılıç kullanmayı öğrenen Şerif Hızır, Türk destanlarındaki alp tipinin önemli bir örneğini teşkil eder. Şerif Hızır'a Saltuk adını, savaşta yendiği Alyon adlı bir düşmanı vermiştir. Saltuk da, Müslüman olan Alyon'a İlyas adını verir. Eserin ikinci cildinde Sarı Saltuk'un çeşitli ülkeler (Türkistan, Frenk diyarı, Cezayir vb.) gerçekleştirdiği seferler ayrıntısıyla konu edilmektedir. Yine bu ciltte yer alan bir menkıbede, Türkistan'dan gelip Anadolu ve Rumeli'ye yerleşerek, bu bölgelerin İslâmlaşmasında önemli rol oynayan gazi-dervişlerin faaliyetleri, kerametleri anlatılmaktadır. Üçüncü ciltteki menkıbeler ise Sarı

Osmanlı Öncesi Anadolu
Kronikleri III
Rahatu's-Sudur
Ayetu's-Sürur
Harun Yılmaz

27 Şubat 2012

Değerlendirme: Mustafa Üztürk

1957 yılında Farsça aslından Türkçeye Tarih Kurumu öncülüğünde Ahmed Ateş tarafından kazandırılan iki ciltten müteşekkil Râvendî'nin Selçuklu hanedanını anlatan *Rahatu's-sudur ayetu's-sürur* adlı eseri Marmara Üniversitesi'nden Harun Yılmaz'ın sunumu ile tartışıldı.

Yılmaz, öncelikle Râvendî hakkında dinleyicileri bilgilendirdi. Müellif, ulema ailesine mensup biri... Büyük Selçuklular'ın dağılma sürecinde yaşamış ve hanedanın Irak kolundan Tuğrul'un gözde nedimleri arasında bulunmuş Râvendî eğitimini dayısından almış. Yılmaz, yazarın bu konuya sıklıkla değindiğine dikkat çekiyor. Ayrıca dayılarının güzel yazı yazma sanatını sultana ve saray çevresine öğretmelerinin Râvendî'nin sarayda kalmasında etkili bir vesile olabileceği kanaatinde.

Saray çevresinde vakit geçirmesi birçok âlimle irtibat kurmasına yol açıyor. Sultan Tuğrul'un elçilik görevlerinde bulunuyor ve 1189 yılında ülkede çıkan siyasi karışıklıklar sonrasında sarayla irtibatı kesiliyor. Râvendî bu olaylardan sonra zengin bir ailenin himayesine giriyor. Harzemşahlar'ın bölgeye hakimiyetinden sonra uzlete çekilen yazar, Konya'da Keyhüsrev'in yanına gelene

Saltuk'un birçok farklı bölgede (Mağrib, Arabistan, Edirne) gerçekleştirdiği savaşları konu almaktadır. Eserin "kıssa-ı gaza ve vefat" başlığını taşıyan bölümünde ise Sarı Saltuk'un şehadeti anlatılmaktadır.

Menkıbeler araştırmacılar tarafından konularına göre üç grupta incelenmektedir; ilk grupta tarihî olaylar, ikinci grupta efsanevi diyarlarda geçen savaşlar, üçüncü grupta ise Hindistan, Habeşistan, Arabistan gibi diyarlarda geçen savaşlar ve kerametler bulunmaktadır. Son gruptaki menkıbeler gerçek mekânlarda gerçekleşmesine rağmen bu menkıbelere de masal üsûbu hâkimdir. Eserde anlatılan olaylar genel olarak XIII. yüzyılda gerçekleşmektedir. İlk mekân türü mekânda gerçekleşmektedir. İlk mekân türü Anadolu, Rumeli, Arabistan, Kırm, Mısır, Hindistan gibi gerçek mekânları içerir.

Sıralanan yer adları sadece Anadolu-Türk destanı *Saltuknâme*'nin sadece Anadolu-Türk destanı olmadığını, dönemin Türk dünyasını kapsadığı görülür. İkinci gruptaki yer adları ise Kaf Dağı, Cinnistan gibi masal ve efsane ülkeleridir.

Saltuknâme'de Sarı Saltuk farklı kimliklerle karşımıza çıkmaktadır: Bazen Kaf Dağı'na keramet gösteren bir veli, bazen savaşı, bazen giden, cadılarla ve devlerle savaşan bir masal kahramanı, bazen de Osman Gazi, Nasreddin Hoca, Karaca Ahmed, Mevlana gibi şahısların yanında bulunan tarihî bir kişilik. Sarı Saltuk'un bir şekilde anlatılmaktadır. O bir destan kahramanında bulunması gereken bütün özelliklere sahiptir. Kahramanlığı, merhameti, bilgisi, inancı, fedakârlığı, kerameteri ile alperen tipinin önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Sarı Saltuk'un mücadelesiyle düşmanları ise kâfirler, zalimler, cadılar, devler, canavarlar ve kötü cinlerdir.

kadar sarayla irtibat kuramıyor. 1203 yılından sonra da eserini yazmaya başlıyor. Yılmaz'a göre, Âl-i Selçuk ve Keyhüsrev'e ithaf edilen eserin iki farklı yazılış amacı olabilir. Bunlardan ilki –yazarın kitapta beyan ettiği gibi– öldükten sonra arkada kalıcı bir eser bırakma endişesidir. Satır aralarında okunan ikinci amaç ise, hayatta maddî-manevî kazancının tamamını Selçuklular'dan elde eden birinin, geçmişte yaşadığı izzet ve ikramı tekrar geri kazanma isteğidir. Eser üslup ve metot açısından şüurler ve darbimesellerle dili ağırlaşan muhtasar bir üsluba ve düzenli bir yapıya sahip. Yazar, sultanları anlatmaya başlamadan önce onların doğum tarihlerini veriyor. Daha sonra kaç yıl hükümdarlık yaptıklarını, vezirlerinin ve hâcilerinin kimler olduğunu aktarıyor. Bu bilgilerin ardından Râvendî, sultanların fiziksel özelliklerinden, kişiliklerinden ve ahlâklarından bahsediyor. Öte taraftan, müellifin sarayda bulunması ve Selçuklu Sultanı Tuğrul'a yakın olmasından dolayı kitabın kaynak değeri oldukça yüksek. Irak Selçuklularının 1194'teki yıkılışını anlatarak son bulan eserin muhtevâsına bakıldığında siyasetnâme ve nasihatnâme literatürü açısından dikkate değer bilgiler karşımıza çıkıyor. Eser kendisinden önce yazılanlardan istifade ettiği gibi, *Tevârih-i Âl-i Selçuk* gibi sonraki dönem kitaplara da kaynaklık ediyor. Muhteva açısından dikkate değer bir diğer nokta, özellikle İslâm siyaset düşüncesini çalışmalarıyla ön plana çıkaran bazı lakapların ve unvanların kitabın tarih kısmında zikrediliyor olmasıdır. Eser, *Âl-i Selçuk* hakkındaki değerlendirmeleri, savaş sanatı ve tekniği hakkındaki görüşleri, satranç, ok atmak, güzel yazı yazmak, sultanın ordusuna nasıl davranması gerektiği, onların

avları, eğlenceleri ve içki gibi bahisleri de içinde barındırıyor. Ayrıca her bir bölümün de kitabın sonunda yazar, Keyhüsrev'in önceki sultanların hayatlarından ve yaptıklarından neleri kendisine ders olarak alması gerektiğine de değiniyor.

Yılmaz eseri, hayatta kazandığı her şeyi Selçuklular'a borçlu olan bir adamın, yani Râvendî'nin eski günlerine dönme arzusunun bir sonucu olarak değerlendiriyor. Bununla birlikte, kitabın orijinalitesinin diğer siyasetnâme ve nasihatnâme türündeki eserlerle karşılaştırılmalı bir çalışmayla ortaya konabileceğinin de altını çiziyor.

Osmanlı Öncesi Anadolu Kronikleri IV el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye Sara Nur Yıldız

26 Mart 2012

Değerlendirme: Cumhur Bekar

Alman Orient Enstitüsünden Sara Nur Yıldız'ın sunumuyla tartışılan İbn Bîbî'nin *el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye* isimli eseri, Yıldız'ın akademik çalışmalarına da yön vermiş. Yıldız, Chicago Üniversitesi'nde erken Osmanlı ve Karamanlı Beyliği dönemi üzerine çalışmayı düşünürken, İbn Bîbî'nin eserini okuduktan sonra, karar değiştirip, eserin de konusu olan Moğol dönemi Anadolu'suna yöneliyor ve yaklaşık on yıldan bu yana bu konu üzerine çalışıyor.

Türkiye
Araştırmaları
Merkezi
TAM

XIII. yüzyıl Anadolu tarihinin en önemli ve en kapsamlı kaynağı olmasına rağmen çok az çalışılan İbn Bîbî'nin bu eserinin yalnızca Selçuklu tarihini anlatmak amacıyla yazılmadığını belirten Yıldız, bu bağlamda eserin kaleme alındığı yıl olan 1277 yılında sona eren büyük Türkmen isyanının önemine dikkat çekti. Zira bu eser, o yıl Konya'ya gelen Bağdat Valisi Cüveynî'nin Türkmen isyanının nedenlerini ve daha önemlisi bu karmaşık coğrafyayı nasıl iyi yönetebileceğini öğrenmek istemesi üzerine yazılır. Dolayısıyla bu durum, eserin içeriğini de belirler. Eserin asıl dinleyici kitlesi, Cüveynî ile beraber Moğol tarihini iyi bilenlerdir. Bu noktada önemli bir bilinmeden eserin doğru anlaşılabilmesi de diğer husus, İbn Bîbî ile Cüveynî arasındaki geçmişi dayanan Yıldız, Bîbî'nin amnesinin ailesine odaklanan sarayında bürokraside Harzemşahlar sarayında münecim olarak görev yapan Cüveynî'nin ailesiyle bu vesile ile tanıştıklarını ve bu ilişkilerin Moğol istilası sonrası da devam ettiğini ifade ediyor. Bir de önemli bir tespiti var Yıldız'ın: Moğol devletler sonrası, İranlı bürokratlar başka devletler altında çalışmaya devam eder. Bu süreklilik önemli bir unsurdur.

İbn Bîbî'nin eserinin en önemli yanının onun retorik olduğunu söyleyen Yıldız'a göre, bu retorik temelinde, Cüveynî'yi haklı çıkarma ve onu savunma niyeti yatar. Bu bağlamda, Moğolların Bağdat'ı ele geçirdikten sonra Cüveynî'nin Bağdat valisi olarak atandığını, Abbasi halifesinin yokluğunda önemli bir görev üstlendiğini ve Cüveynî'nin kendisini bir Moğol valisi olarak değil, Abbasi halifesinin varisi olarak gördüğünü

müşahede ediyoruz. Ve nihayetinde, Moğollardan sonra, Cüveynîler tasfiye edilip kazandıktan sonra, Cüveynî'yi savunarak, İbn Bîbî'nin eseri ise, Cüveynî'nin savunarak, Moğollardan korumak olduğunu anlatır. Bu noktada, İbn Bîbî'nin eserinin Abbasi halifeligi sonrası oluşan yeni siyasi ortamda yazıldığını unutmamak gerekir.

Eser, I. Keyhüsrev (1192-1196) ile başlar ve Selçuklu sultanlığının en güçlü dönemi sayılacak Alaeddin Keykubad (1220-1236) dönemine özel bir önem atfeder. Eserin önemli bir kısmı bu döneme ayrılmıştır. Karşıklık döneminin ve Kösedag Savaşı da anlatan İbn Bîbî, Moğollar ve Anadolu'daki yönetimlerin nasıl kurulduğunu hakkında çok az bilgi vermektedir. Eserin sonunda ise II. Mesud'un Karadeniz'den Azerbaycan'a gelip İlhan Ahmed tarafından sultanlığa getirildiğinden bahsedilmektedir. İbn Bîbî, ihanetle suçlanan ve Moğolların gözünde kötü bir figür olan II. Mesud'un babası II. İzzettin Keykavus'u temize çıkarmaya ve Keykavus'un hatasından pişmanlık duyduğunu söyleyerek II. Mesud'un Moğol yönetimi karşısında durumunu güçlendirmeye çalışmıştır. Eser, İbn Bîbî'nin patronajlığını yapan Cüveynî'nin övülmesiyle biter. Burada bir kez daha bu eserin asıl hitap ettiği kesimin, Moğol yönetimi bürokrasisi olduğunu hatırlatan Yıldız'a göre, bu nedenle, eserin Moğol bölümleri göz ardı edilebilir. Bununla birlikte, İbn Bîbî'nin eseri Moğol dönemi Anadolu'su için vazgeçilmez bir kaynaktır. Eserdeki bilgiler, nüvizmatik, sanat tarihî ve arkeolojik çalışmalarla desteklenerek hakkında çok az yazılı kaynağın bulunduğu bu dönem daha iyi aydınlanabilir.

TAM Sohbet

Yerel Tarihçilerle Buluşuyoruz VIII Bir Ömür Kastamonu Tarihi Lütfü Seymen

12 Mart 2012

Değerlendirme: Fatih Tıgılı

TAM Sohbet programları çerçevesinde düzenlenen “Yerel Tarihçilerle Buluşuyoruz” serisinde Edirne, Trabzon, Bursa, Konya, Afyon ve tekrar Edirne derken nihayet sıra Kastamonu’ya geldi. Kastamonu/Cideli Araştırmacı, sahhaf, yayıncı ve “Üsküdar’a Kadar” Kastamonu adlı kitabın editörü – kitap muhiblerinden Sakalı Lütfü Seymen, maruf- Lütfü Seymen, Kastamonu’yu anlattı. Çocukluğu sahil ilçesi olan Cide’de ve ilk eğitimi dolayısıyla Kastamonu’nun geçen Seymen, böylelikle Kastamonu’nun kültür bakımından iki farklı bölgesini de ayrıntılı bir şekilde tanıma şansına sahip olur. Sohbetin ilerleyen zamanlarında sahil şeridi ile iç bölgeler arasındaki farkı soran bir dinleyiciye bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgiler de verir.

Seymen’in Kastamonu ve Cide tarihine yönelik ilgisi çocukluk yaşlarındaki merakına dayanır ve bu merak bugüne kadar yaptığı çalışmalarının temelini oluşturur. Nitekim Seymen, çocukluğunda büyüklerden dinlediği olayları, okuma-yazma öğreniminden sonra kitabi boyutlara taşır. Kendisini yerel tarihçiden ziyade yerel bir meraklı olarak niteleyen Seymen, meselenin

temelini “merak dürtüsünün boyutunun yüksekliği veya alçaklığı” olarak tanımlıyor. Cide’de Deli Sabri namıyla anılan gazeteci Sabri Yılmaz’ın ölümünden sonra yaklaşık sayısı 2.000’ni bulan büyük bir kütüphaneye sahip olması çocukluk yıllarının en büyük şansdır da, aynı zamanda bu kütüphanenin içinde Talat Mümtaz Yalman’ın bir cilt basılan *Kastamonu Tarihi* de yer almaktadır. Sohbetin ilerleyen kısmında bu tarihin II. cildinin peşine düştüğünün ve izini bulduğunun müjdesini veriyor.

Yerel tarihçiliğin “en baba örneği”ni Reşat Ekrem’in *İstanbul Ansiklopedisi*’nin temsil ettiğini düşünen Seymen, bu ansiklopediyi esas alarak, Cide ile ilgili Cide’nin delillerinden tutun da gazilerinin kadar toplumun her tabakasından insanın yer alacağı bir eser hazırlanan çalışmaların Seymen’e göre hazırlanan çalışmaların insan faktöründen, yörenin folklorundan uzak olması yerel tarihçiliğin en büyük eksikliklerinden biri. Sohbetin bu kısmında planlanan eserinde yer almasını düşündüğü iki isim ve hikâyelerinden kısaca bahsediyor. Deli Kamil ve Hanımcıım lakabıyla anılan annesi. Deli Kamil her işi yapar fakat onunla özdeşleşen önemli bir işi daha vardır. Belinde taşıdığı tahtadan tokmağa benzer bir aleti ile öküz olmasını istenen hayvanlara gereken ameliyeyi gerçekleştirmek. Tek başına bir danayı yere yatırıp gerekli işlemleri yapacak kadar güçlü birisidir Deli Kamil. Ayrıca İstiklal Savaşı’nda savaştığını iddia edip madalya talebinde bulunanlar, yerel çetelerle iş birliği yapanlar, bir bayram günü bir köyde çam ağacının kabuğunun içinde yer alan ve soymuk adı verilen sarı liflerden çıkan yağ ile

Türkiye
Araştırmaları
Merkezi
TAM

pişirilen yumurtanın tadı vs. hepsi birden Seymen'in malzemeleridir. Bütün bunlar ansiklopedinin şahıs, sosyal ve gündelik hayat merkezli bir yerel tarih çalışması üzerine bina edileceğinin bir göstergesidir.

Kastamonu ile ilgili kısmı ise şahit olduğu bu olaylardan sonra sürdürdüğü sahaflık mesleği sırasında elde ettiği belgeler, kitaplar, haritalar, kartpostallar, resmî ve özel yazışmalar oluşturmaktadır. Anlatıklarına göre Kastamonu'ya ilişkin kısım daha çok belgeye dayalıdır. Editörlüğünü yaptığı kitapta da kullanılan belgelerin büyük bir kısmı bu koleksiyonundandır. Burada yeri gelmişken biriktirilen malzemenin vurgu yaparak bir parçayı, parçaların ise bir daha sonra bir parçaya, parçaların ise bir bütünü oluşturacağı üzerinde duruyor. Örnek verdiği şeyler ise: Kastamonu İstiklal Mahkemelerinden Ahmed Mahir Efendinin meşhurlarının listesi, Vilayet Matbaasında basılan kitaplar...

Öte taraftan, Kastamonu'da eğitim hayatı konusunda hâlihazırda yapılmış bir çalışmanın bulunmadığından, sipariş edildiği halde yazılmadığından, konuyla ilgili kapsamlı bir çalışmanın gerekliliğinden bahseden Seymen, Kastamonu'nun kabuğunu yırtmasının müsebbipleri olan Vilayet Matbaası'nın ve Abdurrahman Paşa Lisesi'nin şehir için önemine dikkat çekti. *Taşbaskıdan Hurufta: Kastamonu Vilayet Matbaası ve Bastığı Kitaplar ve Kadıköy'ün Şekercisi: Cafer Erol* başlıklı çalışmalara imza atan Seymen, yakın zamanlarda Kastamonu Kültürü isimli bir dergi çıkartmayı da planlıyor. Ziya Demircioğlu, İhsan Ozanoğlu, Talat Mümtaz Yalman, Ahmet Gökoğlu, Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ali Muhlis Tümürk ve Emrullah Demirkaya gibi

Kastamonu kültür hayatına hizmet etmiş kişileri, bir yayıncı olarak Abdülhalim Galip Paşa'nın Kastamonu folkloru ve ağzı ile ilgili bir hazîne eserinin taşıyan *Mutâyebât-ı Türkiye* isimli eserinin basma hazır beklediğini fakat talihsiz bir olay neticesinde basımının geciktiğini de öğreniyoruz Seymen'den.

Otobiyografik Bir Anlatı V Türkiye'de İktisat Tarihçiliği Yavuz Cezar

23 Ocak 2012

Değerlendirme: Serriyye Akan

Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği "Otobiyografik Bir Anlatı" program serisinin Ocak ayı konuğu Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Yavuz Cezar idi. Sayın Cezar ile hayat hikâyesinin izleğinde Türkiye iktisat tarihçiliği üzerine ve rimli bir toplantı gerçekleştirildi. Saint-Joseph Lisesi'nden mezun olan Cezar, 1965'te İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde lisans eğitimine başlıyor. 60'ların ortalarında Türkiye'de planlı ekonomiye geçişin etkisiyle iktisat biliminin revaç bulması ve yüksek tahsilinden evvel edindiği yurtdışı tecrübesi sebebiyle sosyal mezvulara ilgisinin artması Cezar'ın iktisat eğitimi almaya sevk ediyor. İstanbul Üniversitesi'nden geçiş Alman hocaların görgüsü, bilgisi ve kültürüyle yetişmiş, son derece verimli, çalışkan ve üretken hocalardan istifade etme imkânı bulan Cezar'a göre, İktisat Fakültesine devam ettiği yıllar

fakültenin en iyi dönemleridir aynı zamanda. Zira bu yıllarda fakülte, hiçbir mecburiyet bulunmamasına rağmen yabancı dilde yayın yapmakta, başarılı, seçkin öğrencileri kendisine çekmeyi başarmaktadır. Yine o yıllarda bölümlerin henüz kurulmadığını, ders gruplarının bulunmadığını, bir dersten kalanın grubun bütün derslerini tekrar almak zorunda olduğunu öğreniyoruz Cezar'dan. Cezar'ın akademik kariyeri ise, İstanbul Üniversitesi İktisat Tarihi Kürsüsüne asistanlık müracaatıyla başlar. Kürsüde herkes Osmanlı iktisat tarihi çalışmaya sevkedilmektedir. Bu noktada Cezar, doğrudan kendi tarihimizi çalışmaktan ziyade, farklı coğrafyaların iktisat tarihlerini oraların yerli bilim adamlarıyla yarışacak seviyede çalışmayı önemsemektedir. Yine bu yıllarda Türkiye iktisat tarihinin dışındaki akımları, bilhassa kliometrinin (matematiğin tarihte aşırı şekilde kullanılması) etkisi altında gelişir. Bu akımın etkisiyle arşive giren Cezar, Osmanlı'nın dış ticaret haddi, gelir dağılımı gibi verileri arşiv kayıtlarından arzu edildiği şekilde ulaşmanın aslında mümkün olmadığını gözlemler. Zira arşiv kayıtları söz edilen anlamda istatistikte kullanılabilecek verileri içermemektedir. O dönemin arşivinin samimi atmosferine değinen Cezar, Halil Sahillioğlu tarafından maliye çalışmaya teşvik edilir. Böylece sonradan *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi* adıyla kitaplaştırdığı doktora tezini hazırlar. Kitap, 1986'da Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülüne layık görülür. Osmanlı'nın pek bilinmeyen geçiş dönemini,

XVIII. yüzyılı, Osmanlı örneğinden hareketle daha geniş bir perspektifle ele alan çalışma, bu yönüyle de kriz ve değişimle alakalı bir teori sunar.

Bir ara formatını bizzat kendisinin belirlediği, interdisipliner, farklı dillerden makaleler içeren *Toplum ve Ekonomi* dergisini de çıkaran Cezar, İktisat tarihinin mukayeseli çalışılmasını çok önemsemektedir. Bir dönem tesirinde kaldığı kliometrik yaklaşımı, insan unsurunu ihmal ettiği için yeterli görmeyerek daha bütüncül bir tarih yaklaşımını bugün Kurumların öne çıkarılmasının bugün itibarıyla daha doğru bir yaklaşım olarak görmektedir. Önyargılardan, Osmanlı'yı aşırı yüceltmelerden titizlikle kaçınılması bu bakışla bilim yapmak mümkün değildir. Hukuk metinlerinde her ne kadar ideal sistemler öngörülse de gerçek tablo farklıdır. 40'lı, 50'li yılların iktisat tarihçiliği çerçevesi artık aşılacak zorundadır. Yeni paradigmalarda Tarihçilikteki en büyük yanlışlardan biri de arşiv belgelerinin olduğu gibi yayınlanmasındır. Burada, M. A. Cook'un 1972'de yayımlanan, 50-60 Tahrir defterinden hazırlanan *Population Pressure in Rural Anatolia, 1450-1600* adlı eseri örnek gösteren Cezar, arşiv belgelerindeki sayısal verileri kullanmanın bir yöntemi olduğuna dikkat çekiyor. Her sayısal veriyi gelişigüzel kullanmanın, özellikle Osmanlı'daki istatistik yöntemleriyle yorumlanacak verilerin, bilimsel açıdan bir kıymet-i harbiyesi olmadığını altını çiziyor.

Otobiyografik Bir Anlatı VI Türkiye’de Coğrafya Süha Göney

16 Nisan 2012

Değerlendirme: Tuba Nur Saraçoğlu

“Otobiyografik Bir Anlatı” serisine Süha Göney ile devam edildi. Göney ile Türkiye’de Coğrafyacılık konusu, kendi tecrübeleri üzerinden tartışıldı.

Göney, Vefa Lisesinde okuduğu yıllarda fen bilimleri branşındadır. Daha sonra birtakım sebeplerle üniversitede okuduğu yıllarda fen bilimleri branşında. Hocaların da etkisiyle bölümü bitirmeye ve İstanbul’a devan etmeye karar verir. Üniversitede derslerine ilk girdiği hocası Ord. Prof. Ahmet Ardel onda bu alana bir dikkat ve merak uyandırmış, genç üniversiteli artık iyi bir coğrafya uzmanı olma yolunda ilerlemektedir.

Üniversite okuduğu yıllar coğrafyanın saygın bir bilim olarak ilgi gördüğü yıllardır. Bölümün hocaları her biri sahasının uzmanı, Darülfünun ve İstanbul Üniversitesi terbiyesine sahip kişilerden oluşmaktadır. 1960’lı yıllara kadar Kıta Avrupası bu tarihlerden sonra coğrafya bölümünde muhteva hem de şekil itibarıyla değişmiştir. Konuşmasında bu değişimin sonuçlarına da değinen Göney’e göre coğrafya fiziki ve beşeri olmak üzere iki kısımdır; bir tabiat bir de beşeri vardır. Bunların ikisini bir mekâna indirirsiniz ve üzerinde çalışırsınız. Amerika’ dan ihtisaslaşmaya doğru gidilmiştir. Amerika’ dan esinlenerek ortaya çıkan bu ihtisaslaşmayla beraber fiziki coğrafya ve beşeri coğrafya ayrılmış, fiziki

coğrafya mühendislik ve fen bilimleri ile beraber, beşeri coğrafya da siyasi, idari ve iktisadi bilimlerle beraber okutulmaya başlanmıştır. Böylece bir küll, bir bütün olan coğrafya ikiye bölünerek bir taraftan fen bilimlerinde, diğeri sosyal bilimlerde bırakılmıştır. İhtisaslaşmanın ikinci önemli neticesi ise ortaya çıkan uzmanlık sahalarının teknik üniversitelerdeki benzer bölümlerle boy ölçüşmeyecek durumda olması hasebiyle giderek değer kaybına uğramasıdır. Bu durumun iki önemli kaybetmiştir, birincisi coğrafya kimliğini teknik üniversite bölümleri yanında ikinci, hatta daha geride kalan tali bir görev alanı olmuştur. Bu hem de coğrafyacı kimlik ve kişiliğinde bir düşüşe yol açmıştır, ikincisi ise ihtisaslaşmanın eski kimlik ve kişiliğine dönüşürme ve orada gelişme fikrini benimsemektedir ki üniversite yıllarında hocaları da bu durumun farkında olarak bu yönde bir direnç göstermişlerdir.

Kendisine yöneltilen bir soru üzerine 1960 ihtilali sırasında üniversitede yaşanan hadiseleri de değerlendiren Göney’in ifadesiyle, 60 ihtilalinde 114 sayılı tasfiye kanunu çerçevesinde 147 öğretim üyesi ve yardımcı üniversitelerden tasfiye edilir. Bu, coğrafya bölümünü de derinden etkiler. Bunlardan biri rektörlük ve dekanlık görevlerini yürüten Ord. Prof. Ali Tanoğlu’dur. Tanoğlu, kanunun çıktığı tarihte Dışişleri Bakanlığı talimatıyla Avrupa üniversitelerine temsilci olarak yurtdışına gitmiştir. O dönemde yaşanan bu tür çelişiklere dikkat çeken Göney’in, yaşanan bu olaylar karşısındaki tavrı ise daima kanuna, hukuka duyarlı bir şekilde, sokakta değil masa başında bir mücadeledir.

2000'lere Doğru Türkiye'nin Kültür Politikası Üzerine
Bazı Düşünceler
Seyfettin Manisalıgil 130

2000'lere Doğru Türkiye'nin Kültür Politikası Üzerine Bazı Düşünceler*

Seyfettin Manisalıgil

Giriş

İlginç olan şu ki yüzyılımızın ilk on yıllarında Türk siyasal hayatındaki tartışmalar, değişik değişkenler ve şartlarla gerekçelendirilmiş olsalar da yüzyılın son on yılını oluşturan günümüzdeki tartışmalarla hemen hemen aynı temalar etrafında sürüyordu. Tabii ki burada temel fark, öncekilerin imparatorluk topraklarını korumak gibi bir endişeyi taşımalarına karşın, günümüzdeki tartışmaların dışa dönük ve nisbeten nüfuzunu yaymak isteyen bir ülkenin nasıl ortaya çıkarılabileceğini temel almaları. Elbette günümüz Türkiye'sinin yaşadığı etnik huzursuzluklar karşısında oluşan tepkiler ve çözüm önerileri, ülkenin bütünlüğünün sürdürülmesi hedefini taşıyor. Ancak, bu tür görüşlerin de nihai olarak dışa dönük bir Türkiye anlayışını taşıdıklarını söyleyebiliriz. Zira tarafların öngördükleri en radikal değişiklik, ülkenin küçülerek sınırsal değişime uğraması sonucunu doğurmayan,

yapısal bir değişikliği ifade eden –tarafdar olmamanın ve marjinal olmasının yanı sıra, ülkemizin topyekûn yapılarının uygulamaya imkan vermediğine inandığımız– *federasyon* fikridir. Federasyon taraftarları da bu yapısal değişikliği bir nüfuz yayılmasının temel şartı olarak görüyorlar. Dolayısıyla son tahlilde Türkiye'nin uluslararası etkinliğini ve dışa açıklığını doğrudan etkileyecek bir değişken değildir.

Ülkemizin 2000'li yıllarına doğru kültür politikasını konu almaya girişen bir çalışmaya, genel siyasete ilişkin düşüncelerle başlamak kuşkusuz gereksiz görülebilir. Ancak, bizi bunu yapmaya yönelten saik, ülkemizdeki kültür problemlerinin, genel siyasetteki problemlerle hemen hemen aynı düzlemde oluşukları ve karşılıklı etkileşim içerisinde oldukları varsayımdır. Ülkenin siyasal hayatının, son tahlilde toplumun bütünü içerisinde, iç ve dış etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan bir ürün olduğunu düşündüğümüzde, kültürün toplumsal yapı ve işleyiş içerisindeki önemli yeri, bu varsayımımızı gerçeğe oldukça yaklaştırmaktadır. Bu çalışma, 1950'lerde başlamış sosyal ve ekonomik tabanlı Türk toplumsal değişmesinin, 1980'lerde yaşadığımız iletişim ve dil açılımı ile vardığı yeni insan tipinin kültürel ihtiyaçlarına karşılık verebilecek bir kültür politikasının ana kaynakları ve kanallarına nisbi bir açıklık getirebilmek için bazı yorum ve eleştirilere, dolayısı ile olgunlaştırılmaya ve değiştirilmeye açık düşüncelerden müteşekkildir. *Sosyolojik yaklaşım olarak yapısal ve çatışmacı fonksiyonalizmi birlikte esas almakta olan çalışma*, bu haliyle bir modeli önermemekte, modele zemin olabilecek ana temaları belirlemeye çalışmaktadır.

Çalışmanın birincil uygulama alanı olarak bugünkü Türkiye belirlenmesine karşın, gelecekteki muhtemel gelişmeler düşünülerek, diğer *Türk cumhuriyetleri* ve *İslâm Dünyası* da ikincil alan olarak gözönüne alınmıştır. Bu alanlara yönelik kültür politikası, bir

* Genç yaşta kaybettiğimiz değerli araştırmacı, akademisyen Seyfettin Manisalıgil'in (1957-1992) kütüphanesi ve bir kısım evrakı ailesi tarafından Bilim ve Sanat Vakfı Kütüphanesi'ne bağışlanmıştı. Merhumun vefatından iki ay önce tamamlayıp neşrine imkân bulamadığı bu makalesi de yine ailesi tarafından ve yayınlanmak üzere bir süre önce bize teslim edilmişti. Doktora tezini tamamlayamadan aramızdan ayrılan Manisalıgil merhumun vefatının 20. yılı münasebeti ile ve vesile-i rahmet bâbında çalışmayı bu sayımızda yayınlamaya karar verdik.

dış tanıtım politikası kapsamında değil, bir kültürel entegrasyon, pazar bütünleşmesi aracı olarak ele alınmıştır. Ayrıca, *yoğun kitle iletişimi, mal, bilgi ve norm mübadelesi* sonucu ortaya çıkan *global kültür* de önemle gözönünde tutulmuştur.

Çalışmada toplumsal hayatın en önemli unsuru olan fert, kimi zaman toplumsallığından soyutlanarak bağımsız bir entite olarak irdelenmiştir. Buna neden olarak şekillenme hızı oldukça artmış, günümüz tarihi karşısında bireyin yarattığı tarihe yabancılaşmasını gösterebiliriz. Gerçekten bu hızlılık içerisinde bireyin kendisine kuşaktan kuşağa aktarılmış ve kendisinin de gelecek kuşaklara devredeceği “bir öğrenilmiş ve aktarılmış değerler dizgesi, birikimi” olan kültürel değer ve ahlak ölçütlerini uygulaması, kişiliğini uyarlaması ya da yeni kültür ve ahlak kriterleri oluşturması, seçmesi olağanüstü derecede güçleşmiştir. Bu yönleri ile günümüz insanı, hayatının her anında, toplumsal etkileşiminin hemen hemen her boyutunda deprem şokunu yaşamaktadır. Ayrıca çağımız insanının muhatap olduğu bilgi ve seçenekler, algı ve karar düzeyinin hayli üzerinde oluşmaktadır. Günümüz insanı bu şok ve yetersizlik içerisinde tarih ve toplum karşısında kendinin farkına varamamakta, geleneksel, çoğu kez “mutlakçı” (*absolutist*) ahlak ölçülerini terk edip, tamamı ile kendini ya da birincil çevresini ön plana çıkaran “durumcu” (*situasyonalist*) bir ahlak geliştirmekte ve bu süreçte kendini yalnızlığın labirentinde bulmakta, mutsuzlaşmaktadır. Bu açıdan kültür planlayıcılarının çoğu zaman bu yeni birey tipini anlamayı ön plana almaları bir zorunluluk haline gelmektedir. Burada kültür planlayıcılarından kastımızın, sadece bürokratik bir yapı olmayıp, toplumun sivil kesimlerinde yer alan, hangi düzeyde olursa olsun, toplumsal sorumluluk taşıyan ve bunu etkin bir katkıya dönüştürmek isteyen birey ya da grupları da içerdiğini belirtmeliyiz.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, çalışmamız bu aşamada nihai bir metni ve modeli ifade etmemekte, yalnızca başlangıç düşüncelerini tartışmaya ve geliştirilmeye açık biçimde sunma gayretini taşımaktadır.

Ana Kavram ve Kaynaklar

İslâm

Türk kimliğinin, şüphesiz en önemli belirleyicisi olan İslâm, yaşadığımız yüzyılı kriz içerisinde geçirmiştir. Kanaatimizce bu kriz, bir din olarak İslâm'ın kendi niteliği, kuruluşu ve temel prensiplerinden kaynaklanmamaktadır. Sorun İslâm'ın değil Müslümanların sorunudur. Müslümanların İslâm'ı algılayışları ve onu toplumsal organizasyon içerisinde bir hayat tarzı olarak yeniden üretememelerindedir. Toplumsal örgütlenme geleneği *zirai-militer* bir ortamda oluşmuş olan geleneksel İslâmî toplum anlayışı, günümüz *endüstriyel ve yoğun iletişimli*, dolayısı ile sosyal kontrolü zayıf yapılarının ihtiyacına cevap verememektedir. Günümüz toplumunda, kabul edelim etmeyelim, geleneksel İslâmî toplum anlayışından (büyük ölçüde ve problematik düzeyde) farklı olarak bireyin kendi iç dengeleri ön plana çıkmaktadır. Günümüz insanı iç ve dış iletişimi açısından bırakın *insan-ı kâmil* olmayı, sıradan bir *mümin* olmanın bile güçleştiğini hayatının her anında hissetmekte, yaşamaktadır. Bu noktada destek sistemlerinin yetersiz, çoğu kez uyumsuz kalmaları bireyi yabancılaştırmakta, kimlik bunalımına sürüklemektedir. Bu açıdan İslâm'ın yeni fiziki çevrede yeniden örgütlenmesi önem kazanmaktadır. Bu görüşümüz, İslâm'ın temel prensiplerinin yeniden yorumlanması olarak algılanmamalıdır. Düşündüğümüz, çağımızda insanın bireysel ve toplumsal hayatına katılan yeni değişkenlerin hesaba katılması ile İslâmî toplum ve bireyin yeniden tanımlanmasıdır. Bu noktada, *endüstri-iletişim öncesi dünyanın confor-*

mist-statik yapılarında ulaşılan alt-kültür İslâm'ı-üst İslâm uzlaşmasının, çoğulcu bir yapıda ve dinamik bir zeminde yeniden kurulabileceği kanaatindeyiz. Bu görüşlerimizde kültür kavramını salt sosyo-antropolojik bir bağlamda ele almamakta onu bir dünya görüşünü (*Weltanschau*) biçimlendiren değerler dizgesi, yaşama-algılama formu olarak ele almaktayız. Bu açıdan bireyin ve her türlü çevresinin niteliği ile dış dünyası ile kurduğu iletişim ve dengeler, onun yaşadığı sürece katkısı da belirlemektedir. Bu sürecin sağlıklılığı onun kendi varlığı ve kimliği hakkındaki kabulleri ile doğru orantılıdır. Bu noktada hızlı değişme sürecinin yarattığı kaotik ortamda bireyin düştüğü *kimlik* ve *onur (izzet)* problemlerinin çözümüne yardımcı olacak çabalar hayli önem kazanmaktadır. Bu nedenle, İslâm'ın bireyi ve onun potansiyel krizlerini hedef alan boyutlarının araştırılmaları ve kurumlaştırılmaları gerekmektedir. İslâm'ın, günümüz modern ve post-modern toplumlarının, toplumsal sorumluluğu yüksek kesimlerinde benimsenmesinin ve bir alternatif yaşama formu olarak tutunmaya, gelişmeye başlamasının temel nedeni, birey, cemaat ve cemiyet sorunlarına bütüncül olduğu özel çözümler de sunabilmesindedir.

Tarih

Günümüz dünyası geçmişe nazaran daha küçük bir dünyadır. İletişim ve ulaştırma alanlarındaki çarpıcı değişimler toplumlararası münasebetleri yoğunlaştırmıştır. Mübadeleden, mutfak kültürüne kadar hayatın hemen hemen tüm alanlarına yayılan bu etkileşim ortamında *uluslararası arenada yer alan aktörler iç ve dış kimliklerini yeni değişkenleri de hesaba katarak yeniden tanımlamak zorundadırlar.* Bu ortamda dünün nüansları bugünün büyük çatışma sebepleri haline gelebildiği gibi, dünün düşmanları, rahatlıkla dostluk, iletişim ve ittifak kurulabilir taraflar olarak

algılanabilmektedir. Bu durum Türkiye'nin yakın ve uzak perspektiflerinde daha da önem kazanmaktadır. Günümüz siyasal ortamında kültürel bütünleşmeyi tercih etme aşamasına gelmiş olan Türk Dünyası bünyesinde farklı tarih anlayışlarını ve toplumsal yapıları barındırmaktadır. Bir Azerbaycan (Kuzey ya da Güney) Türk'ünün tarihi ile bir Anadolu Türk'ünün tarihi çatışabilmektedir. Aynı durum Özbekler, Tatarlar, Kazaklar veya Türkmenler için olduğu gibi bütün İslâm toplulukları için de geçerlidir. Bu açıdan bu tür çatışmaların önüne geçmek için, tarihteki potansiyel problem alanları bütüncü bir yaklaşımla yeniden yorumlanmalıdır. Bu noktada, tarihin de insanlara oluşturulduğu, dolayısı ile güçlülüklerin yanı sıra zaafaların ve zayıflıkların, ihtirasların, kısaca insanî olan her şeyin barındığı bir ortam olduğu gerçeği ile değişik bir yaklaşımla ele alınması ve günümüz insanına ayakbağı olan bugünkü yorumundan vazgeçilmesi gerekmektedir. Bu arada doğmaya başlayan ve bütünleşmeyi tehdit edebilecek en büyük tehlike olarak gördüğümüz *jeosantrik* ve *etnosantrik* yaklaşımlardan uzak durulmalıdır. Bu yalnızca tarih için değil gün ve gelecek konusunda da geçerlidir. Ayrıca bütünleşme yalnızca Türk Dünyası sınırları içerisinde ele alınmamalı, İslâm Dünyası bağlamında düşünülmesi ve çevre kültürleri de mutlaka aktif-pasif etkileşim alanı içerisinde mütalaa edilmelidir.

Dil

Kültürün veya toplumsal yapıların temel taşıyıcısı olan dilin önemi, günümüzün yoğun iletişimli ve pazar ağırlıklı uluslararası arenasında daha da artmıştır. Günümüz dünyasında bir dilin hayatiyetini sürdürebilmesi artık, yalnızca edebiyatçıların verdikleri güzel eserler ya da iç ve dış ahenginin yüksek oluşu ile değil, aydınından sıradan insanına kadar tüm toplumsal yapının günlük hayatına cevap verebildiği,

kullanıldığı pazarı genişletebildiği ve bu pazarın gereklerine uygun olarak standartlaşabildiği, değişebildiği ve kendini yeniden üretebildiği ölçüde mümkün hale gelmiştir. Çevre ve dominant dünya dilleriyle aktif-pasif ilişkilerini bağnazlıktan uzak bir biçimde kurabilen, yerel yapı ve vokabüler farklılıklarını asgariye indirip, diyalektlere dönüştürebilen diller, sahiplerinin elinde büyük bir sosyo-ekonomik araca dönüşmektedirler. Bu elbette siyaset için de geçerlidir. *Entegrasyon aşamasında diller kişilerin birincil ilişki çevresinden ziyade, ikincil ilişkilerine hâkim oldukları ölçüde bir katalizör ve kültür taşıyıcısı olmak görevini yükleyebilmektedirler.* Çalışmamızın zemini teşkil eden coğrafyada, kaba gözlemlerle, Türkçenin pazar ve kültür dili olabileceğini, ancak mübadele düzeyinde Rusçanın, kültürel düzeyde Arapça ile Farsçanın rekabeti ile karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz. Global dil konumunda kabul edebileceğimiz İngilizce ile bu aşamada rekabetin söz konusu olamayacağını düşünürüz.

Türkçenin, söz konusu coğrafyada bir pazar dili olabilmesi ve standartlaşabilmesi, büyük ölçüde beşeri ve ticari münasebetlerle, fiziki iletişim kanallarının kurulması ile mümkün olacaktır. Unutulmamalıdır ki *dil masa başında değil, hayatın içinde oluşan, gelişen, ayıklanan, biçimlenen bir varlıktır.* Bu açıdan, birbirinden çok yapısal ve vokabüler fark ve dış etkileri bünyesinde barındıran lokal Türkçelerin birbirleri ile ilişkilerinin yoğun ve hızlı bir biçimde sağlanması gerekmektedir. Bu noktada da *jeosantrik* yaklaşımlardan uzak durulmalı, standart Türkçenin tesbiti pazara bırakılmalıdır.

Üye Toplumsal Yapılar

Bir kültür, bir toplumun iç, dış ve fizik çevre ilişkilerinin ürünüdür. Dolayısı ile temel belirleyicisi toplumsal yapıdır. Yapıdaki değişmeler kültüre de yansır. Yapı-

salcı yaklaşıma göre, *toplumsal yapı, yeni değişkenlerin katılması ile doğan kültür boşluğunu kendi içinde çözebildiği ölçüde dinamikleşir. Bu çözümün üretilememesi çözümün dışarıdan ithalini doğurur.* Bu da toplumda çatışmaya yol açar. Yüzyılımızda yaşadığımız krizi bu şemada yorumlayabiliriz. Ancak, biz *toplumsal değişmede çatışmanın olumlu roller yüklenebileceğine inanıyoruz.* Ta ki toplumsal yapıda çözüm üretebilecek düzeyde bilgi birikimi sağlansın ve çözüm üretme kanalları açık tutulsun. Bu noktada entegrasyona ve ilişkiye girdiğimiz iç ve dış toplumsal yapıların araştırılması önem kazanmaktadır. Bu araştırmalar entegrasyonun temel araçları arasında yer alacaktır, kanısındayız. Bu noktada Batılı hayat tarzının kurulması ve yayılıp tutundurulmasında antropoloji ve sosyolojinin oynadığı rolü örnek olarak verebiliriz.

Hinterland Kültürel Toplumsal Yapılarının Tanınması

Bir kültürü oluşturan temel unsurlar arasında kendi iç dinamikleri kadar, onun etkileşim içerisinde bulunduğu çevre kültürler de dolaylı olarak yer alır. Bu etkileşim çevresi, günümüzde coğrafi olmaktan çıkmış global düzeyde tercih aşamasına gelmiştir. Ancak entegrasyon dönemlerinde coğrafi komşu kültürler ve onları üreten toplumsal yapılar nisbi öncelik içerisinde ele alınmak zorundadırlar. Şurası bir gerçektir ki günümüz Türk Dünyası –bu İslâm Dünyası için de geçerlidir– bırakın çevre kültür ve toplumsal yapıları, kendi dinamiklerini tanımaktan bir hayli uzaktır. Bu açıdan kendimizi tanımak kadar, ilişki kurduğumuz yapıların da tanınması önemlidir.

Temas Kültürler

Daha önce de belirttiğimiz gibi, giderek küçülen dünyamızda kültürel etkileşim artık global düzeyde ger-

çekleşmektedir. Ve bu etkileşimi engellemeye, *lokal kültür seraları* yaratmaya da kimsenin gücü yetmemektedir. Bu açıdan dominant olsun olmasın, dış dünya kültürlerinin önyargısızca tanınmasına gayret sarfedilmeli, bu alanda yapılan araştırma ve geliştirilecek projeler teşvik edilmelidir. Kitle haberleşme araçları ile yaygınlaşan dış kitle kültürlerinin olumsuz etkilerinin telafisi, bu kültürlerin kitle iletişimine konu olmayan kültürel ürünlerinin ve alternatif düşüncelerinin aktarılması ile telafi edilebileceği kanaatindeyiz.

Kitle Kültürü

Günümüz dünya toplumunun yaşadığı hızlı nüfus artışı, hızlı ve sağlıksız kentleşme, iletişimin globalleşmesinin yarattığı kültür boşluğunda ortaya çıkan yeni bir kültürel olgu olarak kitle kültürü, bireyi genel kültürel üretim sürecinden uzaklaştırmakta, onu yalnızca tüketici haline getirmekte ve en tehlikelisi kültürel üretimi oligarşik bir yapıya dönüştürmektedir. Bu noktada *lokal ve yeni kültürlerin hayatîyetlerini ve kendilerini yeniden üretmelerini mümkün kılacak bir sosyo-kültürel örgütlenme modeli geliştirilmeli, bunların üst-kültüre katkılarının sürekliliği sağlanmalıdır*. Kuşkusuz, çağdaş hayatın kaçınılmaz bir boyutu olan kitleleşme eğilimlerini tatmin ederek yönlendirecek, millî kültür kaynaklı bir üretim ortamının oluşturulması ihmal edilmemelidir. Tabii ki bu noktada kastettiğimiz tek parti döneminin elitist, dolayısı ile bir işe yaramaktan çok ayakbağı olan kültür ve modernleşme havarilerinden oluşan bir kadroyu değil, fonksiyonel, pratik çözümler üreten ve öneren, kültürü sadece opera, bale, tiyatro, sinema, klasik ya da tasavvufî Türk musikisinden ibaret görmeyen, bunlar kültürün yalnızca bir boyutunu oluştururlar– onu hayatı tümü ile kuşatan bir ortak paydalar dizgesi olarak gören ve objektif, rasyonalist bir ortamdır.

Alt Kültürler

Dünyanın küçülmesinin tabii sonuçlarından biri olan bireyin standartlaşması, kültürel üretimin ve sürekliliğinin önündeki en büyük tehlikedir. Bu noktada bireyin yüz yüze ilişki çevresi (birincil-ikincil) büyük önem kazanmaktadır. Bu açıdan aile, çalışma ortamı ve küçük komüniteler ya da alt-kültür çevresi, bireyin önündeki yabancılaşma ve yalnızlaşma tehdidini bertaraf edecek temel toplumsal kurumlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu mekanizmaların sağlıklı biçimde oluşturulup desteklenmediği ortamlarda bireyin tepkisi “*kitsch*” ya da “*devyant*” olarak ortaya çıkmakta, bu tepkiler yaygınlaştıkça *anomi* ortaya çıkmaktadır. Batı toplumlarında ortaya çıkan birey ya da grup intiharları, uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması, bireysel terör, ensest ve ırza tecavüz olaylarının artışı bu bağlamda değerlendirilebiliriz. Üst kültür kapsamına entegre olamayan ya da alınmayan alt-kültürler süreç içerisinde yok olmamakta, *karşı kültüre* dönüşmekte, üst-kültürün değişime cevap vermede yetersiz kaldığı dönemlerde *alternatif kültür* olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan lokal ya da genel alt-kültürler desteklenmeli, Örgütlenmeleri üzerindeki engeller kaldırılmalıdır. Bu noktada gözden uzak tutulmaması gereken bir nokta da, artık millî kültürlerin de *global kültür* karşısında giderek birer alt-kültür haline gelmeye başlamalarıdır. Dolayısı ile millî kültürün global kültür kalıpları ile modifikasyonu da bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kanallar

Dokümantasyon-Araştırma Merkezleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bir kültürün kendisini yeniden üretebilmesi ve iç bütünlüğünü sağlayıp yaygınlaşabilmesi, kendisi ve çevresinin bilincinde

oluşu ile doğru orantılıdır. Gerekçelerini daha önce belirttiğimiz bu bilincin oluşturulması için gerekli bilgi birikiminin sağlanması bu alanlarda faaliyet gösterecek dokümantasyon-araştırma merkezleri ile mümkündür. Bu merkezler yalnızca üniversiteler çerçevesinde düşünülmemeli, devletin diğer kurumları arasında da yer alabilmeli, bu alandaki sivil kurumlaşmalar da teşvik edilmelidir. Geleceğe yönelik işbirliği ve çatışma senaryoları üretip çözüm yolları araştırarak düşünce grupları oluşturulup desteklenmelidir.

Ayrıca bu bağlamda iç ve dış dil ve uzak lehçe eğitimi de mutlaka sağlanmalıdır. Hâkim dünya dillerine sağlanan öncelik ve ayrıcalıklar uzak lehçe ve lokal sayılabilecek dillere de tanınmalıdır. Bu dil ve uzak lehçeler kabile düzeyinde olsalar bile gözardı edilmemelidir.

Söz konusu coğrafyada mevcut alfabeler çevre ülkelerde kullanılmaya devam edilecekleri gözönünde tutularak, tümünden terkedilmemeli, eğitimleri, bir iletişim ve mübadele aracı olarak kullanımları engellenmemelidir.

Üretim İletim Merkezleri

Günümüz hayatının yoğunluğu bireyi ister istemez bazı hazır çözümleri sorgusuzca kabullenmeye sürüklemektedir. Bu etkilenme bireyin "ben" probleminin çözümlenmediği ortamlarda kültürsüzleşme, çözüldüğü ortamlarda üretken bir katılımcı şekline dönüşme sonucunu doğurmaktadır. Bu noktada kanaat önderleri ve aydınların toplum ve kendileri karşısında konum, nitelik ve iletişim biçimleri önem kazanmaktadır. Tanzimat'tan bu yana bu iletişimin sağlıklı bir biçimde kurulamadığı açık bir gerçektir. Öncü rolünü kendilerine biçen aydınlarımız ve kendilerini bu kapsamda gören teknik kadrolarımız maalesef toplumumuzun ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmış-

lardır. Oysa günümüz Türkiye'sinde birey, yaşadığı fiziki ve sosyal çevreden bizzat kendi benliğine kadar yayılan bir alanda, detaylar düzeyine kadar inen sorunlarla karşı karşıyadır. Bu açıdan "Çözüm çözümdür. Basiti karmaşığı olmaz" prensibi ile küçük ayrıntılara kadar inen çözümler üretebilecek merkezlere ve bu çözümlerin tanıtılıp, tutundurulmasını gerçekleştirecek kanalların kurulmasına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın zemininin de açık ve sivil bir toplum örgütlenmesi olduğuna inanıyoruz.

Siyasal-Sosyal Sistem

Günümüz dünyasında otarşik, kendine yeterli ve kapalı bir sosyo-politik sistem kurmak ve yaşatmak imkansızdır. Global topluma yön veren temel kabuller ve kavramları gözardı etmekten ziyade onları kendi toplumsal ve kültürel yapımıza uydurmamız gerekmektedir. Bu açıdan siyasal-sosyal örgütlenmemizin hukuki çerçevesinin yeniden ele alınması ve daha katılımcı, yeni arayışları da tolere edebilecek bir ortamın kurulması gerekmektedir. Özellikle alt-kültür grupları ve hayat tarzlarının üst-kültüre katkılarının sağlanması açısından bu değişim son derece gerekli ve önemlidir. Bu bağlamda şehirselleşme ve sosyal örgütlenmeler serbest bırakılmalıdır.

Yeni Kültür Kaynak ve Ortamlarının Yaratılması

Yeni değişkenlerle karmaşıklaşan günümüz hayatına geleneksel kültür çözümlerinin cevap veremeyeceği, ihtiyaçlarına nicelik ve nitelik olarak yeterli olamayacağı açıktır. Bu nedenle, yeni alt-kültürler ve değişik kültür yorum çabaları dışlanmamalı, genel kültür dahilinde mütalaa edilmelidir. Ayrıca geleneksel kültür kanalları da yeni değişimlerin ışığında yenilenmeli, gerekirse tümünden değişik bir zeminde kurulmalıdır.

Kırsal Kültürün Şehirselleştirilmesi, Gelenekselin Modernleştirilmesi

Kabul etmeliyiz ki elimizdeki kültür mirası, büyük ölçüde günümüzden farklı bir sosyo-kültürel ortam ve teknolojik imkanlar demetinin ürünüdür. Dolayısı ile günümüz toplumunun geneline hitap etmede, çözümler getirmede yetersiz kalmaktadır. Bu niteliği ile tutundurma ve yaşatmada ısrar onu marjinalleştirecek, kitleden koparacak ve toplumsal sürecin dışına çıkaracaktır. Bu açıdan, klasik, folklorik, kırsal, kent-sel demeden kültürümüzün yeni değişkenler ışığında yeniden ele alınması ve üretilmesine ihtiyaç vardır.

Bu noktadaki arayışlar dışlanmamak, yozlukla suçlanmamak, eleştiri ortamında katkılarının ortaya çıkmasına yol açılmalıdır. Bu alan devletin denetiminden çıkarılmalı, pazara ve eleştiri ortamına bırakılmalıdır. Devlet, kültür pazarına nihai ürün ya da proje destekleme bazında bile müdahale etmemeli, katkısı, eğitim, dokümantasyon, arşiv, kütüphane, müze gibi dolaylı fakat kalıcı çabalarla ortaya koymalıdır. Sınırlı sayıda müzenin dışında, müzeler de doğrudan devlet kontrolünden çıkarılmalı, vakıflara dönüştürülmelidir.

Evrensellik ve Türk Kavramlarının Yeniden Tanımlanması

Günümüz dünyasında artık saf kültürleri yaşatmak antropolojinin konusu olmakla mümkün hale gelmiştir. Artık millî ve yerel kültürler evrensel kültürle olan alışverişlerindeki sağlıklılık ölçüsünde varkalabilmektedirler. Kaldı ki Türkiye kültürü tarihinin hemen hemen hiç bir döneminde saf kültür özelliği göstermemiş, bu da onun üstün tarihi misyonunu oluşturan en büyük etkenlerden birini oluşturmuştur. Çoğulculuğu bir varkalma kodu olarak özünde taşıyan bu kültürün kendini yeniden üretebilmesi, bu çoğulcu yapı-sını engelleyen müdahalelerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Müdahale, yapısı gereği sübjektiviteyi artırır. Oysa kültürün ve bilincin gücü spontane olabildiği, gelişebildiği ölçüde artar. *Evrensel kültürle etkileşim, milli kültüre ait objektif bilinç arttıkça pozitif, azaldıkça negatif sonuçlar vermektedir.* Bu açıdan günümüz Türk toplumunun müdahale ile oluşturulmuş dışa kapalı ya da hamasetle açık tanımından, dışa açık ve fonksiyonelliği yüksek bir tanımına geçilmelidir. Türk kültürünün tabiatının gerektirdiği böyle bir tanım, onun yeniden üretilip, gelecek kuşaklara aktarılmasının da zeminini oluşturabilecektir.

ŞEHİR'DE İSTANBUL DERS OLARAK OKUTULUR.

Biz ŞEHİR'de, İstanbul'a yabancı kalmayız.
Mezun olacağı üniversiteyi seçmek isteyen öğrencileri
16 Temmuz – 3 Ağustos tarihlerindeki tanışma günlerimize bekleriz.

www.facebook.com/IstanbulSehirUniversitesi
www.twitter.com/SehirUniversite

Kuşbakışı Caddesi
No: 27 Altunizade
34662 Üsküdar
İstanbul
T 44 44 0 34
F 0 216 474 53 53
www.sehir.edu.tr

